

ДЗЕ

Літаратурна-мастацкі часопіс
дзеяслоў

№ 1 (50)

/ студзень-люты / 2011

.....

Выдаецца раз на два месяцы з 2002 года

Мінск, 2011

Падпісны індэкс: **74813**

Чытайце «Дзеяслоў» у Інтэрнэце: www.dziejaslou.by

Рэдакцыя:

Барыс Пятровіч (Сачанка) —
галоўны рэдактар;
Эдуард Акулін, Алесь Пашкевіч —
намеснікі галоўнага рэдактара;
Анатоль Івашчанка.

Мастак — Генадзь Мацур.
Тэхнічны рэдактар — Людміла Фомчанка.
Карэктар — Наталля Карнеенка.

Ілюстрацыі на вокладцы Генадзя Мацура:
на 1-й стар.: «Дабравесце ад Яна», (2010);
на 4-й стар.: «Настрой», (2005).

© «Дзеяслоў», №1 2011

Пасведчанне аб рэгістрацыі сродку масавай інфармацыі
№ 631 ад 28 жніўня 2009 г.

Заснавальнік — ГА «Літаратурна-мастацкі фонд «Нёман».
Юрыдычны адрас: вул. Кузьмы Чорнага, 18-2, 220012, г. Мінск.

Адрас рэдакцыі:
220025 г. Мінск-25, а/с 91
e-mail: dzieja@tut.by, dzieja@list.ru
www.dziejaslou.by
Тэл. 200-80-91.

Здадзена ў набор 04.12.2010 г. Падпісана да друку 26.01.2011 г.
Фармац 70x108 /₁₆. Папера афсетная. Друк афсетны.
Аб'ём — 22 ул.-выд. арк. Наклад 1000 асобнікаў. Заказ №

Паліграфічнае выкананне: сумеснае таварыства з абмежаванай адказнасцю «Медысонт».
ЛВ № 02330/0548592 ад 09.07.2009.
ЛП № 02330/0150444 ад 19.12.2008.
Вул. Ціміразева, 9, 220004, Мінск.

Кошт нумару — па дамове.

ДЗЕ

дзеяслоў

ЗМЕСТ

Паэзія

Рыгор Барадулін. Анёл спагады. <i>Вершы.</i>	/ 5
Андрэй Хадановіч. Урокі гісторыі. <i>Вершы.</i>	/ 54
Алесь Аркуш. Ля Дзвіны у высокіх травах. <i>Вершы.</i>	/ 81
Віктар Ярац. Зямныя эцюды. <i>Вершы.</i>	/ 91
Макс Шчур. Невідочная бібліятэка. <i>Вершы.</i>	/ 112
Уладзімір Папковіч. Самота. <i>Вершы.</i>	/ 132

Проза

Славамір Адамовіч. Цана Еўропы, альбо Гісторыі Вільмана. <i>Раман. Кніга 1-я.</i>	/ 18
Сяргей Рублеўскі. Святло лускі. <i>З кнігі для тых, хто любіць лавіць рыбу ўсім сэрцам. Аповесць.</i>	/ 64
Юрась Несцярэнка. Перамены. <i>Апавяданне.</i>	/ 85
Аксана Спрынчан. Беларускі дурань. <i>Жаноцкі раман і крыху гною.</i>	/ 97
Сяргей Вераціла. Сержык. <i>Апавяданне.</i>	/ 123

Тэатр

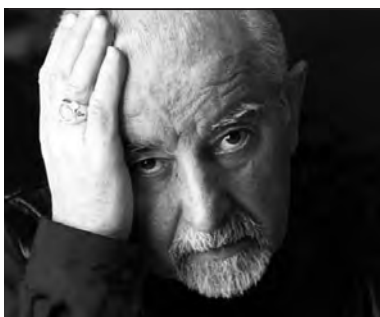
Вольга Гапеева. Кардыяграма: гісторыя адной нязгоды. <i>Казка-фарс.</i>	/ 137
--	-------

Дэбют

Віктар Сямашка. Найбліжэй да Бога. <i>Вершы.</i>	/ 147
Марыля Паўлоўская. ...і прайшоў дзень, і была ноч... <i>Амаль казка.</i>	/ 150
Змітрок Кузменка. Што такое Свабода? <i>Вершы.</i>	/ 153

Пераклады	Даніэль Кельман. Разалія едзе паміраць. <i>Апавяданне.</i> / 158 “І ўсё каб пацешыць цябе ці разбіць табе сэрца...” <i>Вершы пяці грузінскіх паэтаў.</i> / 171 Шота Іяташвілі - 171; Майя Сарышвілі - 175; Звіяд Ратыяні - 178; Аміран Свіманішвілі - 182; Давід Рабакідзэ - 184.
	Згадкі
Архівы. Спадчына	Ціхан Чарнякевіч. “Журба і пасміханне павінна быць у гэтым...” <i>Гісторыя тэксту апавесці Міхася Стральцова “Конь гуляў на волі”.</i> / 196 Алесь Емяльянаў. Любоў і смерць. <i>Невядомыя творы Алеся Емяльянава.</i> / 203 Сяргей Шапран. “Ад усёй душы...” <i>Пісьменніцкія бласлаўленні Уладзіміра Караткевіча.</i> / 212
	Словы
Эсэ	Анатоль Грыцкевіч. 1612 год у гісторыі Расіі ...і яго тлумачэнне <i>расійскімі палітыкамі і гісторыкамі.</i> / 234 Юры Станкевіч. Урокі сэнсэя. <i>Згадваючы Акіру Курасава.</i> / 244
	Мастацтва
Крытыка	Кацярына Безмацерных. Палешукі, эзатэрыкі, выкладчыкі. <i>Гутарка Кацярыны Безмацерных з мастакамі Тамарай і Уладзімірам Васюкамі.</i> / 250
	Маргарыта Аляшкевіч. Улюбёная гульня. / 254 Марыя Мартысевіч. Дамавікамерон kids са смакам паленай гумы. / 283
Кнігапіс	Марына Весялуха. Час будаваць масты. / 288
Дзеяпіс	<i>Новыя выданні на кніжных паліцах «Дзеяслова».</i> / 291

Рыгор Барадулін

...Яшчэ застаецца адно –
Дагнаць міласць у палёце...

Анёл спагады

* * *

Надвор'е стомленай душы
Прагнозу не падпарадкуецца.
Анёл спагады апякуецца
І смутны хмель ліе ў каўшы.

На сподзеў п'е душа з каўшоў,
Каб паступова праяснілася
У ёй,
Што ў снах вясновых снілася,
Пакуль па стрэхах
Дождж ішоў.

Душа працнеца –
І наноў
Няўдзячныя атуляць клопаты.
Цвярозы дзень
Учыніць допыты,
Што снілася ў краіне сноў?..

* * *

Родная старана,
Я адчуваю ў спёку
Тваю раку
На сваім плячы.

* * *

Крокі смялеюць.
Заікаецца рэха.
Святло вачэе.
Раніца
Баіцца згубіцца...

* * *

...хаця..
Як сябе перанесці
Цераз рэчку жыцця?..

* * *

Гульгаяваты дождж
Дзяўбе зярняты журбы
На далоні цішыні..

* * *

Пакуль магіла
Не прытуліла навечна,
Дыхання
І маўчання хапіла,
Каб загасіць свечку...

* * *

Нямы размаўляе.
Бязногі бяжыць.
Бязрукі рукаецца.
Ў сне...

* * *

Яшчэ зялёную
Наіўны грэе страх

Бярэзінку
На восеньскіх вятрах...

* * *

Вечар
Палез цішыні ў кішэні.
А там –
Вецер...

* * *

Рыбіна восень
Выкінулася на азяблы бераг
І грэе яго
Лускай жаўталісця...

* * *

Хто бачыў,
Як плача пятля,
Вітаючы караля?..

ТЭЛЕГРАМА

Бог даў
І талент, і моц каму?
Вядома ж –
Алесю Камоцкаму!..

* * *

Каб не ўбачылі,
Плача ад рання трава.
А каса
Не зважае на слёзы...

А ШКАДА...

Раз
 вітанне,
Два
 вітанне,
Тры
 вітанне.

І нарэшце –
Развітанне...

* * *

І ў смерці
Ёсць любімчыкі свае.
Але яна
Прылашчвае па-свойму –
Калі ўжо ашчаперыць у абдоймы,
Ні жыць, ані памерці не дае.

Любімчык просіць,
Каб яго забрала
Смерць да сябе.
А ёй увагі мала...

ТРЫ ДЗЯСЯТКІ

Картавіць вір,
Прамаўляючы слова
Жвір.
Плынь ў далячынь нясе
Спадзяванні рачулкі ўсе
Падрамаць
У трымтлівым марозе.
З падмытага берага
Утапіўся вяз
Якраз на павароце.
Рака даганяе час
Нацянькі.
І такі малады
Голас вады...

10.10.10

* * *

Не таю,
Што не першаму мне
Упершыню
Не хочацца старасць сваю
Прызнаваць за радню...

* * *

Абстуквае дзяцел
Сухарукую яблыню.

А я ласкава прашу:
– Абстукай маю душу,
Яна азябла...

ЛЯ ГРУБКІ

Прысмерк
З вокан не зводзіць вачэй
Прыпамінамі
Грэюцца выпадкі.
Каб з палону
Уцячы хутчэй,
Дровы ў грубцы
Гараць навыверадкі.

Распранаецца цішыня.
Дым-начлежнік
Аж душыцца пыхаю.
У расчуленага агня
Серада гарачая
Дыхае...

* * *

Ягамосць злосць!
Даруй,
Што часта турбую
Цябе знерваваную
І немаладую.

Паненка мілосць
Лагодная і трапяткая
Ад мяне
Далёка ўцякае.

А ты заўсёды
Паблізу ёсць
Бязлітасная
Ягамосць злосць...

7.1.10, лякарня

ЦІ...

А што галоўнае ў жыцці?
Ці разгубіцца ў забыцці?
Ці свежкай ісціны брысці?

І ў рэшце рэшт
Сябе знайсці?
Ці?..

ТРОХКУТНІК

*

Не заўважыць далеч немагчыма,
Адлічыўшы кіламетры кроз.
Толькі ласка з сумнымі вачыма
Атуліць азяблы ўмее лёс.
Шэпт даверу чуе цішыня.
Адчыняе ўсмешка дзверы дня...

*

Намерам верыць навальніца.
Агонь не звык хаваць чало.
Там мусіць цуда паўтарыцца,
Адкуль тваё імя прыйшло.
Шукаючы свае сляды,
Адчуе кон – ён малады!..

*

Неба падростае разам з намі.
Аблачынам мулка на зямлі.
Таямніцам быць няма калі.
Ахінае смутак туманамі.
Шырыню глынае глыбіня.
Адстае ад ветру цень штодня.

* * *

Сон –
Галодны груган,
Які аднойчы
Хацеў бы
Выдзяўбсці вочы
Роспачы.
Але намеры свае
Раніцы не выдае...

* * *

Усё з надзеі жыве.
І верыць, што ён
Яшчэ пасее даспець,

Зялёны яблык
На спілаваным суку...

* * *

Між летам і восенню
Жоўты лісток
Дрыжыць
На танюсенькай павуцінцы...

ЗАДЫМЛЕНЫ ТРЫПЦІХ

*

Злеціўшы цішыню,
Спавядаецца
Дым агню.

*

Агонь небу ў вочы
Пускае дым,
Што ён безабаронны зусім.

*

Выядаючы вечару вочы,
Жаліцца дым
На свой лёс сірочы.

* * *

Раскідзіста сукаваты,
Зялёнымі ад здзіву вачыма
На мяне ўзіраецца сад.
Я на ганку
Мамінай хаты.
І разумею,
Што немагчыма,
Да сябе
Вярнуцца назад...

* * *

Па дарозе дадому
Імёны вёсак
Гучаць мне
Маміным голасам:
Вацлавова,
Завыдрана,

Завячэлле,
Вяркуды,
Вярхоўе...
Вяртаюся да пачатку:
Ці гэта канец
Не дазваляе
На яго забыцца?
Дарога кароткая
Ад да...

НЯВЕСЦІЦА...

На замчышчах,
Каля забытых двароў,
Дзе хмыз вырастае няхлынна,
Нявесціца
Хутаранка шыпшына –
Калючы позірк,
Зялёная кроў.

На волі
Ружова бачыцца свет,
Ніжэюць
Захмарныя кручы.
І сватаецца
Таксама калючы
Дзядоўнік –
Шляхетны сусед.

Уздыханне
Расчуленых сівяроў
Незгаворлівая прычына,
Цвіце аспярожна
Цыганка шыпшына –
Калючы позірк,
Зялёная кроў...

КРЫЛАТАЯ МІЛОСЦЬ

У птушак ветраны шлюб
І зірк на ўзаемнасць
Цупкі.
Развеярыў хвост галуб
Каля адналапай галубкі.

Хаценне ў вясны ў гасцях.
Надвор'е ў добрым гуморы.

Падумаць пра свой працяг –
Замала зямной апоры.

Сарокам усё відно.
Трашчаць на жалезным плоце.
Яшчэ застаецца адно –
Дагнаць міласць у палёце...

Н...

Лістотна крылаціцца
Дрэва жыцця.
Трываліць ягонья ўзлёты
Не вогнішча жарсці,
Не вір забыцця,
А шчырасць пяшчоты...

СІВЕЕ...

Ты нясеш дадому
Унучку стому.
А спачынак
Жмурыцца здалёк.
Сумна
Пасівеламу, старому
Сачыць,
Як сівее васілёк...

* * *

Як усё
Выкінуць з галавы
І жыць пачынаць нанова?
Ці вучыцца
Ў вечнай травы,
Дзе губляе голас падкова?
Ці пагутарыць ціха
З часам,
Што гадуецца самапасам?
Ці
Да самога сябе
Прыйсці?..

ДЫКТОЎКА

Сонца дыхтоўна
Дыктавала дыктоўку

Старанная вучаніца
Вясна
У канцы зялёнага сказа
Паставіла
Залатую кропку чмяля.

Пасля
Восень разважлівая
У канцы жоўталістага сказа
Паставіла
Крамяную кропку яблыка.

А зазімак чаропкі
У канцы азяблага сказа
Паставіў
Шматкроп'е сняжынак.

перапынак...
кароткі...

НАШАПТАНАЕ

Дождж ціхі, як змрок.
Змрок сонны, як зрок.
І, даўшы зарок,
Не спяшаецца крок,
Каб ноч апярэдзіць.
Знарок...

КРЫВІЦКАЙ МОВЕ - ЧАЛОМ!

Крывіцкая мова матчына,
Ты нашчышся даўняй журбой.
Маёй прысутнасці мачына
Трываліцца толькі табой.

Крывіцкая мова шчырая,
Гляджу з-пад тваёй рукі,
Як дзён ператомленых выраі
Лятуць праз мяне ў вякі.

Крывіцкая мова няспынная,
Нявесціцца твой пасаг.
І гэта жыццё пакіну я
Са словам тваім на губах...

* * *

Звініць сінічка
У бетонным лесе.
З-пад кажушыны асфальту
Трава злінялая лезе.
Мігценне і цені
На небе экраняцца.
Святлу святочнаму
Цемра чужая.
Раса насцярожаная
Да раніцы
Ападаць ці падрамаць,
Разважае...

* * *

Нарачонка променя –
Страла,
Маладой імгненнасці
Суперніца,
Уцякае з далані святла,
Ведае,
Што дзень назаўтра вернецца.

Хоча ніцавокая імгла
У загнаных далях
Пакунежыцца.
Прывітае раніцу страла.
Знадакучыць туману
Начлежыцца.

Недасяжнасць верыць вышыні.
Веснаходу першы гром
Падтаквае.
І лятуць у вырай нашы дні.
Пазіраем ім услед
З падзякаю...

* * *

Вечар цеціву
Напяў наўпрост.
Пастарэла гамана гарластая.
Ад стралы застаўся толькі хвост –
Ластаўка...

* * *

Жышчэ міне
І не заўважыць
Цябе ў спрадвечнай мітусні.
Не шмат
Усё тваё заважыць
На шлях зла і дабрыні.

Твой лёс
Затоіць са спагадай
Усмешку сумную ў вачах.
І ўцяміш,
Ашуканы здрадай, –
Агонь патух
І жар ачах.

Адстануць ад цябе заганы.
Быць светлым
Стоміцца язмін.
І застанешся,
Смуткам гнаны,
Сабе самому на ўспамін...

НАДЗЕЙНЫ...

Чэславу Сеньоху

Вітай з падзякай
Дзень свой малады
Вясёлай нечаканасцю чаканы.
Старэюць ператомлена гады.
А кожны новы дзень –
Пястун пашаны.

Ён прагне ўвагі,
Як жывой вады,
Сваёй даверлівасцю ашуканы.
Не томіцца імкненне ад хады.
Імгненню даспадобы
Шлях туманны.

У тумане
Смялей блукае верш –
Надзейны спадарожнік
І дарадца.
Яму і трэба верыць.
А найперш

Ягонай моцы вартым быць
Старацца...

АБРАЗОК

Страла даганяла стралу.
Набытку не верыла страта.
Прызналася цемра свету –
Самотнаю быць сумнавата.

Сцюдзёным стаць
Вецер звык.
Спыніцца рупіла кроку.
Замроены маладзік
На ўсё пазіраў звысоку..

* * *

Наступны дзень
І дзень апошні,
Як адгадаць,
Які з іх твой?
Лёс грузіць час
У воз парожні,
І цемра жмурыцца савой.

Наступны
Абяцаць ахвочы.
Скупы апошні,
Як праснак.
Лёс ад усіх
Хавае вочы.
Надзеяй снедае жабрак.

Маўчыць туга.
Пльвучь аблокі –
Шлях іхні,
Як і твой,
Далёкі...

Славамір Адамовіч

...бясконца грэшны і слабы...
я пакінуў нашу Радзіму
і маё няспраўджанае Каханне...

**Цана Еўропы,
альбо Гісторыі Вільмана**

Раман. Кніга 1-я.

2002

*Зборы ў дарогу; апошняе спатканне з жанчынай;
развітанне з Радзімай; Сталіца — Варшава — Бер-
лін — Осла; здаёмся ў паліцьво; транзіткі; інтэрв'ю
для UDI; запалярны Рогнан у Салонай даліне.*

Дарагая мая названая Сястра!

Як добра, што ты ў мяне нейкім дзіўным чынам з'явілася. Прынамсі, цяпер мне ёсць каму пасылаць гэтыя пісьмы; гэтыя лісты з дрэва жыцця, якое ўжо адшумела сваёй кронай добрую палавіну веку.

Ці мог нехта з нашага пакалення ўявіць сабе хоць аднойчы, што для многіх з нас барацьба за паўстанне

Нацыі працягнецца доўгімі гадамі турмы; пабіраннем з панскага стала ў эміграцыі; поўным згаленнем і жабрацтвам; ціхім пераходам у варожы лагер і знікненнем з публічнага жыцця?..

Усё лета 2002-га рыхтаваўся да ад'езду: вылечыў у трэцяй сталічнай клініцы свой застарэлы гемарой; перааформіў маёмасць на Маці — адзінага чалавека, каму ў гэтым свеце давяраю; перарабіў гару драбнейшых, але не менш важных справаў. Я ўжо не кажу пра збор і афармленне розных даведак, дазваляў ды іншых падобнага роду папер.

А ў жніўні мне пазваніла Яна — маё няспраўджанае са студэнцкіх гадоў каханне. Што ж, гэта было нечакана, прыемна і — сумна, бо я быў поўны ад'ездам, тым болей, што ў кішэні заставаўся апошнія рублі ў нацыянальнай валюце, а дарожны запас кранаць было нельга.

Я быў у паніцы і пры гэтым заставаўся такім сабе дзяшовым піжонам: вырадзіўся ў чорны сінтэтычны касцюм, чорную кашулю са штучнага шоўку; купіў бутэльку савецкага шампанскага і прыхапіў два крышталёвыя фужэры — адзначыць сустрэчу.

Мы спаткаліся каля Дома быту на вуліцы Маскоўскай і паехалі ў маю любімую Лошыцу — да мяне дамоў Каханне не захацела.

Было гарача як для сярэдзіны жніўня, на праспекце Незалежнасці бязлістыя каштаны выкінулі дыстрафічныя свечкі квецені, а ў лошыцкім садзе яблыні страсалі недаспелыя дробныя яблычкі.

Засуха была ў горадзе і над Кантынентам, а тут Яна, ды так блізка, на шырыню далоні, і я вяду Яе па маёй Лошыцы, па гэтай высце старасвецкага Духу і Цішыні ў цэнтры двухмільённай сталіцы.

На ўзмежку, паміж былымі доследнымі палямі бульбянога інстытуту, мы і размясціліся. Я наліваў шпучае віно ў крышталёвыя фужэры, расшпіляў і зашпіляў свой сінтэтычны пінжак, хмялеў і штораз даўжэй затрымліваў позірк на маршчынках, рассыпаных па Ейным твары.

Вядома, успаміналі мы наша агульнае: мастацкі інстытут і сумесныя выезды “на бульбу”, студэнтэрнат № 2 на Кастрычніцкай і вандроўкі ды-зелем у Вільню...

Ад шпучкі, гарачыні і ўспамінаў мы абое хутка прыхмялелі. Тут бы мне і перайсці да актыўных дзеянняў, забыўшыся пра гэтыя чортавы правілы і мараль. А я, а я, Сястра, у гэты самы момант думаў, што на двары дзень і мы ў садзе не адны, і як мне не спэцкаць адзіны ў маім гардэробе касцюм; і ці не пакрыўджу я няўрымслівым дамаганнем маё такое высокае, вялікае і нябеснае каханне!

І вось я так думаю ці не думаю, ці ў мяне ўвогуле пуста ў галаве і касцях, але раптам я бачу, што яна ўжо на спіне, і блюзка вылезла з джынсаў, і відаць белае цела вакол цёмнага пупка. Цяпер я ўжо сапраўды не магу думаць, бо позірк мой упёрся туды, ніжэй граніцы паміж верхам і нізам чалавечага цела; туды, дзе ўлонне маёй Каханай, пра якое я фантазіраваў не адну адзіночую ноч. А яно, а яно ж такое прыцягальнае, вечнае, жыццядайнае, — раптам пачало рухацца ў такт нябачнай мне мужчынскай сіле. Не ведаю, хто быў з ёю ў гэты момант — бог, д'ябал, ёйны былы муж, але толькі не я, — слабы, нікчэмны, ніякі... Мне ўзяць бы яе тут жа, на сваім сінтэтычным пінжаку; ну калі не ўзяць, дык упіцца вуснамі ў гэтую жывую крыніцу жарсці і наталення! Дык жа не! Не мог! Не хацеў?! Не

меў сілы і адвагі?! Божа мой, я пацярпеў поўнае фіяска, крах! Я зрабіў невывольны грэх у той момант, калі не адказаў на такія яскравыя заклікі майго Кахання, калі не падтрымаў агмень Ейнага прагнення любові...

Бясконца грэшны і слабы, Сястра, я пакінуў нашу Радзіму і маё няспраўджанае Каханне. І пакуль я не вярнуся, мне будзе зноў і зноў сніцца той ранні жнівеньскі надвячорак, калі пад старым вішнёвым дрэвам насустрач нябачнай мужчынскай сіле рухалася Ейнае ўлонне.

* * *

13 верасня 2002-га мы пакінулі Радзіму — я і мой таварыш.

Праводзілі нас на Варшаўскі цягнік некалькі сяброў і самыя блізкія людзі — бацькі.

У Брэсце падсела ў наша купэ юная полька-паслядыпломніца з “трэцяга сектару”. Як з абазнанай у грамадска-палітычнай справе, з ёй было пра што пагаварыць, але пра палітыку якраз і не хацелася.

Перабываючы на роднай зямлі апошнія хвіліны, хацелася пра нешта добрае гаварыць і светлае. Напрыклад, якая яна маладая і спрытнёная...

Пакуль саставу мянялі калёсныя пары, я адкаркаваў “Белавежскую” і мы з Агнешкай добра выпілі за нашы бела-чырвоныя “айчыны”, дайшоўшы хуценька да бусяк і яскрава-палымяных позіркаў.

Сусед варочаўся на сваім купэйным палку, не піў і быў заклапочаны не столькі развітаннем з Радзімай, колькі тым, як мы будзем дабірацца да нашай мэты пасля Варшавы.

У сталіцы польскай я развітаўся з Агнешкай, пакінуўшы пры сабе ейны здымачак 3x4 з пажаданнямі “шчэньслівэй дрогі”, і выйшаў на перон. Зямляк мітусіўся з білетамі.

Усю дарогу, пакуль мы дабіраліся да партовага нямецкага Кілю, не выходзіла з галавы “Хатынская аповесць” пісьменніка Алеся Адамовіча ды родная цётка Геня Чантарыцкая-Ляшковіч, якая падчас апошняй Вялікай вайны два з паловай гады адрабіла на прымусовых работах — тут, на гэтых выштукаваных немчыкамі сельскіх гаспадарках, якія мы назіраем з вакна імклівага цягніка.

Асаблівае месца заняў у памяці эпізод з пенсійнага веку парай у агульным вагоне экспрэсу “Цуген-Кіль”, які выносіў нас да берагоў Паўночнага мора. Пенсіянерчыкі з непрыхаванай непрыязнасцю сагналі нас з месцаў каля самага вакна. Мы з земляком моўчкі пераселі, бо напэўна ж гаспадары мелі рацыю, напэўна ж яны селі на свае *законныя* месцы, указаныя ў білетах. Але вось гэты зазор, гэты непераадольны каньён, які ўзнік паміж імі і намі, *унтэрменшамі*, ён не пакідае мяне і сёння, ён стварыў, выкрасіў энергію высокага напружання. І што мне, чалавеку з класічным рымскім профілем, грамадзяніну Ост-Еўропы, — што мне з усёй гэтай напругай рабіць. Як мне выкінуць з галавы гэтых пенсійнага веку гітлерюгендаў мінулага стагоддзя?

* * *

У Кіль мы прывалілі вечарам і мусілі заначаваць у гатэлі, які абышоўся нам надзіва танна.

На другі дзень мы былі на ўзводзе: з шэнгенскай візай, выдадзенай ня-

мецкай амбасадай у Сталіцы, нам трэба было нейкім чынам сесці на паром “Кора Лайн”, які курсуе паміж нарвежскім Осла і нямецкім Кілем.

Пакуль чакалі адпраўкі, патусаваліся ў партовых ваколіцах. У нейкага характэрнага выгляду юнака набыў стосік чорна-белых улётак нацыяналістычнай NDPD¹ з абавязковым профілем Геса. Ну вядома, проста на памяць.

Як ні дзіўна, пры пасадцы на паром ніхто нас не шманаў і не пытаўся, чаго мы промся ў Нарвегію, калі віза ў нас на 15 дзён для знаходжання ў Германіі.

Месцы мы ўзялі самыя танныя. Наша каютка была ніжэй ватэрлініі, дзесьці ў трумных дэках. Зрэшты, уся іншая пасажырская тэрыторыя была нам даступная. Мы з земляком лазілі з палубы на палубу, упершыню ў жыцці разглядаючы такі агромністы карабель. Ноччу прайшлі праліў Скагерак. Сніўся паром “Эстонія”, які затануў падчас шторму ў Балтыйскім моры 15 гадоў таму; снілася нелегальная работа на будоўлі. Дзесьці глыбока пад нашымі шконкамі спакойна і мерна гулі механізмы карабельных машынаў.

16-га пасажырскі паром “Кора Лайн” стаў на якар у марскім порце Осла-ф’ёрду. Так і не заўважыўшы ні паліцыі, ні мытных службаў, мы вольна ступілі на зямлю невядомага нам Каралеўства. Першым чынам трэба было знайсці цэнтральны тэрмінал грамадскага транспарту. Мы ўзвалілі на сябе нашыя клункі і пайшлі шукаць.

На вакзале, каля вялізнага бронзавага тыгра нас чакаў зямляк, аднакурснік майго спадарожніка (яны абодва скончылі Ізам — інстытут Замежжа). Мы пачалі былі гучна праяўляць свае радасныя эмоцыі спаткання, але зёма нас хутка абсадзіў: “Ціха вы, тут поўна паліцыі, пачуюць, што мы замежнікі — заграбучь для высвятлення, а мы з вамі хто?.. Правільна, нелегалы. А нам гэта патрэбна? Правільна, нам гэта зусім непатрэбна. Таму надалей размаўляем на вуліцы ціха і пры крайняй неабходнасці. А вось і наш бус. Ехаць далекавата, у так званы “Пакістан”. Чаму такая назва? Ды ўсё проста: гэта раён Осла, дзе селіцца ці не ўся каляровая эміграцыя з колішніх Індакітаю, Індастану, араба-мусульманскага свету, з Афрыкі... Тутэйшых практычна няма, жыллё таннае. Вось там і я жыву ў невялічкім хібелі, гэта паддашак, калі па-нашаму...”

У земляка мы завіслі на двое сутак: паелі ўвесь наш чорны хлеб Радзімы, выпілі айчынную гарэлку і затачылі паляндвіцу.

Зямляк радзіў нам ехаць бусам у Крысціянсанд, здавацца там у паліцыю, прасіць палітычнага прытулку. Разлік быў такі, што лепш знаходзіцца ў краіне легальна і пакуль тое шукаць спосабы зарабіць.

Крысціянсанд прытуліўся на паўднёвым беразе Нарвегіі, і зямляк спадзяваўся, што нас не адашлюць далёка на поўнач.

І вось мы ўжо выйшлі з аўтобуса ў сталіцы нарвежскага поўдня. Электронны тэрмометр на вакзале паказвае плюс 8 па Цэльсіі. Халаднавата для сярэдзіны верасня, але, што праўда, гарадок утульны. Ціха, ні людзей, ні ветру з мора. Падключаем інтуіцыю і шукаем вуліцу, на якой павінна быць

¹ Нацыянальна-дэмакратычная партыя Нямецчыны (тут і далей па тэксце – заўвагі аўтара).

паліцэйская ўправа. А 12-й ночы знаходзім будынак, стукаем у замкнёныя дзверы, перамаўляемся праз дамафон. Нарэшце нам адчыняе нейкі барадаты дзядзечка, падобны хутчэй да капітана рыбацкай шхуны, чым да паліцэйскага, і праводзіць да канторкі, за якой сядзіць гэтка ж самы троль, толькі без барады. Паколькі ў спадарожніка дыплом Інстытута Замежжа і “perfect” па ангельскай, ён і вядзе далейшыя перамовы з дзіўнымі для нашага вока паліцэйскімі.

Нас не абшукваюць, адно просяць паказаць якое-небудзь пасведчанне асобы. Я працягваю журналісцкае, запоўненае па-ангельску. Дакумент выклікае давер, дзядзечкі робяцца для нас ледзь не членамі сям’і. Мне здаецца, што ў аднаго з іх, у барадатага, нават непрыкметная мужчынская сляза з’явілася ў куточку вока.

Запісаўшы нашыя прозвішчы, выслухаўшы кароткія легенды нашага з’яўлення ў іхнім ціхім гарадку, дзядзечкі выклікалі таксі. Прыйшоў пасажырскі міні-вэн, мы расселіся з думкай, што ехаць прыдзецца кудысь на ўскрай гораду. Як жа мы былі шакаваныя, калі метраў праз сто наша падарожжа скончылася перад тутэйшым гатэльчыкам. Барадаты дзядзечка паліцэйскі пажадаў нам “дабранач” і папярэдзіў, што гэтае ж таксі забярэ нас заўтра назад у паліцыю. Стомленыя дарогай і здзіўленыя тутэйшай паліцыяй, мы заваліліся спаць. Шукаць парнуху па TV ужо не было сілаў.

На другі дзень мы перажылі яшчэ адзін культурны шок: жанчына-паліцэйская таемна ад нас абшукала нашыя торбы. Мы з земляком спярша хацелі абурыцца, але падумалі лагічна і супакоіліся: наўрад ці гэтыя паліцэйскія дзедымарозы будуць падкідваць нам наркотыкі ці іншыя рэчавыя доказы нашай віны, калі ўчора яны выклікалі нам таксі, каб мы не дай Бог не замарыліся, ідучы стометроўку да гатэлю. А 2-й дня нас пасадзілі на самалёт мясцовых авіяліній кампаніі “Відэроэ” і праз 40 хвілінаў мы прыземліліся ў міжнародным аэрапорце Гардэмуен, што блізу Осла. Застацца на поўдні Нарвегіі нам не ўдалося.

У аэрапорце мы разгубіліся настолькі, што цэлую гадзіну не маглі атрымаць багаж і выйсці з тэрміналу, дзе нас чакаў прадстаўнік Дырэктарату па справах замежнікаў. Не дапамагла і сябрава ангельская — таварыш паводзіў сябе стопрацэнтава па-нашаму — сціпла не йшоў на кантакт з людзьмі, каб атрымаць якую параду ці дапамогу.

Урэшце выбіліся з людскога мурашніку, трапілі ў рукі ўладаў і былі транспартаваныя ў транзітны лагер для бежанцаў. Там мы і пачалі нашае знаёмства з так званым трэцім светам, светам Апакаліпсісу, які так любіць мадэляваць у сваіх кінастужках Галівуд.

У Лісакеры, нашым першым часовым лагерам, нам выдалі адзенне, пасцельную бялізну і грошы на курыва й кішэнныя расходы.

З часоў нелегальнага перабывання ў Нью-Ёрку я не бачыў у адным месцы столькі рознарасавых тыпаў. Усе яны — афрыканцы, арабы, азіяты, бежанцы з Цітавай Югаславіі, каўказцы, румынскія цыганы, і, вядома, былыя грамадзяне былога СССР, кучкаваліся ў свае нацыянальна-племянныя групы. Адным словам, Новы Бабілон. Былыя савецкія і былыя югаславы дзеля паразумення паслугоўваліся рускай, Афрыка, Азія і арабскі свет гаварылі па-ангельску. Па французскім пранонсе можна было пазнаць прадстаўнікоў былых французскіх калоній.

Кармілі нармальна, калі не сказаць, што аж занадта тлуста. Ну а чарнасліў давалі, каб у бежанцаў не было запораў.

Тут упершыню ўбачыў, як дзеці трэцяга свету гуляюць апельсінамі ў футбол.

У Лісакеры мы з земляком жылі яшчэ ў адным пакоі, але ўжо амаль не размаўлялі — гэта ў аэрапорце пачалося, праскочыла іскра непрыязні. І перш за ўсё ад мяне, бо я чакаў ад знаўца ангельскай большай актыўнасці, а ён маўчаў і толку ад ягоных ведаў не было практычна ніякага.

У чарзе па нейкія даведкі пазнаёміўся з маладымі чачэнцамі. Яшчэ поўны патрыятычным уздымам, напісаў па-руску два ці тры вершы, забузіўшы іх на чачэнскай тэме. Падараваў маім новым каўказскім знаёмцам. Але хутка лёг на душу нейкі непрыемны асадак, калі гэтыя маладзёны нешта нядобрае сказалі на адрас майго ружанцу з крыжыкам, які я тады насіў. А праз якія суткі яны прапанавалі пераходзіць у іслам...

Між тым, Дэпартамент хоць і павольна, але рабіў сваю справу. Атрымаўшы ад нас папярэдняю інфармацыю пра тое, чаму, якім шляхам і калі мы заваліліся ў Нарвегію, нас з земляком разлучылі: ён застаўся ў Лісакеры, а мяне накіравалі ў Сандвіку — іншую транзітку, размешчаную на тэрыторыі былой вайскавай часткі.

Сандвіка... Нешта тут ёсць, што назва гэтага нарвежскага мястэчка так падобна да твайго імя, Людвіка. Хоць паміж Нарвегіяй і нашай Краінай тры тысячы вёрстаў, а нешта ўсё ж ёсць. І гэтае нешта я цяпер спрабую адшукаць.

У транзітцы, што каля Сандвікі, сядзеў цэлы месяц. Бежанецкія дзеці працягвалі гуляць апельсінамі ў футбол, у сталоўцы свініны не давалі, каб не пакрыўдзіць смакавыя рэцэптары мусульманаў (непаліткарэктна забыўшыся пра правы мясаедаў хрысціян).

Тут пазнаёміўся з маладым земляком з Гарадзеншчыны, які, як і я, спадзяваўся так ці інакш зарабіць грошай, каб дабудаваць дом на Радзіме. Раздабылі неяк бутэльку гарэлкі і балявалі ў ваколіцах лагера... Тут жа, у транзітцы, развітаўся з сімпатыямі да вольналюбнага племя каўказцаў, якім вось толькі што прысвячаў вершы...

А было так. У зале адпачынку з бильярдным сталом і TV стаяла некалькі электранагравальнікаў вады, каля якіх заўсёды тоўкся бежанецкі народ: папіць кавы ці чаю за кошт установы, паглядзець адзіны рускамоўны канал, які перадаваў з Аджарыі. Зала была адчыненая круглыя суткі. Вечарам людзей заходзіла болей, у іншы час — меней, але даступіцца да чайнікаў і папіць гарачага можна было заўсёды.

І вось бачу аднойчы, як прастору вакол скораварак займаюць каўказскія хлапчукі 8-10 гадоў, не падпускаючы нікога з чужых. А побач у бильярд гуляюць іхнія дарослыя, пільна прыглядаючы за нашчадкамі.

Раптам нейкім чынам да чайнікаў з казённай заваркай даступаецца малады мужчына адэкватнага такога ўсходнееўрапейскага тыпу. Што тут пачалося! Як у добра пастаўленай тэатральнай сцэне, дарослыя “сыны гор” кідаюць свой бильярд, дружна абураюцца і абступаюць чужака. На першы погляд, абурэнні горцаў могуць здацца справядлівымі: чужак адагнаў малых, можа нават каго штурхнуў (хоць не, такога не было), а так з дзецьмі нельга... На самой жа справе на маіх вачах адбывалася практычнае

навучанне маладняка дзеянням у групе з адначасовай правакацыяй чужака на неадэкватныя паводзіны...

Адэкватны аказаўся нашым, тым самым маладым земляком з Гарадзеншчыны, з якім я потым пазнаёміўся.

У Сандвіцы я першы раз пагаліў сам сабе галаву, пазбавіўшы такім чынам свой класічны рымскі профіль ад патрыцыянскіх кучаравінак на скронях. Тут жа зарабіў грыбок у пазногаць на вялікім пальцы левай нагі, бо шкадаваў чаравікі 41-га памеру і цэлы месяц насіў чортавы красоўкі 40-га, што былі зацесныя.

Цэлы месяц, цэлы месяц чакаў я, калі ж нарэшце завершыцца інтэрв'ю-допыт у Дэпартаменце па справах замежнікаў. Першы раз выклікалі ў сярэдзіне кастрычніка, распытвалі паўдня. Перакладала зусім маладая перакладчыца, з рускіх. Чамусьці абнадзеіла, што справа мая відавочная і павінна вырашыцца на маю карысць. Я глядзеў на ўсё гэта больш скептычна, бо меў перад вачыма іншыя прыклады: дазвол на жыхарства і работу ў Нарвегіі даюць найперш афрыканцам, азіятам, сэкмяншчыням, жыдам і шамілям. Грамадзянаў хрысціянскага веравызнання з былога СССР масава высылаюць за межы шэнгенскай зоны.

У канцы кастрычніка адбылося выніковае інтэрв'ю. Дапытвалі да познага вечара: глядзелі відэакасету, якую я прыхапіў з сабой; гарталі мае кніжкі вершаў, мой “Турыстычны дыярыюш” па выніках вандроўкі на Памір-Алай; удакладнялі выбраныя месцы з тэстаменту галадоўшчыка... Выходзіў я з дзяржбудынку ці не апошні, наперадзе перамяшчаліся некалькі маладых клеркаў з Дэпартаменту, сярод іх дзяўчына. І вось карцінка: у дамы з рота выпадае цыгарэта, дама па інерцыі робіць некалькі крокаў уперад, але вяртаецца, падымае сваю згубу і ўстаўляе назад у рот. Тут выклічнік! Нямая сцэна з пыталынікам: навошта? Беспрэцэдэнтная эканомія? Аўтаматызм?.. Дагэтуль пад уражаннем.

На другі дзень па завяршэнні інтэрв'ю мяне пасадзілі на самалёт. Куды ляцеў — не ведаў, адно што Нурлан, гэта значыць рэгіён дзесьці на поўначы Каралеўства.

24 кастрычніка прыязмліліся ў гарадку Буда. Завяя, холадна. На маршрутцы даімчалі да чыгункі. Пасадка ў двухвагонны мадэрновы цягнічок. Раскошны салон, зялёныя крэслы і нейкі тэхналагічны адмысловы пах, малекулярная гармонія якога была разарвана смуродам майго бежанецкага цела.

* * *

Дзень добры, дарагі зямляк! Не ведаю, ці дойдзе да цябе гэты ліст, але напісаць мушу, бо яно трэба найперш мне: у маёй бясконцай цялеснай адзіноце адчуць сябе далучаным да такога неверагодна пярэстага і назаўжды роднага свету, які я зусім нядаўна пакінуў, — да Радзімы. А хто, як не ты, можа быць для мяне ейнай знакавай постаццю? Хто іншы, калі не той, які спыніў мае ўцёкі ад свайго.

Памятаеш Вялікі Горад першай палавіны 80-х? Мы прыехалі ў яго з правінцыі адначасова. У адзін дзень засяляліся ў інтэрнат на Марыянскай, што ў праствакутнай Серабранцы, а потым кожны з нас прасіў каменданта, каб толькі не падсяляў да буйных і алкаголікаў. Эх, як зараз бачу, толькі я да яго з просьбай, а ён усміхаецца так прыязна і кажа: “вязець табе,

парэнь, тут ужо адзін а том жэ прасіл”... Вось так мы і пражылі з табой у адным пакоі больш за два гады. І якія гады! Самая маладосць была, Вялікі Горад адкрываў перад намі свае спакусы. І вось тут ты перш за ўсё сваім уласным прыкладам паказаў, як можна не адракацца свайго — наскасці, мовы — і пры гэтым адчуваць сябе адэкватным, жывым у гэтым недасканалым свеце. Ты гаварыў на класічнай нашай, курьў “Арбіту” і частаваў мяне “Такайскім” у рэстаране “Лета”.

А першая зарплата ў ашчадкасе станказавода Кірава? Як ты юрыдычна граматна паставіў на месца касірку, калі яна запатрабавала расходны лісток запоўніць па-руску! Маўляў, а ў пракурора сваё патрабаванне паўторыш?.. Так мы з таго часу і запаўняем усе бюракратычныя паперкі па-нашаму: некаторым сківіцы набок верне, а церпяць — да пракурора ўсе баяцца.

Што там казаць, у той час ты для мяне быў Настаўнікам. Павячэраўшы яечняй з цыбуляю ды выпіўшы з пірамідальнага пакету крамнага малака, мы браліся за кніжкі: ты слібзіваў двухтомнік “Маркс і Энгельс об искусстве”, я перачытваў “Лазню” ды іншыя апаваданні Максіма Гарэцкага...

Успамінаць нашую маладосць можна бясконца, тым болей, што прыпала яна на перыяд такіх грандыёзных зменаў, як распад Імперыі і паўстанне Рэспублікі. На жаль, сталасць нашую агортваюць іншыя колеры і адчуванні. Вяскою сёлета мне стукнула 40, і я раптам рэзка, можна сказаць, беспаваротна зразумеў, што з маладосцю скончана, а дары з неба так і не ўпалі, і свой скарб я так і не знайшоў, і цяпер тэрмінова трэба вырастаць у дарослага мужчыну, і каб у кішэні нарэшце завяліся грошы...

Дарагі дружа, зямляк і таварыш! Ведаю, ты даў мне добрую навуку, як жыць Духам. Але гэты Дух не жыве без нашых грэшных целаў, якія патрабуюць хлеба штодзённага. А за што яго набыць, калі ў кішэні толькі мінулагоднія тралейбусныя квіткі? Вось я і выправіўся на пошук сродкаў. Вось і сяджу цяпер чорт ведае дзе за Палярным нарвежскім кругам, у мястэчку Рогнан. Тут знаходзіцца наш бежанецкі пастаянны лагер, тут чакаем мы адказаў з Дэпартаменту. Нас тут, напэўна, чалавек 300. Некаторых, праўда, дэпартуюць: сезон перад Калядамі — сезон дэпартацыі. Здаецца, што трапіў у такі сабе міні-СССР: тут і ўзбекі, і казахі, і кіргізы, і ўкраінец, статны і русявы; а гэтыя горныя: грузіны, сям’я армянчыкаў, ічкерыйцы; сямейны грамадзянін з Піцэру; азербайджанцы яшчэ; саратаўскі студэнт, які вучыць мяне карыстацца кампутарам; якісьці южык няпэўных нацыянальных рысаў, што загнаў мяне плёначны фотаапарат і я цяпер маю свой уласны і першы за жыццё фоцік!..

О, зусім забыўся пра іншых гаротнікаў нашай зямелькі! Ну, тут таксама, як у Ноевай пасудзіне: найперш уся Афрыка — святлейшыя і цямнейшыя, з пляскаватымі насамі альбо неверагодна лупатыя; менш за ўсё разбіраюся ў азіятах, але ё і такія; многа афганцаў, некаторыя разумеюць па-руску і вельмі камунікабельныя з намі, былымі савецкімі; сустракаюцца палестынцы і нават — ты будзеш смяяцца — знайшоўся адзін сямейны жыд з Расіі.

Момант майго прыбыцця ў лагер у той жа вечар быў адзначаны самагонам тутэйшай вытворчасці, так што з’яўленне ў новых пенатах аказалася змазаным. Толькі праз суткі пачаў знаёміцца з суседзямі, атрымаў сумку з казённым начыненнем: кухонны посуд, пасцельная бялізна... Падсялілі да ўзбека. За сцяной — зямляк Жэня са Слуцку, цясляр, валасы чорныя з

адлівам, і ўжо тут перанёс інфаркцік. Надта дзівіўся, што ў бальніцы яму давалі чырвонае віно і нават каньяк для падтрымання формы.

Месяц часу мы хадзілі на курсы нарвежскай, павыдавалі нам розныя дапаможнікі. І тут я ўспомніў, што нешта ж мяне падштурхнула ў 1986-м купіць шведска-рускі слоўнік. Дагэтуль не магу дацяміць, на якой халеры ён мне быў патрэбны?! Але ж вось набыў. І толькі цяпер становіцца зразумелай таемная сувязь паміж той купляй і сённяшняй маёй сітуацыяй. Інтуіцыя, дзядзька, інтуіцыя адчувала будучыню і рыхтавалася да яе. Праўда, асеў я не ў Швецыі, ну ды тут розніца невялікая паміж краінамі краінамі і мовамі.

Перад Калядамі бясплатныя курсы прыкрылі рашэннем новафармаванага нарвежскага ўраду. Затое паставілі ў падвале адміністрацыйнага будынку вялізны TV і цяпер пасля 12-й ночы ўся мужчынская палова лагера, не зважаючы на розніцу веравызнанняў, глядзіць порнаканал “TV-1000”. У гэты час на бежанецкай тэрыторыі стаіць поўная цішыня, толькі зоркі Вялікага Каўша міргаюць над лагерам і з краю ў край начнога неба пераліваецца блакітна-ружовае Паўночнае ззянне.

2003

Першы мабільнік; грузін Гоха знаёміць з Кантэйнерам; вайна ў Іраку; падарожжа ў Фінку; горы, горы; вершы для прынцэсы; нарвежская рыба і нарвежскі хлеб; эмісары з Осла.

...Ну дык вось, новы 2003-ці сустрэлі банальнай калектыўнай п’янкай нашым савецкім колам паводле нарвежскага часу. Многім званілі на мабільнікі родныя і знаёмыя. У мяне гэтай цацкі яшчэ не было, таму я застаўся без віншаванняў. Пілі тутэйшы самагнёт, які тут ціснуць аж чатыры самагонныя “сям’і”-канкурэнты: армянчык Славік, хахол-адзінец Пятро, сямейны беларус Міхалок з Маладэчна і малдаванскі гагауз Каля (не-не, не Калян, а Каля, націск на “а”). Чорт яго ведае, здаецца ў Міхалка найлепшай якасці, але хахол прадае танней, хоць і дамоўлена між імі трымаць роўную цану. Нічога, здадуць хутка мужыка, асабліва армянчык, гэты ірвецца да манаполіі, якшаецца з адміністрацыяй лагера. Адно слова — душа купі-прадай. Нездарма армяны жыдам сімпатызуюць.

У студзені, прыхапіўшы кішэнны слоўнічак, паехаў я цягніком у сталіцу нашага Нурлану гарадок Буду. Завяя была, марозна, ледзь знайшоў патрэбную краму, але сваю першую “Нокію” усё ж набыў. Цяпер вось цацкаюся з гэтым апаратам, вывучаю, куды што націскаць, хоць раздражняе страшэнна: пытацца рады не люблю, а сам туплю і ад гэтага заводжуся.

Акрамя персаналу адміністрацыі, тутэйшых мы амаль не бачым. Ну хіба што раз на тыдзень у краме ды ў бібліятэцы. Завучваю паціху нарвежскія фразы. Цікавыя атрымліваюцца міжмоўныя суплёткі: наша сцвярджалнае “так” — гэта іхнае “дзякуй”; ад нашага “добра” у іх засталася толькі “бра”, але значэнне захавалася. Ну, што да слова “акурат”, дык тут поўная адпаведнасць, адно што яны лацінкай пішуць. Ну нічога, будзем неяк вывучаць, ангельскай жа я не ведаю, таму на ёй выехаць не ўдасца.

Узбекаў нашых па Дублінскай канвенцыі ўжо дэпартавалі: аднаго ў

Грэцыю, другога ў Данію. Мяне перакінулі ў іншы пакой, у той жа дзень засялілі новага ўцекача — грузіна Гоху. Тоўсты такі, але дабрадушны і гаваркі. У той жа вечар, не паспеўшы як след размясціцца з дарогі, пайшоў і вынес з крамы — ну не паверыш! — баранову нагу кіль на пяць, а можа і на ўсе дзесяць. Схаваў пад дублёнку, а дастаў ужо ў нас у пакоі. Мы потым пачаставаліся, падсмейваючыся з норгаў (хоць рэшткі маральнага індывіда ўва мне і абураліся, але толькі моўчкі і ўжо без чырвані на шчоках).

“Дурань!” — сказаў Гоха, убачыўшы на сталі маю вячэру з адваранае вермішэлі, смажанай пячонкі і маянэзу. Праз які тыдзень ён узяў мяне ў начную вандроўку па мястэчку. Я грэшным чынам падумаў, што мы пойдзем лавіць рыбу з гарадскога прычалу. Да таго ж ён і вуду захапіў. Але падарожжа аказалася куды цікавейшым і, баюся, рэзка паўплывала на маральнага індывіда ўва мне.

Хадзілі мы не доўга — спыніліся ў дварах за крамай “Rimi”, дзе стаялі два кантэйнеры: адзін вялікі зялёны, зняты з аўтамабільнага шасі і пастаўлены відавочна пад загрузку, другі — звычайны, пад арганічныя адкіды. На вялікім вісеў цацачны замочак, але дзверы былі не прымкнёныя. Гоха, стараючыся не рыпець, прыдчыніў іх і пасвяціў ліхтарыкам. У гэты момант я ўбачыў малюнак, які, сабраўшы ўвесь свой жыццёвы досвед і сякі-такі розум да купы, спрабую зразумець яшчэ і сёння.

У кантэйнеры, зваленая ў беспарадку, ляжала звычайная чалавечая яда, не прададзеная ў краме. Тут былі: сыры розных гатункаў, кілбасныя вырабы, малочная маса, падобная на наш тварог; хлебабулачныя; чыпсы; упакоўкі маянэзу, гарчыцы і кетчупу; селядцы ў расоле; фарш і фасаваная свініна; мука; некалькі скрыняў дарагога алею ў фігурных шкляных бутэльках... Некалькі хвілінаў я стаяў з адвіслай сківіцай, Гоха таямніча ўсміхаўся. Потым прашаптаў: “Я ведаю, ты не з нашых, ты не тырыш у крамах, але і купляць іхні сраны вермішэль — не самае разумнае. Цяпер ты ведаеш, дзе браць добрую яду, прычым бясплатна і не парушаючы іхнія законы”.

Па дарозе назад у лагэр Гоха растлумачыў мне рэшту. Аказваецца, нераспрададзеныя да пэўнага тэрміну прадукты ідуць прамым ходам у адкіды, на звалку, іх не адпраўляюць на другасную перапрацоўку, як гэта робяць з паперай, пластыкам, шклом і металамі. У пераважанай большыні яшчэ ядомыя прадукты проста закопваюць у зямлю. Тысячы бежанцаў па ўсёй Еўропе палююць на гэтыя пратэрмінаваныя прадукты, эканомячы сваю еўравалюту. Праўда, кажа, у Осла, напрыклад, даступіцца да кантэйнераў няпроста: іх закрываюць на замкі, паліцыя ганяе начных паляўнічых на прадукты.

Вось такія ў нас тут, сябра, справы. Мне здаецца, зараз самы час успомніць 1990 год. Памятаеш, Імперыя дажывала апошнія месяцы. У нетрах ейнага крамлёўскага чэрава нашчадкі ідэйных камуністаў дзялілі скарбы 15-ці рэспублік-сясцёр, а народ шукаў малочныя сумесі для немаўлят, пральныя парашкі і зубную пасту. Найбольш прадпрымальныя тралявалі гэты дэфіцыт з Польшчы. Потым з’явіліся талоны. Вялізныя чэргі па гарэлку, бойкі, інфаркты, атручэнні падробкамі і летальныя зыходы... І вось у гэтым крызісным годзе я вырашыў адзначыць свой дзень нараджэння. Мы былі студэнтамі-перастаркамі Інстытута замежжа — ізамаўцы. Самы прэстыжны інстытут у тады яшчэ савецкай Рэспубліцы. Дык вось, памятаеш які мы

стол арганізавалі былі з мінімуму прадуктаў? Я і цяпер згадваю з неверагоднай асалодай той вечар. Ты быў у мяне за кухара й тамаду. Мы накупілі ў крамах яек, кабачковай ікры так званай, кількі нейкай, здаецца; мянэзу дзесьці раздабылі, бульбы ды чаго там яшчэ? Ну і плюс наш ратунак — правінцыяльныя запасы: крышку кілбаскі, крышку кумпячка свінога... Каб не твае залатыя рукі кухара-самавука, мы не пасядзелі б так добра, не. Эх, як пілося і елася! Які пір духу мы тады зладзілі пад занавес Імперыі! На свае 50 я мару паўтарыць гэтую раскошу сумоўя аднадумцаў пад добрую чарку ды сытую закуску. І ты ізноў будзеш у мяне кухарам. Толькі гэтым разам мы будзем раскашаваць-піраваць у маім уласным доме, будзем піць добры алкаголь, яды будзе ўдосталь і гародніны; абавязкова нарвежскую траску закажам і чырвоных рачкоў-крэветак, і гэта, яшчэ марской капусты — страх люблю! Праўда, не ўсе са старой каманды збяруцца. Ужо ніколі больш не будзе з намі нашага баяка Анатоля. Дзяўчаты замужам і хутка будуць бабулямі — не да гуляў ім. Застаемся мы, старыя ідэйныя халасцякі: ты; наш мілы Чэрап; Дышля; бясшпартны Кавезік (яго яшчэ адшукаць трэба); Латыша абавязкова не забыць, каб ён нарэшце паеў дасмаку...

Дарагі зямляк, мы абавязкова адзначым нашыя паўвеку! Вось толькі надыхаюся вольным паветрам гор, збяру такі-сякі капіталец і вярнуся. Ты не думай: буду жывы — абавязкова насыцім нашу плоць арганікай, а душы — сяброўскай размовай! Вер, зямляк, абавязкова і ў гэтым жыцці!

* * *

Прайшло паўгода, як я на чужыне. 6 месяцаў напружанага чакання адказу з Дэпартаменту. Ужо можна сказаць, што ніякага асаблівага падыходу да маёй справы не будзе — будзе ў мяне стандартны шлях да легалізацыі: спачатку не дадуць дазволу на работу і часовае пражыванне. Потым касацыя, пасля, магчыма, усё ж прапануюць які-небудзь прытулак. А могуць і дэпартаваць, як тысячы іншых былых савецкіх. Неверагодна, але паводле маіх назіранняў да грамадзянаў з былой Імперыі тут ставяцца больш непрыязна, чым да якіх афрыканцаў ці арабаў. Вось скурай адчуваю.

Між тым, вясна прыйшла ў нашу запальную старану. Я ледзь не штодня прападаю ў гарах, якія з двух бакоў навісаюць над нашай Салёнай далінай. На прыпёках цвіце падбел, зусім як у нас. Бягуць з вышыняў малыя і вялікія плыні вады. А днямі разгледзіў у кустах ружовыя кветачкі воўчага лыка, якія нагадалі мне маё шчаслівае, вольнае дзяцінства...

У нас вясна, толькі не для ўсіх яна ў гэтым годзе ўспешная: Злучаныя Штаты напалі на суверэнны Ірак. Пад маркай барацьбы з дыктатарам Хусейнам. Усім лагерам глядзім навіны. Старажытны Багдад у агні, пад бомбамі і снарадамі амерыканцаў. Брыдка, агідна проста, бо ўварванне адбываецца пад заслонаю прыгожых словаў пра дэмакратыю і правы чалавека.

За два тыдні вайны — тысячы забітых і параненых іракцаў, маюць страты і акупанты. Што гэтая акупацыя суверэннай краіны ісламскай веры дасць штуршок міжнароднаму тэрарызму — гэта без ніякіх. Мы яшчэ ўбачым выбухі ў еўрапейскіх сталіцах. У Бруселі адчуюць не толькі пах нафты — густа запахне крывёю трэцяй сусветнай. Гэта будзе дыскрэтная, пакрокавая, пункцірна-рознавектарная вайна ўсяго астатняга свету супраць духоўна і фізічна азызлай белай расы “залатога мільярда”.

Прыйшоў этап новых уцекачоў. З экс-савецкіх — украінец Падпаха аднекуль з цэнтральнай Украіны, былы мент, чаго зусім не хавае. Кажы, ад гэтай Еўропы яму нічога такога і не трэба, ніякіх прытулкаў. Яму тысяч пяцьдзсят “зялёных” як-небудзь агораць і — дамоў. Няхілае жаданне, думаю сабе, я таксама хоць заўтра ірвануў бы дамоў, каб мне такія грошы.

Падпаха нябось, што беспрацоўны — за сацыяльныя* грошы набыў машыну і прапанаваў мне падскочыць з ім на першамайскія святы ў Фінку, як любоўна мы тут называем Фінляндыю. Я, вядома, згадзіўся, а чаму не. Крыху перажывалі, перабіраючыся праз мяжу, але ніякіх ні памежнікаў, ні мытнікаў так і не ўбачылі, хоць назад з Фінкі Падпаха траляваў звышлімітныя гарэлку і цыгарэты.

Выехалі 30-га красавіка, доўгі час імчалі раўнінай па шведскай старане, яркае сонца і снег сляпілі вочы, а дарогу трэба было праглядаць пільна, бо чамусьці ласі і алені любяць шпацыраваць праз яе туды-сюды. Падмяніць за рулём Падпаху я не мог — кіраваць не ўмею, неяк не навучыўся.

Бліжэй да поўначы, калі мы спусціліся з верхавіннага плато ў раён гарадоў, пачалі сустракацца нам купы шведаў паабпал дарогі, пераважна моладзь, якія палілі вогнішчы, адзначаючы нейкае сваё паганскае свята — ні то нашу вераб’іную ноч, ні то сваю ноч ведзьмаў. Адным словам, вогнішчы палалі няслаба, народ ад душы весяліўся і часам шпурляў бутэлькі, не заўсёды пустыя, а некаторыя нават падалі на палатно шашы.

У фінскі гарадок Оўлу мы прыкацілі ноччу 1-га мая, дзе я спыніўся ў пакойчыку майго земляка Мірона. Ён пакінуў Радзіму ў тым жа 2002-м, толькі на паўгода раней. Фінку выбраў, асабліва не выбіраючы — проста далёка ў Еўропу забірацца яму не хацелася. Цяпер, як і я, ён чакае ў лагеры адказу ад фінскіх уладаў. Яму, праўда, шанцуе больш: выбіў сабе асобны пакойчык; інтэрнэт у яго тут — гэта другі наш зямляк, Макар, наладзіў яму віртуальную сувязь.

У Мірона гасцяваў я два тыдні: днём вандравалі з ім па ягоных фінскіх аколіцах, заходзілі ў кавярні, глядзелі праз плот на тэрыторыю завода “Нокія”. Там, уздыхалі мы, працуе рабочая эліта, зарабляе добрыя грошы, а летам атрымае свае законныя адпачынку і паедзе грэць пуза куды-небудзь у Тайвань-Малайзію. Так мы цокалі языкамі, аблізваліся і ехалі на роварах піць фінскае піва.

У тутэйшым лагеры для бежанцаў таксама поўна савецкіх. Землякоў нашых прываліла аж цэлая каманда, “наваполацкія” называюцца. Ніхто з іх ні на які прытулак не спадзяваецца — хлапцы проста выкарыстоўваюць сітуацыю, каб крышку бабак адбіць, карыстаючыся спецыфікай фінскіх законаў. Землякі ўжо прапаноўвалі мне драбязу ад шкарпэтак да рознага электроннага начыння. Прыйшлося расчараваць — кажу, я сам з рознічным таварам працую. Здзівіліся, паверылі і змянілі тэму.

З нагоды майго прыезду зямляк Даніла арганізаваў лазню. Эх, папарыліся дадушы! Потым зашліфавалі распараныя душы фінскай крамнай і рашылі, што ў Еўропе трэба браць грошы, а ўкладаць іх у справу — дома. Зрэшты, як і жыць — таксама дома.

Гасцяванне ў Фінцы адпусціла маю закамянелую лагерную душу. Вярталіся мы з Падпахам у нашу Норге, можна сказаць, з лёгкім сэрцам. І без прыгодаў.

Па вяртанні з Фінляндыі пайшоў у горы. Стаў хадзіць ледзь не штодня. Бо як жа я мог прапусціць такую раскошу — пайсці вясной у горы! Першы раз у нарвежскія горы!

Яшчэ ляжаў снег, і горныя плыні бушавалі на ўсю сваю зберажоную за зіму сілу. Цвілі жоўтыя і сінія першацветы, толькі-толькі набухалі бярозавыя пупышкі, нягледзячы на тое, што ўжо быў канец мая. І хоць я пабываў і на фантастычным Памір-Алаі, і бачыў з вакна цягніка велічны Урал, і вандраваў з сябрамі па Карпатах і крымскіх пагорках, але толькі тут, у нарвежскіх скалах, я адчуваю неверагодную, адчайную свабоду. Відаць, таму, што я тут адзін, абсалютна адзін і разлічваць магу толькі на сябе, свае сілы і кемлівасць...

У першую маю вылазку ў Сальтф'ельлет акрамя чаю і бутэрбродаў я прыхапіў старэнькі дыктафон і мой першы плёначны фоцік — вучыўся здымаць пейзажы, запісваў галасы птушак, шумы вадаспадаў і свае адзінокія каментары.

Былі і крытычна-кур'ёзныя сітуацыі. У першай жа вандроўцы перажыў сапраўдны страх за жыццё, калі быў завіс над бурлівай ракой, не могучы вярнуцца ні ўзад, ні ўперад. Вісеў, прыляпіўшыся не тое што целам — нутром! — да вертыкалі скалы, пакуль не прайшла паніка. З таго часу я больш не раблю эмацыйных парываў. Горы любяць, калі па іхніх рамянах перамяшчаецца спакойны і разважлівы следапыт. Вучыся ў гарах быць якраз такім.

Дарагі зямеля, за гэты бежанецкі год напісаў я ўсяго тры вершы — ну не ідуць нешта, няма таго парыву, які быў дома. Дыярыюш свой запаўняю акуратна і ці не штодня, але прыходзіцца перахоўваць у матрацы, з якога мусіў выразаць кавалак паралону, каб зрабіць тайнік.

Напісаў быў верш прынцэсе Нарвегіі Марце Луізе, натхнёны ейнай міласцю і простасцю. Ведаеш, ніякай фанабэрыі ў вачах, здаецца такой блізкай і сваёй, як дачка якой-небудзь нашай перадавой даяркі ці работніцы паляводчай брыгады. Без смеху, так і выглядае.

І вось паслаў я той верш не куды-небудзь, а ў самую каралеўскую рэзідэнцыю. І праз два тыдні атрымаў адказ за подпісам каралеўскага сакратара. Як маладыя кажуць, было прыкольна атрымаць жоўты канверт і ліст на гербавай паперы з сімваламі каралеўскага дому.

Набыў я нарэшце вуду і навучыўся закідваць блешню. Цяпер, каб разнастаіць свой рацыён, хаджу на рыбу. Ловіцца пераважна траска і селядзец. Некаторыя вопытныя з нашых савецкіх ловяць квейту — камбалу. Рыба гэта смачная, амаль без костак, ловіцца на селядца. Для нарвежцаў рыба — як для нас бульба: прадукт звычайны і неадменны. Але не думай, што ў краме ты купіш нарвежскую рыбку за так сабе цану. Не, дарагая рыбка ў нарвежскай краме, даражэйшая за свініну і ялавічыну — калі, вядома, не паўфабрыкаты купляць. Проза жыцця, што зробіш.

Ну ды рыбку можна самому злавіць, а вось з хлебам — бяда. Ужо год пражыў у гэтай мілай краіне і разумею ўсё болей, што да тутэйшага хлеба я так і не прывыкну. Па-першае, калі яго цэлымі паддонамі можна выкідаць у кантэйнер для адкідаў, дык ці можа такі прадукт называцца хлебам? Зямляк, нас як вучылі ў нашым савецкім грамадстве, дзе ў нядаўнія часы жыццё чалавека не каштавала і аднаго камплекту турэмнай работы? Нас вучылі, што хлеб — усяму галава. І дзяды прыказвалі, што

хто кінуў хлеб на дол, той моцна зграшыў перад богам. Таму калі раптам кавалачак хлеба выпадаў з рук, яго стараліся як найхутчэй падняць, абдзьмухаць ад пылу хоць бы рытуальна і калі не з'есці, то беражліва пакласці на стол. Так было і так у нас ёсць, як бы там ні плішчылася ў нашу старану цывілізацыя.

Ну а тут, у гэтай цацачнай краіне ф'ёрдаў і троляў, на хлеб не дзьмухаюць, а проста ў смецце адпраўляюць, у смярдзючы жалезны кантэйнер. А раніцай прыязджае вялікая жоўтая машына, выгружае гэты хлябок у сваё чэрава і вывозіць на звычайную звалку... Ты ж, як і я, фантазёр і мастак, дык паспрабуй уявіць гэтую грандыёзную цывілізацыйную карціну, вартую пэндзля Пітэра Брэйгеля ці якога Босха: тысячы боханаў розных гатункаў – з гарбузнымі і сланечнымі семкамі, з семем ільну ды іншымі інгрыдыентамі – па ўсёй Нарвегіі тысячы жоўтых смеццявозаў у пэўныя дні тыдня вывозяць на сотні вялікіх і малых звалак. На звалках – прыватных і дзяржаўных – працуюць магутныя жоўтыя машыны шведскага аўтамабільнага канцэрну “Вольва”. Яны старанна і метадычна, з германа-нардычнай грунтоўнасцю трамбуюць тоны прадукту, што яшчэ ўчора быў гарачым цестам, потым свежым цёплым боханам у папяровым ці цэлафанавым пакеце па цане ад аднаго да пяці-шасці еўра, які так і не паспелі купіць... Га, чым не відовішча апакаліпсісу, вартае ўвекавечвання на палотнах новых галандскіх жывапісцаў?

Зрэшты, не. Новых галандцаў не будзе. Вопытныя вандроўнікі па бежанецкіх лагерах кажучь, што такую карціну можна назіраць па ўсёй Заходняй Еўропе: мільёны боханаў, тысячы тон хлеба – проста ў зямлю!.. Памятаеш, як там у нашага земляка Дастаеўскага пра адну-адзіную слёзку дзіцяці? Маўляў, ці варта ўсё хоць адзінай дзіцячай слязы? Ну а я хачу задаць сваё рытарычнае пытанне: ці мае права цывілізацыя на далейшае існаванне, калі хоць адзін бохан хлеба не проста выпадкова ўпушчаны на зямлю з нязграбных рук, а закапаны ў яе свядома?

Ты ведаеш, павінна ў нашым жыцці хоць нешта мець сапраўдную цану. Не, не так: павінна быць тое, што не мае цаны, што нельга ацаніць, што неацэнна ў прынцыпе...

Вось на нашых вачах цывілізацыя спрабуе зрабіць неацэннымі “правы чалавека”. Дык ці не гэтыя апошнія зрабілі магчымым тое, што хлеб, які быў “усяму галава”, стаў проста элементам утылізацыі?

Дарагі ты мой чалавек, я чаго толькі не перажыў у жыцці, тым больш пасядзеўшы ў турме, але нават я не чакаў, што самае брутальнае ў маім жыцці я ўбачу ў самай добраўпарадкаванай краіне свету.

А можа рыба ў Нарвегіі дарагая таму, што такі танны ў гэтай краіне хлеб?

P.S. Мой бацька ў свой час збіраў цікавую і для сучаснага заходняга свету проста немагчымую калекцыю – зборку рэчаў, знойдзеных у хлебе Мядзельскай пякарні. Калекцыя многа гадоў ляжала на шафе, пастаянна папаўняючыся. Больш за ўсё ў ёй было цвікоў. Вось у такой цікавай краіне праходзіла нашае дзяцінства. І калі – у 70-х гадах 20-га стагоддзя! І што – цвікі ў хлебе, які “всему голова”!

Зямляк, як я стаміўся ад іхняга хлеба. Як раздражняюць усё гэтыя пазахлебныя інгрыдыенты – семкі, разынкі, арэхі!.. А хлеб павінен быць

хлебам, каб у ім чуваць была сіла жытнёвага ці пшанічнага коласу. Каб бохан можна было прыціснуць да грудзей, адразаючы акраец злева направа, пачынаючы разрэз са стараны, дзе сэрца, і завяршаючы на старане, дзе душа.

Днямі перачытваў “Ракавы корпус” Салжаніцына і знайшоў радкі якраз да нашай тэмы. Адзін з герояў аповесці, Шубін, кажа: “Каблукамі дава белыя буханкі і захлёбываясь молоком — мы совсем ещѐ не будем счастливы”. А я дадам: у іхнім хлебным прадукце ніколі не знойдуць цвікоў, але і душы таксама.

Ага, вось яшчэ ўзгадаўся адзін выпадак з хлебам. Было гэта ў далёкім 1980-м, я тады служыў у марской вучэбцы ў Каралёўцы (цяперашні расейскі Калінінград). Мы навабранцы з нецярпеннем чакаем вестак з дому, а хто — і маміных ватрушак. І вось аднаму ці то ўзбеку, ці таджыку прыходзіць пасылка з традыцыйнай выпечкай народаў мусульманскай веры. Вядома, пакуль той хлеб пераслалі з Азіі ва ўсходнюю Еўропу, на ім завяліся плямкі пеніцыліну. Але ці гэта страх для падсавецкага чалавека, які і не такое перажываў? Аднак старшыня рашыў паказаць, што дбае пра здароўе сваіх падначаленых і выкінуў тыя ляпёшкі. А ў выніку атрымаўся вялікі скандал, бо той узбек (ці таджык) пакрыўдзіўся, патрабаваў вярнуць яму матчын хлеб і кляўся алахам, што прыстрэліць культурнага старшыню.

Перад Калядамі здарылася са мной прыгода: рашыў я перайсці ў іслам. Ведаеш, я ніколі не быў добрым каталіком, хоць і адзначаў нашыя святы з сям’ёй. Але ў касцёл не хадзіў — польская мова раздражняла настолькі, што хацелася стукнуць ксяндза падсвечнікам у патыліцу. А тут так збрыдзела мне нешта ўсё еўрапейскае, увесь гэты культурны фальш белага цывілізацыі, ды яшчэ знаёмства з Кантэйнерам. Мне гэтыя булкі белага хлеба ў сметніцы часам у сне сняцца... Ну, вось і пераклініла мяне, кажу тут знаёмым мусульманам, што вось так і так, а калі ў вашу веру... А яны і радыя, адразу адзін узяўся мяне курыраваць, бо, кажа, калі ён прывядзе мяне ў сваю веру, дык яму алах залічыць гэта як вялікі плюс.

Карацей, знайшлі мне Каран на рускай мове, паказалі, якія раздзелы найперш прачытаць для ўводзінаў, як і колькі разоў на дзень маліцца... А праз нейкі час у наш запалярны бежанецкі лагер іхнія святары з Осла наведаліся. Пабачыў я іх і неяк здрэйфіў: усе чорнабародыя і смуглатварыя, у белых сваіх хламідах, вочы блішчаць і якбы з нейкай патойбаковай глыбіні глядзяць, — ці то ўжо з раю, ці то яшчэ з пекла. І так ад гэтых позіркаў непрыемна... Ну але выгляду не паказаў, цярплю. Запрасілі на сходку ў падвальным пакоі, адведзеным для малітвы. Эмісары з Осла з нашымі мусульманскімі вернікамі, вядома, па-іхняму гавораць, па-арабску. Сёе-тое куратар мне перакладае, называе прозвішча аднаго з іх: мула Крэкар.

Чую, пра Ірак загаварылі, і бачу, што твары слухачоў яшчэ больш пацямнелі, а голас прамоўцы неяк трывожна, як па стромай скале, уздымаецца ўверх і там застывае.

Куратар мой так і не патлумачыў, што ж там было пра Ірак у прамове мулы Крэкара.

Так я ўвайшоў у 2004-ы — з Каранам у руках і белымі боханамі хлеба

ў вачах — хлеба, які я ўпершыню ў жыцці ўбачыў не на хлебных паддонах у краме, а ў зялёным жалезным кантэйнеры для адкідаў і смецця.

2004

“Жалезная” Эрна; “надарунак” на дзень нараджэння; дыяспара заступаецца; вяселле азербайджанца; таямніцы тутэйшай звалкі; ізноў горы; газонакасільшчык; віно з блакітных ягад; забойства на горным плато; грыбоў у лесе, як рыбы ў моры; Зейнаб; Мікола з Гішпаніі транзітам праз Нарвегію; такія чужыя “свае”; “сурвэт-ка”; сем тысячаў за 2 гады; гуманітарны прытулак.

Дарагая Сястра мая!

Вось і скончыўся дзве тысячы трэці, які я так ніколі і не пражыву на Радзіме, бо аддаў яго прыгожай, сытай, саманадзейнай і хітрай Чужыне.

Гэты год пачаўся з забойстваў. У бежанцаў, якія гадамі сядзяць у лагерах, чакаючы адказу ад уладаў, пачынае зрываць дах. І тады яны ідуць і вытрасаюць душу з тутэйшых. У студзені малады пакістанец залез у мірны дамок 80-гадовай бабулькі і кокнуў яе фактычна без даў прычыны (грошаў у старой у хаце не было — свае капіталы нарвежцы трымаюць у банках). Газеты не змаглі не заўважыць, што жанчына перажыла нямецкую акупацыю, але не перанесла бежанецкай навалы.

У лютым ужо ў нашым запалярным рэгіёне самаліец, ізноў жа малады, смяротна параніў нажом шафёра рэйсавага аўтобуса, які не пускаў афрыканца ў салон без білета. Ізноў газеты прайшліся жорсткай франтальнай крытыкай па палітыках і палітычных партыях. Асабліва дастаецца правым, якія сёння маюць большыню ў Стортынгу і ўрадзе. Лідэр партыі правых і міністр дэпартаменту камунальнай гаспадаркі Эрна Сольберг пачала была закручваць гайкі адносна палітыкі прыёму бежанцаў, але гэта толькі ўскладніла праблему. Дасціпны народ абыгрывае імя “Эрна” са словам “ерн” — жалеза, а ў выніку атрымліваецца мянушачка “Жалезная Эрна” (“ерн Эрна”). Да таго ж гэты палітык у спадніцы настолькі масіўная (кіль пад 150 на выгляд), і пры тым русавалосая і мілая з твару, што выходзіць зусім добра і па-сямейнаму. Як толькі бачыш яе на экране TV, хочацца думаць нешта такое прыемнае пра сям’ю чалавек з дзесяці як мінімум; пра Велікодныя булкі, калдуны, бульбяную “бабку” і законныя дранікі. А па ўсім — пра выкананне шлюбнага абавязку на салідным драўляным ложку з металічным каркасам.

Ну ды сімпатыі мае мне не дапамаглі — акурат 8-га сакавіка, на свой сорок другі дзень нараджэння, я атрымаў адмову на прашэнне пра палітпрытулак. Можаш сабе ўявіць, які я быў злы і проста раз’юшаны. Ты ж ведаеш, ехаў я ў гэты край не ў эміграцыю і не па прытулкі — я ж не бязбацькавіч, і Радзіма для мяне — гэта маё ўсё. Я прыпёрся сюды, каб здабыць матэрыяльную незалежнасць, каб зарабіць. Ну а калі пайшлі такія расклады, што без прытулку ніяк, то і я падключыўся да спаборніцтва. Тым болей, што, як я лічыў, у мяне ўсе казыры на руках, усе правы за мной.

Аказалася, што не, казыры на руках у тых, хто забівае: у афрыканцаў,

арабаў. “Не, здавацца рана,” — зрабіў я разумную выснову і даў “дабро” свайму дзяржаўнаму адвакату Эйнару Хесельбургу на падачу касацыйнай скаргі.

Падключылася і наша еўрапейская дыяспара са штаб-кватэрай у Брусселі. Даслалі абурана-пагрозлівыя лісты на адрас нарвежскіх уладаў і ў праваабарончыя еўрапейскія інстытуты. Чакаем вынікаў.

Ужо цэлы год сядзіць у нашым лагеры гора-ўцякач з Азербайджану — малады недавук-наркаман, які дастае ўсю нашу бежанецкую грамаду. Ягоная неўратычная энергія не дае яму спакою ні на хвіліну — гэта перад хуткім канцом. Не дацягне і да 40. Тым болей, што ў яго, як ён кажа, самая цяжкая форма гепатыту.

Дык вось у маі адзначылі мы ягонае вяселле з тутэйшай дурніцай. А было так. Адзін мой знаёмы афрыкан, хрысціянін, наладзіўся хадзіць на нядзельную імшу ў наша сямліца. Ну дык во, хадзіў-хадзіў, пакуль не пазнаёміўся з тутэйшай дзяўчынай. І так гэтая маладая нарвежка-таўстуха прыкіпела да паджарага афрыкана, што аж да нас у лагер пачала прыходзіць. Вось тут, у гэты момант, і пераманіў наш азер тутэйшую любаньку — пачаў яе на вечарынкi свае запрашаць, касячкі забіваць навучыў, самагонку піць і лаяцца “паматушкі” рускімі словамі.

Потым было “вяселле маладых” — азербайджанскага наркамана з гепатытам у крыві, і маладой нарвежскай дурнічкі ў цяжкой вазе.

Прыехалі аднекуль з правінцыі ейныя бацькі майго веку. Наша рускамоўная бежанецкая кодла адкрыта падсмейвалася з іх, падымаючы шклянкі з самагонкай за здароўе маладых.

Урэшце рэшт госці перапiліся і страцілі кантроль над сітуацыяй. Тады прыйшлі суседзі-славяне, выцягнулі “маладога” на двор і за кустом чорных парэчак увярнулі яму трохі ў бакі...

Нядаўна “маладая пара” пераехала кудысьці пад Осла, дзе нявеста знайшла нейкую работу. Уяўляю сабе, якое цікавае сямейнае жыццё яе чакае...

* * *

Здароў, зямляк, каб над табой поп яшчэ доўга не зароў! Дык ты там не здаешся, як некаторыя, трываеш. Гэта добра, гэта ўхваляю.

А памятаеш, як ты летам нуль другога заваліў да мяне з разбітай галавой? Ты казаў, што ачуўся ў купалаўскім скверы, дзе цябе гопнікі стукнулі за твой інтэлігенцкі выгляд. І вось ты з акрываўленай галавой дабіраўся грамадскім транспартам з цэнтру сталіцы аж да нас у Курасоўшчыну, каб атрымаць у мяне першую сяброўскую дапамогу — настаўніку ад вучня. Я тады аддаў табе мой стылёвы летні плашч, нейкія спінжакі і швэдры, ведаючы, што ў бліжэйшыя гады мне іх ужо не насіць...

Ты тады быў у вельмі дрэнным эканамічным стане і прадаваў мне сваё апошняе дабро — залаты ланцужок з часоў нашага жыцця ў Серабранцы.

Вось тады я яшчэ раз пераканаўся: трэба ехаць, шукаць шляхі да эканамічнай незалежнасці, без якой і духоўная свабода выглядае сумнеўнай. Бо чым бы я дапамог табе, каб не было ў мяне тады свайго жылля, гарачай вады і ста грамаў з закускай у лядоўні?

Цяпер я сам вяду абсалютна спартанскае існаванне ў гэтым лагеры, чакаючы адказу на маю касацыйную скаргу. Ты ўжо ведаеш, што кармлюся я з Кантэйнера, пераводзячы сваю сацыяльную выплату ў паўночна-амерыканскія даляры. Яшчэ пачаў збіраць і здаваць пустыя пляшкі. А нядаўна адкрыў новую крыніцу эканамічнай падтрымкі — прыватную звалку. Я вывучыў распарадак рабочага дня і прыязджаю туды, калі работнікі звалкі садзяцца ў свае легкавушкі і едуць дамоў.

На звалцы я знаходжу ўсё, што мне патрэбна для аўтаномнага існавання: у кантэйнеры для металічнага лому чакаюць мяне наварочаныя велікі, якія толькі трохі падрамантаваць — і паехаў; у іншым — вопратка, толькі пракіпяціць... Часу ў мяне поўна, таму летам я працую няспешна. Іншы раз зусім блізка падб'ягае ліска, і тады колькі хвілінаў мы глядзім у вочы адно аднаму. Вядома, першай адводзіць свой цікаўны позірк яна і, вінавата фыркаючы, адб'ягае за плот. Зімой часам пужае мяне кароль тутэйшых узлескаў лось, калі нечакана ў ціхім марозным паветры пад ім звонка трэскаецца сухая сасновая лапка.

Тутэйшая звалка камуны “Сальгдал” адкрывае мне, дапытліваму чужынцу, элементарнае жыццё сённяшніх нашчадкаў колішніх вікінгаў. Фактычна я магу прасачыць па адкідах жыццё таго ці іншага роду ад нараджэння да смерці. Вось, напрыклад, у сям'і якога-небудзь Юна Ларсэна падрасла дачка Брунхільда, яе рыхтуюць да канфірмацыі. Адночы дзяўчына-падлетак бярэ пакет і згружае ў яго ўсю сваю дзявочую драбязу яшчэ з часоў хрышчэння. Першыя завушнічкі і першыя пярсцёнкі, купленыя мамай на ейнае 6-годдзе; здымачкі памерам 3x4, яшчэ чорна-белыя, на адваротным баку якіх пазначана: “Б.Л., 10 гадоў, 1971”; цэлая жменя рознакаляровых гузічкаў і караляў, сярод якіх я намацваю і срэбны ланцужок з сэрцайкамі...

Такіх пакецікаў я вунь колькі даследваў! Збольшага ў іх адно і тое ж: драбяз, якая збіралася ў дзіцячым пакоі ад нараджэння да канфірмацыі.

У пакетах дарослых дам часта хаваюцца сведчанні сямейных драм. “Дарагому Уле ад Эльзы. На памяць. 1962”. Колькі падобных надпісаў прачытаў я на розных — чорна-белых і каляровых — здымках за час, пакуль я берсеркам хаджу на гэтай звалцы. Дзе вы цяпер, Уле і Эльза? Чаму перасталі вам быць дарагімі вашы здымкі, альбомы, кніжкі пра каханне з дарчымі надпісамі. Няўжо-ткі нічога не каштуе здымак блізкага чалавека, які некалі быў каханым? Няўжо сапраўды людская памяць такая кароткая? Няўжо мне выпала быць апошнім сведкам вашага былога кахання — тут, на месцы яго апошняга спачыну. Ужо на іншую — сваю — памяць я забяру вашыя чорна-белыя здымкі 60-х. Астатняе, як вы і рашылі, я пакіну на гэтай невялікай запалярнай звалцы, што ляжыць паміж двума горнымі хрыбтамі, паміж якімі, у салёнай даліне аднаіменнай камуны, пражылі свой век дзясяткі пакаленняў вашага роду...

Праз некалькі дзён работнікі звалкі перасыплюць гэты ўчастак спецыяльнай соллю, якая дапамагае распаду неарганічных матэрыялаў. Потым трактарыст утрамбуе пакецікі з недавыкарыстанай пудрай, крэмам “Nivea”, старымі шампунямі: пройдзецца па вашай памяці і вашым каханні і ўрэшце засыпле іх скальным халодным друзам. І толькі некалькі зды-

мачкаў дзяўчыны Эльзы з шыньёнам на русай галоўцы і хлопца Уле з прычоскай “пад Бітлоў” застануца ў маім архіве, каб сведчыць, што вы ўсё ж былі...

Самае сумнае, калі зазіраеш у пакецікі бабулек. Гэта значыць, што іх ужо няма, а ўнукам бабуліна драбязя тым больш не патрэбна, калі яны і сваю не берагуць.

У бабуліных пакеціках — старызна ўсяго 20 ст.: — карычневыя грабеньчыкі, модныя ў 30-х–50-х; металічныя пярсцёнкі з устаўкамі з таных камянёў; старыя скукожаныя рыдыкюльчыкі, якія служылі сваім гаспадыням яшчэ да разрыву уніі са Швецыяй у 1905-м; драўляныя пацеркі-ружанцы з алюмініевымі крыжыкамі; дэкаратыўныя талерачкі і падсвечнікі з алюмінію... Доўгія гады гэтая драбязя старэла разам са сваімі ўладальніцамі, падтрымліваючы ў іх агмень памяці. І вось цяпер усё: прыняўшы з маіх рук апошняе чалавечае цяпло, гэтая драбязя следам за гаспадынямі вяртаецца ў прах, адкуль усё яно і паўстала.

* * *

Неяк апароў у кантэйнеры з сэканд-хэндам заплечнік з намётам, і мяне зноў пагнала з лагера ў горы. Цяпер у мяне было ўсё, каб вандраваць па вышынях хоць сабе і тыдзень. Аднаго разу я і сапраўды блукаў трое сутак аж пакуль не скончыўся правіянт. А калі вярнуўся ў лагер, “дабрахот” азер пачаў гавяндзіць, што ён вельмі перажываў маю “прапажу” і быў гатовы замальдаваць у паліцыю. Во, думаю, гепатычны хітраец, мог мне скандалу непатрэбнага нарабіць. Набыў булдаку бутэльку нашай лагернай самагонкі за ягоныя па мне “перажыванні”, з ім жа мы яе і распілі, а на другі дзень я ізноў уцёк у бязлюддзе.

У гарах існуеш як мінімум у дзвюх плоскасцях: у звычайнай гарызанталі і ў вертыкалі. Варта падняцца на любую вяршыньку, на любы больш-менш сур’ёзны валун, і ты ўжо адрываешся ад гарызанталі, ты ўжо, можна сказаць, пакідаеш зону Эўклідавай геаметрыі... Скала, на вяршыні якой ты стаіш, — гэта першая прыступка вертыкальнай палярызацыі. Потым — паветраная прастора — другая прыступка вертыкалізацыі. Ну і стратасфера — прыступка да неба. Так што калі мы кажам зорнае, блакітнае неба — мы кажам правільна. Усё, што за стратасферай — нябеснае, усё, што перад — зямное. Нездарма антычныя, нардычныя багі жылі на горных вяршынях. Хрысціянскі ўзняўся крыху вышэй — на аблокі (пра алаха не ведаю). Адным словам, там, дзе пачынаецца тэрыторыя багоў, адчуваеш сябе адпаведна. Пры гэтым мне абсалютна не патрэбны ніякія механічныя прыстасаванні, каб тут жа сігаць з гары і лётаць. Я занадта жывы, каб бяздумна рызыкаваць сваім фізічным існаваннем. Каб адчуваць палёт, мне трэба цвёрда ўпірацца ў вяршыню маімі нагамі, якія і паднялі мяне на яе...

Не скажу, не, мяне ніколі — нават у дзяцінстве — не цягнула ў нейкія экзатычныя краіны і на іншыя кантыненты. У горы таксама не хацелася — нават тады, калі з Алікам Апанасевічам чыталі ў яго ў хаце “Плутонію” Обручава.

Ёсць такое правіла: не жадай — і яно здарыцца. Так і ў мяне: не хацеў я гор — і яны прыйшлі. Як да Магамета прыйшла ягоная гара.

* * *

Было гэта сёлета ў ліпені.

Сярэдзіна дня, сонца высока ў небе і не збіраецца яго пакідаць. Высокія травы на недагледжанай камунальнай тэрыторыі спяшаюцца адбушаваць, пакуль не скончыўся кароткі запалярны перыяд вегетацыі. Я іду з лагера ў Рогнан, у публічную бібліятэчку (ці, можа, я ішоў назад, з мястэчка ў свой бежанецкі лагер, не ведаю). Істотна іншае: праз многа гадоў пасля першага прагляду на дабітым відаку галівудскай стужкі “Газонакасільшчык” я ўбачыў нажыва чалавека з такім смяротнанебяспечным механізмам у руках.

Гэта быў тутэйшы пенсіянер гадоў пад 70 на выгляд — крэпенькі мацачок, які падстрыгаў сваёй матарызаванай касой газон вакол будынку. Зрэшты, тут трэба ўдакладніць: травы як такой каля хаты не было, таму правільней будзе сказаць, што старычок ад няма чаго рабіць проста гладзіў даўно пастрыжаны пляц.

Газонакасілка была безумоўна шматсільнай і нахабна вырыгвала, выплёўвала са свайго чэрава ў ціхае местачковае наваколле нерва-разбуральны трэск і бензінавы смурод. Я спыніўся і назіраў за аператарам хвілінаў пятнаццаць. Ніколі не забуду гэты малюнак: ціхая летняя сярэдзіна дня, справа і злева над далінай — залёныя горы, вышэй над усімі намі — вялізная сонечная свастыка, проста перада мной — утульны белы дом і купа крывабокiх палярных бяроз, вакол якіх з кавалкам смярдзючага жалеза соваецца стары мудак.

Я стаяў і спрабаваў зразумець: няўжо каб скасіць некалькі сотак рэдкай траўкі на беднай паўночна-нарвежскай глебе, трэба пускаць у ход такую магутную тэхніку? Пытанне маё было з шэрагу рытарычных. Замест адказу я паспрабаваў успомніць сюжэт галівудскага трылера, у якім нейкія ўмоўна станоўчыя героі гінуць пад нажамі газонакасілкі. Сёння, зямляк, я не пэўны, хто там ад чаго гіне ў прыдуманым кінасюжэце, але дакладна ведаю, што каб раптам ажыла газонакасілка ў руках нарвежскага пенсіянера і насмерць пакалечыла яго, я ні хвіліны не пашкадаваў бы старога, ведаючы адно: справядлівасць адбылася і трэба ісці сваёй дарогай.

* * *

Сярэдзіна лета за Палярным кругам. Пара збору чарніц, якія тут называюць блакітнымі ягадамі. Памятаеш, як 20 гадоў таму я прыносіў іх на кухню нашай студбрыгады, якая тады будавала свінарнік у нейкім карэльскім сяле? Цяпер я хаджу ў нарвежскі лес, збіраю тых самых чарніцы і раблю з іх віно. Спачатку проста засыпаў цукрам. Потым з’явіўся Гоха і падказаў, што лепш заліваць сіропам — вінчык настойваецца хутчэй.

Пілі-кашгавалі ўсе, хто заходзіў у наш блок. Сапраўды, ад таго морсу крыху хмялела ў бежанецкай галаве, настрой лепшаў і з’яўляўся апетыт. О, каб мы былі разам, як некалі ў маладыя гады, мы замуцілі б не толькі віно — каньяк нарвежскі запалярны гналі б мы ў раздольных гарах! І адзінокі паляўнічы на горную курапатку заходзіў бы на нашу стаянку здымаць пробу.

* * *

Восень-2004 была нялёгкай. Дзіва што — два гады адбыць сярод невядома якіх людзей. Іншы раз такая хваля нянавісці накрывала, такі

Гальфстрым ярасці працінаў наскрозь, што карцела ўсіх гэтых бліжніх і далёкіх грызці зубамі і душыць уласнымі прыгожымі рукамі, прывучанымі толькі трымаць асадку ды лашчыць жанчын у пяшчотных месцах...

У верасні апанавала мяне нянавісьць асабліва — завяршаўся сезон волніцы, калі я днямі мог прападаць у гарах, адпачываючы ад лагерных чалавекападобных. Вось-вось пачнуцца халады, снег, і прыйдзеца невылазна сядзець у сваім бежанецкім логвішчы, слухаючы несупынную ляянку...

Душа, брат, прагла сатысфакцыі, а рукі проста смылелі — так хацелі зліцца з тронкамі нажа ці з прыкладам якога-небудзь самазараднага карабіну Сіманава. І тады я вырашыў: прыйшоў час узняцца ў горы і скласці ахвяру сваім багам. Іначай тут, у нізіне, я без ніякіх ахвяраванняў перарэжу горла якому-небудзь гома эрэктусу.

Збіраўся нядоўга. Усё неабходнае было пад рукамі: запlechнік, вялікія і малыя пластыкеты, матузы-шпагаты, ліхтарык, соль, запалкі; старанна навастрыў нож, выдадзены мне разам з іншым кухонным начыненнем яшчэ ў кастрычніку 2002-га...

Падымаўся доўга, часта спыняючыся на перадах, прыслухоўваючыся да галасоў нагорнага лесу і шуму асенніх вадаспадаў. Разам са мной падымалася па-над усім і сонца — абсалютна чыстае і нейтральна-ўсмешлівае. Пад абед зусім распагодзілася, і тады на вышынных раўнінах Салёных гор я ўбачыў авечы статак, які, быццам касяк селядцовых, то збіраўся да кучы, то раптам распадаўся на купкі і адзінокія асобіны.

На плато, як заўсёды, дзьмуў вецер. Па той бок нарвежска-шведскай мяжы відаць былі заснежаныя вярхі гор вышынёю каля дзвюх тысяч метраў. Я прысеў пад кавалак скалы і дастаў сабойку.

Яны былі акурат перада мною, калі я дапіў чай і пусціў па ветры пусты пакецік з-пад нейкіх тутэйшых ландрынак. У кожнай — вялікай і малой — на кожным вуху цяпаўся вялікі зялёны клямар з нумарам. На тоўстых кучаравых шыях у бараноў і старых авечак матляліся і пазвоньвалі бляшаныя званкі. На першай прыступцы да неба было нязвычайна слухаць бляшаныя званкі і мэканне дурной скаціны. Гэта ўсё роўна, як-бы ўвесь наш бежанецкі інтэрнацыянал раптам прызямліўся тут, на высокагорнай раўніне, і пачаў лапатаць на сваіх нацыянальных суржыках, разбіўшыся на групы і банды.

Мяне ізноў скаланула ліхаманка агрэсіі, якая прыціхла была, пакуль я сюды падымаўся. “Нічога. Гэта добра, — падумалася, — менш развагаў, рука будзе цвёрдай, а сэрца — без жалю”. Я намацаў у кішэні кантэйнерны хлеб з інгрыдыентамі, дастаў і пачаў кідаць гэтай біблейскай скаціне, выбіраючы ахвяру.

Было адразу ясна, што дарослую рэзаць не выпадае: многа важданіны, руно вялікае, ды і мяса аж занадта, усё не данясу, частку прыдзеца кінуць...

Але мне, прагнаму да забойства, пашанцавала: у статку быў падрост, напалавіну меншы за дарослых. Маладняк ёсць маладняк, што ў людзей, што ў дзікіх звяроў, што ў свойскай скаціны. Маладняк смела ідзе да рук, шукае важака, прагне навукі, а яшчэ больш гульні, і часта гіне, яшчэ не абцяжараны вопытам барацьбы за выжыванне...

Маёй здабычай, ахвярай маім новым нардычным багам аказалася ярачка.

Я не хацеў самку, бо найперш ненавіджу самцоў, але не было часу выбіраць. Кожную хвіліну над галавой мог з'явіцца гелікоптар лясной аховы, бо гэтым летам засуха і шмат пажараў, і яны часта патрулююць...

Лёс выбраў яе, зімовага акоту сімпатычную ярачку з роўнай, яшчэ не агарбелай, як у дарослых, мордачкай. Яна не паспела даесці мой хлебны гасцінец — я спрытна ўхапіў яе за руно на карку, тузануў на сябе ўверх, падставіў нагу і паваліў набок. Ад страху ў скаціны пасыпаліся чорныя авечыя гарошыны памёту, і можна было б расчуліцца. Але тут паўстала перад мной такая яскравая карціна несправядлівасці свету, так паласнула па мне лязо дзікай злосці, што месца для жалю ў душы не засталася. Я зручней перахапіў тронак нажа, адвёў скаціне галаву як мага далей на спіну і ўпэўненым рухам паласнуў лязом па выстаўленым безабаронным горле...

Як на духу кажу: яна не мучылася. Нож быў сапраўды востры, і я адлучыў галаву ад тулава за якіх дваццаць секунд. Цяжэй было без распяжкі зняць скуру, але і гэтаму даў рады. Разабраў за якой паўгадзіны, раз-пораз паглядаючы на неба, за гарызонт і перад сабою. Парэшткі — скуру, вантробы, галаву і капыты — закапаў у сыры тарфянік блізкага балотца. Мяса здаваў у вялікі пластпакет, усё гэта ў заплечнік. І толькі па завяршэнні ахвяразабойчай аперацыі мяне нарэшце адпусціла акрутная, я адваліўся на спіну пад скалой і на некалькі хвілінаў выпаў з рэальнага часу.

...Снілася сястра, чамусьці старэйшая за мяне, мы дурэем з ёю на нашым вялікім хутары, месяц чэрвень, густа пахне язінам і ўжо зацвітае ранняя бульба-паспешка. Я казычу сястру зялёным коласам азімага жыта, яна пырскае на мяне сіюдзёнай вадой з медыцынскай піпеткі...

Ад гэтых маленькіх кропелек, якія калолі мне лоб і шчокі, я і прагнуўся. Церусіў лёгкі пералётны дожджык. Не заставалася нічога іншага, як, перамагаючы лёгкую апатыю пасля мімалётнага сну, закінуць за плечы нялёгкую ношку і вяртацца ў даліну. Мяса яшчэ гадзіну таму жывога стварэння прагравала мне паясніцу праз тоўсты поліэтылен і гэтка ж тоўстыя брызентавыя сценкі заплечніка. Ці не ад гэтага жыва-мёртвага цяпла раптам узнікла жаданне і востра захацелася жанчыну. З тым і вярнуўся ў лагер.

* * *

На другі дзень я зрабіў у нашым блоку свята — паставіў на стол свежую бараніну і маё чарнічнае віно. Бежанцы мусульманскай веры яшчэ на дварэ пазнавалі пах кашэрнага мяса і падцягваліся да нас на паверх. Усім было цікава, з якой гэта нагоды хрысціянін частуе ўсіх баранінай. Ну вядома, першым за сталом аказаўся азер і, падміргваючы як свой свайму, выказаў здагадку, што я атрымаў пазітыў¹. Я не прырэчыў. Потым ён засумняваўся, што я купіў столькі бараніны.

“Вядома, не, — паблажліва ўсміхаючыся, згадзіўся я. — Ёсць іншыя спосабы, і ты іх ведаеш”.

Азер здзіўлена хмыкнуў і неяк аж палагаднеў і прыціх, не перастаючы, аднак, піць, закусваць кашэрным і курыць адначасова. Ён быў пэўны, што я гэтага барана ўкраў у супер-маркеце “Rema-1000”, як некалі тое рабіў грузін Гоха.

¹ Пазітыў — дазвол (від) на жыхарства і работу ў краіне знаходжання.

Ну а што я, я не пярэчыў, хай будзе так. Усё роўна ж маёй праўдзе не павераць, нават калі б я і прызнаўся, нават калі б расказаў гісторыю пра кашэрнае мяса не прозай, а вершам, расстаўляючы акцэнты выразнымі жэстамі...

Вечар ахвярапаядання прайшоў надзіва спакойна. Прыбраўшы са стала аб'едкі і посуд, набівалі касякі, курылі і тупа смяяліся. Зрабіў і я некалькі зацяжак, прыкідваючыся дурным і смяшлівым ад наркаты. У той жа час маё сапраўднае Я трымала сітуацыю пад кантролем і таксама ўсміхалася, толькі па-сапраўднаму, сапраўднай пераможнай усмешкай. Толькі сапраўдны Я ведаў, што на месцы ўжо напалову з'едзенай сёння ахвярнай авечкі мог быць любы з гэтых абкураных балванчыкаў, а найперш азер. І была гэтая праўда да таго простая, што і сапраўды хацелася смяяцца.

* * *

Пасля ахвярапрынашэння і трызны я ізноў уцёк на прыроду — збалансаваць свае рознавектарныя “Я” сузіраннем прыгожага.

Быў цудоўны вераснёўскі дзень: ціхі, ясны і цёплы. Акурат такі, калі бяруць самаробны кошык і ідуць па грыбы.

Кошыка ў мяне не было, і таму я выправіўся з тым жа самым заплечнікам, пачапіўшы на руку старую жаночую торбу.

Я ішоў знаёмымі сцежкамі да горных нарвежскіх дач, раз-пораз намацаваючы ў кішэні звычайны грыбны сіцорык. Вельмі хутка мне прыйшлося яго раскласці і прымяніць па прызначэнні — вакол дач грыбоў было мора. Дакладней, як рыбы ў моры: многа і розных. Хай не прыраўнуе мяне Радзіма, але ніколі раней я не бачыў столькі грыбоў! Крамяныя здаровыя баравічкі і падасінавікі, камунікабельная сямейная кантарэль і падбязозавікі падступалі пад самыя сцены летніх запалярных домікаў. Я хутка наладаваў заплечнік і торбу ляснымі дарамі. Я размаўляў з імі, як з даўнімі і добра знаёмымі таварышамі — ну як з табой, напрыклад, мой дарагі зямляк. Каля якога-небудзь асабліва прыгожага экзэмпляру я іншы раз проста валіўся на мох і заміраў, услухоўваючыся ў самога сябе і наваколле. У душу ўваходзіў сусветны спакой, а неба абяцала вечны рай, затрымліваючы нада мною лёгкае воблачка, абрысамі падобнае да любімай жанчыны...

* * *

Восень, паўтараю, была напружанай. Не да грыбоў і ягад было бежанецкаму народу, не да вольнасці горных прастораў — кожны думаў, як зачэпіцца за дабрабытнае нарвежскае Каралеўства і забыцца нарэшце пра дыктатуры, голад і войны ў сваіх краінах.

Штодзень кагосьці выправоджвалі паводле Дублінскай. Некалькі разоў на месяц прысылалі новыя партыі бежанцаў (вайна ў Іраку набывала размах). Не спыняла свайго адчайнага руху лавіна ўцекачоў са змардаванага Афганістану. Гэта былі пераважна маладыя афганцы, якія нарадзіліся ў пачатку-сярэдзіне 80-х, у самы разгар савецка-афганскай вайны. Трапляліся нават былыя афіцэры былой гвардыі Бабрака Кармаля, якія нядрэнна гаварылі па-руску і хіліліся хутчэй да нас, былых савецкіх, чым да сваіх прававерных братоў-мусульманаў. Многа было такіх, якія пракліналі распад СССР.

Дзесьці пад канец кастрычніка ў дамок, які я дзяліў з сям'ёй кіргіза, падсялілі маладзенькую сям'ю аўганца. Гаспадару было на выгляд крыху за дваццаць, а ягонай дачушцы — тры. Звалі маленькую Зейнаб, і яна стала нашай самай вялікай радасцю ў гэты неспакойны час дэпартацыяў і ўнутрылагерных перамяшчэнняў. Дзяўчынка ўвесь час прасілася на вуліцу, дзе ўжо ляжаў пульхны чысты снег, які яна бачыла ўпершыню, напоўніцу праяўляючы сваё захапленне белым дзівам.

Маленькая чорнавалосая смуглянка Зейнаб з бліскучымі вочкамі-вішанькамі натхніла мяне на верш. *“Насупраць маёй кватэркі Жыве дзяўчынка Зейнаб. Частуе мяне цукеркамі І дзеліць на ўсіх кебаб”*, — пісаў я, думаючы пра сваю ўласную дачку Ксеню, якую апошні раз бачыў, калі дзяўчынцы было ўсяго год і шэсць месяцаў.

Маленькая Зейнаб пакінула светлы ўспамін у маім трывожным лагерам існаванні. І пяшчотныя радкі верша, які я спадзяюся некалі прачытаць свайму дзіцяці, а то і ўнукам.

Праз які месяц сям'ю афганцаў адсялілі да сваіх аднаверцаў, а ўзамен прыслалі былога ўкраінскага шахцёра Міколу. Падсялілі яго акурат у мой пакой, дзе і пражылі мы з ім тыдні чатыры ці крыху больш.

Мікола, як і мой зямляк з Гарадзеншчыны, быў мне блізка сваёй славянскай адкрытасцю. Ён чытаў маю жорсткую прозу і дыярыюш вандроўніка, а калі стамляўся, то распавядаў пра сваё: як згубіў работу на шахтах; як круціўся, каб пракарміць жонку і двух дзяцей; як урэшце ірвануў у пошуках заробку ў заходнюю Еўропу. Гісторыя ягонага выхаду ў цывілізацыю была больш драматычнай.

Мікола ўласным расповедам пацвердзіў, што я ўжо і так ведаў: трафік рабочай сілы, альбо жывога тавару з Украіны арганізаваны крымінальным элементом грунтоўна і з адпаведным цынізмам, як любая бандыцкая справа.

“Некалькі гадоў таму, — распавядае мой сусед, — пайшла чутка сярод нашага ўсходне-украінскага пралетарыяту, што Гішпанія перажывае будаўнічы бум і мае патрэбу ў рабсілье. Далі мне адрасок людзей, якія за адпаведную плату абяцалі дапамагчы ўладкавацца на нелегальную работу. Але дабрацца да Гішпаніі трэба было самому. Сабралася нас такіх чалавек сорак. Заказалі аўтобус і, як турысты, даехалі аж да Тарагоны, што на беразе Міжземнага мора. Там нас павінны былі сустрэць. Нас і сустрэлі...”.

Далей Мікола распавёў, што яшчэ дома добрыя людзі падказалі яму, каб, калі дабярэцца да месца, нікому не аддаваў пашпарт. Грошы, калі што, плаці, а дакументы не аддавай.

“І вось, — кажа, — прыехалі мы, спыніўся аўтобус, забягаюць у салон такія сабе загарэлыя здаравячкі і да нас: здавайце пашпарты, нешта там аформіць трэба... Ну тут ужо ці пан, ці прапаў: з лёгкай торбай прарваўся я да выхаду, аднаму зборшчыку папераў змазаў па храпах і ходу...”.

Уцячы-то Мікола ўцёк, але потым нацягнеўся, пакуль знайшоў гэтых жа гаротнікаў, як сам. У многіх не было не толькі грошай, але ўжо і дакументаў... Урэшце рэшт Мікола знайшоў работу і нешта нават зарабіў. Калі ж я стаў уводзіць яго ў курс нашых нарвежскіх бежанецкіх справаў і як мы тут зберагаем свой сацыял, кормячыся з Кантэйнера, славянскі брат мой заўсміхаўся і, перапыняючы мяне, казаў пра іхні гішпанскі Кантэйнер; пра тое, што калі ў паветры летам плюс сорак па Цэльсіі і не

нашмат халадней зімою, прадукты па-за маразілкай маюць кароткі век. Таму, кажа, мусілі яны з землякамі скааперавацца, набылі ў складчыну лядоўню і так вырашылі праблему...

Ну а як і чаму наш паўднёвы брат апынуўся ў Нарвегіі, я толкам і не зразумеў, ды і не надта этычна было ўнікаць у чужыя справы.

Я ўсё ж паказаў яму і нашыя Кантэйнеры, і нашую Звалку, падагнаў яму ровар і некалькі разоў мы ездзілі па тавар.

Аднаго разу знайшлі некалькі мяхоў пустых бляшанак з-пад піва і сапраўды па-братэрску — не, не так, як у анекдоце, а па-справядлівасці — падзялілі іх. Выйшла даляраў па сорок на брата пасля здачы.

Памятаю, узялі мы ўпакоўку ці дзве тутэйшага бутэлечнага піва і пайшлі на пірс. Была адліга, салака гуляла на самай паверхні вады і адзінокая варона перыядычна каркала, пераступаючы, як самагубца, па керамічнай страсе публічнай бібліятэкі.

— Добра вам, хахлы, — сказаў тады я, — у вас ёсць мора і вялікія жалезныя караблі...

— Нічога, затое ў вас, бульбянікі, куды ні кінь — усюды лес, — адказаў Мікола. — Лес, брат, вялікая сіла, гэта мне калісьці адзін з ветэранаў УПА¹ растлумачыў.

І адчуў я раптам, дапіваючы халоднае горкае піва, што вось у гэты самы момант у гэтай запальнай Нарвегіі, адкуль да паўночнага полюсу бліжэй, чым да Радзімы, нікога раднейшага за ўкраінца Міколу з горада Белаяполле Сумскай вобласці ў мяне няма і невядома ці будзе хто потым...

Перад Калядамі яго адправілі назад у Гішпанію.

* * *

Пасля ад'езду Міколы ізноў стала вусцішна ад адзіноты сярод людзей. Ледзь не штодня валіў снег, марозіла і ў горы неяк не хацелася. Хадзіў на лыжах у даліне, раскладаў вогнішча, перакусваў ды ізноў выгульваў сябе, як той знакаміты Нансен па Грэнландыі.

Узаемны з так званымі сваімі з прастораў былога СССР сталі зусім нясцерпнымі. Нідзе дагэтуль — нават у турме! — не бачыў я ў людскіх вачах такой хцівасці, быццам я вырываў у іх з роту апошні ядомы кавалак. Асабліва дасталі мяне тут пузаты сямейны армянчык ды адзін хлюст з Саратава. Ну але цярплю пакуль.

Нядаўна дэпартавалі сям'ю нашых з Маладэчна. Якія яны “нашы”, не ведаю, пашпарты не правяраў, але каб чужыя якія з Усходу, можа і не так было б крыўдна. А то заходзяць яны неяк да мяне ў пакой, бачаць над маім ложкам наш нацыянальны сцяг вісіць, дык баба гэтага землячка і пытаецца з нявінным такім выглядам: “Ой, а что это за салфетка на стене?” Во, братка ты мой, якія дзівосы дзіўныя здараюцца, што хоць ты ад сораму ў апраметную праваліся!.. Балюча, зямляк, як балюча і крыўдна! Іншы раз думаеш, а можа і сапраўды эміграцыя? І не вяртацца, адрэзаць, забыць, што было, тое было?.. Перажыць, заткнуць свой боль клямарам, у таксісты пайсці, як некалі рускія эмігранты ў Парыжы?.. Зямляк, сцяг наш — салфеткой? Не магу, не магу, зямля з-пад ног плыве.

¹ УПА – украинская паўстанцкая армія.

* * *

Ат, ну яго ўсё! Раскіс нешта... Лепш пахвалюся, якім я за два гады багатыром стаў. Сацыял наш мы два разы на месяц атрымліваем, тут жа, у канторы лагернай адміністрацыі. Нешта даляраў пад чатырыста набягае. Раз у паўгода мяняю кроны на валюту. Спрабаваў пераводзіць праз банк, але не атрымліваецца. Трымаць у кронах у нарвежскім ашчадным таксама не рызыкую. А калі заўтра дэпартацыя? Прападуць жа! Каралеўству застануцца. Таму, брат, пры сабе прыходзіцца трымаць. За два гады нядрэнная сума набегла як па нашай галізне — 7 тысяч паўночна-амерыканскіх рублёў! А ты думаў! Лічы, багатыр я цяпер... праўда, кажуць тут нашыя абазнаныя, што пры дэпартацыі адабраць могуць. Чорт яго ведае, во катастрофа будзе: два гады з Кантэйнера жыць, ашчаджаць і — аддаць? Не ведаю, няма пакуль рашэння ў мяне. Хаця... не, калі другая адмова прыйдзе, дэпартацыі чакаць не буду, сам паеду. Пашпарт жа пры мне... Ну добра, брат, з Калядамі цябе! У Новым годзе спішамся.

* * *

Прывітанне, Сястра!

Спяшаюся паведаміць табе, што акурат сёння прыйшла віншавальная дэпеша ад адваката — я ўсё ж атрымаў прытулак у гэтай краіне.

Праўда, не палітычны — гуманітарны, у чым паміж імі розніца, не ведаю, але, здаецца, галоўнае не ў гэтым... Цяпер наваляцца новыя клопаты. Невядома яшчэ, куды адправяць на пастаяннае месца жыхарства. Так што ў бліжэйшы час буду заняты.

Ну, з чарговым Новым! З Раством яшчэ раз! Здарова будзь!

Твой *прытулены* Брат.

30 снежня 2004 года, запалярны Рогнан.

2005

Частка першая:

“Бывай, Рогнан! Прывітанне, Буда!”; першая кватэра; “калі топішся, і за мармона ўхопішся”; напад; тры дні ў шпіталі; апарат для сувязі з паліцыяй; пашпарт — поштай; уцёкі з Каралеўства; невыносная ступень свайго; мая любоў — круп’е; “я вярнуўся, каб сказаць табе “бывай!””; “назад! назад!”; два тыдні ў Вільні; Нарвегія дазваляе вярнуцца; “тройчы бежанец” ізноў за палярным кругам.

Прывітанне, Брат мой, прывітанне!

Даўнавата мы з табой не абменьваліся ні думкамі, ні нават інфай... Пісалі мне, што ты вярнуўся да актыўнага жыцця, з чым безумоўна віншую.

Ажываю і я памалу...

Ты, думаю, чуў пра мае авантуры ў апошні час? Я толькі ўдакладню некаторыя дэталі. Ну дык уладкоўвайся зручней, чытаць прыйдзецца доўга...

30 снежня 2004 года прыйшло паведамленне, што мне паводле гуманітар-

ных падставаў дазваляецца жыць і працаваць у нарвежскім Каралеўстве. Як потым высветлілася, дакумент быў прыняты яшчэ да Раства, 13-га, але па якіх бюракратычных калідорах блукаў аж два тыдні, невядома дагэтуль.

Я пісаў, што атмасфера ў лагеры была невыноснай, баяўся сарвацца ў апошні момант. Таму і пагадзіўся, каб пры першай жа магчымасці мяне перавялі ў якую-небудзь камуну тут, на поўначы (каб трапіць у цэнтральныя раёны Нарвегіі, прыйшлося б чакаць у лагеры яшчэ год, а то і болей). Па невялікім часе прапанавалі Буду — гарадок, які ляжыць яшчэ на 100 км далей на Поўнач. Падпісаўшы неабходныя паперы ды сабраўшы бежанецкія клункі, я сказаў фарвэл¹ Салёнай даліне, мястэчку Рогнан, гарам і нашаму лагеру, у якім пражыў 2 гады і 4 месяцы.

У Буду пераехаў у канцы студзеня 2005-га. На вакзале сустрэкалі: чачэн, у мінулым доктар, а цяпер шафёр і перакладчык, і страшненькая тутэйшая кабецінка з пастаянным аскалам, які ў іх усмешкай завецца (кабетка была чыноўніцай з гарадской канторы для бежанцаў, і ёй даўно пара было б адправіцца на пенсію).

Мяла-гула завіруха, ціснуў мароз і ніводнай блізкай душы ў радыусе трох тысяч сухапутных кіламетраў.

Ну вядома, лагічна і як закон, што далі мне камунальную двухпакаёвую кватэрку не ў цэнтры, а ў мікрараёне “Смалістыя дровы”. Праўда, на той час я на гэтую акалічнасць увагі асабліва не звяртаў. Галоўнае — асобнае жытло і ніякіх “сваіх” побач! Ды яшчэ падлога з падагрэвам. І вялікая падсобка ў самой кватэры, дзе можна нават матацыкл паставіць. Праўда, не спадабалася мне, што кухня не раздзеленая з так званай залай.

Камунальную кватэрку на першым паверсе можна было пакінуць і праз дзверы ў вакне, якія выводзілі ці то на такі сабе першапавярховы балкончык, ці то ў альтанку.

Галоўная сцяна кватэры з другога боку была сцяной калідору, і ў гадзіны “пік” чулася, як грукаюць уваходныя дзверы і тупае публіка.

У першы ж дзень пасля прыёраў залез у душ, каб, як той казаў, змыць з сябе лагерны пыл і дух. І быў вельмі здзіўлены, калі літаральна праз некалькі хвілінаў скончылася гарачая вада. “Няўжо і тут, як у нас?” — падумаў з жахам і палез разбірацца. У выніку маіх сантэхнічных даследванняў стала ясна наступнае: падагрэў вады адбываецца ў электрычных бойлерах літраў на 50, калі не меней. Як можа гэтай вадой памыцца за адзін раз сям’я з чатырох, напрыклад, чалавек, для мяне пакуль загадка. Праўда, асабіста я навучыўся грамадна размяркоўваць гарачую H₂O і мне цяпер памыцца хапае...

У першай сваёй кватэры я паспеў пажыць тыдні два. Раніцай ішоў на гарадскі аўтобус, паказваў праязны, аплачаны дзяржавай, і ехаў у школу для дарослых вучыць нарвежскую і знаёміцца з няпісанымі правіламі нарвежскага грамадства і пісанымі законамі Каралеўства. Зрэшты, пра мой першы тут школьны перыяд я мала што і памятаю — наступныя брутальныя падзеі выветрылі з мазгоў усё неістотнае...

12 лютага 2005-га была субота, выхадны дзень, і я валяўся на канапе з руска-нарвежскім слоўнікам, думаючы, чым бы яшчэ сябе заняць. Не-

¹ Фарвэл – бывай (нарв.).

верагодна, але толькі што вырваўшыся з варожага кола “сваіх”, асалоды ад адзіноты чамусьці не адчувалася. Наадварот, у мазжачку, прадсэрдзях і бронхах разліваўся паскудны халадок чагосьці атрутна-горкага, што адныя называюць адчаем, іншыя распаччу, а ўрэшце рэштаў і першы, і другая часта заканчваюцца альбо самаразбурэннем, альбо цэнтрабежнай агрэсіяй у формах татальнай вайны, тэрору і крывавых народных бунтаў...

Так я валяўся на канапе, безвынікова церабіў то патыліцу, то задніцу, ды вывучаў камунальныя прадпісанні, у якую сметніцу якое смецце выкідваць. Як новаму замежнаму кватаранту, мне даслалі днямі гэтыя камунальныя тлумачэнні і звязку рознакаляровых, рознай таўшчыні і памераў, поліэтыленавых пакетаў для адкідаў. Асабліва ўзбудзіла і аж неяк здорава так асвязыла ненавязлівая прапанова картонныя пакеты з-пад малочных прадуктаў і пластыкавыя з-пад розных маргарынаў не проста выкідваць у адпаведныя кантэйнеры, а перш чым выкінуць, вымываць іх ад рэшткаў былой яды! Разумееш, Брат, узровень цывілізацыі: перш чым выкінуць — памый!.. Тут я толькі зарагачу гамерычным рогатам, а пісаць нічога не буду..

Дык вернемся да канапы. Валяўся я валяўся, думаў-думаў, што мне з усёй гэтай нарвежскай свабодай, з маім запальным прытулкам рабіць, нічога не прыдумаў і выйшаў забраць пошту. Тут і падварнуліся пад руку гэтыя, ты ведаеш, ходзяць заўжды ўдвох і ў касцюмчыках такіх, ну рыхтык як з канторы прыказчыкі, — місіянеры, адным словам. Паўночнаамерыканскія, ды яшчэ і мармоны.

І чорт мяне пад’ялдыкнуў павесціся на іхнія размовы, запрасіць да сябе ў кватэру... Цэлую лекцыйную гадзіну парылі мазгі, паказвалі выбраныя месцы з кнігі мармонаў, а я ўдаваў на зацікаўленага кліента. Урэшце дамовіліся, што заўтра яны прыедуць і забяруць мяне на нядзельную службу ў свой малельны дом...

Да вечара я так і пракантаваўся, вывучаючы кнігу мармонаў і правілы карыстання кантэйнерамі для смецця.

Ну а ўжо пад самую поўнач пастукаў да мяне знаёмы чачэн Сулейман, якога размеркавалі ў Буду яшчэ раней. Пасядзеў гэты маладзён у мяне, успаміналі мы жыццё ў лагеры; памятаю, цыгарэту яшчэ ў яго стрэльнуў. На тым і развіталіся.

* * *

Раніцай 13 лютага 2005 года ў маёй кватэрцы з электрападагрэвам падлогі заверашчаў званок. Хацелася спаць, але мусіў падняцца з той самай канапы, бо званілі настырна. Паглядзеў у вакно — нікога. Значыць, званілі ўжо ў самую кватэру. Тут і ўспомніў я пра мармонаў, якія абяцалі паказаць службу ў іхняй царкве. З гэтай думкай і адамкнуў дзверы...

Што было далей, не памятаю абсалютна. Адно трызіцца, што было іх двое-трое, у шапачках-масках, якія цяпер модныя сярод бандытаў, тэрарыстаў і рознага роду “службаў аховы”. Здаецца яшчэ, што яны ў адзін голас яўкнулі нешта застрашальнае — каб узмацніць эфект нападу... Далей, відаць, быў трапны ўдар, які і адключыў мяне на нейкі час ад рэчаіснасці. Толькі, як аказалася, не так проста забраць жыццё, пакуль не прыйшла пара, таму фізіялогія мая змагалася за існаванне і тады, калі я ўжо быў у адключцы.

Каб я не махаў рукамі, мне звязалі іх ззаду пластыкавым шнуром — засталіся сляды на запяцях.

Каб не крычаў — душылі маім жа махровым ручніком, выхапленым з душавага пакою (на шыі нейкі час былі відаць странгуляцыйныя сінякі-палосы).

Збівалі прафесійна, бо ні нос, ні зубы, ні корпус цела не пашкоджаны, што цяжка ўявіць па выніках звычайнай бытавой бойкі. Сур’ёзна адбілі толькі правую шчаку, зрабілі з яе сапраўдную “адбіўную”, гематома яшчэ да канца не расмакталася, так што і вось зараз, у гэтую хвіліну, адчуваю гэты сімвалічны значок гуманітарнага нарвежскага прытулку.

Вось так, Брат ты мой зямляк: ад шматлікіх удараў у шчаку я атрымаў міністрасенне і часовае разбалансаванне зроку, тыдні два ці тры запальны свет дваіўся ў маіх вачах.

Пасля таго, як бандыты пакінулі кватэру, я невядома колькі часу валяўся без памяці ў вітальні. Нарэшце апрытомнеў, зразумеў, што адбылося, і ўжо свядома пачаў змагацца за выжыванне. Ногі не трымалі ад слабасці: страціў носам шмат крыві. На калідор выпаўз на каленях. Перыядычна выключалася памяць, перыядычна спрабаваў устаць на ногі, абапіраючыся спіной аб сцяну. Паспрабаваў паклікаць на дапамогу суседзяў — не аказалася голасу, толькі глухія хрыпы пасля махровай сцяжкі-пятлі. Тады выпаўз у пад’езд і, стоячы на каленях, скрываўленым носам (рукі ж ззаду звязаныя) націскаў на кнопкі кватэрных званкоў. Скрывавіў усю панэль, але так ніхто і не выйшаў. Губляючы апошнія сілы, трапіў у суседні калідор, дзе і заўважыў маладую жанчыну з малым дзіцём...

Каму яна званіла, хто развязаў мне рукі, не помню: я ізноў адключыўся.

Ачуўся ў шпітальнай палаце, з кропельніцай і прымочкамі. Праз суткі прышёрліся з паліцы і распытвалі. А што я ім скажу, калі нічога абсалютна не помню, акрамя таго, як доўга і безвынікова клікаў на дапамогу? На допыце я раптам зразумеў, што цяпер ёсць зручная нагода патрабаваць іншага жылля, бліжэй да цэнтру. Следчаму я так і заявіў: у кватэру, дзе мяне ледзь не забілі, я не вярнуся.

На чацвёртыя суткі мяне выпісалі. Следчы прывёз у начлежку на вуліцы Банкаўскай, уручыў нейкі перадаччык, настроены на экстраную сувязь з паліцыяй, і паказаў, як карыстацца.

У начным доме працавалі штатныя работнікі Арміі выратавання. Бітныя мужамі жонкі, наркаманы, п’янтосы і проста бадзягі атрымлівалі тут утульны пакойчык на ноч, сняданак раніцай і вячэру перад сном, душ, чыстую бялізну і біблію на тумбачцы — для выратавання душы.

Адразу пасля снядання мы павінны былі пакідаць прытулак. Бальшыня начлежнікаў цэлы дзень сноўдалася ў нашым цэнтравым месцы — “Шклянным доме”, пра які я раскажу як-небудзь у наступным пісьме.

...Другую кватэру гарадская камуна выдзеліла мне бліжэй да цэнтру, але ўсё ў тым жа раёне. Таксама першы паверх і два ўваходы-выхады: звычайны і праз вакно.

На гэты новы адрас аднойчы прыйшоў канверт з ...пашпартам. Сіні нарвежскі пашпарт замежніка з маім абліччам на заламініраваным здымку. Цяпер ужо і веры цяжка даць, што ён у мяне быў, гэты пашпарт. Існаваць яму заставалася нядоўга.

А час ішоў, і вясна прыйшла, і перад вакном кватэры сагнала снег, а на невялікай клумбе вытачыліся і пачалі расцвітаць нейкія сіненыя садовыя кветачкі, а таксама ўсюдысны жоўценькі падбел.

Пошта прыносіла папярэджанні з камуны, што я няправільна раскладваю адкіды па кантэйнерах. Рэкламныя праспекты заклікалі абнавіць мэблю, садовы інвентар і нарэшце адважыцца і набыць у крэдыт плоскі плазмены тэлевізар першага пакаленьня коштам 25 тысячаў крон...

Вясна рабіла сваю справу не толькі за вакном камунальнай кватэры, але і ўва мне. Я выконваў усе камунальныя прадпісанні, плаціў па рахунках і хадзіў у школу, але ў галаве рабіла сваю работу поціглая думка, несумярна мацнейшая за ўсе астатнія разам. Думка была кароткая і вострая, пранікальная, як баявы клінок, як пяхотны штык-нож: “Дамоў!”

“Дамоў! — крычала мая сапраўдная, ідэальная, эмацыйная і натуральная істота. Ёй дапамагаў цынічны “Я” розуму. Ён нашэптаў: “Ну што, што ты тут робіш? Тут няма для цябе будучыні, гэта не твой час, не твае людзі і не твая дзяржава. Гэты рэжым, як і рэжым дома, не хоча бачыць цябе, ён баіцца, што ты парушыш іхні адладжаны механізм пажырання, ператварэння добра і красы ў горы дрэні... Ты чужы, чужы на іхнім свяце жыцця! Яны здзекваліся, смяліся з тваіх змагарных памкненняў, яны даслалі табе адмову ў прытулку на твой дзень нараджэння, а калі ты не спужаўся, яны далі табе права на работу, але не прызналі ў табе палітычнага байца; яны даслалі табе гэты дазвол акурат пад Новы год — думалі, нервы твае не вытрымаюць і ты зваліш з іхняй выстаўкі паўночна-еўрапейскага сацыял-капіталізму!.. Ну а напад, брутальны напад! Ты ледзь не аддаў богу душу ў гэтай лялечнай дзяржаўцы! Вось цяпер самы раз сказаць ім “фарвел!”, “гудбай!” і “пошлітенахуй!” з усім іхнім дабрабытам...”. Так нашэптаў мне мой цынічны “Я”. “Дамоў!” — крычалі рэшткі нявытраўленай да астатку душы...

І яшчэ вясна! Як заклікала яна, як прагна смактала маё нутро. Ноздры мне рвала бярозавым сокам, які — я ведаю! — бацька дома збірае ў трохлітровыя слоікі; гной у кучы, якой сілай жыцця пахне вясною гной, гатовы аддаць сябе раллі і новаму ўраджаю! Божа мой, зарэжце мяне на кучы вясновага гною, дайце сцячы крыві, хай змяшаецца яна з разапрэлай жывжэкаю і насыціць нашу раллю, нашу!.. Аднойчы яравою вясной!..

...Я яшчэ плаціў па нарвежскіх рахунках, але ў пачатку красавіка рашэнне было прынятае: дамоў!

Ведаеш, напад быў цікавы яшчэ і тым, што грошы, мой двухгадовы капітал, мае амерыканскія рублі ніхто не ўзяў — яны ляжалі сабе спакойна ў лопемаркедаўскім чамаданчыку, што даказвае: нападзілі не дзеля таго, каб абрабаваць. Нападзілі, каб паказаць сваю сілу і адпомсціць. Толькі хто і за што? На гэтае пытанне тутэйшая ўлада не адкажа, я ў тым пэўны.

Памятаю, у дзясятых днях красавіка я пакінуў на кухонным століку апарат для сувязі з паліцыяй, развітаўся з кветкамі на клумбе (што зробіш — я сентыментальны, а іх ізноў накрыла снегам), аддаў ключы бабці з бежанецкай канторы і сеў на цягнік да Осла. Калі высокая ў гарах мы перасякалі Палярны круг, разгулялася сапраўдная завіруха, за вакном злева стаяла суцэльная белая сцяна снегу, справа — бясконца скала, і

хто б мне тады сказаў, што я яшчэ вярнуся ў гэтыя шыроты і буду пісаць мой неверагодны раман.

Цягнік сунуўся вельмі павольна па вузкай еўракаляіне на вышыні 600 метраў над узроўнем сусветнага акіяну. Тутэйшыя пасажыры займаліся сваімі сытымі справамі, а я сваёю галоднай — я развітваўся з гэтай прыгожай зямлёй і пасылаў у апраметную тутэйшую ілжывую ўладу...

На цэнтральным пасажырскім тэрмінале Осла я доўга вырашаў, як мне рухацца далей; з замілаваннем назіраў, як малады мужчына прыстойнага выгляду з белымі эластычнымі пальчаткамі збірае ў вакзале пустыя пляшкі. “Поспехаў, калега”, — жадаў я яму ў думках усяго найлепшага, упэўнены, што мне гэтай падзённай работай займацца ўжо не прыдзецца. Памыляўся, крута памыляўся!

...Тут жа, на вакзальнай тэрыторыі, напаткаў знаёмага яшчэ па лагеры рускамоўнага афганца, сімпатыка СССР. Пагаварылі-ўспомнілі, пажадаў і яму поспехаў у нарвежскай сталіцы на нелегальным становішчы арбайтэра.

Вырашыў ехаць аўтобусам да Стакгольму, а ўжо там, арыентавацца па сітуацыі.

На нарвежска-шведскай мяжы маім пашпартам замежніка зацікавіліся, прашманалі рэчы, пералічылі капітал, празванілі ў нарвежскі Ашчадбанк і ўдакладнілі наконт майго рахунку, які я чамусьці не закрыў. Мае словы, што праз Швецыю еду транзітам, пераканалі памежнікаў, і я вярнуўся ў аўтобус.

Стакгольм уразіў сваёй архітэктурай і рэдкімі прадстаўнікамі белай расы ў цэнтры сталіцы. Вакзал прыбіралі прадстаўнікі негроіднай, таксі абслугоўвалі носьбіты арабскай. У нашую амбасаду вёз мяне грэк. І толькі ў паліцыі я ўбачыў маладых шведаў-паліцэйскіх, хлапцоў і дзяўчат да 30-ці. У паліцыі я меркаваў як-небудзь выццяганіць прытулак у начлежцы на пару дзён, але нумар не прайшоў. Праўда, я мог проста перачакаць у пастарунку да пятай раніцы, калі адчыняўся вакзал...

І вось я дастаў візу і мусіў купіць турпуцёўку для ўезду ў сваю ўласную краіну! Пашпарт замежніка быў мне цяпер без патрэбы. Больш за тое, ён пачаў мне адцягваць кішэню і пячы грудзі. Вяртацца з ім на акупаваную тэрыторыю было небяспечна. Адаць сваім — не было надзейных людзей. Ну і, вядома, проста не хапіла розуму схаваць яго ў якую-небудзь каменную шчыліну Стакгольму, дзе ён дачакаў бы не толькі новага стагоддзя, але і Трэцяй сусветнай, і хуткага патопу... Аднак я быў моцна разбалансаваны, рыштаванні псіхікі хадзілі хадуном, а адну стратэгічную памылку я ўсё ж зрабіў — перад пасадкай у самалёт “Аставіі” я з істэрычным задавальненнем раздэў мой замежны дакумент, запхаў яго ў пакет і кінуў у прывакзальную сметніцу.

Калі ж я праходзіў на пасадку, кантралёрка, сярэдняга веку сімпатычная шведка здзіўлена глядзела на мяне, перапытваючы, ці сапраўды я пакідаю краіну свайго гуманітарнага прытулку. Што я мог ёй сказаць у адказ? Хіба тое, што адзіны для мяне рэальны прытулак, адзінае месца, дзе я адчуваю сябе спакойна і ўпэўнена, — гэта жаночае ўлонне. Толькі там адчуваеш вечнасць і сябе — вечным.

Спецыфічны пах старызны ў салоне самалёта, старыя затапаныя

ходнікі на праходзе, старая абшыўка пасажырскіх крэслаў рэзка нагадалі мне, што я ўжо на тэрыторыі Радзімы. Калі ж сцюрдэса прынесла нашыя рэспубліканскія газеты і загаварыла да нас, пасажыраў, па-нашаму, я проста апаў як пухір, я ледзь не самлеў ад неверагоднага напружання і адначасова рэлаксу. Хацелася тэатральных жэстаў: кінуцца гаспадыні салону ў ногі; цалаваць ейны службовы хвартух, не кажучы ўжо пра рукі, плакаць і прасіць даравання; і спавядацца, як у касцёле...

Надвор’е стаяла яснае і было бачна, як унізе пеніцца Балтыйскае мора, якое мы пераляцелі вельмі хутка. Ужо цямном прызямліліся ў Нацыянальным аэрапорце з арыфметычнай назвай “№ 2” і я адчуў, як эйфарыя вяртання імгненна пакідае мяне. Аэравакзал быў амаль пусты, звонку свяціліся рэдкія ліхтары і родныя памежнікі здаваліся соннымі ад беспрацоўя — ім не было каго даглядаць і шманаць. Гэтак жа вяла прагарталі яны мой пашпарт з даўно нядзейнай шэнгенскай візай 2002 года і толькі здзівіліся, калі я папрасіў дэкларацыю, каб зарэгістраваць свой сямітысячны капітал (толькі пазней я даведаўся, што даўно ўжо можна ўвозіць у межы Радзімы да 10 тысяч грашовых знакаў у паўночна-амерыканскай валюце без хвалявання).

З аэрапорту да сталіцы пад’ехаў на прыватным аўто з земляком, які вяртаўся са Швецыі. Шашу асвятлялі толькі фары машыны, і гэта была добрая нагода для размовы пра параўнальную эканоміку, палітычныя свабоды і перамяшчэнне рабсілы толькі ў адным кірунку — з усходу на захад.

У раёне завода гадзіннікаў я перасеў у таксі і ледзь толькі згадаў пра палітычную сітуацыю, як шафёр без ніякай засцярогі груба аблаяў і ўзурпатар, і ягоную зграю халуёў. “Здравствуй, Родина, здравствуй!” — усклікнуў я сабе ў думках па-руску. Паездка здалася мне таннай — два куклі піва ў нарвежскай забягалаўцы, і я пакінуў земляку яшчэ адзін — за правільны ход думак.

У пад’езд мяне не прапусцілі новыя дзверы з кодавым замком, але ўжо гэта не было для мяне праблемай — упусцілі суседзі. Дзверы ў кватэру адчыніла сястра — і хваля свайго накрыла мяне з галавой.

Усе наступныя дні на Радзіме прайшлі ў паўсне-прастрацыі. Здавалася, што я памёр, душа мая выйшла з цела і вітае над тымі мясцінамі, дзе некалі перамяшчалася маё фізічнае цела.

Вось знаёмы вязе мяне на дапатоўнай “Волзе” на маё радавое котлішча, едзем праз нашу крывіччыну-літву — праз мястэчкі і вёскі Вялейшчыны; у Крывічах спыняемся каля былой сталожкі, у якой падавалі такія смачныя катлеты з бульбяным гарнірам і кампотам. Цяпер у тым будынку прыватная крама былога дэпутата Станькі. Яе так і называюць — дэпутацкай.

Злева за мостам праз Сэрвач я паказваю таварышу на салідны цагляны асабняк татарына, які стаіць амаль на тым самым месцы, дзе некалі была прымітыўная запраўка для рэдкіх прыватных машынаў і прадавалася газа для прымусаў і керагазаў. Як сапраўднае прозвішча Татарына, я не ведаю і сёння, але памятаю, што працаваў ён шафёрам аўталаўкі яшчэ калі я быў падлеткам. На той аўталаўцы, з якой ён ездзіў па вёсках Мядзельшчыны і прадаваў хлеб, і да хлеба, Татарын і зарабіў свой першы капітал.

Толькі адну ночку начавалі мы ў хаце маіх бацькоў. На другі дзень паехалі ў нашу крывіцкую Буду.

Буда — самая старая форма назвы аднаго з нашых самых нацыянальна-адэкватных мястэчак. Пазней яго пачалі называць Будслаўе, Будслава. І ўжо ў часы царска-савецкага кіравання — Будслаў.

Згодна з легендай, калісьці на вышэйшы — левы — бераг Сэрвачы сышла з нябёсаў Маці божая і паставіла тут будан, буду, каб маліцца за сына свайго... Пазней прыйшлі манахі-бернардыны і заклалі касцёл, які сёння з'яўляецца галоўным дзейным храмам нашай каталіцкай царквы.

Сёння, на жаль, правінцыя наша імкліва бяднее і вымірае. Не лепшым чынам выглядае і Буда: землякі забудоўваюцца пераважна на паўднёвым ускрайку мястэчка. Драўляную двухпавярховую забудову, якая належыла жыдам, пасля іхнага ад'езду знеслі... Зрэшты, што я табе буду расказваць, ты можаш і сам прыехаць туды 2 ліпеня, на наш штогадовы каталіцкі фэст Маці божай Будслаўскай ды ўбачыць усё на свае вочы.

Ну а мы з таварышам купілі тады ў прыватнай крамцы бутэлечку вінца і паехалі далей па дарогіх мне мясцінах і закуточках. У Камарове мы спыніліся каля яшчэ й цяпер прыстойнага выгляду будынку пачатковай школы, у якую я і пайшоў у 1969-м у першы клас. Потым школку закрылі, бо не стала вучняў. Акурат у маім класе, дзе я вырабляў свой почырк сталёвым пяром і ставіў першыя кляксы, у 90-х мінулага стагоддзя працавала крамка, у якой прадавалі хлеб, соль-цукар і радасць тутэйшых мужычкоў — віно самага апошняга разбору. Але і ў крамкі той век быў кароткі, бо людзей менела, а рэшта купляе ў аўталаўках таго самага Татарына.

Так мы сядзелі на прыступках, распівалі чырвонае віно і я ўспамінаў. Каля блізкай хаты сусед з сынамі нагужаў гноем трактарны прыцэп — былі 20-я дні красавіка і людзі збіраліся садзіць бульбу. “Нюхай, — сказаў я таварышу, — гэты водар будзе плаваць над зямлёю і тады, калі бензінавы смурод застанеца адно ў калекцыях парфюмераў. Гэта водар жыцця, зямляк: жыцця!”

Потым мы ездзілі на бабулін хутар. У лепшай хаце стаяў стары куфар, набіты кнігамі, часопісамі, газетамі і даўнімі школьнымі падручнікамі; над канапай, на якой я некалі спаў падлеткам і падслухоўваў любоўныя ўздыханні бацькоў, як і сорак гадоў дагэтуль, вісела рэпрадукцыя “Незнаёмкі” невядомага жывапісца. Пахла невынішчальным, знаёмым з дзяцінства пахам старызны, нішчымніцы і заняпаду. Ужо гадоў 20 у гэтай хаце ніхто не жыў, але мы так ці інакш даглядалі яе, а зімой іншы раз цеплілі печ. Як і даўней, у студні стаяла чыстая сцюдзёная вада, якой у мінулым веку спаганялі смагу салдаты трох армій: бальшавіцкай, Пілсудскага і гітлераўскай. Набракалі пупышкі ў пасаджаных мною дрэваў: елка вось-вось выпусціць аксамітныя мяккія іголачкі; па-вясенням забранзавела кара дуба... Я пасадзіў іх у далёкім 80-м, перад тым, як пайсці ў савецкую армію і застрэліць свайго першага афганца, магчыма, дзеда той самай дзяўчынкі Зейнаб, з сям'ёю якой зусім нядаўна я жыў пад адным дахам у бежанецкім лагеры.

Перад ад'ездам у сталіцу падсеў рухавік таварышовай “Волгі”, прыйшлося пайсці ў вёску шукаць дапамогі, дзе і напаткаў я Ромку Мароза, колішняга майго аднакласніка.

Ромка 20 гадоў адрабіў дальнабойшчыкам на вялікай фуры і аўтамабіль ведаў лепш, чым я ровар. Толькі за чаркай самагонкі, пасля таго,

як ён за некалькі хвілінаў направиў нашу “Волгу”, я разгледзіў, наколькі Ромка пастарэў і асунуўся. Ён ужо перажыў інсульт і быў, як кажуць, “на грушпе”. На сярэднім пальцы не відаць было колішняй залатой пячаткі з брылікамі. Зрэшты, як і заручальнага пярсцёнка на правай — жонка пакінула яго. Пакуль ездзіў па камандзіроўках, выраслі ўласныя дзеці і памёрлі бацькі. І шчаслівая зорка Ромкі Мароза, любімага сынулі цёткі Чэсі і дзядзькі Германа, моцна высьмягла і страціла свой бляск у вечным небе над намі. Толькі ў маёй памяці па-ранейшаму жывуць яркія малюнкi дзяцінства, на якіх ружовашчокі хлапчук жвава круціць педалі зялёнага дзіцячага ровара, а другі бяжыць побач і ўпрошвае: “Марозік-паравозік, дай праехаць...”. Другім хлапчуком быў я, — той, хто ўвесь час даганяў.

І вось цяпер, вярнуўшыся з чужых краёў, я раптам убачыў, што нікога больш даганяць не трэба: многія даўно дайшлі да фінішу, іншыя рухаюцца ў адваротным кірунку, астатнія хаатычна мітусяцца, спрабуюць выжыць...

Тыя некалькі тыдняў, якія выпала пражыць у нашым вялікім горадзе, я ці не ўвесь час адчуваў сябе Дарыянам Грэем, які яшчэ не парэзаў брыдкае старое аблічча на палатне карціны. Я сустракаў знаёмыя мне твары, і яны жахалі мяне маршчынамі і сівізнай; некаторыя былі ў вельмі заношаным адзенні, і тады я ўспамінаў, якія добрыя касцюмы, палітоны і швэдры можна было знайсці ў маім запальным Кантэйнеры; з некаторымі я не хацеў здароўкацца, бо не ведаў, пра што мы можам гаварыць, а ад маўчання вочы ў вочы мне заўсёды было няўтульна; іншыя самі не заўважалі мяне... Я бачыў, як катастрафічна старэе маё пакаленне і абнаўляецца горад; мне не хацелася абнаўлення, якое хавае апошнія сляды маёй маладосці; я ненавіджу ружовую плітку, па якой я не магу ступаць як свабодны чалавек з нацыянальным пашпартам у кішэні; і ўвогуле ўсё навокал было неяк не так.

Урэшце рэшт аднаго дня ў пераходзе на станцыі метро “Кастрычніцкая” я спатыкаю адно з многіх няўдалых каханняў — Таню... Я не буду табе многа пра яе распісваць — зберагу эмоцыі для пісьма ёй самой. Адзначу толькі, што і гэтае спатканне было балючым. Ды які нармальны мужык будзе рады таму, што ягоная жанчына працуе ў казіно?!

Мая Танечка працавала круп’е і збіралася абараняць кандыдацкую чорт ведае на якой кафедры! Ведаю толькі, што ў нашым універсітэце, былы рэктар якога сядзіць у турме як вораг акупацыйнага рэжыму.

Восьмага мая пазваніў мне знаёмы: памёр наш дарагі Басяк, заўтра развітанне з ім у ДOME літаратара.

У мяне ў кішэні ўжо ляжалі неабходныя ксівы, я быў гатовы ізноў пакінуць сваю краіну, і цяпер мне здалася, што ўвесь сэнс майго вяртання на Бацькаўшчыну быў у тым, каб убачыць бацькоў, каханую на пасадзе круп’е і смерць калегі-паэта.

9 мая, калі ўзурпатар адзначаў перамогу жывой славянскай сілы над прагавітым германскім розумам, а над нашай сталіцай разлягаліся громы салюту і ціха шумеў майскі дождж, мы праводзілі Паэта ў апошні шлях — на вясковыя могілкі на поўдні Краіны. Адзін з нашых папрасіў і мяне паехаць на пахаванне, але я ведаў, што назаўтра мне выпраўляцца ў іншую старану — на захад. Выйшла так, што я вярнуўся, каб сказаць паэт-земляку “бывай!”.

* * *

Здаецца, ужо праз тыдзень па вяртанні рэальная мая Родина пачала ізноў ламаць мяне праз калена: у маёй кватэры жыла сястра з двума сынамі і не слухала маіх культурных еўрапейскіх парадаў; як і на чужыне, ніхто не званіў мне і не гаварыў нават дзяжурных фразай пра здароўе і поспехі; брат мой паэт бяздарна загінуў, а каханая дзяўчыначка пайшла ў казіно, пыхкаючы дымком ментолавай цыгарэты. Майго капіталу хапіла б ёй не надоўга. І я сказаў сабе: назад! назад!..

Дзень добры, сястра!

Ну вось, цяпер ты прыняла самы жывы ўдзел у маіх авантурах. Толькі ёсць тут адно няпростое пытанне: добра гэта ці дрэнна, што дапамагла мне ізноў пакінуць нашы краі? Наадварот, магла б і адгаворваць мяне, прыстыдзіць... Хаця што гэта я, ты сапраўды была злая, пакуль займалася маімі справамі ў нарвежскім пасольстве. Ніколі не забудуся, як на нейкі мой няўцямны адказ ты з усяе душы выштурхнула сваё легендарнае: “Не пі...дзі, зямляк!” Гэта была неверагодная, асвяжальная фраза. Я тады неяк памацнеў, акрэп у веры, што трэба рабіць тое, што раблю...

Мне так і не ўдалося ўбачыць сваю дачушку: па-добраму мы з ейнай мамай не дамовіліся, а ламаць сітуацыю праз калена не хацелася... А маглі мы з тою жанчынай жыць, каб толькі ў мужчыны было больш цвёрдасці ў словах і рашэннях. Чорт яго, зрэшты, ведае! Здаецца, адбываецца тое, што адбываецца. Вось і ўся філасофія.

Калі пасольскія мне нарэшце выдалі даведку, на падставе якой я меў права цягам сутак паехаць, паляцець альбо прыплыць у Нарвегію, я ўзрадаваўся не менш, чым калі ўзышоў на борт нашай “Аставіі” і пачуў голас бортправадніцы. Такая, сястра, праўда. Я набыў білет на рэйс “Вільня-Осла”, бутэльку добрага тутэйшага алкаголю і пайшоў у парк Гедыміна развітвацца з усім сваім. Быў апошні дзень мая, зелянела, і ў галлі старых дрэваў шалелі вароны. У іх ішла пара гнездавання, былі яны агрэсіўныя і кідаліся на мінакоў, якія толькі паддавалі ходу.

Зрэшты, атакавалі звар’яцелыя птушкі, па-мойму, не ўсіх. Здаецца, шкадавалі былых савецкіх — мужчынаў і жанчын пенсійнага ўзросту, якія тут і там збіралі пустыя бутэлькі, кучкаваліся на свабодных паркавых лаўках і, пацягваючы таннае вінцо, успаміналі СССР ды абмяркоўвалі свае актуальныя праблемы: смерць ветэрана, дзеці не едуць на госці, падвышэнне пенсіяў, цэны на хлеб і алкаголь.

Я сядзеў на лаве побач, краем вуха падслухоўваў, краем вока падглядаў і краем сэрца быў разам з імі, былымі савецкімі суграмадзянамі, частка якіх яшчэ і мае землякі.

Я пакідаў іх, каб там, на чужыне, ізноў быць нікім, парывацца шукаць і не шукаць работу; уцякаць у горы, а ў нізіне кожнай паднятай пустою бутэлькай павялічваць капітал сваёй свабоды...

І вось я ізноў над Балтыкай, цудоўнае надвор’е, сіняе неба ўверсе і сінія воды ўнізе, дзе беляя грабяні хваляў кучаравяцца, як русыя валосікі на ўлонні любімай жанчыны.

Я вяртаюся ў краіну Паўночнага Шляху. Мінулі Балтыйскае мора, пад

намі Швецыя, таксама зямля пад белымі крыламі і яшчэ больш сінявокая, чым мая Радзіма...

Вечарам самалёт прыземліўся ў аэрапорце Гардэмуэн. Гэтым разам я быў адзін, пад хмяльком і як ніколі ўпэўнены ў сабе, таму хутка знайшоў выхад з тэрміналу, сеў у электрычку і праз паўгадзіны шпацыраваў па сталічнай Карл-Юханс гатэ¹. Надвор'е стаяла проста неверагоднае! Здаецца, уся жывая сіла гораду выйшла на вуліцы і ў паркі. Уражвала і само відовішча дэманстрацыі людской сытасці: сотні байкераў у скуры; дарагія адкрытыя аўто невядомых мне мадэляў з моцнымі торсамі за рулём і прыгожымі дзяўчатамі справа... Перад Стортынгам млява-сыта гайдалася палотнішча нацыянальнага сцягу. Перад каралеўскім палацам шнуравалі турысты, фатаграфуючы каралеўскіх гвардзейцаў.

Калі нарэшце сцямнела, выйшлі на промысел прастытуткі. Адна зачэпілася вокам за мой стыльны зялёны плашч да пятаў і прапанавала пайсці з ёю. Негрыцянка была мажняя, з крутымі сцёгнамі і бюстам няслабага калібру, у класічных калготках у сетачку, і мне яе таксама хацелася. Што тут казаць. Хацелася, але я не паддаўся, кіраваны рэшткамі разбэрсанага розуму.

Усю ноч я кантаваўся ў раёне вакзалу, адчуваючы да гэтай тэрыторыі нейкую прызнасць, нібы да блізкага знаёмага ці нават сябра. Заходзіў у кавярні і слухаў рознагалоссе глотак, рызыкуючы трапіць у п'яныя разборкі...

Раніцай сеў на цягнік да запальнай Буды. За вакном зелянелі нізіны і шумна весела ніспадалі долу верхнія воды гор.

Працяг будзе.

¹ Вуліца імя Карла Юхана – галоўная магістраль нарвежскай сталіцы Осла.

Андрэй Хадановіч

...лепш у руках суніцы,
чым журавіны...

Урокі гісторыі

ШНУРКІ

Раскажу вам пра хлопца, што жыў у вершы,
няскончаным і нідзе не надрукаваным.
Яго прыдумаў паэт,
калісьці неперавершаны,
а сёння стары, самотны й расчараваны.

Хлопец джынсы насіў з дзіркай вышэй калена,
швэдар, звязаны мамай, цёплы і модны.
А ў ботах шнуркоў не было.

Калі ўжо казаць сумленна,
то пра шнуркі не падумаў паэт самотны.

Хлопчыку падабалася ранняя восень,
пасядзелкі ў кавярні, калі не паляць,
падарожжы тралейбусам трыццаць восем
і дзяўчо, што адразу запала ў памяць.

Дзяўчынка села насупраць і так зірнула з-пад веек,
што ўсё ў тралейбусе знікла, апроч дзяўчынкі.
І ён шукаў словаў, каб загаварыць, але не выходзіла неяк,
бо ён толькі ў межах верша рабіць мог учынкi.

У дзяўчыны ў руках букецік валошак,
і хлопец ужо гатовы спытаць: “Незнаёмка, хто ты?”
А ў паэта пахмелле, незасцелены ложкак
і працягваць пісаць – ніякай ахвоты.

І ўсё абрываецца раптам, букецік вяне,
а потым зноў ранняя восень і пасядзелкі ў кавярні...
І хлопец даўмеўся: “Жыццё маё кружыць па коле,
і на размову з дзяўчынай не хопіць часу ніколі.

Зранку прачнуўся – тым горай, вочы і рукі вымый.
Вось мой сняданак. Трэба выходзіць а восьмай.
Вось прыпынак тралейбусны канцавы мой,
і трыццаць восьмы вось мой.

Крочыць і не зважаць на лужыны пад нагамі...”
І тут ён заўважыў: дзяўчына яму ўсміхаецца.
Потым пытае: “А што з тваімі шнуркамі?
Шматкаляровыя хочаш? Табе спадабаецца”.

Гэта самотны паэт знайшоў на гарышчы
верш, які думаў, што знішчыў, але не знішчыў.
І, паглядзеўшы на тых крамзолі, неспадзявана
давершаваў усё, што было недавершавана.

І стаў паэт маладзец, унутры і звонку,
і кансерватыўны крытык назваў яго малайчынам.
Да паэта вярнуліся муза, каханка і жонка,
што назаўсёды сталі адной жанчынай.

І хлопец сказаў дзяўчыне: “Мне падабаецца восень,
дажджы і калі на вуліцах лісце паляць,
падарожжы тралейбусам трыццаць восем
побач з табой, што адразу запала ў памяць”.

УРОКІ ГІСТОРЫІ

Гісторыя – паўтузіна хітоў,
астатняе – паўтораў паўмільёна.
Зямля стаіць на чарапах кітоў,
а ў іх тры вязні – ён, яна і Ёна.

Гісторыя, вядомая здаўна,
паўтораная ўсім мікрараёнам:
ён без яе не можа, а яна
праз рыбу перастукваецца з Ёнам.

Адзін – бамбіза па мянушцы Кіт,
праклён садка, вар’ят шасцігадовы,
найбольшы ў групе і заўжды гатовы
памерці за вачэй яе блакіт.

Другая ж беражэ сваё дабро:
схапіў за коску – кропка, азвярэнне...
А потым мацаў з раніцы рабро,
святкуючы свой сёмы дзень варэння.

Пасля званіў і ў слухаўку маўчаў.
Яна прывыкла чуць знаёмы подых.
Кахала Ёну, ды сказала “chao”,
бо мроіла аб нейкіх антыподах.

Вялікай чарапахай дні паўзлі.
Губляючы дзіцячыя адзежы,
яна і Ёна з двух бакоў зямлі
плылі, як дзве кітовыя відзежы.

А ён і зараз гэту пекнату
прыгадвае шаснаццацігадовай:
каханне, што прыснілася кіту,
і свой заплыў у галаве кітовай.

Плылі, не пакідаючы слядоў,
пакуль вада *сцялілася* абрусам,
і перастук у чарапах кітоў
палохаў чарапаху землятрусам.

ВАЙНА

*Божа! Дай мне лагоды прыняць тое,
што я не магу змяніць, мужнасці змяніць тое, што магу,
і мудрасці – зайсёды адрозніць першае ад другога.*

Курт Вонэгут. Бойня №5.

Кожны раман – пра вайну.

На пачатку – гульні ў вайнушку,
потым умоўны праціўнік падступна мяняе пол.
Як санітарку, у сне абдымаю падушку.
А санітарцы ўжо пяць.

Ёй цікавы не я, а футбол.

Не ваяваць з настаўніцамі меў я цвёрдае правіла –
і ваяваў з выхавальніцай у садку.

Я сказаў ёй, што маю спадзеў
на ўзаемнасць, бо мне хутка шэсць.

А яна мяне ў кут паставіла,
у дадатак – тварам да сценкі,
каб больш на яе не глядзеў.

Браць у палон аднакласніцу – во дзе сапраўднае пекла:
неяк, пасля віна і павольнай музыкі,
я не змог расшпіліць ёй маланку на джынсах.

Яна заплакала й збегла.
Толькі праз дзесяць гадоў я дазнаўся, што там былі гузікі.

Я тады ваяваў з медсястрой:

меў шчасце зайсці ў паліклініку.
Медсястра начамі залечвала мой зранены арганізм,
а потым сказала мне:

“Вы, мужыкі, казлы і цынік на цыніку!”
“Цынік на цыніку – геі”, – кажу.

А яна мне: “Вось ён, цынізм!”

Яе самотная мама ўпотай глядзела порна.
Параіла гнаць мяне ў шыю, бо невялікая страта!
Недзе праз год мама выйшла замуж паўторна.
Недзе праз два медсястра ўжо мела медбрата...

Аднойчы для дзвюх бландынак чытаў я новы верлібр:
бландынкi былі сапраўднымі,

верлібр – поўным фуфлом.
Потым абедзвюх схапіў за каленкі,
але, не зрабіўшы выбар,
так і заснуў між каленкамі – Бурыданавым, блін, аслом.

Адна брунетка прасіла на ноч ёй расказаць казкі.
Я выдумаў нешта сярэдняе між Вонэгутам і Сінам.
“Чакай, ты заўсёды ўжываеш слова “блін” замест звязкі?”
Так я дазнаўся, што сплю з філолагам прафесійным.

Раз заляцаўся да рыжай. Яна ламала камедыю.
Раптам спытала, ці ведаю я, чым ёсць клафелін.
Дарма я ў прыліве шчырасці прызнаўся ёй, што не ведаю,
бо вельмі хутка даведаўся, блін!

А потым была культурыстка, і гэта напраўду быў фініш.
Пазнаёміліся па абвестцы: “Шукаю сэкс-ідала!”
Раўнавала да ўсіх. Я пытаю: “Паб’еш ці адразу кінеш?”
Апошняе, што я запомніў: “Чакай, я яшчэ не кідала!”

Межы ночы і дня зрабіліся хісткімі.
Зранку трасуся, па горла сыты ваеннай рамантыкай,
п'ю валідол і чытаю малітву з тугою:
“ГОСПАДЗЕ, ДАЙ МНЕ ЛАГОДЫ
НЕ БЕГАЦЬ ЗА ДЫНАМІСТКАМІ,
МУЖНАСЦІ, КАБ НЕ ЗВЯЗВАЦЦА
З НІМФАМАНКАМІ,
І МУДРАСЦІ, КАБ ЗАЎСЁДЫ
АДРОЗНІВАЦЬ ПЕРШАЕ І ДРУГОЕ!”

* * *

ейныя пальцы пахнуць травой і лавандай
ў ейных вачах сланечнікаў поўнае поле
ў ейнай валізцы плешчацца кантрабандай
міжземнае мора французскага алкаголю

яе радзімкі свецяцца ў цемры як зоры
на ейныя вейкі зранку сядзе туман
калі яна йдзе басанож па халодных плітах сабораў
у кожным саборы імгненна змаўкае арган

у валасах цыкады спяваюць без перапынку
калі яна проста на трасе заплюшчвае вочы
і ты крэмаеш верш паўночы каб уразіць яе на хвілінку
а яна за хвілінку ўразіць цябе на паўночы

АВАРЫЯ

Раскажу пра сваю аварыю:
у аварыі вочы карыя.

Іх сваімі вачыма жэр я,
а яны раптам сталі шэрыя.

Я спяваў ёй такія арыі!
Вочы зноў зрабіліся карыя.

Я яе палаваў пад клёнамі,
а яны ўжо былі зялёнымі.

Яна кажа: “Чакай! Не трэба!”
Вочы сінія, нібы неба.

На парозе яе кватэры
іхні колер зноўку быў шэры.

А калі сказала: “Пайшоў ты!” –
нечакана зрабіўся жоўты.

“Бо твае замашкі агідныя!” –
кажа мне. А вочы – блакітныя.

Потым шэрыя зноў, як сталь.
Я амаль што пайшоў. Амаль.

Тут магла быць мараль: заўтра рана я
ёй куплю акулярны люстраныя.

Хай ніколі на свеце, ніколі,
яе вочы не зменяць колер!

Пагляджу ў акулярны – аварыя:
мае шэрыя вочы – карыя!

* * *

Кардыяграма – як піла...

Максім Танк

Ці ёсць у пекле свой салярый,
каб смажыць з ног да галавы?..
І дыхаеш на акулярны,
бы правяраеш, ці жывы.

Бо можна загарэць да скону,
бо так пячэ, што выжыць – шыш,
хіба што ў возера з разгону,
якое сам сабе ўнушыш.

Дзе хлопчыкам наперагонкі
плывеш з Аленай ці Марусяй,
ірвеш лілеі, бы старонкі
з чырвонай кнігі Беларусі.

Ноч. Вуліца. Ліхтар. Аптэка.
ДК. Начная дыскагэка.
Прымроіш шмат чаго яшчэ,
бо сонца макаўку пячэ.

Паход з начоўкай. Меладрама.
Сякера. Вогнішча. Піла.
Яе зубцы – кардыяграма
той, што піліла – і сышла.

І, наўздагон скруціўшы дулю,
трываеш спёку да канца,
здымаеш мокрую кашулю
і ловіш сонца на жыўца.

* * *

У зліву без парасона –
быццам на пляжы без плавак.
Выходзіш з вады –
і ўсе глядзяць на цябе: прыкольна.
Цэлую лекцыю вершы дыктуеш амаль без правак,
і канспектуюць павальна, хоць разумеюць павольна.

У прыгажунь на шчаках
модны трохдзённы румянец,
з усімі пафліртаваць – не хопіць вуснаў і сквераў.
Найлепшая на зямлі сказала, што ён паганец,
а ён ёй: “Ты пра паганства?” І сам сабе не паверыў.

Замест проста зняць,
дыскутуем на тэму: майткоў ці майтак.
Суч. бел. чырвоная кніга водгукаў на падушцы.
Усе бэатрычэ ў жж казалі: не перажывай так,
а ён і не перажыў – павесіўся на фрэндстужцы.

А вершы пльвучь па шыбах, і што ім тая паперка,
бо зліва з таго боку шкла дыктуе – усё нармальна.
Быццам Вергілій навыварат падказвае нам з лустэрка,
і разумеем павольна, і канспектуем павальна.

* * *

Лепш у руках суніцы, чым журавіны
на палескіх купінах між дрыгвы.
Зранку новы кастрычнік, як і павінны,
скосіць газонакасілкай іней з травы.

Партыя з бабіным летам скончыцца патам,
вецер заселіць усе буслянкі эРБэ,
восень да лесу павернецца лістападам
і лістападаўскім верадам – да цябе.

Водар ля інтэрнатаў, як справаздача
“двух буслоў”, што на даху палілі план.
Гэта сок журавін – лістапад не плача,
развітальны прэзент сунічных палян.

Свежыя нумары “Камсамольскай крыўды”
скручваеш касякамі – надзейны сxoў
планам, якія ты на зіму рабіў, ды
паспяшаўся – і зноў насмяшыў багоў.

АРФЕЙ НА ЛЕСБАСЕ

Кажуць, калі паэт Арфей памёр
і сышоў у царства ценяў,
яго галава засталася,
прарочыла і рабіла цуды
на выспе Лесбас.

І праўда, каму на Лесбасе
было патрэбнае
яго цела?

КУЛЬТ

Купіў сабе фенечку
з выяваю Чэ Гевары.

З такімі кароткімі завязкамі,
што, завязаўшы,
без чужой дапамогі ўжо не здымеш,
а зняўшы –
без чужой дапамогі ўжо не завяжаш.

Цяпер шкада развязаць,
залазячы ў ванну ці беручы душ.
І, зразумела, стараешся
не намачыць правай рукі.

Так, быццам яе некалі
уласнаручна паціснуў
сам камандантэ.

КАЛУМБІЙСКІ ДЫВЕРТЫСМЕНТ

1. Зайздрасць

“Божа, як танчаць калумбійцы!”

Крыху падумаў і дадаў:
“Я хацеў бы пісаць вершы так,
як танчаць калумбійцы!”

Яшчэ крыху падумаў і дадаў:
 “І проста танчыць, як калумбійцы,
 таксама хацеў бы!”

2. Правілы дарожнага руху

На скрыжаванні спыняецца матацыкл.
 Кіруе дзяўчына ў шаломе.
 Ашаламляльна прыгожая.

Ззаду хлопец без шалома.
 Сядзіць і –
 з рызыкай для жыцця –
 не трымаецца за яе.

І ўсе калумбійцы навокал
 стаяць і думаюць:
 “А я б за такую трымаўся.
 Нават з рызыкай для жыцця!”

3. Сімвал міру

У самым сэрцы Калумбіі,
 на авеню El Colombiano
 галубка сядзе на дах,
 а голуб – на галубку.

Тут магла быць мараль:
 “Make love, not war!”

Але і без яе ўсё робіцца правільна!

* * *

я куплю ў букініста гадзіну парыжскага сну
 сорок восем хвілінаў спякоты й дванаццаць залевы
 каб накрыўшыся мапай, бы коўдрай, гадзінку адну
 паварочацца з правага берагу Сены на левы

аблажу ўсе музеі, аблажу бульвары й сады
 захаплю ўсе кнігарні, уброд перайду ўсе фантаны
 трохі сонца ў бутэльцы халоднай парыжскай вады
 ўставіць з першай цытаты й гатовы турыст апантаны

sous le pont Mirabeau буду качкам спяваць пра любоў
 і паўпляшкі найлепшай гарэлкі пакіну клашару
 круасанамі свежымі буду карміць галубоў
 гэта сон, паўтараю, чаго ні прысніцца на шару

па жалезных прыступках Парыж пакідае зямлю
і знікае ў святочных агнях, нібы мерае вэлюм
я, спусціўшыся ўніз, сувенірную вежу куплю
старгаваўшыся з самым назойлівым афра-Эйфэлем

падміргну дзіваку пад вадой, што глядзіцца ў ваду
ўсіх ільвоў і хімераў без камеры сфатаграфую
і з такою дзяўчынай на могілкі ўвечар прыйду
што прачнецца Гензбур і для нас заспявае ўжывую

мажны вусень запаліць на цёплай магільнай пліце
разбрыдуцца дзяўчаты і мы застанемся сам-насам
пачастуе дабром, што ў Еўропе амаль не расце
й дым айчыны яго паплыве над усім Монпарнасам

я чытаў яго кнігі і зараз пазыку вярну
і вось гэтую рыфму пакіну яму на паперцы
я куплю ў букініста гадзіну парыжскага сну
а на болей не хопіць ні грошай, ні лёгкіх, ні сэрца

Сяргей Рублеўскі

...эгаізм на рыбалцы, на самой справе,
такі бяскрыўны і такі пацешлівы...

Святло лускі

З кнігі для тых, хто любіць лавіць рыбу ўсім сэрцам

Цяжка паверыць, што ёсць людзі, якія ніколі ў жыцці не лавілі рыбу ці не хочучь яе лавіць.

Калі б ніхто ў свеце не лавіў рыбу, як Хрыстос адшукаў бы Сабе апосталаў?

Рыбалоўства – міжвольная спроба ўразумення сваёй душы.

Як саспелая дзяўчына губляе цнатлівасць, так і белы свет далікатна адкрываецца сваімі шчадротамі, сваёй падуладнасцю, калі ты выпягваеш з гарбыля хвалі вяртлявую рыбіну.

Рыба халодная толькі тады, калі яе кратаеш.

Гэты холад не запаўзае ў рукаў. Ён грэе сэрца.

Срэбная бліскавіца

І пасення помню сваю першую рыбалку. Зануранаму ў калгасную працу: у ворыва, баранаванне, касьбу ды цяслярства бацьку некалі было брацца за рыбацкія

прылады, адпаведна – і мяне некаму было вучыць майстэрству вывуджвання.

Дзякаваць Богу, да нашай суседкі часта прыязджаў з бліжэйшага вайсковага гарадка сын, старшыня звыштэрміновай службы, заядлы рыбак. У яго я і падгледзеў, як абладжваецца вуда. Вудзільны тады былі ў асноўным самаробныя: з гонкіх бярозак для дужэйшых мальцаў – каб найдалей закінуць з берага прынаду, аж за чараты, і карацейшыя, з ляшчыны – для нас, жаўтароцікаў.

Выразаць пад карэньчык ляшчынавае вудзільно было не менш складана, чым лазовую клошку ўзімку. Глянуў – прыгожы, здаецца, атожылак, зрэзаў – аказваецца, крывуліна. Колькі разоў даводзілася так памыляцца – не пералічыць... Прыкметна паменела арэхаў ва ўрочышчы Кантыжына.

Аднойчы спрактыкаваны ў рыбалоўстве сусед заўзятая падахвоціў мяне: “Глядзі, якая лёска! Слабо разарваць?! Паспрабуй, ірві з усяе сілы”. Я накруціў тую “жылку” на далонькі ды ірвануў, як мог, у бакі. Востры боль апёк мне далоні, лёска ўрэзалася ў скуру... “Малайчына, дзякую...” – крыва ўсміхнуўся хітры дзядзечка, які на правядзенне свайго тэста падбухторыў няўцямнага мальца.

У маленстве (ды і цяпер па вялікім рахунку так) я заўсёды з вялікім нецярпеннем, паспешлівасцю, даволі мітусліва збіраўся на рыбалку. І з трывогай. Гэтае пачуццё ахоплівала мяне адразу, як толькі пачынаў капаць для прынады дажджавых чарвякоў – у нас іх завуць “мазюкамі”. Кожны вяртлявы чарвячок абяцаў удачу. А калі ў якім-небудзь глыбы знаходзілася плойма рыбнай спажывы, дык радасць напаўняла грудзі ўсё адно як пасля ўдалай паклёўкі. Але я трохі забег наперад, а хачу ж распавесці пра самую першую сваю рыбалку.

Шкада, што вам не давялося палавіць на кручок, куплены ў рызніка Ёселя за куль сабранага матуляй рыззя. Я купіў яго ў сваёй жа вёсцы, каля суседняй Міронавай хаты, дзе прыпыніўся няўрымслівы рызнік.

О, як шчасліва свярбела скура ад паторкнутых у падвой маёй кяпуркі пяці, самага хадавога нумару кручкоў. Ёсель ведаў, што прапанаваць малечы.

А паплавок у мяне быў з гусінага пяра. Завастры яго, як трэба, – і пішы сабе па-старажытнаму.

Возера ў нас месціцца ў якім кіламетры ад вёскі, у нізіне аточанай даволі высокімі ўзгоркамі. Палявая дарожка выводзіла якраз на адзін з такіх узгоркаў, а з яго адкрываўся ўсхвалены ветрам блакіт. І тады ногі беглі самі.

Калі я толькі прымерваўся да першай рыбалкі, дык ужо ведаў з расповедаў старэйшых мальцаў, што лавіць трэба абавязкова на плавах – там лепш бярэцца. Асабліва напачатку чэрвеня, калі нерастуе верхаводка і мітусіцца на водмелі, нібы срэбная бліскавіца.

Плаў зыбаўся пад нагамі, як зялёнае, прапахлае аерам воблака – з ягонага краю і сапраўды можна было зваліцца на адлюстраванья ў вадзе нябёсы. А трэба ж было падысці якраз да гэтых самых нябёсаў. З краю плава толькі і можна было падкінуць чарвячка на кручку ў густую чародку верхаводак.

Ат, вось жа: паплавок імкліва пайшоў убок, рывок – і срэбная бліскавіца ўзлятае высока над галавой, неўтаймоўна трапечацца, нібы наважылася плыць у паветры. А потым абрыньваецца долу і працягвае трапяцца на

лёсцы, усё адно як маё неўтаймоўнае сэрцайка. Рыбінка трапечацца так зацята, што нарэшце зрываецца з кручка і падае ў ваду, якая набегла на прагнуты пад маімі нагамі плаў. І я не ведаю, што рабіць, бо хутка разумею, што злавіць яе, надзвычай вёрткую, рукамі проста немагчыма... Дык і не спрабую, закідваю на спакусу верхаводцы свежую прынаду.

І другую рыбіну выпягваю ўжо як спадзяваную: прыхінаю яе да жывата і заціскаю ў кулачку. А тады акуратна здымаю з кручка, усчапляю на загадзя падрыхтаваны кукан і кладу яго ў ваду пад ногі.

Новаспечанага рыбачка хутка заўважаюць вясковыя малыцы, якія купаюцца непадалёк, і да мяне падыходзіць дзяцюкаваты Сцяпан Шадырка.

Цыбаты, у майтках ён заходзіць на самы край плаву, пад якім у куп'істых водараснях якраз і нерастуе верхаводка. Іншым разам яна так захопліваецца сваім бліскавічным кружляннем, што незаўважна для сябе выходзіць на берагавую водмель, забіваецца ў купіны асакі, дзе вады, можа, на далоньку. Трапечацца, куляецца, каб вярнуцца ў глыбокую ваду, але лёзы асакі непразныя, і рыбінка, ачмураная зыркім сонцам, назаўсёды застаецца ў іх палоне.

Сцяпан знаходзіць колькі такіх засмяглых на сонцы верхаводак і падае іх мне.

– І навошта табе лавіць, Сярога. Вось, калі ласка, гатовенькія...

Мне не хочацца прымаць гэтую здабычу, але і цяжка адмовіць старэйшаму малыцу, і я ўсчэпліваю на кукан колькі падараваных рыбінак.

Калі сонца пачало рассыпаць свае промні яшчэ больш шчодро, а з купальні ўсё гучней і гучней даносіцца галасы сяброў, мне насуперак ахвоце лавіць вельмі заманулася далучыцца да вясёлай кампаніі. Балазе на кукане было ўжо рыбінак пятнаццаць і падалося, што гэтага даволі для першага разу. Заўсёды боязна да самага донца вычарпаць нічым не заменную радасць. Я скруціў вакол вудзільна лёску і шчаслівы рушыў да таварышаў.

І адразу пачаў пераадольваць супярэчлівае пачуццё, якое тут жа напоўніла маё сэрца: з аднаго боку мне хацелася, каб малыцы пабачылі, як я ўдала парыбачыў, а з другога – не, бо першы ўлоў здаваўся ні з чым, нават са скураным мячом, непараўнальным і таму непрызначаным для чужых вачэй багаццем.

Калі сябрукі, як качкі, імкліва паплылі наперагонкі ўглыб, я ў густой, даволі высокай траве схаваў сваю вудачку, а побач з ёй затачыў між пераблытаных сцяблін кукан з рыбай. На душы было так светла і лёгка, што калі я распрануўся і пабег да вады, здавалася, не ўтрымаюся і адным махам перабягу на той бераг. Але, не, як я мог прабежыць ўзбоч сваіх таварышаў! Падплыў да іх, даў нырца, а потым пачаў гаманіць пра сваё, дурэць, даганяць і пераганяць каторага хуткага плыўца, адным словам, звывкла цешыцца на вадзе. А калі ўсе мы здаволіліся і пачалі выходзіць на бераг, я ўбачыў Мішкавага Мурзіка, як высветлілася неўзабаве, свайго крыўдзіцеля. Сабака выходзіў з высокай травы, дзе ляжалі мая вудачка і рыба, і смачна аблізваўся. Я адразу зразумеў: так ён асалодна згадвае смак маіх верхаводак. Тут жа пабег да свайго схова, стаў на каленькі і старанна абмацаў траву там, дзе ляжаў кукан, але намацаў толькі голую лазіну. Слёзы пакаціліся з вачэй буйным гарохам і мне не было сорамна.

Падбеглі сябрукі, пачалі распытваць, што да чаго, і раптам дружна за-

рагаталі, нібы з самай вясёлай пацехі. А гучней за ўсіх смяяліся “таўкачы”, сыны трактарыста Мішкі, гаспадара сабакі.

– Мурзічак ты наш, пад’еў, рыбкі – ну і малайчына. Ты ж непераборлівы ў нас, і рыбкай ласуешся, нібы які катуська...

– Не бядуй, малы, ты яшчэ сабе наловіш, у верхаводкі самы нераст, – суцешыў мяне Сцяпан Шадырка.

“Можа, калі і налаўлю, толькі не сёння”, – падумаў я і пачаў збірацца дадому.

Колькі дзесяцігоддзяў мінула, а нібы ўчора тое было. Кожная рыбалка помніцца, асабліва – першая.

Неадольная спакуса

Калі ловіш першых у сваім жыцці рыбін, дык не мае вялікага значэння, якога яны памеру. Першая радасць непараўнальная. А можна сказаць, яна непараўнальна вялікая. Але надалей рыбалоў пачынае прымервацца.

Рана ці позна вялікая рыбіна праглыне падрыхтаваную зусім не для яе прынаду – проста з дакукі, незнарок, прапльваючы побач. І вам у многім таксама выпадкова давядзецца яе выцягнуць. Прытым вы ўпершыню адчуеце, што разгайданае неўтаймоўным пачуццём сэрца можа лёгка выскачыць з грудзей.

А яшчэ вы навучыцеся сцішвацца ад радасці, у якую проста цяжка паверыць.

Пабачыўшы, як выцягнутая на бераг вялізная рыбіна зявае ротам, вам падасца, што яна хоча штосьці сказаць зусім нечаканае. І тады вы яе паблажліва паляпаеце па баку.

У мяне першай вялізнай рыбінай быў двухкілаграмовы лешч. Спаймаў я яго на вудачку нечакана лёгка, падчас аднаго з першых закідванняў прынады. З вады лешч ішоў пакорліва, зусім слаба выяўляючы сваю сапраўдную моц і памеры.

Толькі калі я зацягнуў яго на водмель і лешч змушаны быў павярнуцца на бок, высветлілася, што гэта няхай сабе і не такая вялізная лапата, на якой у свой час бабуля “садзіла” круглыя боханы хлеба ў нацеленую печ, але ўсё адно шырокая. Ды яшчэ з магутным хвостом, якім з лёгкасцю, нібы сухое сена, падтрасаецца цяжкі слой вады.

Як вядома, агаломшаныя нечаканай удачай (а сапраўдная ўдача толькі нечаканай і бывае) лаўцы ўтрапёна цалуюць вялізную рыбіну, нібы добрага родзіча пасля доўгага развітання. Не памятаю, ці наважыўся я тады далучыцца да гэтай незнаёмай і, шчыра скажам, прыкрай для вясковых людзей завядзёнкі.

А вось што добра памятаю, дык гэта, як вяртаўся дахаты. З возера ў наш бок было дзве дарогі: адна палявая, паўз агароды, і другая – паўз усю выструненую ўздоўж яе вёску...

Вядома ж, я пайшоў паўз вёску. На маім кукане красаваўся вялізны лешч, да якога туліліся сваімі тоненькімі тулавамі звычайныя верхаводкі. Гэтым разам я нёс рыбу вышэй, чым звычайна, над зямлёй – трымаў яе ў сагнутай у локці руцэ: маўляў, глядзіце, людзі, гэта я, я сам, я спаймаў! Гэта мне ўсміхнулася шчасце!

І многія здзіўляліся і ўсміхаліся ў адказ. Рыбакам зайздросцяць толькі дурні і такім чынам адпужваюць ад сабе шчаслівы выпадак.

Я з тых рыбаловаў, якія вывуджваюць вялізную рыбу толькі выпадкова, можна сказаць, ненаўмысна – калі пашанцуе-надарыцца. Не люблю падбіраць адмысловыя прынады, разлічаныя толькі на трафейны ўлоў, вышукваць месца, дзе трымаюцца сваёй глыбіні азёрныя ці рачныя веліканы, тым больш “падглядваць” за імі з дапамогай рэхалота. Няхай яны мяне выбіраюць, а не я іх.

Дык вось хто мяне выбірае: шчупак пад чатыры кілаграмы, судак на дзве кілі... Было падчапіў сама на Касплі, увесну, натуральна, выпадкова. Але я яго нават не бачыў. Абдурыву ён мяне, неспрактываванага: скарыстаўся тым, што лёска была не надта нацятая, лёг на дно, як прыліп. Здавалася, што бляшніа зачэпілася за корч. Трэба было трымаць рыбіну ў напрузе, дачакацца пакуль не зварухнецца, а ў мяне не хапіла цярпення – замітусіўся, лёска аслабла і бляшніа, якая кручкамі патрапіла на цвёрдае сомава паднябенне, вывалілася з ягонай пашчы. Мусіць, буду шкадаваць пра гэта ўсё астатняе жыццё. Нават не ажыццёўленых літаратурных задум, так не шкада.

Рыбакі, якія ловяць вялізных рыбін толькі са шчаслівага выпадку, бессістэмна, ніколі не адпускаюць іх на волю: маўляў пльвіце сабе, я задаволены і порцыяй адрэналіну, атрыманага падчас змагання-тузання. Тым больш не робяць гэта перад тэлекамерай, па-тэатральнаму няшчыра – ім удача не ўсміхаецца колькі разоў запар дзеля прыгожага кадра.

Каб вы ведалі, як даражыш ладнай рыбінай, асабліва ў бясклёўны дзень! Бывае, пльвеш на працягу некалькіх гадзін па ўлюбёнай, населенай адгуклівымі шчупакамі рэчцы, закідваеш і закідваеш у самыя прывабныя куточки бляшніа, а яны гэтым разам не аддукаюцца, нібы перавяліся ўсе да аднаго.

І тады выкарыстоўваеш свой апошні шанец: калі гэта адбываецца на Касплі, дык на схіле дня каля Шапураў на глыбокай плыні выбіраеш бляшніа рыўкамі, рытмічна – у такт біццю сэрца. І тады апіхне ўвесь белы свет на якое імгненне, а разам з ім і грукатлівая дзюбка птушачкі ў тваіх грудзях... О, як нечакана б’е па бляшніа шанцунак, так нечакана, што здаецца і не па бляшніа наогул, а наўпрост па сэрцу... Першая і, можа так здарыцца, апошняя здабыча за доўгі дзень.

У мяне так было. Каб вы ведалі, як я далікатна выцягваў з вады таго трохкілаграмавага шчупака – рэгуляваў нацягасць лёскі фракцыёнам, адводзіў убок вудзільно, каб рыбіна не забілася пад лодку, цягнуў яе рэзка ўгару, каб хоць крыху ўзвысіць над паверхняй вады і абпаіць паветрам. А тады, узрушаны чарговым адчайным рыўком шчупачыны, нечакана для сябе прамовіў:

– Памазі, Госпадзе...

Менавіта так. Адкуль што бралася?! Можа, царкоўны стыль прарэзаўся таму, што да ракі мяне падкінуў на сваёй легкавушцы знаёмы святар... Як бы там ні было, але я раптам адчуў сябе яшчэ не зусім прапашчым чалавекам.

Яшчэ і таму, што шчупака я таго выцягнуў, прытым без выкарыстання падсачыка.

Nord pike

Запомніўся відэафільм пра рыбалку ў адным з куткоў неабсяжнай поўначы Расіі, куды можна патрапіць хіба што на верталёце. Але, як высветлілася, гэтае глухое месца ведае не толькі суладная кампанія сяброў,

знятая ў фільме. На беразе невялікага возера пасярод тундры месціцца просты, але даволі дагледжаны буданок, які, мяркуючы па ўсім, склалі з бярэвенняў таксама дастаўленых верталётам: наўкруг аніводнага камлістнага дрэва – адны чэзлыя дубцы. Значыць, такіх дружных рыбалоўных “вахтаў” пабывала тут вунь колькі!

І не дзіўна: у возеры, якое, відаць, нават не на ўсіх мапах пазначана, водзяцца мерныя, важкія – толькі дапаўняй спіс трафейных экзэмпляраў – шчупакі. Чарговая падсечка – і на трайнік падчапляецца мінімум 4-5 кіляў адчайнай драпежніцкай упартасці. А то і 9-10! Усіх шчупакоў, апроч адкладзеных на юшку ды смажаніну, шчаслівыя рыбаловы тут жа адпускаюць у іх глыбінныя спраты. Расчырванелыя на сіверку твары свецяцца пераможным пераўзыходствам над усімі не далучанымі да непаўторнай асалоды. Сябры, перапоўненыя пачуццём дабразычліvasці адзін да аднаго, няспешна гамоняць, жартуюць...

Калі верыць фільму, колькасць трафейных шчупакоў у паўночным возеры невыводная. Тым не менш, важкія рыбіны адпускаюцца на волю, яшчэ і таму, што хлопцы цепляць у душы надзею зноў злавіць менавіта іх у гэтым ціхім, хоць і адкрытым усім вятрам кутку планеты Зямля.

Адчуванне планетарнасці ўзнікае не таму, што рыбалка адбываецца ў дзікім краі, да якога можна дастацца толькі паветрам, а таму, што шчупакі-пераросткі больш, чым дзе, адпрэчаны ад цывілізацыі, затулены ў своеасаблівы кокан свайго амаль што метафізічнага быцця. Дык якая ж прыкрасць, калі ў гэтым кутку-коконе неспадзявана, нібы з іншай планеты, “вылупліваюцца” людзі і называюць няўклюднага, цельпукаватага, вялізных памераў шчупака “nord pike”.

Удвух

Рыбу лацвей лавіць арцеллю ці аднаму. Хрыстовы апосталы – дружная, паяднаная душэўнай прагай цудадзейнасці арцель рыбакоў. І сярод іх патомны рыбалоў Пётр – заступнік і натхняльнік усіх, хто выплывае на чаўне за ўдачай. Сапраўдныя рыбаловы – з ягонаў арцелі.

Удвух лавіць цяжэй, а можна сказаць, і немагчыма, калі не аб’ядноўвае сяброўства.

Мы з Петраком, цёзкам апостала, сябруем, дык і ловім разам. Адноўчы ў маленстве дамовіліся з ім пайсці на рыбалку. Прыходжу да яго з вудачкай, іншым неабходным рыштункам, а сябрука няма... Куды падзеўся, пытаюся ў дамашніх. На возера сышоў, адказваюць. Не вытрываў, маўляў. Авохці мне, не вытрымаў... Кінуўся за ім наўздагон цёплаў сцежкай – толькі ступакі мільгацяць, а сэрцайка аб рэбры, як саспелы колас, аббіваецца...

Прыбег на бліжні бераг – няма Петрака. Можа ён каля вострава ловіць, можа, на падлешчыкаў нарваўся? Пабег далей яшчэ шпарчэй, а ў горле ўжо засеў камяк горкай крыўды – ні праглынуць, ні выплюнуць. “Ну, як жа так, сыйсці аднаму, нібы і не дамаўляліся ні аб чым. Значыць, я яму зусім не патрэбны... Зусім...”.

Аббягаю затоку, разгублены зноў аглядаю возера – і нарэшце заўважаю: Пятрок, нібы наўмысна, затуліўся на сваёй лодцы за высокімі чаратамі – ушчэльную стаў каля іх і маўчок. Я адразу пачынаю выказаць яму сваю крыўду, але волі ёй надта не даю – баюся, што разрумзаюся. Адчуўшы маю перасцярогу, Пятрок хуценька падграбае да берага, і я ўскокваю ў

лодку, астуджаючы намуленыя на цвёрдай сцежцы босыя ногі ў зялёнай ад водарасцяў вадзе, якой ўжо на дне па костачку.

Да самага вечара мы ловім моўчкі, цікуючы толькі за рыбай: каб жа ў яго маленькая ўзялася, а ў мяне вялікая – падлешчык ці краснапёрка...

Вы не паверыце, але тая крыўда жыве ў маёй душы і пасення. І я пакуль не гатовы дараваць сябру. А больш дакладна – не хачу. Без гэтай стрыклівай, як маладзенькая крапіва, крыўды ў мяне, няхай сабе на драбок, паменее ахвоты згадаць маленства. А што за жыццё без гэтых згадак...

Цяпер, у сталыя гады, мы, як толькі выпадае, таксама рыбачым разам: Пятрок на сваім легкавіку заязджае за мной, як за панам. А на лодцы ізноў, як тады, у маленстве, цікуем, у каго якая рыбіна падчэпіцца на востры трайнік.

Бывае, кране бляшны сцябліну чароту ці лілеі і падаецца, што шчупак ударыў – адразу ж заўзята падсякаеш.

Тады насцярожаны сябра пытаецца:

– Была паклёўка?

– Ды не, трава...

– Ты ж не пужай так! – усміхаецца.

Ці, наадварт, я цікаўлюся, калі падманную падсечку робіць Пятрок. Ды яшчэ папракаю: маўляў, паводзь сябе прыстойна, цяпер мая чарга падчэпіць шчупачыну, а ты цягай сваю бляшню наўзбоч, не замінаў... Такія ў нас жартачкі. “Як ты мяне напужаў, думаў падсёк каго, не пужай так...”.

Спарадзіла гэтыя жартачкі рыбацкае суперніцтва, якое з гадамі толькі мацнее.

Праўда, мы ўмеем і радавацца ўдачы адно аднаго. Напрыклад, Пятрок радаваўся, калі я ўпершыню ў жыцці злавіў судака – аж на два кілаграмы! (Яго такая ўдача пакуль абмінае). Было гэта на Бярэзіне, з першым зазімкам.

Лёску, нібы ізаляцыя дрот, пакрываў танюткі слой лёду і вузенькае кальцо “цюльпана” прыхоплівала марозам, заціскала лёску – і шпуля аж рышела ад напругі...

Аніводнай паклёўкі. І тут – на табе: толькі прайшоў паварот – ёсць! Ды якая рыбіна – судачына! Пятрок трохі адстаў і я зароў немачкі: “Плыві хутчэй, глядзі, каго я спаймаў!”

І Пятрок прыплыў. Паглядзеў, парадаваўся і, як заведзена, выпіў разам са мной традыцыйную чарку, каб прывеціць удачу.

Гэта ў нас здавён павялося – узнімаць па чарцы за кожнага злоўленага шчупака ці якую іншую рыбіну.

Здараецца, мы з Петраком пльвём і на розных лодках, але непадалёк адзін ад аднаго – усё добра бачна. Як толькі ў каго падчэпіцца шчупак, дык тут жа, нібы па камандзе, збліжаемся. Напэўна, гэта прыгожы манеўр, калі назіраць з берага. Мы счэпліваем свае гумавыя чавёнкі і, перакуліўшы па чарачцы, пльвем колькі сот метраў разам, як на своеасаблівым пляшце. Пльвем даволі доўга – пакуль добра не закусім.

Наш лёс счэплівае лодкі, яднае душы.

Як чалавек легкадумны і няўседлівы я люблю імкліва сплаўляцца па рэчках, раз-пораз закідваючы бляшню ці воблер у ціхіх затоках правага, левага берага – куды пахіне. Адгукнецца шчупачок – прыпынак на плыні, а не – пльву далей без затрымкі. Так, лёгкая прагулянка па шляху, які, здаецца, не вядзе да скону.

А Пятрок інакшы. Ён любіць запыніцца ў якой затоцы на гадзіну-другую і аблоўліваць кожны куточак, пакуль у каторага шчупака не скончыцца цярпенне. Пятрок цешыцца са сваёй зацягасці. Ён, вучоны аграном, умее слухаць, як растуць расліны, наліваецца сокам морква і бручка, і спадзяецца пачуць з глыбіні і шаргатлівае бруенне вады ў шурпатых шчылінах шчэлепаў.

Калі мы ў адной лодцы, зазвычай я плыву наперадзе, а ён – стырनावы, упраўляецца на карме з маторам, падплываючы да самых зваблівых чаратовых мясцін.

Толькі наблізімся – мая бляшня тут жа ляціць у найлепшую прагаліну між водарасцяў, а потым ужо – ягоная. Пятрок на гэта трохі злуецца, але церпіць:

– Ну куды ты ўжо сабраўся адплываць?! Дай мне, як след, аблавіць гэтую мясцінку... – і ў голасе сябра даволі выразна чуецца раздражненне.

Яшчэ б! Калі патрапляць толькі маёй корці, дык можна адчуць сябе нанятым для чужой уцехі лодачнікам. Я разумею гэта і стараюся быць як мага больш памяркоўным.

– Закінь, закінь вунь у тое рэдкае трысцё... Звабнае месца, – ветла падбадзёрваю майго стырнавога.

Мы з Петраком і праўда радуемся ўдачы адно аднаго, але лепш, калі гэтыя выпадкі чаргуюцца, а не выпадаюць катораму з нас шчаслівым шэрагам.

Памятаю, крыху вышэй Вялікіх Храпуноў на Касплі расплыліся мы з Петраком на сваіх невялічкіх чавёнках па розныя бакі. Ён спяшаўся ўзняцца крыху вышэй, а я збочыў ды затрымаўся. І не памыліўся. О, як шчасліва доўжылася мая ўцеха. Мерныя восеньскія шчупачкі адгукаліся на кожнае, мусіць, трэцяе закідванне бляшні. За якую паўгадзіну іх набралася сем, і мне пачало здавацца, што я натрапіў на вялізнае шчупачынае “гняздо”.

Пятрок тым часам не злавіў ніводнай рыбіны, і калі мы зноў зраўнялі свае лодкі на сярэдзіне плыні, мне было няёмка хваліцца, што ўдача выпала на маю долю не зусім выпадкова, што я, лепш ведаючы асаблівасці ракі, трошкі перахітрыў сябра. Радасць загарчыла...

І такіх патаемных пачуццяў у нас бывае даволі шмат. Пльвем, пльвем, перамаўляемся ды ўсё касавурымся адзін на аднаго, каб не прапусціць якую неспадзяванку. І ўжо прыкмечана: калі сябра выцягвае два-тры шчупакі запар, у мяне пачынае блытацца лёска, заліпаць у бляшні пялёстак ці і таго горай – даваць збоі шпуля... Тады пачынаеш злавацца і нават брыдкасловіць, таму што лёска заблытваецца ўсё больш і больш, ды і іншыя непрыемнасці награвашчваюцца. Прычым здаецца, што ў гэтым збегу абставін трошкі вінаваты, хоць і невядома чым, сябра. Вось ён і яшчэ раз нагадаў аб сабе зацятым баруканнем з чарговым шчупаком. А яшчэ непрыемна, што на ягоным твары бачыцца непрыгоная адчужанасць ад маіх праблем: маўляў разграбай іх сам, бо мне няма часу, бачыш, як шанцуе...

Толькі тады я зразумею, што гэта зусім нармальныя паводзіны сябра, калі мы, нібыта ў люстраным адбітку, мяняемся месцамі: яго даймаюць розныя неспадзеўкі, а мне шанцуе і хочацца як мага даўжэй трымацца на ўзвышкі шчаслівых рыбацкіх хвілін.

Эгаізм на рыбалцы, на самой справе, такі бяскрыўдны і такі пацешлівы...

Ловячы рыбу з Петраком, аднойчы зрабіў не надта прыемную для сябе выснову: як ні круці, а я ўсё ж не такі дабразычлівы і прыхільны да сябра, як ён да мяне. Пятрок больш шчыры ў радасці за маю ўдачу, больш паслужлівы і зычлівы... А ў мяне бываюць даволі прыкрыя пачуцці.

Адной восенню Каспля пачала надзяляць сябра растлусцелымі, ёмкімі шчупакамі, як кажуць, без чаргі і меры. Адзін кілаграмавік, другі... Акунёк, зноў шчупачына... А ў мяне – каб табе... Толькі дакука: то лёска заблытаецца, то бляшны намёртва за корч зачэпіцца... Каб не марнавацца, узяў падсачак ды пачаў дапамагаць сябру выцягваць рыбін у лодку. Ды трэба ж было так зняславіцца: то не паспею заглыбіць падсачак у ваду, то матлян у ім няўключна – і саб'ю з кручка слаба засіленую рыбіну, то яшчэ як нашкоджу... І раптам прыкмеціў, што не надта засмучаюся з гэтых недаравальных памылак, наадварот, нават трохі ўсцешваюся са свайго нечаканага вычварэнства, больш за тое – мяне пачынае разбіраць дурны смех, які, сцяўшы зубы, ледзьве стрымліваю – няёмка ж. Пятрок, наадварот, вельмі сур'ёзны, заклапочаны і таксама са сцятымі ад засяроджанасці зубамі. Калі з-за маёй наўключнасці з Петраковай бляшні сыходзіць чарговы (бывае ж такое!) вялізны шчупак, сябра, нібы з адчаю, раптам выяўляе нечаканы спрыт і кемлівасць. Пакуль агаломшаная, абпоеная паветрам рыбіна пасля таго як сарвалася колькі імгненняў яшчэ трымалася каля самай паверхні вады, не ведаючы што рабіць, Пятрок падхапіў лёску і ўнапруг ударыў зверху бляшнёй па яе хрыбціне. І надзіва – падчапіў яе адным з кручкоў за карак. Падчапіў – і ў адно імгненне выцягнуў у лодку.

Гэта было нечакана, дзіўна і радасна.

Мы перасміхнуліся: шчаслівы выпадак кладзецца на сэрца добрай зарукай.

І тады падумалася: а чаму я ўсё ж радаваўся пры кожнай страце Петраком толькі што падчэпленай рыбіны, радаваўся ўпотаікі, баючыся прызнацца ў гэтым сабе, і ў той жа час душыўся заціснутым у грудзях смехам, чаму так не хацеў ягонага адрыву наперад ва ўлове? Чаму даў такую прыкрую душэўную слабіну? Сябра сабе такога, мусіць, не дазволіў бы.

Але хіба можна трымаць у галаве сумныя думкі, калі мы разам, зноў у адной лодцы! Пльвем, а час, здаецца, спыніўся.

Арцелькай

І пасённа люблю лавіць рыбу крыгай. Зацяты спінінгіст, я аддаю ёй перавагу нават перад вудачкай. Вы ж ведаеце, што такое крыга?.. Калі не, дык лёгка патлумачу. Уявіце сабе дзве літары “Г”, толькі не пастаўленыя шыбеніцай, а пакладзеныя на бок з рухома счэпленымі ніжнімі канцамі. На гэтыя “літары”, зробленыя з дрэва, мацуецца цвічкамі даволі густая, бо ахвочыя лавіць крыгай не надта разлічваюць на вялізных рыбін, сетка. Яна павінна быць аслабленай, каб унізе, уздоўж пакладзеных на бок “літар”, атрымаліся своеасаблівыя кішэні, у якія і будзе заціскацца рыба. У маім дзяцінстве драўляную аснову крыгі вяскоўцы пачалі ўжо скручваць балтамі з рэек, а ў дзеда Юстына гэтыя “літары” былі яшчэ суцэльнымі, высечанымі з сукаватых ялінаў.

Крыгай, зазвычай, лавілі тры чалавекі: адзін, прыціскаючы рэйку да дна, каб выгнаць з водарасцяў рыбу, цягнуў сваё крыло па глыбіні, другое

крыло сунулі бліжэй да берага, яшчэ адзін рыбалоў быў “на дзядку”, рабіў заход трымаючыся за палку, таксама рухома прымацаваную ў месцы злучэння крылаў. Ён трымаў тую палку стаяка, каб не абвісала сетка і рыба не сплывала з палону па верху.

Таму, хто ішоў па глыбіні, было цяжэй за ўсіх – яму даводзілася заходзіць у ваду па самую шыю, а калі патраплялася якая яміна, дык ратавацца з яе ўплаў.

Пры чарговым заходзе рыбакі, як мага шырэй, расхіналі крылы (крыгі, вядома, але і свайго натхнення таксама), праходзілі пару дзясяткаў метраў і па камандзе сыходзіліся ды зноў па камандзе дружна ўзнімалі крыгу над вадой. Тут цяжэй за ўсіх было таму, хто стаяў на “дзядку” – яму даводзілася ўзнімаць адразу два злучанья між сабою крылы.

У кішэні сеткавай асады патрапляліся плоткі, акунькі, падлешчыкі, іншы раз – вёрткія шчупакі... Над вадой сціснутыя крылы можна было зноў расхінуць, каб зайсці паміж імі ды выбраць з парэшткаў водарасцяў незаўважаную спачатку рыбу.

Тут самая пара згадаць яшчэ аднаго ўдзельніка рыбацкай арцелькі – таго, хто якраз і выбіраў рыбу ў вялізную (у рыбакоў жа заўсёдная нацэленаць на вялікі ўлоў) торбу, якую чапляў на шыю і насіў на грудзях. А для гэтай ролі якраз і падыходзіў падлетак і нават меншы хлапчук, бо торба рэдка калі надта абцяжарвалася.

Праўда, такая шчаслівая роля жэўжыкам выпадала не заўсёды: іншым разам рыбакі спраўляліся і ўтрох – крылы крыгі аберуч трымаў адзін з пастаўленых па краях, другі, звычайна той, што ішоў бліжэй к берагу, выбіраў улоў.

У крыгавай арцельцы заўсёды быў завадатар, самы няўрымслівы і даведчаны аматар рыбнай лоўлі. Менавіта ён і збіраў у пагодлівы цёплы дзяснёк, зазвычай у выхадны ці пасля работы арцельку, і рыбакі дружна ішлі на возера. Завадатар камандаваў, дзе рабіць заходы, на якой глыбіні, калі сціскаць крыгу, калі ўзнімаць яе над вадой...

У нашай вёсцы такім завадатарам быў – вы не паверыце – бязрукі Іван. Рукі свае, крыху ніжэй локця, ён, дарэчы, таксама страціў падчас здабычы рыбы – глушыў яе рознымі самаробнымі выбухоўкамі. Было гэта ў галодны год, адразу пасля вайны, калі нескарыстаных боезапасаў мелася больш, чым дастаткова.

Іван не толькі камандаваў арцелькай, але і вёў па глыбіні(!) крыло крыгі. Як мог, абшчэпліваў рэйку сваімі куксамі і вёў. Ніхто не задумваўся, як яму гэта ўдаецца, бо даўно прывыклі: небарака нават касіць прылаўчыўся.

Аднойчы рыбацкая арцелька на чале з Іванам (у вёсцы такіх арцелек было некалькі) спаймала на возеры шчупака кілаграмаў на шэсць. Як толькі яго залучылі ў “кішэню” сашчэпленай крыгі, шчупачына пачаў, нібы сабака, шкумутаць сетку ды круціцца колам у нявольным затулку.

– Я думаў, звер які патрапіўся ды сетку ірве, – задаволена казаў Іван, седзячы са сваімі памагатымі каля выпягнутага на бераг крыгі.

Калі патрапіўся вялізны шчупак, ніхто і не думаў перакладваць яго ў торбу над вадой, спешна вынеслі разам з крыгай на бераг.

Шчупак ляжаў у закатаным дзеля агляду меху і кожны з цікаўнага натоўпу, у тым ліку і мы, хлапчукі, наравіў дакрануцца да яго, памацаць. А я, малеча, не зводзіў вачэй з твару Івана: адчуў, няўцямны, што менавіта вось такой усмешкай свеціцца шчасце. Змалку прымераўся.

Аднойчы вечарам дзед Юстын, пачапіўшы мне на шыю торбу, узяў з сабой на рыбалку з крыгай. І прытым не на сваё возера, а на суседняе Неграза, якое да гэтага я ніколі не бачыў.

О, каб вы ведалі, як прыемна даставаць з крыгі срэбных рыбінак!

Здаецца, ужо ўсіх дастаў, і раптам разгарнуў водарасці, а там – ладны лінок, якога, каб не саслізнуў у ваду, можна ўзяць толькі падтачыўшы пад шчэлепы пальчыкі. Гэтак жа асцярожна, але па другой прычыне – каб не ўшчыпнулі – трэба было браць і ракаў. І кожны раз здавалася, што гэта менавіта ты толькі што злавіў і плотку, і лінька, і ваяўніча натапыранага рака. Радасць цёплай хваляй узыходзіла пад самае сэрца.

З таго паходу з дзедзюскай арцелькай на Неграза назаўсёды захавалася ў маёй памяці адна затока: дно выслана жоўтым пясочкам, водмель, а непадалёк ад берага вялізны камень, макушка якога вытыркаецца з вады... Сонца сыплецца з небасхілу чырвоным золатам, разбіваецца на дробных хвалях на аскепкі і тоне, засцілаючы дно...

Тады я яшчэ не разумеў, што прыгажосць прыроды наўпрост звязана з удачай на рыбалцы. Цяпер я ў гэтым проста перакананы. Шчупак схопіць тваю бляшню ў ціхай вадзе пад чупрынамі вербалозаў – там, дзе маленькія бурбалкі ледзь-ледзь зрушваюцца з месца на зусім запаволенай плыні. Там, дзе лісце вярбы зіхціць яшчэ нязгаслым срэбрам ранняй восені... Я імкнуся лавіць пасярод прыгажосці.

А можа, як толькі выцягнеш ладную рыбіну ў якой мясіне, дык яна, тая затока ці вір, адразу набываюць непаўторную і такую незабыўную прыўкрасу... Можа й так.

Адзін

Калі пльвеш адзін па рацэ і спінігуеш, дык здаецца, што Бог стварыў гэты свет наўмысна для цябе. Мусіць, так здаецца таму, што зусім не адчуваеш адзіноты, а твая павязь з наваколлем зводзіцца да нітачкі. Па гэтай нітачцы-шнуры-лёсцы бяжыць нязводным сэрцавым токам прадчуванне дзіва.

Пльвеш і круціш шпулю зусім паволі, таму што баішся прапусціць шчаслівае імгненне. А ўсё адно ўдача нечаканая, хоць і шчасліва непазбежная урэшце рэшт, як першы пацалунак.

Калі ловіш адзін, пра яе, нечаканую ўдачу, некаму пахваліцца. Але заўсёды ёсць каму падзякаваць.

Юшка, звараная на беразе

Сапраўдны рыбак любіць не толькі лавіць, але і есці рыбу, умее яе скрытна чысціць і смачна гатаваць. Інакш навошта яе лавіць. Дзеля здэклівай асалоды?..

Я ўспрытнёны ў гатаванні рыбы, люблю яе смажыць, вэндзіць, запякаць і, вядома, варыць юшку.

А заўсёды паспяховым рыбаловам мяне зрабіла мама. Калі я хлопчыкам налоўліваў “малыгі”, прыдатнай хіба на пачастунак кату, яна ўсё ж пазбаўляла радасці вуркоціка. Старанна чысціла верхаводак ды плотчак, гусцёрак ды акунькоў, укладвала іх сляямі ў саганок, змазаны ўсярэдзіне алеем, дабаўляла цыбулькі, трошкі перцу, смятаны і ставіла на вугельчыкі ў толькі што натоўленай печы. Рыбка ўсмягала да паўдзёна – атрымліва-

лася духмянай, вельмі смачнай, падабалася ўсім, у тым ліку і бацьку. Я адчуваў сябе пераможцам.

Дзіўна, але менавіта з гатаваннем рыбы звязаліся ў мяне словы Далай-ламы, які сярод іншага сказаў у адным навагоднім пажаданні: “У кулінарыі і ў каханні трэба ісці на злом галавы...”.

Гэтая выснова здаецца мне сумнеўнай якраз жа ў дачыненні да рыбы – пры яе гатаванні, на мой погляд, нельга свавольці ды мудрагеліць. Смак рыбы далікатны, яго лёгка згубіць у куламесе прыправаў, розных падліваў ды гарніраў. Добра, што ў мяне ёсць эталон – той самы духмяны саганок з маленькай рыбкай, які мама даставала з печы ў маленстве.

У кніжках, тэлеперадачах, фільмах пра рыбалку зноў і зноў згадваецца адно і тое ж: як прывязаць да лёскі кручок, як выбраць уловісты воблер ці бляшню...

Але бывае спрактыкаваная аўтары дзеляцца і сваім умельствам варыць юшку. Без яе аніяк падчас доўгага паходу, начлегу на беразе якога возера ці ракі. Некаторыя аўтары-дарадцы ў сваіх выштukoўваннях якраз жа ідуць на злом галавы, забываючы галоўнае: не перабіць рознымі дабаўкамі духмяны пах і далікатны смак рыбы. Нават зеляніны, якая звычайна ніколі не шкодзіць, трэба даваць у меру. Абавязкова дадайце ў варыва добрую галоўку цыбулі! З прыпраў я люблю толькі сушанае семя кропу – можна шчодры нюшок, а таксама – чорны перац. А вось ці кідаць лаўровую лісцінку, трэба яшчэ падумаць – надта яна пахучая ў параўнанні з рыбай духмянасцю.

Люблю саліць юшку буйной марской соллю. Яна дае ледзь прыкметную кіслінку, апроч таго, можна менш асцерагацца перасаліць страву – гэтай солі да нормы трэба больш, чым звычайнай. Мне так здаецца.

А якраз жа давесці да меры колькасць солі пры гатаванні юшкі – палова поспеху.

Мая мама звычайна кажа на тую ці іншую страву:

– Ай, смачна. І солька адчуваецца...

Вось жа: павінна адчувацца! Юшку трэба саліць спрактыкаванай рукой, выбіраючы меру да апошняга драбка. А для гэтага ўсяго і трэба – часцей, раз за разам спытаць варыва, пакрысе дабаўляючы сольку. Толькі пакрысе, нюшок за нюшком – у пальчыках ці на кончыку лыжкі.

Пятрок раз-пораз прыгаворвае: “От ты ўмееш гатаваць юшку, а ў мяне так смачна ніколі не атрымліваецца...”. А насамрэч проста не навучыўся пакрысе дабаўляць солі.

Ёсць правераныя знаўцамі спосабы чаргавання закладвання ў кіпень прадуктаў пры гатаванні юшкі. Напрыклад, некаторыя лічаць, што спачатку трэба зварыць бульбу, а тады ўжо закладваць рыбу...

А мая знаёмая, якая гатавала юшку для высокіх гасцей аднаго запаведніка, казала: “Аніякага чаргавання! Як толькі закіпіць вада, я кладу ў рандолю ці саганок адразу ўсё: і бульбу, і галоўку цыбулі, і колькі крышаноў морквы, і гарошыны духмянага перцу, і рыбу, вядома ж, папярэдне выдаліўшы шчэлепы... А тады дабаўляю ўсё астатняе. Напрыканцы – зеляніну і колькі напарсткаў гарэліцы для закруглення смакавых вуглоў. І, паверце мне, цудоўна атрымліваецца. Самыя высокія, нават замежныя госці нахвальвалі...”.

“Можа, гэта “ўпрыглядку”, у спалучэнні з любаваннем тваімі вабнотамі?” – з іроніяй запытаўся я.

“На зуб і на вока розныя смакі!” – гарэзліва ўсміхнулася мне яснавокая Кацярынка.

Можа, ейны спосаб гатавання якраз і ёсць “на злом галавы”? Я праверыў яго і пераканаўся: сапраўды, юшка смачная, не раўнуючы як звараная педантам кулінарнай навукі. Калі падумаць, якая загана ў тым, што рыба варыцца з самага пачатку гатавання? Чым большы навар, тым смачней! У вяскоўцаў жа здавён вызначалася спажываць стравы па шчыльнасці “свечак” на паверхні булёна, супа ці той жа юшкі.

...І чаму я не надта ўпадабаў Кацярыну, каб пайсці з ёй на злом галавы ў каханні...

Дайце ёй выцягнуць аднаго акунька...

Навошта жанчыны бяруць у рукі вудачку – хоць забіце, не ведаю. Няўжо і яны хочуць праз ледзьве бачную празрыстую нітачку адчуць абуджальнае трымценне белага свету? Але ж я ведаю, што з гэтага атрымліваецца...

Плыву аднойчы па возеры, прыхінаю лодку да берагаваго трыснягу, дзе верагодней за ўсё тояцца жарлівыя шчупакі, ды закідваю раз-пораз спінінг. Натуральна, гляджу толькі на зваблівыя прагаліны ў зарасніках водарасцяў і не заўважаю, як падплываю да вёскі, да абжытага берага. Толькі выплыў з клубоў туману, а тут, нібы здань, сядзіць на мастку з вудачкай у руках пажылая жанчына. Самотная, негаваркая, нібыта толькі што з’ела кавалачак мыла Dugu... Вудаўё тырчэла з яе рук, нібы даўжэзная лазіна, якой выпраўляюць на сцежку чародку збродлівых коз. Я ветла прывітаўся, сказаў колькі неабавязковых слоў і паплыў далей. А тады азірнуўся, каб упэўніцца, што гэта не здань. Жанчына сядзела на сваім услончыку нерухома і я падумаў, што менш здзівіўся б, калі б яна трымала ў руках спіцы ды вязала з тумановых нітак пухнаты швэдар на зіму.

Праз колькі метраў, нібы хто мяне змусіў, яшчэ раз азірнуўся, і я ўбачыў, што змарнелая жанчына сядзіць на адным услончыку поплич са сваёй Адзінотай. Мусіць, яна, як танюткую лёску, разарвала павязь са сваім адзіным?..

Я паплыў далей, але ўзрушаны, патэлефанаваў сваёй Адзіноце і пачуў заўсёднае: “Ну, калі ты ўжо наловішся. Вяртайся, мне сумна. Я чырвонага віна купіла...”.

Якраз на той рыбалцы і зразумеў, чым адрозніваюцца рыбаловы-мужчыны ад жанчын, якія спрабуюць прылаўчыцца да вудачкі ці больш таго – да спінінга. Паміж намі і прыродай падчас памкнення паяднацца няма такога пасярэдніка як пані Адзінота. Мы з ёй суцэльныя.

Мужчыны, якія вучаць сваіх жанчын лавіць рыбу, робяць гэта на сваю галаву. Я ведаў адну няшчасную сям’ю: суджанцы разам ездзілі на рыбалку і прытым на зімовую! Кожны меў сваю скрынку для прычындалаў – з рэменем цераз плячо, свой свярдзёл для лёду, адпаведна – асабліва ўловістыя мармышкі, розныя лёскі, вудачкі. У кожнага – сваё адмысловае адзенне: кажухі, швэдары, шапкі-вушанкі, шалікі, валёнкі ў бахілах, вайсковыя плашчы “хім-дым” ад мокрага снегу, ісподкі, каб, паклаўшы на лёд вудачку, трохі адагрэць рукі.

Адам і Ева, назавём іх так, ужо ў пятніцу, напярэдадні рыбалкі, прыкметна адчужаліся, засяроджваліся на сваім, а, па сутнасці, на адным

і тым жа – на маючай адбыцца лоўлі. Пераглядалі вудачкі, перавязвалі на новыя, толькі што купленыя, з нахваленых знаёмымі рыбаловамі, мармышкі, калі трэба, замянялі лёску, рыхтавалі прынаду і падкормку, правяралі ўвесь рыштунак. Так зацятая супернікі збіраюцца да намечанага назаўтра двубою. Адам і Ева нават спалі з пятніцы на суботу толькі спінай адно да аднаго.

Ранічкай яны спешна, здавалася навывперадкі, снедалі, каб хутчэй сабрацца ды накіравацца на прыпынак, дзе па дамоўленасці іх забіраў наняты кампаніяй аўтобус. Ранішні змрок, шэрань на дрэвах і яны – Адам і Ева з натапыранымі каўнярамі кажухоў, тупаючы грувасткімі валёнкамі, рушаць у паход за абпаленай пякучым марозам асалодай. І загадзя ж ведаюць, чым гэта скончыцца. Як ні круці, што ні рабі, адзін з іх – Адам або Ева – зловіць больш, хаця б на рыбінку. Па тэорыі верагоднасці шанец таго, што ўловы зраўняюцца да апошняга хваста зусім мізэрны. А значыць – вайна!

Яна пачыналася яшчэ на возеры, калі, падводзячы вынікі перад ад'ездам дадому, кожны адчыняў сваю скрынку ды хваліліўся ўловам. Няўдачнік тут жа – толькі грукне накрыўка – надзьмухваўся на суджанца ці, наадварот, на суджанку. У аўтобусе, калі вярталіся дадому, стараліся не глядзець адно на аднаго, не адгукацца на які зварот. Буркне хто з іх слова – і маўчыць. Едуць надзьмутыя, нібы мышы на крупы.

А дома было яшчэ горай. Суджанцы працягвалі маўчаць, нібы скамянелыя. А дзеці ж павырасталі, раз'ехаліся па сваіх прытулках: у кватэры – цішыня, як у лесе ў бязветраны дзень.

Адно што меўся кот, які, між іншым, толькі і цешыўся з гэтага сямейнага разладу. Пасля рыбалкі Ева, седзячы на кухні, бывала, звярталася да яго:

– Хадзі сюды, мой Маркізік. Паглядзі, колькі твая гаспадынька сёння налавіла – не тое, што некаторыя няўдаліцы. А зірні, якія акунькі спрытныя, якія камлюкаватыя. Хочаш вось гэтага? – і насмешніца трэсла перад пысай мурлыкi ладнай, годнай на жаронку рыбінай. – Сёння дзень шчодрасці і табе, мой катуська, анічога не шкада!

Здзеклівыя словы жонкі па жывому рэзалі мужава сэрца.

Але, дзякаваць Богу, такіх выпадкаў, калі ўдача ўсміхалася Еве, было прыкметна менш, чым рыбацкіх трыумфаў Адама. Ён жа добра ўспрытніўся лавіць важкіх падлешчыкаў, тым часам як Ева налаўчылася звабліва падтрэсваць перад вачыма акунькоў ёмкай мармышкай. Вядома, далікатныя жаночыя ручкі могуць трымцець, як чуйная асінавая галінка пад подыхам ветру.

Але ж ладны акунь садзіцца на кручок куды радзей, чым важкі, спакушаны падкормкай падлешчык.

Адам не так здзекліва, як Ева, усцешваўся са сваёй рыбацкай перамогі. Проста ён успрымаў яе як натуральнае вяртанне свайго, прадугледжанага Богам і прыродай статус-кво. Праўда, чуллівая Ева ўсё ж заўважала ў куточках ягоных вуснаў ледзь прыкметную ўсмешку пераможнага задавальнення і нават лёгкай пагарды. І нічога не магла з гэтым зрабіць. Хіба што яшчэ больш зацята пачынала маўчаць ды адчэпна, без ранейшага старання дагадзіць, гатаваць ежу. На кухні ўсё валілася з рук.

Добра што хоць спалі суджанцы па-ранейшаму разам. Адам, які запоз-

на заседжваўся перад тэлевізарам, з задавальненнем “даваў нырца” пад коўдру, у сугрэўную жончыну цеплыню. І машынальна нават абдымаў Еву за плечы, прыціскаўся да яе, як каток, і аціхаў толькі тады, калі яна з цяжкім уздыхам адварочвалася да сцяны. Жанчына не магла і ўявіць, што расчыняе свае вусенкі, каб упусціць у іх кплівую ўсмяшку мужа, толькі што ўбачаную на ягоным пгчаслівым твары.

Трэшчына, якую атрымала суджанскае жыццё праз рыбацкае суперніцтва, была скразной і праходзіла ў тым ліку і праз ложкак.

Толькі з надыходам пятніцы, калі трэба было ладзіцца да чарговай рыбалкі, суджанцы пачыналі з большай цеплынёй пазіраць адно на аднаго ды па-згодніцку перамаўляцца...

І з гэтых узаемаадносін таксама вынікае, што жанчыны не менш, а, здараецца, нават больш, чым мы, апантанія прагай першыства.

Згадваю пару, калі і сам захапляўся зімовай рыбалкай. О, гэтыя незабыўныя паездкі! Не раўнуючы як у нашых Адама з Евай. Устаеш пасярод ночы, апранешся кулём, устаўвіш ногі ў атуленыя бахіламі валёнкі – і хутчэй на вуліцу...

Адчыняюцца дзверы, а ў салоне аўтобусіка – такія ж, як ты, “кулі”. Гамана, жартачкі, абмеркаванне плана маючай адбыцца лоўлі. Важна не памыліцца ў выбары возера!

– Можа, на Ляленскае ірванём. Кажуць, там нават сінец бярэцца. Праўда, гэта версія, – абачліва затуляе сябе ад магчымых кпінаў пры няўдалай рыбалцы адзін з нашых.

Зімой наогул добры клёў выпадае даволі рэдка, звычайна большасць рыбакоў вяртаецца з возера з “дзяжурным” кілаграмовым уловам.

Ранішнія аўтобусы, легкавушкі з “кулямі” надзей. Вечаровыя – з тымі самымі “кулямі” звыклага расчаравання, падсалоджанага слабай уцехай: “Затое свежым паветрам надыхаліся...”.

Такі вынік можна было б займець побач з горадам, на бліжнім возеры. Але ж... Чым бліжэй возера, тым слабей надзея на вялікі ўлоў.

І мы ехалі за ёй на край свету, нават у суседнюю краіну, на возера Вялікі Іван. Дастаткова было пачуць: “А на Вялікім Іване ў мінулую суботу малыцы аблавіліся”, – і кампанія тут жа пачынала ладзіцца да заманлівай паездкі.

Умацаванню надзеі на вялікі ўлоў спрыяюць і дрэнныя дарогі. Чым цяжэй даставацца да возера, тым больш трывалай яна робіцца.

Трэба пастарацца, каб дружна налягаючы плечукамі выгатаўхаць з неўкаванай марозам тарфяной каляіны аўтобусік ці якую іншую машыну. Ды каб жа толькі ўперціся ды таўхануць... Папярэдне трэба расстарацца галін якога хмызоўя, падторкнуць іх пад колы, ды ці мала яшчэ што зрабіць дзеля вызвалення з гразюкі...

Аднойчы падчас такіх неярэлівак услед за іншымі выйшаў з аўтобуса і звездаў нечаканае пачуццё. Раптам вастрэй, чым звычайна, адчуў мулкую награвашчанаасць вопраткі на целе, ейную залішнюю ўгрэўнасць, якая ўсё адно як допінг падштурхоўвала да няўцямнага ўчынку. Зачасаліся рукі па аўтамаце з поўным ражком – да таго ж сто “франтавых” грамаў былі ўжыты да апошняй кроплі....

А хіба магла перажыць такія пачуцці жанчына? Ейнае, звыклае да пачалункаў плячо не падыходзіць для выпіхвання з калдобіны аўтобуса...

Хоць... Калі жанчына асмельваецца займацца зімовай рыбнай лоўляй,

звонку яна становіцца вельмі падобнай да мужчыны. Асабліва, калі не падфарбоўвае вусенкі. Такая ж аблавушка, кажух ці надзвычай ўцеplеная ватуўка, валёнкі, бахілы... Хто там змагаўся за эмансiпaцыю?!

Сядзіць адна такая “разняволеная” з адной краіны самай цэнтральнай Еўропы, а да яе падыходзіць незнаёмец – са свярдзёлам-бурам цераз плячо ды пачэplенай на яго рыбацкай скрынкай. А як вядома, усе рыбакі, што сабраліся на адным возеры, тут жа становяцца знаёмцамі, паяднанымі супольнымі размовамі пра тое, як клюе-бярэцца? Вось і згаданы прыблуда запытаўся ў нашага рыбалова з жаночкага роду-племя пра тое самае. І пры гэтым расшпіліў прарэшку, дастаў са штаноў усё мужчынскае, што ў яго ёсць, ды пачаў паляпшаць абмен рэчываў у сваім арганізме, пакідаючы на снезе блытанья пісьмёны пра ўчарашні дзень. Далікатны(ая) рыбалоў занурыла голаў у шалік і, не ўзнімаючы вачэй, пачала махаць рукой: маўляў, адчапіся, ідзі сваёй дарогай...

Як гэта небяспечна раўняцца з непараўнальным для цябе.

Аднойчы і я, слабы чалавек, узяў сваю суджанку на рыбалку. Было гэта адвячоркам на невялічкім возеры каля маёй роднай вёскі. Добрае надвор’е, устойлівая драўляная лодка – своеасаблівы астравок згоды і суладдзя. Я ставіў лодку на глыбіні і лавіў плотак на зімовую вудачку. Яна выконвала ролю “асістэнта” – то прынаду падасць, то бітончык, у які выпускаў спайманых рыбін... І вось, калі вырашыў пераплыць на другое месца, даў ёй патрымаць вудачку, каб не валаводзіцца, не выбіраць лёску, бо ўсяго метраў на дваццаць надумаў збочыць. Грабануў колькі разоў вёсламі і раптам мая жонка войкнула, як цнатлівая дзяўчо, якое, дурэючы, зацісне ў кутку каторы юрлівы падлетак. Як высветлілася, на прынаду спакусіўся жарлівы акулёк, ды нечакана і засіліўся, без падсечкі. Я хуценька падказаў Яні, як выбіраць лёску. Яна цягнула акулёк і не пераставала войкаць і нават смяцца. Гэта была для мяне не чужая радасць.

Белае яечка на зялёнай далоньцы

Выплыў на першую веснавую рыбалку на сваім возеры. Змалку стаяў тут на плавах з вудачкай, цяпер – на гумавай чавёнцы са спінінгам. Хісткае апірышча на вадзе – гумавая чавёнка. У прыдуманай мною назве трошкі іранічна падкрэсленая лядашчасць, але і прытоеная для недасведчаных непатапляльнасць, якая правэрана гадамі. Лісцінка з дрэва лёгенька лягла на ваду – ча-вён-ка...

Плыву, шпурляю бляшню ды аглядаю бераг. Звыкла адплываюць ад яго дзве патрывожаныя чонгі, вабяць да сябе, хочуць адвесці ад гнязда, потым даюць нырца, імгненна знікаюць з поля зроку. Яны ў нас пачалі гнездавацца якраз з майго маленства – парачка. Вядома, не адна і тая ж, але ўсяго адна. Мусіць, для якой чародкі возера замалае. Ці чонгі невыпраўныя “аднаасобнікі”...

У рэдкіх, яшчэ слабых чаратах раптам бачу травяны блінок гнязда. Шчыльнасць гэтага блінка хіба што дастатковая – чарацінкі, іншыя водарасці ўкладзены і пераплецены так, абы вада між імі не свяцілася, як праз рэшата. Доўгай ды вузенькай лісцінкай-шпагацінай плоцік прымацаваны да чаратавай сцябліны, каб не знёс вецер. Акурат пасярэдзіне гнязда – белае, нібы курынае, яйка.

Але я не надта разглядаю гэты прытулак доўгашыяй чонгі, таму што

раптам адчуваю сябе зусім недарэчным, лішнім чалавекам у гэтым азёрным куточку. Непатрэбным і шкодным, бо патурбаваў засяроджаных на маючым адбыцця бацькоўстве птушак.

Так аднойчы з сябрам-хірургам я пераступіў чырвоную рысу ў аперацыйнай, дзе падпраўляюць скальпелем сэрца. Рысу, якую маюць права перакрочыць толькі дасведчаныя, набліжаныя да таямніцы жыцця. І прытым ачышчаныя, нібы анёлы, ад смуроднага духу нашага здратаванага смерцю свету – у бялюткіх марлевых павязках, у бахілах з тканіны на нагах.

А я не набліжаны і не дапушчаны, ды яшчэ з прыкрай прыладай у руках прыпёрся на чавёнцы ў неруш, дзе засноўваецца новае жыццё...

Мне ўпершыню стала сорамна перад маці-прыродай, дык, зніякавелы, хутчэй павеславаў прэч. А калі азірнуўся – заўважыў, што птушкі прынялі гэта за добры знак і ўжо плылі да гнязда.

А ў мяне закругленым абрысам яечка стаяла ўваччу безабаронная хрусткасць прыроды, якую люлялі азёрныя хвалі.

Белае яечка чонгі на далоньцы плоціка з пераплеценай травы. На далоньцы, падстаўленай небу.

У Бога дабаўкі не просяць

Так сказаў пісьменнік Сяргей Даўлатаў – і ўскалыхнуў маю душу, заблытаў пачуцці.

Не просяць, таму што нават у сваім уяўленні баяцца падступіцца да Уладара нябёсаў. Ён жа не кухар які, каб адгукацца на просьбу, падбавіць колькі лыжак кашы...

Паспрабуйце даймаць свайго начальніка на працы якой-небудзь драбязой...

Зусім нечаканую свежыну набывае скарыстанае ў высокім кантэксце слова “дабаўка”.

А калі прасіць не дабаўку, а цэлы лёс, цэлае шчасце, напоўніцу, як кажуць, пад завязку... Гэта іншая справа!

Для гэтага ёсць малітва. Прасі ўсё адразу, не цыркайся...

Падай мне шчасця, Госпадзе! Цалкам, без дабавак. Дай уволю наплавацца па Касплі!

* * *

Прачнуўся на досвітку ў роднай хаце, якраз такой парой, калі мяне нарадзіла мама. І ў гэты ж дзень. А матуля яшчэ спіць у трысцене, у сваім куточку каля печы. Мая старэнькая, мая роднёнькая... Дзверы адчынены і я сцішваюся за пісьмовым сталом, каб пачуць ейнае дыханне. Але чую толькі вецер за вакном у несупынным восеньскім узрушэнні. Неўзабаве з’явіцца Пятрок, і мы паедзем на рэчку лавіць шчупакоў. Мама, сябра, шчупакі... Вось такая шчаслівая чарада слоў у дзень майго 55-годдзя.

Мама лічыць менавіта шчупака Хрыстовай рыбінай.

Алесь Аркуш

...паміж
рэальнасцю
і тваімі мроямі
няма аніякай
сувязі...

Ля Дзвіны ў высокіх травах

* * *

ведаю, толькі снег
здольны захаваць мае пісьмёны
да кожнай кропкі ў шматкроп'і
да кожнай галоснай у тваім імені
да кожнага чыстага аркуша
на якім напішу
што сны мае
гэта адваротны бок
месяца
траўня
у якім нарадзіўся

* * *

што можа быць складаней
за збіранне пазла
з лістоў вярбы
што расце ў парку

над таемнай лавачкай
якую ведаеш
толькі ты
і яшчэ адзін чалавек
імя якога
няможна назваць

як ні ўкладай
вузкія зялёныя
лісточкі
не атрымліваецца
патрэбны малюнак
нібыта паміж
рэальнасцю
і тваімі мроямі
няма аніякай
сувязі

* * *

рукі на ўзроўні плячэй
не
гэта не фіззарадка
у дзіцячым летніку
“Чайка”
і гэта не размінка
на ўроку фізкультуры
пад кіраўніцтвам
Браніслава Станіслававіча
у СШ №1 імя Пятра Купрыянава

рукі на ўзроўні плеч
і порстка-порстка
перабіраючы нагамі
рухаючыся па коле
хутчэй яшчэ хутчэй
адзін за адным
па коле па коле
хутчэй хутчэй

мільгаюць вокны
толькі вокны якія
пакінулі рамы дамоў
толькі вокны распазнаеш
у гэтым шалёным тэмпе
лязгінкі

* * *

недзе з усходу гудок цеплаходу
ліпеньскім ранкам
што толькі не прымроіцца

знаёмы хлопчык Ваня
ля вусця Палаты
прамывае праз сіта
рачны пясок –
скарбы шукае

кірлі патрулююць сваю тэрыторыю
хто ім яе размеркаваў?
можна розныя выказаць здагадкі
але наўрад ці знойдзецца
дакументальнае пацверджанне

у высокіх травах
што атачаюць бераг
дзве вужакі спляліся

пульс крыніцы
і ўдары ўласнага сэрца
якое надзейна схавана
пад зялёным покрывам

лодка з прабітым дном
якую прыбіла сюды паводка
яна нетутэйшая
і ёй няёмка
і за сваё калецтва
і за падгляданне
можна сказаць ненаўмыснае
як мы цалуемся
пад старой вярбой

* * *

няпэўнымі дзіцячымі крокамі
ідзе лістапад
услед за мной
куды я – туды і ён

застаўся беспрытульным
як котка ці сабака
ці мае штосьці прыватнае
да мяне

і ніяк не наважыцца
звярнуцца

жоўтая лістота
плыве па Дзвіне
як залаты падатак
што сплочвае Полацк
за цёплае спрыяльнае лета

галоўнае ўпільнаваць
як першы промень сонца
дакранецца да крыжоў Сафіі

складаная гэта задача
у лістападзе

лістападам назаву
і вялікую белую кірлю
якая лётае над Дзвіной
і некуды распачна кліча

* * *

марыць па-сапраўднаму
гэтага ў нас ніхто не адыме
пра што – не істотна
бо марыць –
як мець надзею
на лепшае і светлае
і не істотна што свет
як дзіцячы калейдаскоп
пры кожным руху
укладае новы малюнак
з простакутнікаў ромбікаў
трохкутнікаў і кружочкаў –
падставовых матэрыялаў
для любой сур'ёзнай справы

мара – гэта вочка калейдаскопу
глядзець у якое дазваляецца
у час гульні з дзецьмі
у час свята нашага таямнічага
і ў свой апошні час

Юры Несцярэнка

...можа гэта якраз той выпадак,
калі кладуць кветкі
ў памяць аб загінулым дрэве?..

Перамены

Апавяданне

Здаецца, і ноч была ціхая, не было ні моцнага ветру, ні дажджу. А праз расчыненыя вокны толькі даносілася закальхваючае шалясценне лісця ў летнім садзе. Лёгка ветрык гуляўся з верхавінамі дрэваў. Трава, што слалася пад імі, поўнілася ледзь улоўнымі гукамі: ці то нейкія жывыя істоты стваралі іх, ці то сама трава жыла ўласным жыццём.

Але ж мне прысніўся жудасны сон. Там, здаецца, я апынуўся падсудным і мяне судзілі. Быццам было зусім цёмна, і ў гэтай цемры з усіх бакоў чуліся галасы. У нейкі момант я зразумеў, што галасы належалі дрэвам. Гэта былі звычайныя дрэвы, толькі, вельмі старыя – вялізныя, закарэлыя, вузлаватыя. Яны колам абступалі мяне, сашчапіўшыся веццем, і вялі свае грозныя размовы амаль без майго ўдзелу: “Ён таксама, як і многія іншыя, рэзаў лепшых з нас пад карані, падзяляў на кавалкі, а потым яшчэ і сек на часткі, каб жыццёвая вільгаць хутчэй пакідала нас, і нашыя пасечаныя целы канчаткова засыхалі...”

Чыйсьці строгі голас спрабаваў навесці парадак:

– Увага, паважаныя ўдзельнікі суда! Просьба да ўсіх – казаць толькі па сутнасці справы...

Але хто іх ужо мог утаймаваць! Яны разышліся, так, што магутнае сучча ўздымалася і апускалася з неверагоднай хуткасцю! Толькі лісце ляцела! У хуткім часе пачало здавацца, што ў сваіх спрэчках дрэвы забыліся нават пра мяне. Калі сучча ў каторы раз узнялося да гары, паміж магутных ствалоў я ўбачыў нейкі прасвет. Я саслізнуў з пня, на якім сядзеў і кінуўся ў гэты кавалачак вольнай прасторы.

У звычайных абставінах з такой хуткасцю, напэўна, бегчы было б немагчыма. У цемры начнога лесу вецце сцябала па твары, па руках і нагах, ірвала вопратку, нібыта спрабуючы затрымаць. Магутныя карані выпаўзалі з зямлі і перашкаджалі майму руху. Але мне прыдаваў моцы страх, што зноў патраплю на суд, з якога пашанцавала неяк збегчы! І не звяртаючы ні на што ўвагі, я працягваў уцёкі.

Мне здалася, што недзе наперадзе стала больш святла, і гэта падмацавала маю слабую надзею на выратаванне. Раптам сцяна лесу абарвалася і я выбег на вялізную паляну. Тут жа кола дрэваў шчыльна замкнулася за маёй спінай. У цішыні, якая надышла, адразу ўзнікла адчуванне, што гэта далёка не папярэдні гуманны суд. Тут, здавалася, было нешта сур’ёзней. Поўня слаба асвятляла наваколле. Цішыню перарвала толькі начная птушка шлохам сваіх крылаў. У цэнтры паляны вылучалася вялізная, магутная постаць гіганцкага дрэва. Нейкая здагадка мільганула ў мяне ў галаве. “Дык гэта ж наш дуб! – прашаптаў я, – той самы, які спілавалі ў самым цэнтры нашага мястэчка. Па-здрадніцку, уранак аднаго з чарговых першамаяў, што калісыці зваліся днямі салідарнасці ўсіх працоўных. Адмысловае свята, што, як рудымент працоўнага руху папярэдніх дзесяцігоддзяў, напэўна, захавалася толькі ў нашай краіне. А вось, акрамя святкавання, яшчэ і “памецілі” гэтую дату знішчэннем помніка прыроды...”

“Аднак, думкі твае маюць сэнс, – нечакана загрымеў недзе над галавой грамавы голас, – Толькі дзе ж ты быў раней?! Куды глядзеў? Чаму не ратаваў дрэвы, над якімі здзекваліся? Чаму не заступіўся за мяне? Не пайшоў да таго, хто аддаў загад на знішчэнне і не ўпэўніў яго, што гэтага рабіць не трэба?!”

Ад моцы гэтага голасу мяне прыціснула да зямлі. І ў той жа момант вакол стала неяк значна святлей. Як быццам поўня выйшла з-за хмараў. Я прыўзняў галаву і літаральна анямеў ад нечаканасці: на адным з магутных дубовых сукоў бязгучна торгаўся маленькі лысаваты чалавек. Прыгледзеўшыся, у тусклым святле я з жахам пазнаў нашага “мэра”. Магчыма, ён і меўся на ўвазе, як той, хто аддаў загад на знішчэнне дуба, і да якога я быў павінен своєчасова звярнуцца.

“Ну і што ты цяпер думаеш рабіць?” – зноў прагрымела над усім лесам. Шчыра прызнаюся, я і прыблізна не ведаў што мне рабіць. Тым больш, калі бачыў, як пакутуе на суку чалавек. Незразумела было, за што менавіта ён быў падвешаны, але адразу кідалася ў вочы, як яму там цяжка. У звычайным жыцці ён заўсёды быў “начальствам” – далёкім, абстрактным, з якім ніколі не было нагоды сутыкацца. Пра яго даходзілі нейкія незразумелыя чуткі, распавядаліся нейкія байкі. Але ўсё гэта было амаль што на ўзроўні показак. А тут, вось ён, жывы, пакутуе... Як быццам у пацвярджэнне гэтага, чалавек на суку затузаўся мацней і захрыпеў. Па маёй спіне прабеглі дрыжыкі.

“Калі не ведаеш, што трэба рабіць, – зноў прыгнуў да зямлі магутны

голас, – я табе падкажу. Твой дзед і твой бацька ўсё сваё жыццё аддалі лесу. Яны садзілі дрэвы, ахоўвалі і дапамагалі ім. А ты вырашыў стаць музыкам. Што ж, таксама патрэбная справа. Але цяпер, калі ты хочаш уратаваць гэтага чалавека, а я ўбачыў гэта ў тваіх вачах, – ты мусіш працягваць справу свайго дзеда і бацькі! Як ты будзеш гэта рабіць? Ты даведзешся, калі прыйдзе час...”

Я прачнуўся ўвесь мокры. Было такое ўражанне, што мяне ўсяго калаціла. А мо, нават, я і крычаў у сне? Толькі я з палёгкай уздыхнуў, што ўсё скончылася, як раптам зазвінеў тэлефон. Я без страху ўзяў трубку, падумаўшы, што падзялюся зараз з кімсьці з сяброў уражаннямі ад неверагоднага сна. Але толькі паднёс трубку да вуха, на другім канцы проваду нехта так закрычаў, што я пачаў хвалявацца за нармальны стан свайго сляху: “Ты што, яшчэ не на дзялянцы?! За табой ужо даўно паехалі! Пілу ў зубы – і наперад!..” Я глянуў у вакно і не паверыў вачам – там стаяў “Уазік” з зялёнай паласой на баку, на якой было напісана “Лясная ахова”. Мне шалёна сігналілі і махалі рукамі. Я выскачыў у калідор – на сцяне вісела вопратка: “камуфляжныя” штаны і куртка, зялёная фуражка. На падлозе стаялі вялікія гумавыя боты, а побач з імі – уся ў апілках, залітая бензінам і маслам, бензапіла “Husqvarna”.

Калі я ўваліўся ўнутр “Уазіка”, чалавек восем, што сядзелі ледзь не адзін на адным, зараўлі ў адзін голас “Ну, дзе ты боўтаешся?! З-за цябе спознімся! Лесавоз ужо, напэўна, уперад нас прыехаў!..”

Карацей кажучы, я з гэтага моманту “ўліп”: рэзаў дровы, тушыў лясныя пажары, рыхтаваў кармы для лясных звяроў, змагаўся з караедзімі, ахоўваў маладыя лесапасадкі, утвараў муравейнікі, выконваў планы па здачы мётлаў, па сборы грыбоў і ягад, нарыхтоўцы смалы, соку, хвой, рэдкіх раслінаў, і займаўся шмат яшчэ якімі неверагоднымі справамі.

Аднойчы я трапіў на прыём да “мэра”. Прычынай таму сталі вялікія лясныя пажары, што вельмі пашкодзілі нашы лясы ў сярэдзіне лета. Я паведаміў аб становішчы лясных справаў (карэктна прытрымліваючыся ўмоўнасці абыходжання адной тэмы, аб якой маглі ведаць толькі я ды “мэр” – нашай начной сустрэчы пад дубам, дзякуючы якой адбылося “мэрава” выратаванне, і за якое я плаціў дзіўнымі метамарфозамі ва ўласным жыцці). Ён выслухаў мяне і нечакана пачаў лаяцца, ды неяк занадта злобна: “Вось! Хоць нейкай справай цяпер займаешся, гультай! А то – музыка, вытанчаная творчасць! Усіх бы вас у гэты лес... А наконт наступстваў ад пажараў, згодзен, трэба рабіць справаздачу. Трэба? Трэба! Толькі па-іншаму. Добра будзе, калі ты зразумееш. Але ж нарэшце мазгі твае крыху сталі варушыцца. Дык вось, справы такія – пажар быў? Быў. Мусіць быць нехта, хто ў гэтым пажары вінаваты. Так? Так. Твая задача знайсці гэтага чалавека. І не вылуплівай вочы! Ідзеш да свата, брата, суседа, ці да каго хочаш, і выкрываеш яго, як парушальніка закону. Бярэш дадзеныя яго пашпарту і афармляеш пратакол. Як ты з ім дамовішся, гэта твае праблемы. Страх невялікі – разы тры-чатыры выклікаюць яго ў пракуратуру і дадуць штраф. Штраф заплочіш сам – хочаш са сваёй кішэні, хочаш падзялі на ўсіх сваіх падначаленых, леснікоў, рабочых ды іншых. Адным словам, гэта цалкам твая справа. Ты ж узяўся ахоўваць лес? – тут “мэр” раптоўна хітра мне падміргнуў, неяк нядобра ашчэрыўся і засмяўся. – Дык вось, гэта твая першачарговая задача! Але да цябе ёсць яшчэ пытанні. Заўтра мой кабінет наведае адна важная асоба.

Яму трэба прыгатаваць мёду, літраў сорак. Дзічыны таксама падрыхтаваць – лася, дзіка ці касулю. Няважна, што сезон палявання закрыты! Думай лепей, як вырашыць пастаўленую задачу. Але і гэта яшчэ не ўсё. Гэтаму паважанаму чалавеку трэба завезці на дачу пару лесавозаў дроваў. Потым, зразумела, іх парэзаць і пакалоць. І ў гэты ж дзень адправіць для яго на мэблеваю фабрыку машыну брусу і машыну дошак. Толькі адборных. Разумееш мяне? Найвышэйшай якасці!.. Усё, свабодны! Выконвай сваю нялёгкую справу сумленна!..”

Ён зарагатаў за маёй спіной, падпхваючы ў плечы ў накірунку да дзвярэй. Я выйшаў з высокай установы, а ў вушах у мяне стаяў той здэклівы смех.

“Не можа быць! – я разгублена спыніўся, не заўважаючы, што пачынаецца дождж. Ён што, нічога не разумее? Такое немагчыма сабе ўявіць! Можа ён нічога не памятае? Гэтым яшчэ можна было б патлумачыць тое, што адбывалася. Але ж гэтыя падміргванні і намёкі? Ці проста падалося? Нічога не разумею. Не можа нармальны чалавек так ставіцца да таго, хто яго ўратаваў, і дзякуючы каму, ён працягвае жыць, як і жыў раней!..”

Неабходна было неяк выходзіць са становішча. Па логіцы трэба было выконваць загад. Калі “ўпрогся”, цяні лямку і далей. Гэта значыць, узяўшыся ратаваць ахвяру начнога лесу, рабі сваю нялёгкую справу, чаго б гэта ні каштавала. Здаецца, так ён сказаў? Але ж кошт за кожны крок у гэтым напрамку становіцца ўсё даражэйшым. Я ў распачы пайшоў у накірунку да дому свайго кума, па дарозе зайшоў у краму і купіў вялікую бутэльку піва.

Калі мы, услед за маёй, “прыгаварылі” і кумаву бутэльку (што ён не заўважна ад жонкі дастаў з халадзільніка), кум нарэшце згадзіўся быць “парушальнікам закону”. “Добра, – сказаў ён, – калі ты заплочіш за мяне той штраф, так і быць, будзем ратаваць!..”

Зраніцы гула галава, але ж давялося ехаць да пчалаводаў, каб пасля іх паспець да егераў, а потым яшчэ і на тартак. У той дзень з усіх бакоў я чуў толькі лаанку.

“Колькі будзе працягвацца гэтая “абдзіралаўка”? – крычалі пчалаводы. Я бялеў і чырванееў кажучы “Вы ж зразумейце, гэта ж на выратаванне!..”

“Вы што, зусім там звар’яцелі? Можа хопіць ужо жывіцца на халяву? Яна ж не вечная!” – грозна грывелі егеры. “Дапамажыце, хлопцы, – маліў я, – выратуем чалавека!..”

“Дзе ж вам узяць столькі няўлічанага лесу, каб зрабіць такі “невялічкі падаруначак”? – ваўком глядзеў начальнік піларамы. “Прабачце, – апускаў я да долу вочы, – але ж на нашым сумленні застанецца смерць чалавека!..”

Як, у рэшце рэшт, скончыліся гэтыя сумныя прыгоды, я не даведаўся. З прычыны крыху нечаканай, як і ўсё, што тычыцца гэтай дзіўнай гісторыі. Мне падалося, што тэлефон той раніцай зазваніў занадта рана. Яшчэ не прачнуўшыся, я падхапіўся ў пошуках свайго камуфляжнага адзення. Схапіў трубку і, як заўсёды ў апошні час, закрычаў “Алё!” На тым канцы провада знаёмы голас здзіўлена спытаўся: “Слухай, ты чаго крычыш? Спужаўся, ці што? Спадзяюся, ты не забыўся пра вячэрні канцэрт сумесна з “Крамай”?..” Не паверыўшы таму, што пачуў, я апрануў джынсы і касуху, замест камуфляжа, якога нідзе не было відаць. Выйшаў у калідор – ніякай бензапілы не было, як і слядоў яе колішняй прысутнасці. Валяўся толькі стары футарал ад гітары. Я выбег на вуліцу і паспяшаўся да цэнтральнай

плошчы. Усё было, як заўсёды. Гэтаксама, як і ўчора, калі я ішоў пасля працы дадому. Толькі пасля якой працы? Здаецца, гэта ўсё ж такі быў наш канцэрт. Ух! Прыліў неўтаймаванай радасці ахапіў мяне! Значыць, нічога са мной не здарылася?! Ніякіх дзіўных пераўвасабленняў? Проста я моцна стаміўся, і мне сапраўды прысніўся жудасны сон! Але ўсё становіцца на свае месцы! Як добра адчуваць сябе адпачыўшым чалавекам!

Раптам я ўбачыў свайго кума. Ён ішоў крыху ззаду сваёй жонкі, якая ўпэўнена крочыла праз пешаходны пераход. “Як і заўсёды!” – з радасцю ўсміхнуўся я, і толькі хацеў накіравацца да іх, каб павітацца, як кум, заўважыўшы мяне раней за жонку, з-за яе спіны стаў рабіць нейкія знакі, нагадваўшыя вайсковыя “Лажыся!”, “Маскіруйся!”, а мо, нават і больш выразныя і нечаканыя – “Знікні!”, “Растварыся!” Жонка, адчула за спіной рухі, павярнула галаву і ўбачыла мяне. Мне падалося, што вочы яе нядобра прымружыліся. Кум толькі ўціскаў галаву ў плечы і разводзіў рукамі. Нічога не зразумеўшы, я паглядзеў ім услед і ўнутры пахаладзела, калі ўбачыў, што яны накіраваліся да будынку пракуратуры.

Першым жаданнем было пайсці за імі, але маю ўвагу прыцягнуў дзіўна знаёмы “Уазік” з зялёнай паласой на баку і надпісам “Лясная ахова”, што стаяў адразу за скрыжаваннем. Павольна праходзячы міма, я раптам убачыў за заднім колам невялікую лужыцу цёмна-чырвонага колеру. З днішча машыны ў лужыну падалі кропелькі крыві. Я ўзняў галаву, і мне здалося, што за шклом маленькага задняга вакенца тырчалі дзве рулі паляўнічай стрэльбы.

Паскорыўшы рух, я выпадкова паглядзеў у бок дворыка перад гаражамі за будынкам адміністрацыі. Знаёмыя пчалаводы перагружалі вядзерцы з мёдам са свайго дапатопага “Масквіча” ў бліскучы аграмадны “Мэрс”.

Я не заўважыў, як у хуткім часе апынуўся на пешаходным пераходзе. Мяне вярнуў да рэальнасці такі моцны аўтамабільны сігнал, што я вымушаны быў адскочыць назад на тратуар. Два лесавозы правезлі міма тоўстыя чатырохмятровыя бяровыя нерасплаваных бярозавых дроваў.

Толькі я памкнуўся зноў сысці на пешаходную дарожку, як зноў давалося спыніцца – услед за лесавозамі праляцелі два грузавікі, загрузаныя дошкамі і брусамі. “Сёння ж субота, здаецца, непрацоўны дзень... Адкуль іх прынесла?”

Я нарэшце перайшоў вуліцу. Адчуваў сябе вельмі разгубленым і стомленым. Паспрабаваў сабрацца і падумаў “А раптам?!” Намагаючыся адразу не глядзець, як быццам спрабуючы матэрыялізаваць зніклую рэч, нарэшце павярнуў галаву. Вялізнага і магутнага дуба, што калісьці ўпрыгожваў цэнтральную вуліцу не было на звыклым месцы. Не было ценю ад некалі прыгожай кроны і цяпер сонца пякло ў пліты тратуара. На месцы спілаванага на першамай дрэва стаяла сметніца.

Стала неяк не па сабе. Сапраўднага сімвала моцы тутэйшых людзей так не хапала. Можна не выпадкова апынулася тут і гэтая сметніца, якая з’яўляецца адмысловай прыкметай? Толькі чаго? Сённяшняга часу? Чыіхці сённяшніх дзеянняў? Адносінаў да нашай гісторыі, да месца, дзе мы жывём? Нарэшце гэтая ганебная сметніца можа быць сімвалізуе адносіны да нас саміх, тых, хто жыве на сваёй зямлі? Выходзіла, што ў тую ноч, калі знішчылі дуб, не здарылася нічога незвычайнага і неверагоднага. Проста адбылася падмена сімвалаў.

...Я нарэшце зразумеў, што тэлефон звоніць ужо даволі даўно. Асцярожна зняў трубку і моўчкі паднёс да вуха. На другім канцы пачаў “алёкаць” добра знаёмы голас. Калі я нарэшце адказаў, падалося, што мой таварыш чакаў

прыкладна з год, каб падзяліцца сваімі неверагодна моцнымі эмоцыямі:

- Алё! Ты ведаеш апошнія навіны? Алё! Ты дзе?!
- Тут я, тут...
- Дык вось! Апрытомеў! Адкачалі яго ўсё ж такі!
- Каго адкачалі?.. – нічога не разумеючы, спытаўся я.

Голас на другім канцы провада абурана замаўчаў, а праз некалькі секунд на мяне абрынулася проста эмацыйная лавіна:

– Як каго?! Ты што, увогуле нічога не ведаеш?! Ды гэта ж навіна нумар адзін! Ну ты артыст! Такое прапусціць! Усё мястэчка, як вулей гудзіць, а ён нічога не ведае!..

– Ды скажы ты нармальна, што здарылася? – нарэшце не вытрымаў я.

– Учора ўвечары ў бальніцу прывезлі мэра нашага! Яны нешта адзначалі “на прыродзе”. Выпілі шмат. Ніхто і не заўважыў, што мэр знік з кампаніі. Выпадкова ў той жа момант, нейкі важны госць пайшоў “па-маленькаму”. На дубе, пад які гэты госць накіраваўся, ужо гойдаўся на вяроўцы мэр. Ці ён перапіў, ці нешта іншае з ім здарылася – не ведаю! Накінуў сабе пятлю на шыю і на дуб! Але можа быць дрэнна завязаў вяроўку, альбо за тонкую галіну зачачіў, толькі больш чым з двухмятровай вышыні і зваліўся на шаноўнага госця! Той зароў на ўвесь лес так, што кампанія ў момант працверазела і прыбегла на ягоны крык. Госць стаяў пад вялікім дубам у мокрых штанах, а побач на каранях ляжаў непрытомны мэр. Дык вось адкачалі яго! Кажуць, што будуць замяняць! Алё, ты чуеш?!

– Так, так, – разгублена адказаў я, – але, ведаеш, я напэўна моцна стаміўся ад гэтых усіх заменаў, падменаў...

– Ты пра што? Да цябе гэтыя замены якое дачыненне маюць?

– Паслухай, прабач, калі ласка. Дзякуй за званок, але я табе пазней ператэлефаную...

Пра навіну, якая сапраўды магла вельмі зацікавіць мяне, мой сябра чамусці нічога не сказаў. Сёння ноччу нейкія невядомыя людзі зашпурнулі далёка ў кусты сметніцу, а на месца спілаванага дуба, што рос у цэнтры нашага мястэчка, палажылі кветкі...

Праз расчыненае ў вялікі сад вакно свежае ранішняе паветра напаўняла пакой. Пяшчотна шапацела лісцё на дрэвах, недзе ўверсе вялікія і маленькія галінкі рухаліся ўзад-уперад і ўверх-уніз адпаведна толькі ім вядомым мэтам, а дужыя ствалы пакрэхталі і моцна трымаліся за зямлю. Я ўзгадваў усе неверагодныя падмены і нечаканыя замены, з якімі сутыкнуўся за апошні час, і адчуваў, што ўсё, што адбывалася вакол раней, нейкім чынам звязана з гукамі, якія чутны цяпер. Адчуваў і аднекуль ведаў, што гэтыя гукі могуць выклікаць сапраўдныя перамены. Не тыя перамены, што меў на ўвазе мой тэлефонны суразмоўца, і якія тычацца жыцця свецкіх асобаў, іхняга ладу жыцця ды светапогляду. А перамены ў загадкавай і недасяжнай для асэнсавання сферы, што завецца душой. Можа гэта якраз той выпадак, калі кладуць кветкі ў памяць аб загінулым дрэве?..

Вечер задзьмуў мацней, упалі першыя кроплі дажджу. Здавалася, што ў маўклівых жыхароў саду – вялікіх і малых дрэваў, разнастайных кустоў, звычайных і незвычайных траваў – таксама ёсць сваё асабістае жыццё. І на перамену ў гэтым жыцці яны тут жа адрэагавалі: мацней зашумела лісцё, пахаваліся прыгожыя кветкі, гучней зарыпелі моцныя ствалы...

.....

Віктар Ярац

...пра час, які адвёў мне Бог ласкавы,
скажу без падсалоджанай маны:
часцей свае душылі ваўкадавы,
чым людзі з нетутэйшай стараны...

Зямныя эцюды

* * *

Далёка ад храмаў непальскіх, індыйскіх,
далін афрыканскіх, дзе цёпла зімой,
снег лёг на світанні на сцежку дзяцінства –
яе называюць гадоў сувязной.

І сонца Ван Гогам эцюды іскрыстыя
стварае ў сяброўстве з бярозай, сасной.
Снег лёг на світанні на сцежку дзяцінства
ці ж толькі адной вышыні сівізнай?

* * *

Праз вёрсты, што ў тумане, далятае
світальнае гуканне цягніка.
І звоняць у ільдзінках небакраі,
якім махае цёплая рука.

І галубятнік выпускае з будкі
чародку ў неба, хмурае яшчэ.

І точыць шлях, як вуж, ледзь чутны, гнуткі
зімовай нечаканасці ручэй.

* * *

За ўсіх, за ўсіх, каго люблю і помню
ў марозным свеце, свежым ад снягоў,
малюся сёння ранішняму промню,
што выплавіла сонца ў вечнай домне
для блізкіх і далёкіх берагоў.

У век званкоў мабільных пасылаю
крылатай поштай белых галубоў.
Дыханне воблакаў над заінелым гаем,
дыханне дрэў жывых, якія маю
напішуць музыку зялёных галасоў.

* * *

Жывеш на белым свеце менш ці больш –
спасцігні ў радасці, спасцігні ў горы
аб чым гаворыць ранні майскі дождж,
маўчаць аб чым сваім, як вечнасць, горы.

Раскусіш горкай мудрасці арэх –
і зноў, і зноў пытаеш у прасторы:
– Аб чым гаворыць самы юны снег,
што снег растайны, позні, сэрцу дорыць?

* * *

Зацвітае бяссмертнік на кручах –
так раней, так даўно зацвітаў
тут, дзе вецер стагоддзяў прывучаны
слухаць выдыхі плёсаў і траў.

І святлеюць гады і аблокі.
І святлеюць пагляды вакон.
Жаўтацветам дыхне – і здалёку
дух язычніцкіх чуецца дзён.

* * *

Анатоліу Вярцінскаму

Мелодыяй жыццю жаўрук прачнецца –
і для жывых святло разгорне дзень.

І на зямлі народжанае сэрца
заб'ецца неўміручасцю ў гняздзе.

Каго спытаць: ці будзе так заўсёды?
Маўчаць аб тым зацята валуны.
Маўчыць курган. Як летапісы, воды
свой сказ вядуць аб чым у нашы дні?

* * *

Свет зямны збіраўся па часцінках,
склейваўся, ляпіўся вышынёй –
ад пылінкі ў полі, ад былінкі
да скалы над безданню крутой.

Нізка думкам – неба не ніжэе.
Глуха слову – неба не віной,
не віной, хоць з высі горыч сеяў
чорны вецер квецені парой.

* * *

Пакуль жыццё яшчэ вісіць на валаску,
малітвай ловіць кожны міг дыханне,
як затрымаць няўмольны бег секунд
да фінішнай мяжы –
нямой, растайнай?

А тонкі-тонкі, ледзьве чутны валасок,
як праваднік надзей, трымціць, нацяты.
І бег секунд пякучы, нібы ток.
На крыжыку нацельным –
Бог распяты.

* * *

Байкеры – маланкі на дарогах –
слепяць вочы і начы, і дню.
Матацыклаў самых модных рогі
на дыбы ўздываюць цішыню.

Глушаць свет нервовы і стамлёны.
Тонкай ніццю сон ірвецца чый?
З далечы імчыцца гук сталёвы –
у павязках чуйных аблачын.

* * *

Крамяныя, трывушчыя тут яблыкі былі –
водар свежы да вясны трымалі.
Высмакталі нафту – кроў зямлі, –
і сады здароўем заняпалі.

У якія далечы сыйшлі
сілы глыбіні – вякоў багацце?
– Высмакталі нафту – кроў зямлі, –
і зямля хварэе, –
кажа маці.

* * *

Прысніўся парк, дзе дрэвы без карэнняў,
прысніўся бор, дзе сосны без галін.
Стаяць ствалы –
бязроднасць сутарэнняў.
Прыішлі яны адкуль, чаму, калі?

Стаяць слупы. Дзе музыка? Дзе ж гнёзды?
Крок металічны, падкавны крок
вартуе тэрыторыю. Пагрозны,
як свят дубінкі, янычарскі зрок.

* * *

Нілу Гілевічу

Там, за барамі-лясамі,
квецень сплыла маладая.
Кліча не даль галасамі –
яблыня ў леце з пладамі.

Верыш: ёсць вернасць на свеце.
Ціха люляе-гайдае
вещце – калыскі бяссмерця –
яблыня ў леце з пладамі.

* * *

Хацеў бы дзень, што разбудзіў святлом,
здзіўленнем прывітаць, нібыта сёння
я ў свет прыйшоў, як навасёл у дом,
дзе свежай фарбай пахнуць нават промні.

Хацеў бы гэты дзень лічыць сваім
пачаткам-нарадженнем. Дзе ж мне толькі

пакінуць дні, дзе плыў падману дым,
дзе смех Іуды колкі, як асколкі.

* * *

З фальшывых вырываюся абдымкаў –
І свет шырэе, на вачах расце,
І сыпле ранак шчэбет, свіст і ціўкат –
а мне не цесна між бяроз і сцен.

У жніўны дзень, праменьні спавіты,
іду пачуць спрадвечны сказ вякоў:
там каласы – праўдзівым шэптам жыта,
там шчырасцю – сінеча васількоў.

* * *

Рыгору Барадуліну

Завейныя снягі і пыл спякоты –
кругазваротам на шляхах зямных.
Шукае вецер мёд у цёпрых сотах.
Жывіцай гоіць бор самлелы слых.

Не ведаю, якое ў гор дыханне,
а ведаю – ёсць розны лік вакон.
Начны цягнік спяшае бегма ў ранне.
І будзіць сон чыёй вясны вагон?

* * *

Генадзю Бураўкіну

След самалёта – бінтамі над захада ранай чырвонай.
След палазоў сінявою прабіўся праз поле, якім
Хтосьці спяшае дадому,
дзе ў шыбы заглядваюць клёны,
З коміна тэцца ў вышыні сцежкаў прыветлівы дым.

Зорка азябла ўздыхне – і танометрам мерае месяц
ціск заінелай бярозы над лёдам прыціхлай ракі.
Чуецца ў свеце сумэтаў голас адчыненых весніц.
Грэецца ранняя зорка выдыхам цёплым людскім.

* * *

Да раніцы высокія гірлянды
высвечваюць глыбокі сон снягоў.

І ў вокны цішыня маўчаннем панды
заглядвае з далёкіх берагоў.

Знайсі б на свеце гук выратавальны –
бальзамны, жыватворны ў свеце гук, –
і песнямі зноў адгукнуцца тайны
тваіх вясновых губ, вясновых рук...

* * *

Начная ластаўка ў пакой мой заляцела
пад водбліскі абложных бліскавіц
І б'ецца, кружыцца пад столлю, і трымціць
крывінкай кожнай трапяткое цела.

Між сцен, угрэтых зацяжнай спякотай,
аб чым хацела расказаць яна
душы, якой не спіцца да відна,
агорнутай задымленай гаркотай.

10 жніўня 2010 г.

* * *

Ёсць імя кітайскае Цінцін –
так сініцы цінькаюць ля вокан
досвіткам марозным, ледзьве сіль
недзе прачынаецца высока.

Ты смяешся – весялее дзень
у чаканні першае завеі.
Юнае Цінцін, няветлы цень,
абміні раскрыленыя веі.

28 кастрычніка 2010 г.

* * *

У родным свеце і снягі, і травы
не будзяць даўніх дзён спакой і сны.
Там – у вяках – героі і варава,
і здраднікі, і вернасці сыны.

Пра час, які адвёў мне Бог ласкавы,
скажу без падсалоджанай маны:
часцей свае душылі ваўкадавы,
чым людзі з нетутэйшай стараны.

13 верасня 2010 г.

Аксана Спрынчан

...як простаму беларускаму дурню
мне хочацца таго ж, адно,
каб было ўсё мірна і ціха,
каб было жыццё з картамі,
а не за кратамі...

Беларускі дурань

Жаноцкі раман і крыху гною

Картаванне перад гульні

За акном злева ад мяне залева. Яе не відаць, бо цёмна, але чуваць. Дачушка спіць, яна яшчэ не ўмее гуляць у карты, але любіць іх... драць на часткі. Таму цяжка сабраць калоду. Ды сёння я набыла новую, і, пакуль не позна, то бок не рана, можна згуляць. Але з кім? З Надзеяй ці з Любоўю? Адно не кажыце: утрох. Кожная з іх заслугоўвае асобнай партыі. І з кожнай з іх я заўжды гуляла ў розных месцах. З Любоўю – ля Лысай Гары, з Надзеяй – у Лунінцы. Можна, таму я і адчуваю цяпер, што жыву паміж Лунінцам і Лысай Гарою, паміж Надзеяй і Любоўю.

Любоў – мая прабабка па мячы, Надзея – мая бабуля па кудзелі.

А-ёй, ледзьве не забылася на галоўнае – вылазяць з зямлі мае дэльфіны, якіх можна будзе смажыць, пячы, варыць і г.д. Бульба, гатунак з такою назвай. Прыгле-

дзелася, а першыя лісточкі бульбы і сапраўды пяшчотныя, як дэльфіны. Дэльфіны ратуюць людзей, а бульба – беларусаў.

Бульба вылазіць
з зямлі, каб заквітнець і
ўваскрэснуць зноўку.

Буль-БА і цыБУЛЯ – БАБУЛЯ – маленства. Маленства – не ад таго, што мы малыя, а ад таго, што яго заўжды мала.

Мы любілі гуляць у дурня. Якіх толькі дурняў не існуе – просты, падкідны, перавадны, паказны, пікі пікамі, шалёны (японскі), кітайскі (абаротны), албанскі, армянскі, магаданскі, чукоцкі, бесказырны, маўклівы, вялікі, двухказырны, дарожны, занудны, з падкладным (зменным) козырам, каралеўскі, казырны, кругавы, навалены, нябачны, адбойны, ачковы, пусты, пагонны, покерны...

Мы былі не нічыя, а родныя. Таму любілі нічыі. Таму наш дурань быў беларускі (нічыіны).

Партыя першая. Па мячы.

Козыр 7♥

У Любові T♥9♥V♠V♦9♦6♦

У мяне K♥V♥V♠10♠10♦10♣

Неяк папрасіла сябра, які добра гуляе ў шахматы, навучыць мяне. А ён і выдаў: “Паэтам лепей гуляць у карты”.

Так сталася, што ў маёй сям’і – карты былі жаночай гульнію. Хоць і немагчыма, гуляючы ў карты, стацца дурніцай, адно дурнем. А калода картаў, нібы маленькая кніжка, у якой кожны ўспрыме тое, што можа ўспрымаць. I suit siique. I ніякай табе гаспадаркі – коні, сланы, ладзі... і без матаў... Ну так, нармалёвая тэмпература – калода з 36 карт, але 6 з іх у цябе. Ёсць сілы на змаганне, на разаніну й пабітасць. Біт – адна з найбольш вядомых адзінак вымярэння інфармацыі, біта – адна з найбольш вядомых адзінак вымярэння гульні.

1. Любоў ходзіць: 6♦ – 10♦

Біта

Любоў бярэ K♣, я – T♣

Сёння рабіла дымавуху – паліла зялёную траву. А-ля наркаманскі занятак. Днямі была і наркаманская фотасесія: фатаграфавала паступовае раскрыццё маку. У кожным паўтоне раскрыцця бутонаў свая непадуладная разуменню прыцягальнасць, а кветка ўрэшце рэшт мяне не кранула. Галоўнае – працэс. Мак гэты ў прынцыпе працэсуальны, бо дэкаратыўны і, значыць, с-мак-аты не чакаецца. Гэткі мак заўжды рос у Любові.

А ў Надзеі дэкаратыўнага маку не было. Града сапраўднага с-мак-оця, у якое ўсімі шляхамі трэба было залезці і акуратна вытрасці галовы, каб не відаць было. Але гэта толькі імкненне, бо абавязкова застаюцца сляды нашэсця, якія толькі бабуля і можа заўважыць. А колькі вакол людзей, якім, як маку, павытрасалі галовы, і самі яны гэтага не заўважаюць, бо вытрасваюць іх прафесійна...

Што яшчэ файна ў такіх кветках, як мак, дык гэта іх смяротная са-

маабарона – як толькі іх сарвуць, яны паміраюць, не стаяць у вазах, як іншыя, не цягнуць воз пакутаў у хатніх кутах.

Любоў таксама гадала макі на рушніках, а ў маім маленстве, калі была мода накрываць тэлевізары, яна вышыла нам накрыву з макамі. Часам і цяпер зірну на тэлевізар і бачу гэтыя макі. Гэта сапраўды найлепшае, што звязана ў мяне з чорнаю скрынкаю.

І гульня ў карты каля недавышываных макаў, недакрыжаваных, бо Любоў вышывала крыжыкам. Як і любоў, для якой мы ўсе – ніткі для вышывання крыжыкаў і недавышывання... Д♣ (Дама жалудка). У знаку жалудкі бачыцца і дуб, і крыж.

А Надзея вышывае гладзю... Д♦ (Дама звонка)...

2. Я хаджу: 10♣ – К♣

10♠ – 9♥

Біта

Бяру Д♠6♠

Любоў бярэ К♦7♦

Насамрэч у гульні ў беларускага дурня 10 козыраў. Першы з іх – памяць, і толькі пасля – шасцёрка, сямёрка, васьмёрка, дзявятка, дзясятка, валет, дама, кароль, туз.

3. Любоў ходзіць 7♦

Маё

Любоў бярэ 8♣

Віно (♠) – сэрца, якому неабходная падтрымка, бо яно чорнае і перакуленае. Вуспішнае параўнанне. Лепей інакш: віно – нібыта кубак. Кубак – найлепшы падарунак. Калі спадабаўся, карыстаешся, пакуль не паб'ецца на шчасце. А не спадабаўся – адразу можна пабіць на шчасце.

Ад Любові ў мяне застаўся на лецішчы гліняны брунатны кубачак з сонечнымі плямкамі, з якога люблю, седзячы на ганку, піць каву. І так не хочацца, каб ён разбіваўся нават на шчасце. Ад Надзеі канкрэтнага кубка ў мяне няма, але з ёю звязаны мой першы сервіз, набыты для маці за мой першы заробак. А зарабіла я свае першыя 15 рублёў у Надзеі, зграбаючы сена на Прыпяці. Сервіз маціцовы, як прыпяцкія жамчужніцы, быў паступова пабіты на шчасце ў гады Адраджэння.

У маленстве ў мяне таксама быў сервіз – дзіцячы, падараваны Любоўю. Белы, з гронкамі рабіны. Магчыма, таму я так мару знайсці рабінавы сад, гай, лес, не ведаю, як назваць вялікую рабінавую прастору. Адным словам, рай, у якім можна было б сесці і піць каву з кубачка, на якім чырвоныя ягады. Гады з прысмакам рабіны, якой заўжды мала, каб наталіць пагляд.

Рабіна – адзіная ягада, з якой рабіла (робяць) каралі. З Надзеяй. Рабінавыя каралі, жывыя, горкія, часовыя, як шчасце, не тое, што каралавыя.

А сервіз быў аддадзены малодшай сястры таго, з кім думала звязаць жыццё, ды карта не тая выпала. Хто яго ведае – магчыма, яна яго пабіла на шчасце, а можа, яго яшчэ паб'юць...

4. Любоў ходзіць 8♣ – Т♣

Біта

Любоў бярэ Д♣

Не ведаю, як быць з рэштай месяцаў, але козыр чэрвеня – чырва ♥.

Ды чаму толькі чэрвеня, сэрца можа быць козырам усяго лета. А восень – гэта віно, падобнае да лісточка ♠. Узімку, калі вельмі халодна, так добра залезці пад звонкавую коўдру ♦. Вясна ж – пупышкі жалудоў ♣.

Не буду тлуміць вам галаву тлумачэннямі, але калі вы думаеце, што быць беларускім дурнем проста, вы не проста памыляецеся, вы амаль здурнелі.

5. Я хаджу 6♣ Любоў забірае Бяру К♣

З Надзеяй у грыбы не хадзіла, адно ў ягады. Гляджу на жалудовую масць і бачу ў ёй тры ягады чарніцаў і шалёныя войскі палескіх камароў. А з Любоўю ў ягады не хадзіла, толькі ў грыбы. Нечым карты-жалудкі і смажкі нагадваюць. Але не іх мы збіралі. У Менску – навознікі на вуліцы Янкі Маўра, на Лысай Гары – кабылкі. У Менску дакладна больш ніякія не збіралі, а на Лысай Гары, можа, і іншыя збіралі, але яскравыя ў памяці – адно кабылкі. Можа, таму што іх шмат было – нікому не патрэбныя, а можа, таму, што каля пісьменніцкіх лецішчаў кабылкі – найлепшая ежа для натхнення. Пегасікі... Сма-жылі і жылі, не паміралі ні ад навознікаў, ні ад кабылак. Бо калі Любоў гатуе з любоўю, забываешся на ўсе перасцярогі.

Дарэчы ці не дарэчы, пісьменнікаў на пісьменніцкіх лецішчах значна паменела і кабылкі амаль зніклі.

6. Я хаджу 7♦ -- 9♦ Біта Бяру Т♦

Карцінкі ў картах – гэта як белыя грыбы ў параўнанні з іншымі. І апошнія вельмі смачныя, асабліва калі казырныя, але ж... Але ж карцінкі прыцягваюць найбольш. Каралі, дамы, валеты... Цяпер цяжка даць веры, што раней на картах былі ўвасобленыя канкрэтныя легендарныя асобы старажытнасці. Віновы кароль ♠ – пастух і спявак, старажытнагабрэйскі цар Давід, Кароль чырвоны ♥ – кароль франкаў Карл Вялікі. Кароль жалудны ♣ – стваральнік адной з найбольш магутных імперый Старажытнага свету Аляксандр Македонскі, Кароль званковы ♦ – старажытнарымскі войскаводца Юлій Цэзар. Былі і варыянты. За чырвовага караля ♥ змагаліся і біблейскі Ісаў, і пісьменнік Віктор Гюго, і генерал Буланжэ, і Карл I. Перамог Карл Вялікі, і цяпер ён ураджае нас сваёй велічнасцю, багаццем – сімвал якога – гарнастаевая мантыя. У яго адзінага з усіх каралёў у левай руцэ меч, які сімвалізуе не толькі ўладу, але і мужнасць. На месцы Давіда нейкі час, няцяжка здагадацца які, быў Напалеон Банапарт у Францыі і герцаг Велінгтон у Прусіі. Каралі ў анфас, а Юлій Цэзар, які ніколі не быў каралём, звычайна малюецца ў профіль.

Здавалася б, у каралёў павінны быць каралевы. Яны ёсць у англічан, а ў французаў – дамы. Але ні каралевы, ні дамы ніяк не звязаныя з каралямі. Віновая дама ♠ з рэпутацыяй галоўнай картачнай зладзейкі – багіня мудрасці ў старажытнагрэцкай міфалогіі Афінэ, ёю некаторы час была Жана Д'Арк. Дама чырвоная ♥ – Юдзіф, да яе былі і Алена Прыўкрасная, і Дзідона, і Елізавета I Англійская... З дамай-жалудкай ♣ звязаная найбольш цікавая гісторыя. Да яе не падышлі ні жонка траянскага цара, у якой падчас вайны загінулі ўсе дзеці, Гекуба, ні сімвал жаночай абаяльнасці, які

скончыў жыццё самагубствам, Лукрэцыя, ні фігура Расчаравання, якую малявалі сумнай красуняй са шлюбным пярсцёнкам. І тады гэтую даму назвалі Аргіна – анаграма лацінскага regina – “каралева”. Неўзабаве так сталі называць усіх каханак французскіх каралёў і Генрыха III за ягоныя пераапрапанні ў жаночыя сукні. Званковая дама ♦ – сквапная Рахіль, а звонка – масць грашовая.

“Валет” – чалавек ніжэйшага саслоўя з авантурным характарам. Але ж на картах апынуліся героі. Віновы валет ♠ – нацыянальны герой Даніі, стрыечны брат Карла Вялікага – Агіер Дацкі, паводле падання, менавіта ён атрымаў ад феі Марганы вечную маладосць. Валет чырвоны ♥ – воін, дарадчык Жаны Д’Арк, герой фальклору – Эцъен дэ Вінбель. Жалудны валет ♣ – галоўны рыцар Круглага Стала, каханак каралевы Джэнервы Сэр Ланселот. Калісьці гэта быў найпрыгажэйшы з валетаў. Валет званковы ♦ – рыцар Круглага Стала і брат Ланселота – Гектар дэ Марэ. Прэтэндаваў на гэтае месца і пляменнік Карла Вялікага рыцар Роланд, але тут сваяцкія адносіны не дапамаглі.

Затое сваяцкія стасункі натхнілі мяне на стварэнне сямейнай калоды картаў.

К♠ прапрапрадзед Пятро Пракаповіч (гусар)

К♥ прапрадзед Васіль Пракаповіч-Лебедзеў (быў фатографам, распісваў цэрквы, пісаў вершы і прозу на ўкраінскай мове)

К♣ прадзед Лявон Лебедзеў (танчыў і спяваў)

К♦ прапрадзед Лья Спрынчан (быў бубначом на вяселлях, капаў студні, будаваў хаты)

Д♠ прабабуля Любоў Кітарага-Спрынчан (вышывала, была цудоўнай апавядальніцай)

Д♥ прабабуля Сафія Тубальцава-Лебедзева (краўчыха, спявала ў царкоўным хоры)

Д♣ бабуля Святлана Лебедзева-Спрынчан (выкладала эстэтыку, спявала, пісала вершы на ўкраінскай мове)

Д♦ бабуля Надзея Канапацкая-Паўлокавец (ткачыха)

В♠ прадзед Пятро Спрынчан (Георгіеўскі кавалер за Брусілаўскі прарыў)

В♥ дзед Браніслаў Спрынчан (паэт)

В♣ прадзед Лукаш Канапацкі (спяваў)

В♦ дзед Мікола Паўлокавец (выплятаў кошыкі)

Такую сямейную калоду можа стварыць сабе кожная сям’я.

А можна стварыць і нацыянальна-гістарычную калоду картаў. У мяне атрымалася наступная.

К♠ Усяслаў Чарадзеі

К♥ Вітаўт Вялікі

К♣ Канстанцін Астрожскі

К♦ Леў Сапега

Д♠ Рагнеда

Д♥ Барбара Радзівіл

Д♣ Эмілія Плятэр

Д♦ Саламея Русецкая

В♠ Кастусь Каліноўскі

В♥ Пане Каханку (К. Р. Радзівіл)

В♣ Булак-Булаховіч
В♦ Тадэвуш Касцюшка

7. Любоў ходзіць 6♠ – В♠
В♦ – Т♦
В♣ – В♥

Біта
Любоў бярэ Т♠8♠8♥
Бяру 6♣7♣6♥

Пад яблыняю сёння пабачыла сойку і адначасна пачула куванне зязюлі на Лысай Гары. Грошай у кішэнях, безумоўна, не было. А колькі кувала – не было, калі слухаць – Альжбэта лічыць не ўмее і лічыць, што ёсць больш цікавыя заняткі для мамы. Калі дачушка заснула, сабрала і пералічыла карты. Не на гады, а на поўніцу. Калода атрымалася поўная.

8. Я хаджу 6♣ – Д♣
Д♠ – Т♠

Біта
Бяру Д♦8♦
Любоў бярэ 10♥9♠

Калі ў студэнцкія гады гулялі з сябрамі ў карты, мяне часта дакаралі: “Ты выйграеш, бо не ўмееш граць!” “Не! Я выйграю, бо не баюся прайграць!” Тым болей, што мяне заўжды падтрымліваў Булат Акуджава: “Не везет мне в карты, повезет в любви». А так марылася пра каханне, што і выйграваць не трэба было... Але ж, калі не трэба... У картах сапраўды часам, як у каханні... Ты спадзяешся на каханне, а табе адказваюць любоўю. І наадварот.

А з Любоўю і Надзеяй я не баялася не толькі прайграваць, але і выйграваць, таму ў нас быў нічыйны, сапраўдны беларускі дурань.

9. Любоў ходзіць 8♠ – К♠
К♦ – 6♥

Біта
Любоў бярэ 9♠7♠
Я – Д♥7♥

Калода скончылася

Каля тыдня таму напісала на кабачку, што расце на градцы: “Запрашаю ў кабачок”. Кабачок расце, і надпіс расце разам з ім. Сёння сфатаграфавала яго, паказваю каханаму, а ён кажа: “Такое ўражанне, што надпіс зроблены ў фоташопе, сфатаграфуй як-небудзь інакш”. Трэ будзе паспрабаваць. Але ж цяпер такое жыццё, што сапраўды пішаш ты на кабачку ці не пішаш, зусім не важна. Галоўнае – створаная рэальнасць.

Злавіла сябе на думцы, што ў Лунінцы ў Надзеі ніколі не раслі кабачкі. Маё маленства там праходзіла з гарбузамі, напоўненымі сонцам і семкамі. У гульні ў дурня ёсць сёмкі. Гэта не навагоднія семкі, не. Так ласкава клічуць сямёркі. І кабачкі ж напоўненыя сонцам і семкамі. Але сонца ў іх залішне выпягваецца, а семкі ніхто не лускае... Кабачкі стала гадаваць ля Лысай Гары Любоў. Менавіта тут яны замянялі адсутныя ананасы, калі з іх рабілі сочыва, альбо набывалі смак гуркоў, калі іх закатвалі разам. Могуць быць салодкімі, могуць і салёнымі. Нічыё. Іду на градку, знаходжу кабачок і пішу на ім – “Беларускі дурань”.

**10. Я хаджу 7♣ – 9♣
7♥ – 10♥****Біта**

У нерыфмаваных вершах заўжды болей самоты, чым у рыфмаваных. Бессюжэтная проза заўжды больш самотная, чым сюжэтная. І болей незалежная. Яна, як калода картаў у тваіх руках, якую ты картуеш, каб раздаць, штораз па-новаму. 36 картаў, ад перамены месцаў якіх змяняецца ўсё і застаецца дурань.

Ад картаў, у якія мы гулялі з Любоўю, засталася адна – Д♥ (Дама чырва). Што яшчэ можа застацца ад любові апрача самой любові?

А ад картаў, у якія мы гулялі з Надзеяй, засталася Д♠ (Дама віно). Так бы мне хацелася напісаць, але ж не – жыццё выпіла дамскае віно да дна, і ад картаў, у якія мы гулялі з Надзеяй, не засталася ніводнай. Бо надзея ўсё ж такі памірае апошняй, а не застаецца.

11. Любоў ходзіць 7♠ – Д♥**Біта**

Кожны чалавек – калода, ягоныя ўспаміны – карты. І паводле значнасці – бо ёсць успаміны каралеўскія, а ёсць і на шасцёрку. І паводле таго, што пастаянна картуюцца і ніколі не ведаеш, што зараз усплыве з памяці ўгору і ляжа козырам. І паводле таго, што, як і ў кожнай карты, ува ўспаміна ёсць свой твар са сваёй значнасцю. А вось кашулі, адваротны бок, у картаў адной калоды – аднолькавыя.

Любоў любіла аздабляць кашулям каўнерыкі і манжэты вышыўкай. Ейныя ўзоры ўпадабалі і Уладзімір Караткевіч, і Васіль Быкаў, і з’явіліся з любоўю вышытыя кашулі для іх.

А Надзея ткала ходнікі. Позняй восенню, калі праца на зямлі заканчвалася, у хаце займалі сваё троннае месца кросны. Вялізныя кучы старога адзення кроіліся на стужкі, і кожная рэч становілася палоскай у вясёлкавым праствакутніку. І цяпер, ступаючы на іхнае цяпло, я спрабую ўгадаць, каму належала цяперашняя палоска: вось маціна спадніца, вось нашы з сястрою сукенкі, а вось і бацькава кашуля. Кашулі ў ходніку, у адрозненне ад картаўнай калоды, розныя.

12. Я хаджу 8♦ – 8♥**Біта**

Днямі сусед па лецішчы заўважыў, што з’явілася шмат драздоў. І сапраўды неаднойчы за дзень гасцююць шляхотныя птушкі. А сёння ўгадала, што пасля 4-га класа ўлетку гулялі з стрыечнай сястрою ў лесе на наступны дзень пасля навальніцы і знайшлі маленькае голае птушанятка. Я ўзяла яго да сябе, карміла дажджавымі чарвякамі. Напачатку перакапала лецішча, бо пражэрліваму малому было ўсё мала. А потым узяла яго ў Менск да Любові. І ўжо корпалася ў зямлі на вуліцы класіка дзіцячай літаратуры. Такая сабе палеская рабінзонка з вуліцы Янкі Маўра бясконца раскопчае схіл, на якім стаіць дом, у пошуках корму. Бо крылатая фраза майго птушаняці – чырвы шмат не бывае. Калі перафразаваць пра гэтую партыю, партыю па мячы, – чэрві шмат не бывае. Няма часу і самой паесці, хутчэй, хутчэй, каб накарміць малога і згуляць з Любоўю. Драздзяня ўважліва назірае. А пасля бярэ ў дзюбку К♦. Яно і само васьмь васьмь стане каралём. Звонка – як яго адкрытая патрабавальная дзюбка. І

Любоў прапануе К♦ пабіць птушыным козырам – дажджавым чарвяком. Мой выхаванец не супраць. Яму даспадобы такая разнавіднасць беларускага дурня. Паступова птушаня аперылася і паводле ўсіх прыкметаў стала драздом; я адпусціла яго на волю. І цяпер так хочацца думаць, што сёлетнія дразды – нашчадкі майго малога. Недзе трэба адшукаць сачыненне за 5-ы клас “Драздзяня” – мой першы аўтабіяграфічны тэкст.

13. Любоў ходзіць 9♠ – К♥

Біта

Любоў памерла ў красавіку, а Надзея – у траўні. Надзея памірае апошняй. А з кім з іх я апошні раз гуляла ў карты – не памятаю. Калі гуляць у дурня з памяццю, часцей за ўсё ў дурнях застаешся ты. Канечне, калі гэты дурань не беларускі.

14. Я хаджу Д♦ – Т♥

Нічыя

Безумоўна, у маленстве я не звярталася да бабуляў Любоў і Надзея, у мяне былі баба Люба і баба Надзя. Але цяпер, калі мяне прасякае разуменне, што ўсё ў жыцці не выпадкова, усё сімвалічна і знакава, яны сталіся маімі Любоўю і Надзеяй.

Любоў – свякроўка Святла. Святлана -- гэтак клікалі татаву маму, якая памерла, калі я была маленькай. І таму мае першыя ўспаміны – апельсіны на ейнай магіле. Апельсіны, у якіх столькі долек, у якіх такая доля: высылка на Поўнач, дзе не паўгода, а ўвесь год ноч і паўночнамогілкавае ззянне апельсінаў.

А былі ж у Святла і іншыя ночы, пра якія яна пісала:

Сокирки мене трапляюцца
серед ночі,
Заглядаюць і вдивляюцца
прямю в очі.
І душа чогось трывожыцца,
як сокирка,
То одна, то друга котыцца
з неба зірка.

Прыхільнікі і непрыхільнікі аднасці ўсходніх славян спрачаюцца і змагаюцца, а мае продкі пісалі па-ўкраінску і па-руску, каб я распачала пісаць па-беларуску. У нас свой Саюз пісьменнікаў, створаны яшчэ ў 19 стагоддзі, з яго не выйдзеш, каб табе далі кватэру альбо працу. У ім Статут Вялікага Княства Любоўі. У ім унёскі – не грошы, а нараджэнне і смерць...

А матуля Святла – Сафія, Мудрасць. Жанчыны па мячы, заўжды гатовыя дапамагчы.

Картаванне паміж гульнямі

Нядаўна знайшлася касета, на якой я прыканцы 80-х запісала на магнітафоне “Вясна” голас Любоўі. 23 хвіліны. Верш Сцяпана Руданскага, маленства бацькі і дзеда, жыццё ва Украіне пасля рэвалюцыі, калектывізацыя, галадамор...

“Як не стала мукі, нічога, перасталі даваць, дык давалі паслед – тое, што пад веялку падала. Дык той паслед мылі, сушылі ды жарнавалі. А была адно морква, ды я было натаркую морквы казан, ды стушу ў пячы, ды потым тою мукою замяшу ды папячу. А яно начэ карова высралася ды засохла: морква чырвоная, а тое зялёнае, дык мы елі яго”...

“У сяле Панцыве ў мяне была знаёмая, дык у яе не стала куркі. Муж у яе быў трактарыст, жылі яны не кепска. Яны не галадалі. Куркі не стала, яна стала шукаць курку ды пачула – смаляцінаю пахне. Дык яна думала, што гэта яе курку там смаляць, ды ўзяла выканаўца і свайго мужа ды пайшла і пытае: “Што ты варыш?” А яна стала каля печы і кажа: “Хоць і забі, а не пакажу!” А яны яе адпіхнулі ды выцягнулі казан ды знялі вечка, дык яе Хведар упаў. Там былі ручкі, і ножкі, і галава. Яны галаву смалілі. Ну іх забралі. І дзяўчынка старэйшая распавядала, што сядзелі на печы, дык яны адрэзалі галаву той дзяўчынцы, а потым разрэзалі живот, ды выкінулі вантробы ды казалі: “Маўчы, нікому не кажы, бо і цябе зварым”...

Маўчу, што тут скажаш, сама сябе, здаецца б зварыла, за тое, што магла і не запісала болей Любові, а Надзеі не запісала ўвогуле. Часта думаю, ну чаму, чаму? Толькі таму, што ўвесь час спадзяешся: яшчэ паспею, паспею, паспею. Віна, віно ♠ – першая паводле старшынства масць, стыхія паветра (прастора інтэлекту). А далей ужо чырва ♥ – стыхія зямлі (прастора пачуццяў), жалуды ♣ – стыхія вады (прастора духа). Звонкі ♦ – стыхія агню (прастора дзеяння і волі).

Маўчу і знаходжу ў Сеціве тэст: “Якой вы масці?”

– Ваша картачная масць – віна ♠. Гэты тып асобы – даследчык. Чалавек уважлівы, эрудзіраваны, цікаўны. Звычайна рознабакова развіты і інтэлектуальны, любіць назіраць і праводзіць эксперыменты. Захапляецца навукай, любіць падарожнічаць, імкнецца пазнаваць свет. У стасунках шукае найперш блізкіх інтарэсаў, агульных тэм для размовы. У гульні любіць эксперыментавать, змяняць правілы, выдумляць нешта новае.

Усё, што магу, – прыдумаць “Беларускага дурня, альбо Гульнію з Любоўю і Надзеяй”, нецікавую гэтак званай сусветнай літаратуры, бо ў беларускага дурня свой сусвет, залішне сусветны.

Любоў, Надзея... У нас не было агульных тэстаў, мы гулялі ў іншыя гульні. Але ж якой яны картачнай масці? Усё, што застаецца, – праэксперыментавать і адказаць на пытанні за іх, уяўляючы, як бы маглі адказаць яны.

– Ваша картачная масць – чырва ♥. Гэты тып асобы – сацыяфіл. Чалавек прыязны, таварыскі, з разуменнем. Яму падабаецца пазнаваць людзей бліжэй і лепей, весці задушэўныя размовы. Ён вельмі цэніць сваіх сяброў, не любіць ісці на канфлікт, але можа стаць агрэсіўным, калі крыўдзяць тых, хто для яго дарагі. Звычайна такія людзі чулівыя, добрыя і міласэрныя, да іх часта звяртаюцца па дапамогу. У гульні імкнучца пазнаць людзей бліжэй, зразумець іх, ім болей цікавы не сам працэс гульні, а людзі, якія ў яе гуляюць, іхныя характары і паводзіны.

Любоў і Надзея – чырва ♥, прастора пачуццяў, якая ўтрымлівае мяне-віну ♠. Маўчу і карту.

Партыя другая. Па кудзелі.

Козыр К♠

У Надзеі 10♠9♠8♠К♠9♦9♥

У мяне Д♠Т♥К♥В♥9♣6♣

Хата, што прыняла мяне пасля народзінаў, стаіць на Гагарына, 126. Калі б гэта адбылося раней, я нарадзілася б на вуліцы Царкоўнай. Зразумела, што на ёй узвышаецца царква – Крыжаўзвіжанская. Чырвоная, са срэб-

нымі купаламі. Відаць, таму ў маім маленстве было так шмат чырвоных вяргіняў. Пыталася ў Надзеі:

– Чаму вяргіня так называецца?

– Гэта, – казалі бабуля, – ад таго, што “вера гіне”.

– А чаму ж ты заўсёды толькі вяргіні саджаеш, столькі ж іншых кветак прыгожых?

– Каб вера не загінула.

Сярод картачных гульніў мяне заўжды раздражняла “Веру – не веру”, бо хлусіць не атрымлівалася і не атрымлівалася трываць хлусню іншых. Ну як ты будзеш гуляць у “Веру – не веру” з Любоўю і Надзеяй.

І ў дурня з Верай я ніколі не гуляла. Бо яна проста не была маёй бабуляй.

1. Надзея ходзіць 9♥ – В♥

9♦ – маё

Надзея бярэ 10♦8♦

На небе маладзік. Узгадала, як мама ў маленстве вучыла: “Калі дамаляваць палачку і атрымаецца літара Р, значыць, на небе маладзік. А калі літары Р не будзе – на небе ветак”. Таму Р – мая першая нябёсная літара. Дзіўна, што ў беларусаў яна не бывае мяккай, хоць сама паводле абрысаў найбліжэйшая да мяккага знаку – беларускай літары-нацыяналісткі. А маміна мама не дастасоўвала маладзік да літары Р, бо чытаць не ўмела і літараў не ведала. А маміна дачка – я – ужо не ўяўляе сябе без літараў і словаў. І на небе, і на зямлі, і на картах. Р – правая палова віна: не таго, што п’еш, а таго, што можа свяціць (♠ віно свеціць).

2. Надзея ходзіць 8♦ – 9♦

Біта

Надзея бярэ 8♥

Любоў мне чытала кнігі і чытала на памяць. Таму я не магу не любіць чытаць. А Надзея надзяляла працай, кажучы: “Што не дапрацуеш, тое дахварэш”. Аб працы ў горадзе так не скажаш, таму я спадзяюся на зямлю.

Надзея выгадала найпрыгажэйшую карову. А для найпрыгажэйшай каровы неабходна найдухмянейшае сена. І, канечне ж, яно было. Дзялянкі вылучаліся каля Прыпяці. Калі дзед Мікола з бацькам касілі, для мяне быў суцэльны адпачынак – пошукі трускалак, гарлачыкаў, у якія можна было пакласці салодкія ягадкі, як у місачкі, канцэртны конікаў, гульні ў дурня пад дурман сенакосы. І ў гэтым дурмане жалуды, як граблі, а граблі, як жалуды. Адно зубцы ў жалудовай масці паламанія.

А сёння на полі Пяці Дубоў каля Лысай Гары ездзіў трактар і загортваў сена ў цыліндрычныя цюкі. Не параўнаць з паэтычнасцю лунінецкіх стажкоў і стагоў, над якімі так утульна Стажарам. А ў Малога і Вялікага Вазоў зорная мара – перавозіць сена. А Касіяпея любуецца тымі, хто косіць. А трактар з адзінокім кіроўцам, якому няма з кім згуляць у дурня, цюкае не рамантыку, а прозу.

У мяне ніколі не было вёскі. Лунінец быў горадам, які я лічыла вёскай. А Лысай Гара – лецішча (“Узгор’е-1” – старыя пісьменніцкія лецішчы, а пасля “Узгор’е-2” – новыя пісьменніцкія лецішчы), якое я ўважала за вёску. “Сапраўдная” вёска заўжды была на даляглядзе. А я жыла ў вясковым рамантызме з Любоўю і Надзеяй. І цяпер, калі мне з дакорам кажуць:

“Ну якая ж ты вясковая!”, на жаль, даводзіцца выпраўляцца: “Ну, добра – вяскова-рамантычная”.

3. Я хаджу 9♣ – 9♠

9♥ – 8♠

Біга

Бяру 7♣

Надзея бярэ Т♦7♥

Гной... Напачатку ўзгадваю Лунінец, Якуба Коласа (“Сядзяць пісцы, як кучкі гною”) і карову Розу. Радок Андрэя Вазнясенскага “Роза черная коровьего навоза” таксама быў пра яе. Першы раз, калі я пабачыла іх, маці кажа, у мяне толькі і вырвалася “О-о-о!!!”. І я з гордасцю думала: “У нашай Розы найвялікшыя і найпрыгажэйшыя”. Гэтыя кветкі немагчыма было зблытаць. Там, дзе яна прайшла, заставаліся сляды незвычайных руж. Таму і гной ад яе быў незвычайны – ружавы, і ніякай хіміяй не трэба было атручваць зямлю. Гной выносілі з хлява на святло, вывозілі на прастору поля, расцярушвалі па чорнай зямлі. “Хлеба без гною не бывае”, – казала Надзея. У сучасных аграсядзібах турысты плацяць за задавальненне прыбраць гной з-пад свінні ці з-пад каровы. Але ж нішто не параўнаецца з гноем з-пад сваёй Розы.

Якуб Колас гуляе ў дурня, у Лунінцы, у 1911–12 гадах. Не веру, што ён у гэты час толькі настаўнічаў, пісаў вершы і пачаў ствараць “Сымона-музыку”. Так хочацца, каб у Лунінцы з’явіліся жывыя помнікі. Чаму б не пачаць з... “Якуб Колас гуляе ў карты”?

Гной... Цяпер немагчыма не ўзгадаць Лысую Гару, пісьменнікаў і іхнія лецішчы. “Сказ пра Лысую Гару”, раздзел 2-гі – “Праблема”:

Патрэбен гной. Ды і нямала.
А дзе ж узяць яго? Ну, дзе?..
Знайшлася першай паэтэса:
Сярод пустых яшчэ сядзіб,
На ейных сотках, побліз лесу,
Шпакоўня вырасла, як грыб.
«Раз аніхто з іх не даўмеўся –
Хай – дурні – бегаюць сюды.
Пакуль спахопяцца – за месяц
І гною будзе для грады...»

Гэтая паэтэса – Еўдакія Лось. Ейную “шпакоўню”, апетую ананімам, і маленькую хатку, прывезеную з Вільні, пасля набыў мой дзед. І гэтак жа, як я ганарылася “ружамі” Розы, я ганарылася першай “шпакоўняй”. З той першай “шпакоўні” праблемы гною не пакідаюць “Узгор’е-1” і “Узгор’е-2”. “Сказ пра лысагорскі гной” працягвае здзіўляць сваёй разнастайнасцю. Тут табе і гісторыя, як адзін пісьменнік падкарміў кабачкі гноем са шпакоўні другога пісьменніка. А іншы свой стол абедзенны паставіў каля прыбіральні суседа. Суседу схадзіць у прыбіральню няёмка, а яму есці нармалёва. А яшчэ адзін, наадварот, прыбіральню збудаваў за 10 метраў ад стала суседкі. Пасля крыўдаў, скандалаў і пагроз прыбіральню ўсё ж такі давялося перасунуць далей. А ў некаторых ёсць і мара падкінуць у прыбіральню суседа дражджэй... А быў яшчэ момант – на прыбіральні

павесілі надпіс “Прыватная ўласнасць”... Але ўсё гэта пра “найлепшы гной, што зробіш сам”, як Вядзьмак Лысагорскі пісаў.

А ёсць жа яшчэ дзікае паляванне на гной ад свойскіх, але чужых кароў, коней і птушак. Напачатку ў суседняй вёсцы была ферма, і “ляпёшкі” можна было збіраць машынамі. Калі ж засталіся толькі вясковыя каровы, – тачкамі. Цяпер кароў усяго некалькі і каб высачыць лысагорскую кветку з фосфарам і азотам, трэба добра папаляваць. На што не пойдзеш дзеля свайго кавалка зямлі! Тыя, у каго няма здольнасцяў Шэрлака Холмса, лаяць па менскіх дахах і збіраюць галубіны гной. Альбо калі на калгасным полі з’яўляюцца горы гною з ратамскага конезавода, робяць падкопы пад вяршыні. Пасіўная частка набывае курыны памёт у мяхах. Але ж куды яго падзець, каб не скралі? У хлеў! І вось ужо жонка пілуе мужа за тое, што ён накупіў курынага памёту, заваліў ім хляўчук і там завяліся пацукі, якія нібыта ядуць гэты памёт. Так бы мовіць перарабляюць яго ў пацучыны – эксклюзіўны гной...

З гноем не засумуеш, засумуеш без яго. Таму і разумееш, што найлепшы падарунак на Лысай Гары – вядзерца гною, за яго і бутэлечку праставіць не шкада. І ў той самы час Лысая Гара – гэта любоў да гною, а не надзея на яго, бо ўсё адно ў лысагорскай сельскай гаспадарцы галоўны – працэс, а не вынік.

Вядзьмак Лысагорскі гуляе ў беларускага дурня на вядзерца гною. Помнік.

4. Надзея ходзіць 7♥ – В♥

Біта

Надзея бярэ 10♥

Бяру Т♣

Не трываю, калі махлююць, не разумею радасці такой перамогі. Калі вы змахлявалі, гэта ўжо не беларускі дурань, у вашага дурня іншая нацыянальнасць. Карты – гэта маленькая копія жыцця, гуляючы ў якую кожны выяўляе сваю сутву.

5. Я хаджу 6♣ – 10♠

Біта

Бяру 7♦

Надзея бярэ 6♥

Я не ўмею завязваць марскія вузлы і не ўмею разблытваць іх. Я люблю чыгуначны вузел, бо нарадзілася ў Лунінцы. Такі вузел і не завязаш, і не разблытаеш, у такі вузел прыязджаеш і з такога вузла з’язджаеш. Ёсць месцічы і хутаране. Ёсць вяскоўцы і местачкоўцы. І, пэўна ж, ёсць вузлякоўцы. Прынамсі, я -- вузлякоўка, улюбёная ў цягнікі, дызелі, электрычкі, рэйкі, шпалы... А вось масаж маленства, пэўна, усе адчулі на сабе: “Рэйкі-рэйкі, шпалы-шпалы...” А хто не любіць пералічваць вагоны і платформы ў цягніках?! А хто не гуляўся ў цягніку ў дурня?! Адно той, хто не гуляе ў яго ўвогуле. Калода картаў як цягнік, у кожнага пасажыра якога свой лёс, свая спроба выказацца, выйсці з гульні і схвацца за новым раскладам.

6. Надзея ходзіць 6♥ – Т♥

Т♦ – Д♠

Біта

Надзея бярэ Т♠7♠

Бяру В♠6♠

Апрача белых семак Лунінец для мяне – белыя, альбо сонечныя, бліны, якія Надзея пячэ ў грубцы, якія мачаю ў заскваранае сала, што таксама прайшло шлях ад белага да сонечнага. Як нешта казачнае з маленства – патэльня, у якой скварылася сала, на прыпечку, і ў ёй – мышаня (хацела напісаць маленькае, шэрае, але якое яшчэ можа быць мышаня). Напішу – тлустае, і не памылюся. І яшчэ ў кладоўцы – бочка, у якой жоўтае сала і соль, соль, соль... Ежа не для маленства, а для ўспамінаў, надзейна прасоленых Надзей.

А Любоў мяне салам не карміла. Як нешта дзіўнае і смачнае ўзгадваецца боршч з кількі ў таматным соусе, які яна варыла на лецішчы.

**7. Я хаджу 7♦ – 10♦
7♣ – 7♠**

Біта

Бяру Д♣6♦

Надзея бярэ В♣В♦

Калі ты гуляеш у дурня, ты пэўна не адзін у гэтым свеце. Вас двое і выць на поўню ўжо не абавязкова.

Ніколі не буду гуляць у карты з кампутарам, бо ён ніколі адмыслова не згуляе ўнічыю. Але многія ўжо ўтаропіліся ў манітор. Асабліва на працоўных месцах, асабліва, калі заходзячы ў кабінет, манітору не відаць. Ды вызначыць, што чалавек гуляе, вельмі проста – ён ніколі не запускае джала свайго пагляду ў кампутар так глыбока, калі працуе.

**8. Надзея ходзіць 8♥ – К♥
К♦ – 6♠**

Біта

Надзея бярэ 8♣Д♦

Бяру Д♥10♠

На лецішчы пасадзілі вішню з Лунінца. Яна нябёсна-прыгожая і квітнее вялізным белым воблакам, але ягадаў заўжды мала. Не вішнёвае месца ля Лысай Гары. А вось у Надзеі на паўднёва-беларускім пяску вішні ягадныя. І сабе было, і нарыхтоўнікам здавалі вёдрамі. Вішні і вінаград – адзінае, што не памірае там ля пустой хаты ўжо шмат гадоў без паліву. А Любоў, дзякуючы вішням з наліўкі, якую зрабіў ейны бацька, з 13 гадоў не піла. Вельмі смачныя былі вішні, на ўсё жыццё даліся ў знакі. Увогуле, неяк я прыдумала, што трэба віншаваць вішнямі. І вусны вішнёвыя – найбольш казырныя.

9. Я хаджу 6♦ – В♦

Біта

Бяру К♠

Надзея бярэ К♠

Калода скончылася

У карты я навучылася гуляць нашмат раней, чым чытаць. Затое пасля прачытала нашмат болей, чым згуляла.

Як у картах ёсць чорная і чырвоная масці, так і сярод маіх улюбёных твораў: масць чырвоная – “Аліса ў Краіне цудаў” і масць чорная – “Віновая дама”.

У творы Льюіса Кэрала падчас суда над Валетам, у той момант, калі персанажы пераўтвараюцца ў карты і накідваюцца на Алісу, галоўная гераіня прычынаецца і разумее: усё было сном.

Тройка, сямёрка, туз пераследавалі ў сне Германа: “тройка квітнела перад ім у вобразе пышнага грандзіфлора, сямёрка ўяўлялася гатычнаю брамаю, туз -- вялізным павуком”. Якраз у сетку “вялізнага павука” і трапляе герой Аляксандра Пушкіна, калі замест туза выпадае віновая дама. Ён прачынаецца, але вар’ятам.

10. Надзея ходзіць 8♣ – Д♣

Д♦ – В♠

В♣ – К♣

Біта

Маленства – час спаць валетам. Маленства – час, калі засынаць няма ахвоты, а ёсць ахвота слухаць Любоў і Надзею. Надзея распавядала не казкі, а гісторыі з жыцця знаёмых і проста дробныя здарэнні, што адбыліся за дзень і пра іх ужо паспелі распавесці суседкі. Любоў таксама распавядала не казкі, а гісторыі з жыцця знаёмых, прынамсі так яно гучала. І толькі нашмат пазней я зразумела, што з ёю ў адным сяле калісьці жылі і героі Пушкіна, і сам Тарас Шаўчэнка.

– Ну, апавядзі яшчэ што-небудзь...

– Спі ўжо, не дурэй, заўтра згуляем у дурня...

11. Я хаджу 10♣ – Т♠

Т♣ – К♠

Біта

На экскурсіі ў Шэметаве назбірала для Лысай Гары дзве прыгаршчы смаўжоў, бо болей не было куды пакласці і часу не мела. І калі падышла да аўтобуса, турысты кінуліся фатаграфавачь мае рукі са смаўжамі. Аказваецца, многія ніколі іх не бачылі. Смаўжоў паклала ў пакецік і паставіла побач на сядушцы. Еду, толькі прысну, спахаплюся, а па мне ўжо смоўж паўзе. Хуткія трапіліся і прыгожыя.

Смаўжы распаўзліся, як картачныя хаткі, якія рабіліся ў маленстве ў той час, калі бабуля была занятая і не магла гуляць у беларускага дурня. Чамусьці найбольш мне запомнілася будаванне такіх хатак у Лунінецкай хаце. Пасярод вялікага пакоя на саматканых ходніках упарта вырашалася кватэрнае пытанне. Хаткі будаваліся з аналагу чырвонай цэглы – звонкаў-ромбаў. Але нечыя нябачныя рукі білі ў бубны, і хоць гуку не было, хаткі развальваліся...

Існуе легенда, што я пачала размаўляць, з мяне пасмяяліся, і я доўга не размаўляла. А пасля сабраліся на нейкае свята сваякі, і маці кажа, звяртаючыся да мяне: “Дзед будаваў сваім дзецям хату, бацька будаваў сваім дзецям хату, а ты будзеш будаваць сваім дзецям хату?” І нібыта я нечакана адказала: “А мне самой хата трэба!”

Хату я так і не збудавала. Саджаю дрэвы, гадую дачку і жыву ў хаце сына Любові, які загінуў побач на пераходзе пераз дарогу. Штодзень гляджу на ягонья белыя хвалі, і святлафор падаецца мне нейкім Антыхаронам, які пераводзіць жывых на другі бок дарожнай плыні. Але...

Калі збудуеце сваю хату, вы не ката туды запускайце, і не пеўня, і не... А першае, што зрабіце ў ёй – збудуйце хатку з картаў... Яна разваліцца на шчасце, і вы зможаце згуляць у беларускага дурня. Бо лепей гуляць, чым быць дурнем альбо ўдаваць, як любяць беларусы.

12. Надзея ходзіць 10♥ – Д♥

Нічыя

У маёй прабабкі Алесі была дачка Надзея. Пасля прабабка нарадзіла тройню і назвала дзяўчынак – Вера, Надзея, Любоў. Вера і Любоў памерлі маленькімі. Засталіся дзве Надзеі. А Алеся згарэла разам з Мелясніцай, вёскай спаленай у 1943-м.

Жанчыны па кудзелі пакідаюць надзеі.

Картаванне пасля гульні

Любові не стала ў красавіку 1994-га. Надзея ж памірае апошняй, быў травень 2007-га, я ляжала на захаванні ў 7-й радзільні, і таму не развіталася з ёю. Альжбэта ўва мне ратавала мяне ад развітання з Надзеяй, а людзі ў белых халатах са званнямі-безпрызваннямі змушалі мяне адмовіцца ад маёй выратавальніцы. Тая ж, якая гуляла ў дурня з Любоўю і Надзеяй, навучылася не гуляць у дурня з дурнямі. Яна ведала, што вось-вось павінна была пачацца новая дзея-надзея ейнага жыцця. І яна пачалася 29.08.2007 а 9.52. Рост 52,0, вага 3270,0. Надзея расце і ўжо пытаецца:

– Што такое Любоў?

– Гэта твая прапрабабка...

– А калі я кажу, што люблю гуляць?

– Усё, што ты любіш, так ці інакш звязанае з ёю...

Альжбэта глядзіцца ў люстэрка, у якое глядзелася Любоў.

Люстэрка Надзеі ёй спатрэбіцца пазней...

А маім чытачам, магчыма, і зараз. Давайце чаркнемся пасля майго тоста:

Няхай вам ніхто не зблытае карты,
няхай вам будуць карты ў рукі,
хай ваша карта ніколі не будзе біта
і вам ніколі не давядзецца скласці карты,
стаўце на карту і выйгравайце.

І кроў чырвонага віна альбо святло беллага няхай нагадаюць вам тых, хто нараджаў, каб пасля нарадзілі вас.

2009-1973=36

P.S.-сон. Ніяк не магу ўзгадаць карту, што мне прыснілася. Ці гэта была жалудка 7♣, ці жалудка 8♣.

P.S.-глумачэнне. 7♣ – гэта надзея на хуткія змены да лепшага. Добры гэты сон адно для творчых асоб, якія перажываюць за свой твор. А ўсім астатнім гэты сон нічога сур'эзнага не абяцае – хутчэй за ўсё надзеі будуць марнымі. 8♣ – гэта знак надыходных зменаў у палітычным жыцці вашага горада альбо нават усёй краіны, у якіх вы возьмеце непасрэдны ўдзел.

Нават не ведаю, якую карту я абрала б паміж дзвюх. Відаць, як нацыянальна свядомаму беларускаму дурню, мне хацелася б, каб былі дзве. Ды і як простамаму беларускаму дурню мне хочацца таго ж, адно, каб было ўсё мірна і ціха, каб было жыццё з картамі, а не за кратамі. Нічыя.

Макс Шчур

...я цвік праграмы – у труне
ўсяе паэзіі сучаснай...

Невідочная бібліятэка

БО ЦЗЮІ

*Я вызнаю навуку аб пустэчы,
а не вучэнне аб нейміручасці.
“Мой адказ”*

Пакуль навокал вынаходзяць порах,
зямлю прыструньваюць магнітам унікальным,
будуюць мур, што будзе бачны з зорак,
як кесарава шво на целе прастытуткі,
я перапісваю парэпанья скруткі,
праходзячы блукальнію за блукальніямі.

Не, я не вынайшаў ні пнеўматычнай пошты,
ні сейфа вечнага, ані машыны часу,
што ў будучыню перлы слёз даставіць.
Адкрыты мною прынцып – болей прасты:
яе няма. Таму і сёння завітаюць
нашчадкаў цені да мяне й сяброў на чашу.

THE GAME OF CARDS

К.К.

Увечары – адной застаца,
перад сабой замест квітанцый
надрыўнага календара
гарчычнікі душы раскласці –
паўстосу здыме, як пракляцце
рукой, слухмяная хандра.

Нанесці модную парфуму
(як котка мыецца) – ад суму
бальзам надзейны, ад ляза, –
на паражальныя запяці...
Спіраючыся з часам, масці
нам выдаюць адную за
другую, джокер – за туза.

Рэцэпт: цераз дзясятку сэрцаў
пачуццяў вінегрэт працерці
й прыкрыць, як коўдраю, вальгом
(гэтак пазначана ў рэцэпце),
дадаць – на густ – крышынку смерці
й пасыпаць скепсісу ільдом.

Тады паўлюдкаў стос бязногі
й бяскрылы ў знак перасцярогі
табе свой з’явіць альфабэт,
дзе на пячэнцах “мэнэ тэкель”
старанна вывеў вечны пекар,
найлепшы сябра ўсіх кабет.

У галерэі іх лубочнай
нас лёс жахае стаўкай вочнай
з сабою, не з Чараўніком:
выставы жудаснай куратар,
насельнік нетраў зікурата,
нас пазбягае акуратна,
з будынку знікнуўшы цішком.

Ты ж грымнешся ў басейн кардонны
бы каскадзёр – псеўдагерой...
Сэнс знакаў робіцца падвойны
ўжо ў час выцягвання з абоймы,
як ланг складаецца ў пароль.
Любы накласці можа “вета”
на соймаку марыянетак –
як нуль апошні, так кароль.

Нішто васальныя стасункі
не перарве, як ні тасуй ты –
заўсёды прагучыць прысуд.
Яны з'яднаныя парукай
пляскатых, спрошчаных варункаў,
што войскам надае красу.

І ўсё ж іх свет – надзіва крохкі:
калі адну пасунуць трохі –
уся тэорыя ўпадзе.
Таму ў іх вершы пазнаем мы,
ці ланцугі электрасхемы,
рай, замяшаны на вадзе.

...Што ні гатуй у лістападзе –
калядам не настаць па праўдзе:
пашлі труп часу ў штучны рай.
Калі ж і гэта не спрацуе –
тады – ў каханні пашанцуе...
Ход за табою. Выбірай.

* * *

Адлюстраванне вакна ў супрацьлеглым вакне
замуравала кватэры пагаслыя нетры.
Сонечны жывапіс адпачывае на дне
чатырохкутніка, зманлівага, бы ў тэатры.

Дужа шкада, што дзяцінства не пройдзе на біс
з іншаю трупай, без нацыянальных абмылак...
Што ж, застаецца чакаць, пакуль месяц-абмылак
выплыве ў шыбе знак цэлае паўзы адбіць.

* * *

*Прыішоў дахаты: мой утульны дом
нібы варожы перажыў напад...
Кэвэдо*

Кватэры праз паўгоду не пазнаць.
Тут хтосьці жыў у нашую адсутнасць:
рука баіцца рэчаў, быццам супраць
ім зноўку шлях на месца паказаць.

Тут хтось пакінуў нетыповы пах
нічыйнасці, сабой занятай хаты:
не пэцкаюцца вечныя пенаты
з туманнасцямі пылу па кутах.

Пры ім прадметы навялі масты
міжсобку з дапамогай павуцінны –
бавоўны ліпкай, слодычы дзяціннай:
ці не капкан, пабойваешся ты.

Хто гэты госць, ці можа – гаспадар?
Наведнік з паралельнага сусвету?
Ці геній месца, што абраў за мэту
няўзнак твайму радку паспагадаць?

Хто ён, паэт вясковай цішыні,
якому дастаткова пары цяляў
для ўзлёту, і тваіх ініцыялаў –
для алібі, павагі трашыні?

Ці не ягоны гэта заповіт
ты выканаць збіраешся сумленна:
уратаваць ад пераўвасаблення
ў хаос рэліквій асабісты свет?

* * *

Blackout: вёска згасла, быццам свечка,
і поўня вока вылупіла ў здзіве,
застаўшыся адна: зямляне, дзе вы?
Жалобай, акупацыяй ці морам,
імгненна, анібы ліхая звестка,
разнеслася маўчанне ў форме цемры,
а поўня кпіць: “Яшчэ й цяпер вы, сцервы,
упэўнены, што вылезлі з пячораў?”

* * *

Вакацыі – заўжды вяртанне ў часе,
але таксама – спосабе жыцця:
надвор’е дазваляе не імчацца
абы-куды ў імя чаго-хаця,

а перавесці ўвагу на штодзённасць,
каб простых рэчаў расцягнуць пару.
Ля студні журавель не будзе дзеўбаць
мазгоў, узняўшы келіх угару.

Жыццё вакол здаецца дасканалым –
з ім кожны выйграў калектыўны бой.
І што з таго, што вуліцай-каналам
сонца цячэ прарванаю трубой –

яно здзіўляе толькі гарадскога,
што вечны цуд змяняе на радкі...
Я быў заўжды аматарам чужога.
Я рады, што і тут я – “гарадскі”.

* * *

Мая паэзія памерла...

Я цвік праграмы – у труне
ўсяе паэзіі сучаснай.
За блазна выбралі мяне.
Дзеля пацехі гэткай часта
цар двайніка на трон турне
на час замежнага турнэ.

Пакутуй за грашкі свае,
на подыюме ўкрыжаваны,
нібы кабанчык свежаваны –
віна крыві на ўсіх стае
для вечнамаладзільнай ванны,
калючкі ж будуць разжаваны

ўсяедным крытыкі вярблюдам,
а рэшта выльецца ў пясок...
Якая прагнасць – зняць прылюдна
з сарамацення паясок!

ДАРОГА

К.К.

Турысты не заходзяць надта ўглыб,
як дзеці, любяць плюхацца на плиткім –
і маюць рацыю. Адны адных адбіткі –
тупыя гурмы ўскраінных сяліб.

Ручай, п’яны паводкай, гаваркі,
мкне, аббіваючы бетонныя парогі,
пад стомленыя блытаецца ногі,
як котка, ведучы нас да ракі.

І мы нясем з сабой і на сабе
пах, пух і прах, адвечных пасажыраў,
і сонца скуру з нас дзярэ зажыва,
гартаюць рукі шлях, як пры касьбе.

Стары цыркач, вандроўны скамарох –
чаго ты, варвар, топчашся ля брамы?

Я на сустрэчу йду з сабою самім –
такім, якім я мог быць... Ці – не мог?

* * *

Восень: амаль вясновая радасць з вандроўкі пешкі
(гэтак апёк гарачай вадой блыгаеш са сцюдзёнай)
без белай зімовай слежкі, без лішняй студэнцкай спешкі,
сцежкай, гадоў адзінаццаць з гакам
таму – штодзённай.

Камлёў варыкозныя вены –
бы кроплі воску на свечцы;
цябе ўздывае дзяцінства на рукі – ці іклы – паху.
Куды ты ідзеш так доўга – дзевяць гадоў, ці дзвесце?
Нясу ад Адама Міцкевіча паклон Карлу Гінку Маху.

* * *

У краіне ёсць штось ад “крайняе”,
і ў “стране” – штось надзвычай “странное”,
і ў рэспубліцы ёсць Рех публікі,
а ў дзяржаве – надрыў дзяжурненькі,
і ў айчыне ёсць штось нішчымнае,
як і ў лучнасці – штось злачыннае,
гэтак спячка чуецца ў спадчыне...
Тэлебацькаўшчына... тэлепадчарка...

* * *

У “летнім біёграфе”¹ – холадна,
паказваюць новага Нолана,
і пёрка па промні праектара
Харонавым чоўнам праехала,
і котка прабегла між шэрагаў –
адцення сезоннага, шэрага,
і мыс пад экранавым ветразем
таранам урэзаўся ў верасень.

ЦШЫНЯ

Цяжкія каласы фантану
пад карань верасень падцяў,
адбыўся пострыг у нірвану
зімы – на тле паўзабыцця

¹ biograf (чэш.) – кінатэатр

я мкнуся прыгадаць кватэру,
дзе быў гадзіннік як абраз,
што пацвярджаў мае “не веру”
перыядычным сонным “бразь”,

яму пад колер піяніна
гуло затоенай струной,
бы закаханае наўна
ў ягоны вымушаны бой,

над алтаром Мадона Літа
душыла цыцкай дзіцяня,
што перачытвала сярдзіта
назовы кніжныя штодня.

Яе блакітнае сфумата
ў палонцы рамы залатой
было вакном з краіны мата
ў бязмоўны вечнасці застой.

Партрэт, калісьці цудадзейны,
у цішыні старэў, і мы
сям’ю нагадвалі ўсё меней,
а больш – адлеглыя шумы...

Я так любіў яго, халера –
свой дом – і крэпасць, і прыгон...
І хай пад хвост мяне Палерма¹
ўзасмок цалуе наўздагон.

* * *

В деревне бог живёт не по углам...

Бродский

На вёсцы ўсё здараецца раней –
юначы сэкс, канец працоўнай змены –
і целу абрыдае весці рэй,
як вечар надыходзіць задуменны.

У горадзе – хацелася зімы,
вяселля, свята, гукаў карнавалу –
на вёсцы ж задаволення мы
маўчаннем, што наўкол запанавала.

І ўсё ж мы тут – ніколі не адны,
бо дастаткова высунуцца з вокан,

¹ раён Буэнас-Айрэсу

і ўбачыш, што пашыўся ў цівуны
месяц насупраць – бард з пагаслым вокам.

БАСКЕТБАЛІСТКАМ

Я палюбіць зямлю сваю паспеў
раней, чым вы з’явіліся на свет,
і свет, цяжкі планеты мяч, – даўней,
чым вы яму на голае калена
сяткастую панчошу нацягнулі:
з любоўю, што ім выказаць не ўмеў,
цяперака звяртаюся да вас,
Эрота дочкі, прышласці матулі,
і тое аддаю, што вам належна,
у рукі добрыя, як спадчыну. Як пас.

МНЕХАЛУПІЦКІ ДЗЕНЬ

Дарогай вывесіў Персей свае шчыты
замест лютэркаў касметычных для Гаргоны,
і ўкамяніў, апроч імгненняў пекнаты,
усебакова шчэ і дзейны лад прыгонны.

І сапраўды ўздываюць дыбам валасы
ці то машыны, што праносяцца, як поўхі,
ці, можа, прывіды кастрычніцкай красы,
што зрок састрэльвае наўскід. Без падрыхтоўкі.

НЕВІДОЧНАЯ БІБЛІЯТЭКА

*Людская памяць роўная
прыблізна 3800 тэрабайтам.
(З навінаў)*

Выданні ратуюцца, як ад патопу,
на горніх паліцах, сягаюць пад столь
у паніцы назваў, бы збітыя з тропу –
я іх літасціва пусціў на пастой.

І ўсё ж мне мілейшая бібліятэка
ў тры тысячы з чымсь не тамоў – тэрабайт,
збіраная мною з ранейшага веку,
што лёс мне з экслібрысам вымераў – дбай!

Яна мне бліжэй за чужыя старонкі
і – парадаксальна – бліжэй за свае:
на тое, каб змест яе выпусціць вонкі,
яна “імпрыматур” нячаста дае.

* * *

Каток цярэцца аб вуглы, нібы плакаты
паўсюдна лепіць, рэкламуючы сябе –
але й без гэтага падтрымваеш катка ты
ў яго дзіцячай – ці старэчай? – барацьбе.

Ён ні дзвярэй без дапамогі не адчыніць,
тым болей верша не напіша сам сабе,
ды ў знак падзякі крышталёвымі вачыма
наскрозь выпальвае ён цемру – у табе.

* * *

*Ня хочаш жыць? Прыдумай верш...
Крхоўскі.*

Мне перастала быць сябе шкада –
я абыякавы да ўласнай пісаніны.
Раман, што круцім мы з сабой самімі –
нядоўгі. Дык нашто ўчыняць скандал?

Магчымасць для разводу ёсць заўжды
душы і цела ў розныя напрамкі:
ёй – напрасткі да самай райскай брамкі,
яму – на склад, кудысьці на клады.

Ды больш рэальны – горшы варыянт:
твой труп штодня ўскрасае і канае,
душа ж гніе дзе-небудзь у канаве,
няздольная ад здрады акрыяць.

* * *

(а ля Фрост)

Пустэльнія ўсюды мае белы колер,
на поўдні і на поўначы. Яе
перасячы яшчэ цяжэй, чым поле –
краса наўкол спяшацца не дае.

Па бачнага мяжы, трамвайнай рэйцы,
аўтамабіля сунецца абрыс,
бы ў ціры, прапаноўваючы: стрэльце! –
каб атрымаць не сюр, ды ўсё-ткі – прыз.

Нясуцца цягнікамі Еўрасіці
сабранай рэпы доўгія валы,

у чыстым небе – самалёт малы,
як парушынка ў воку Еўфрасінні.

А я іду на дым на небакраі,
і комін замяняе мне маяк –
там недзе бацька з богам размаўляе,
і здрадзіць накірунку – няма як.

19-20.12.2010

Кашмар не здольны затлуміць мазгоў –
залішне ён рэальны, гнюсны, шумны...
Сёння ўначы бракуе ўпершыню мне
не слоў, а сноў айчынных, пра разгон.

Яны жывуць асобна – дзесьці там,
у сеціве і радыёэтэры,
а мне здаецца сном цяпло кватэры,
трынаццаць год, і ў рэшце рэшт – я сам.

ЗАТРЫМАНЫМ

Inter arma silent musae...

Сапраўдная Паэзія – ваш спіс,
сябры мае! Як з прозвішчамі ймёны
рыфмуюцца! А кажуць – Муза “спіць”!
Не верце й будзьце Ёю бласлаўлёны.

МАДОННА

Каляды падпаўзлі знянацку,
як здрада. Горад стаў пусты.
Дзе люд? На мітынг? Па-наску
маўчаць каменныя ірты.

А дзесь бяглячка патаемна
хавае ад усіх свой страх,
нібы жанчына з Віфлеема
з дзіцём маленькім на руках.

ПЕШКА

Першых дваццаць гадоў – ход банальны e2-e4 –
засталіся ў мінулым рэжыме аб’ектам сатыры.
Прарывацца ў ферзі ж без патрэбы цяпер санкюлёту:
шлях усё карацейшы й няма адчування палёту.

* * *

П.С.

У ценю монстраў, вежаў, хмарачосаў
утульна пачуваць сябе дзіцём.
Яны глядзяць звысок на бардаў босых,
а мы ім пагражаем забіццём.

Яны імкнучца з нас спагнаць унёсак,
асобы заклінаюць развіццём,
а мы ім абяцаем, боскім босам,
што іхні свет на трэскі разнясём.

Патрэба ў нас, бунтаўнікоў, такая –
лічыць сябе за пралетарыят.
Таму наш брат рабам і патакае:
для нас – каран, для масаў – шарыят.

Мы самі дзіваў свету не збудуем –
нам прыкра бліжніх эксплуатаваць.
За нас, жрацоў свабоды, на бяду ім
зноў выпадае спіны падстаўляць.

Затое мы – не з гнюсным фараонам,
а з мазалямі творцаў пірамід,
хаця ў душы патрэбнае адно нам:
цень піраміды, дзе б квітнеў наш міт.

НАВАГОДНІ

*Боже, помилуй полярников...**Б.Г.*

Аб адзінаццатай гадзіне
на крызе з рысамі радзімы
чалюскінцаў аднесла прэч.
Разрыў у шэсцьдзесят хвілінаў
на слёзы й зборы адалі нам
перад чарговаю з сустрэч –

іх мусіць нам хапіць на роздум
над тым жа шляхам незайздросным
(шруб мясарубкі – як магніт).
Ледзь ачуняеш – год чарговы
згары ў акварыум дваровы
ўжо насыпаць пачаў агні.

Сяргей Вераціла

...усё на свеце заканчваецца,
а добрае заканчваецца асабліва хутка...

Сержык

Апавяданне

1. Нараджэнне

Калі Сержык нарэшце пакінуў утульнае матчына ўлонне, то пасля традыцыйнага плескача па чырвоным зморшчаным азадку ён не зайшоўся енкам, як звычайнае дзіця, і не скалануў сусвет смехам, як незвычайнае дзіця, а ціхамірна пасміхнуўся і сваёй матулі, якая нарадзіла яго, і фельчарцы, якая прыняла яго, і ўсяму навакольнаму свету, у якім нападпітку Сержыкаў бацька нецярыпліва чакаў сынавага нараджэння. Маці ўбачыла сынаву сінявокую ўсмешку, якая цёплаю хваляй адразу затапіла ейнае сэрца, радасна ўздыхнула і зразумела, што перад ёй менавіта – Сержык і ніхто іншы, бо нікому іншаму не магла належаць такая ўсмешка. Маці так і прамовіла: “Мой Сержык”.

І дзіўна, але з гэтым выбарам ніхто не спрачаўся: ні ейны чалавек, які амаль заўсёды быў нападпітку, ні шматлікія сваякі з абодвух бакоў, ні сакратарка ў сельсавеце, якая так і запісала ў метрыку – першы Сержыкаў дакумент

– Сержык Ан...віч Л...скі, 1978 г., 25 III, ну і г.д., што належыць і што ў прынцыпе для нашага тэксту не мае ніякага значэння. І калі б, напрыклад, Сержыкавы бацькі цікавіліся гісторыяй, то ведалі б, што іхні сын нарадзіўся аkurat у чарговы юбілей абвяшчэння адной міфічнай краіны, альбо калі б яны цікавіліся гараскопамі, то ведалі б, што іхні сын – авен паводле задзяку, але яны нічым такім не цікавіліся, а проста радаваліся сынаваму нараджэнню. А той ужо ці не праз два тыдні стаў трымаць галоўку, а на пачатку траўня, калі не толькі вярба распухнаціла свае коцікі, і не толькі клёны звесілі з галінак бяклязьялёныя пэндзлікі будучых верталёцікаў, і не толькі бярозы выпетрылі маладыя клейкія лісточкі, а ўжо ўсё-ўсё наогул беспардонна зазеленела і было напатаў выбухнуць кветнем, нібыта толькі чакаючы якой каманды, Сержык заўважна падрос і даволі ўпэўнена стаяў на пульхных ножках, абяруч трымаючыся за бегі свайго ложка, не забываючы адорваць сусвет мілай сінявокай усмешкай.

2. Маленства

Усе тады былі шчаслівыя ў тая перадшкольныя гады: і Сержыкавы бацькі, і сам Сержык. Падчас сямейных застоляў маці любіла прыгавіць, як да акна ейнага радзільнага пакоя ў той самы момант, калі Сержык упершыню ашчаслівіў свет сваёй усмешкай, падляцеў вялікі белы матылёк. Усе ўспрымалі гэты расповед як факт, толькі здзіўляліся матыльковаму з’яўленню гэткаю ранняю парой.

А Сержык між тым рос, і маці не мела з ім аніякіх клопатаў, адно – радасць. Чамусьці яна не захацела аддаваць яго ў дзіцячы садок, можа быць, адчувала, што ў ейнага сына занадта пяшчотная душа, а таму хацела затуліць яго ад шкодных уплываў жорсткай рэчаіснасці. Пакідаючы Сержыка дома, яна ставіла побач з ім вялікую місу салодкага малака, скрынку салодкіх кукурузных палачак, а таксама падшыўкі дзіцячых часопісаў. Сержык сыпаў са скрынкі ў міску палачкі і цягаў іх лыжкаю ў рот яшчэ да таго, як яны размокнуць у малацэ на кашу, і мусоліў сваімі пульхнымі пальчыкамі прырэстыя аркушы часопісаў, але больш за ўсё ён любіў назіраць за тым, як падае снег. Маленькія сняжынкі з’яўляюцца, як бы ніадкуль і падаюць, падаюць уніз, хаваючы ад пякучых маразоў і ўтаптаную глебу двара, і кветнік перад хатаю. Дзіўна, але Сержык зусім не баяўся, што снег засыпле хату, і ён застаецца зусім адзін сярод гэтай усясветнае белі, нібыта ведаў, што снег ніколі не наробиць яму шкоды. А яшчэ ён любіў глядзець, як падае дождж, як адзінкавыя, але незлічоныя кроплі глуха грукочуць па шыферным даху, як весела сакочуць па драўляным ганку, як звонка бразгочуць аб перакуленае ядро, як цурчаць, нападніючы цэбар. А калі над хатаю завісала нудотная марасейка, то нуда ахоплівала і Сержыка. І тады ён ціха румзаў, праўда, ніхто ніколі не бачыў ягоных слёз, калі час ад часу ў хату зазіраў хто з суседзяў, каб пераканацца, што з Сержыкам усё ў парадку, то бачыў заўсёдную сінявокую ўсмешку, якая адначасова і трывожыла і супакойвала сэрца.

А яшчэ лепш было ў цёплую пару года. Пасадзіць маці Сержыка на ганку, дасць яму ў рукі ягоную трэсачку, і ён цэлымі гадзінамі круціць яе ў сваіх пальчыках. Альбо пасадзіць пасярод двара, дасць у рукі савочак і вядзерца, і ён ажно да вечара будзе перасыпаць пясок: з кучкі ў вядзерца, з вядзерца ў кучку. А вакол ходзяць куры, гусі, індкі і не чапаюць яго, і

ён іх не чапае. А ў хляве рохкае цюшка, і Сержык час ад часу адгукаецца на ейнае рохканне сваёй усмешкай. А можа, гэтая ўсмешка прызначалася не цюшцы, а небу, дзе над Сержыкавым падворкам заўсёды трапятаў белы матылёк. А калі ўжо зазірне хто з дарослых, то не ўстрымаецца, каб не паглядзіць Сержыка па галаве, і той абавязкова адкажа на пяшчоту сваёй звычайнай усмешкай, што чалавек бывала і забудзецца куды? Навошта? І па што? Ішоў. Потым ўсё ж успомніць, схамянецца і ўжо пабяжыць па сваіх пільных і неадкладных справах. Але недзе там у глыбінях душы, на самым ускрайчыку сэрца якойсьці небалючаю ранай застаецца дотык сініх ціхамірных вачэй.

А калі маці на агарод хадзіла, то абавязкова брала Сержыка з сабой. Сядзе ён у траву і сочыць за тым, як земляны чарвячок сіліцца прабіць сваім пругкім целам камяк зляжалае гліны, а тады возьме дубчыка, ткне, камяк разваліцца, і чарвяк пругка ўторкне сябе ў мяккія глыбіні. А то яшчэ бывала ўтаропіць позірк у куст лебяды, аблеплены чорнай тлэй, і ўзіраецца, як да яе дзелавіта караскаецца мураш, каб атрымаць салодкую даніну, альбо чырвонаспінная ў чорныя кропачкі божая кароўка, якая зусім не па-божаму паядае гэтую самую тлю. А Сержык і не думае тлі дапамагаць, а толькі глядзіць. І тыя нібыта пра гэта ведаюць: дапаўзе божая кароўка да самага верху і не злятае, а наадварот, доўга-доўга там застаецца і нават паварочваецца то адным, то другім бокам, каб Сержык мог яе разглядзець як мага лепей. І, канечне ж, над Сержыкам – абавязковы белы матыль, а бывае, што і два зараз.

І гэта была сапраўдная ідылія, але ўсё на свеце заканчваецца, а добрае заканчваецца асабліва хутка.

3. Гады навучання

Усё пакуль было добра, праблемы пачаліся ў школе, а калі казаць больш дакладна, то з другога класа. У першым ніхто не звярнуў асаблівае ўвагі на тое, што Сержык так і не навучыўся чытаць. Такое не тое што было звычайнаю з'яваю, але і не выклікала асаблівага здзіўлення. А вось у другім класе адставанне заўважылі, а пасля трэцяга Сержыка перавялі ў нейкую спецыяльную школу-інтэрнат. І адразу нібыта ўсе асірацелі, і, зразумела, што ў першую калейку бацькі. І адразу ўсім стала бракаваць сінявокай ціхамірнай усмешкі. Там была глыбіня, і гэтая глыбіня прыцягвала і спакоіла.

Калі ягоная першая настаўніца, Лідзія Пятроўна, добрая і простая жанчына ўмеранага тэмпераменту, запытвалася пра што-небудзь з табліцы множання ці з буквара, то ён адказваў на гэта толькі сваёй прыязнай усмешкай, і тут не толькі ёй, а ўсім-усім адразу рабілася відавочнай не толькі недарэчнасць падобных пытанняў, а і наогул самага існавання табліцы множання і альфабэту.

Але як там ні было, у той таямнічай спецшколе чытаць Сержыка ўсё ж навучылі. Праўда, большасць людзей сцвярджала, што чытаць Сержык навучыўся сам, але якраз пра чын навучання меркаванні кардынальна разыходзіліся, бо адна палова сведак казалі, што Сержык навучыўся чытаць па абгортках цукерак, якімі яго закармлівалі бацькі, а другая палова сведак казалі, што Сержык навучыўся чытаць па вінных этыкетках ад бутэлек, якія ў шматлікай колькасці ягоны бацька выпіваў і адзін, і з прыяцелямі.

Абедзве паловы сведкаў дастаткова інфармаваныя і цалкам заслугоўваюць даверу, а таму я схіляюся да таго, што рацыю маюць і тыя, і тыя. На маю думку, вельмі верагодна, што чытаць Сержык сапраўды вывучыўся па цукерачных абгортках, а цукеркі ён купляў на здадзеныя бутэлькі.

А вось пісаць Сержык так і не навучыўся. Як справядліва напісаў адзін сярэднявекowy храніст пра Вялікага Імператара: “Нейкая ўнутраная вы-сакародная нецярплівасць зашкодзіла яму авалодаць гэтым высокім мастацтвам”... Я магу тут засведчыць, што сам працэс навучання не прыносіў Сержыку вялікае радасці, але і не быў фатальна няцярпным, а таму Сержык ажываў толькі пад час вакацыяў ды ўсялякіх шматлікіх выходных, калі маці забірала яго дадому. І гэта сапраўды былі яго найшчаслівейшыя часы. Тады ён наладзіўся на рыбу хадзіць, бывала, адзін пойдзе, а бывала, з хлопцамі, рака побач была, колькі хвілін ад хаты. Начэпіць на кручок хлебны шарык, плюне на яго, закіне ў ваду і глядзіць ужо і не на паплавок, а на вялікіх зялёных стракозаў, якія пілтуюць то над бацвіннем аэру, каля якога ён сядзіць, то над паплаўком ягонай вуды. У яго клюне, яму ўсе крычаць: “падсякай!”, а ён толькі зірне сваімі яснымі вачыма, так што ўсім неяк адразу няёмка зробіцца, нібыта і яны самі не на рыбу прыйшлі. А бывала, наловіць столькі рыб, што ў вядзерца нат вады не нальеш, і дахаты ідзе пад зайздрослівых позіркi менш удалых рыбароў, а ён іх і не адчувае, толькі пасміхаецца, нібыта ведае, што на канцы вуды ў яго белы матыль сядзіць. З ім да самага падворка Сержык і дойдзе. Аддасць рыбу маці, а сам сядзе на ганку і дрэмле, пасміхаючыся аблокам. Маці рыбаю распарадзіцца правільна: луску, вантробы і галовы цюшцы аддасць, тушкі на вячэру падсмажыць, толькі Сержык рыбы не еў, ён і мяса не еў, і яек, адно хлеб з малаком ды яшчэ розныя прысмакі любіў: і мёд, і цукеркі, і халву, асабліва шакаладную. А найчасцей абыходзіўся лустаю хлеба, густа пасыпанага цукрам і намочанага вадой. Мусіць, як і большасць тутэйшых дзяцей. З імі Сержык і бавіў час сваіх вакацыяў. Пойдуць у ягады – усе запаўняюць свае слоікі альбо ў ірты піхаюць, а Сержык ходзіць між дрэваў, прыглядаецца, прыслухоўваецца, лашчыць кару рукой, нібыта вітаецца, і гэтак цалюткі дзень. А як ужо час настане вяртацца, і спытаюцца ў яго: а дзе твае ягады?, ён толькі пасміхнецца, а потым выцягне руку, і на яе адразу ж матыль белы сядзе, дык ён так дадому з тым матылём на выцягнутай руцэ і дойдзе. Тое самае і з грыбамі было. І ўсё ж ніхто не прыносіў з лесу столькі грыбоў і ягад, як Сержык, і грыбы ўсе былі адзін да аднаго: маладыя мацачкі. Людзі толькі дзіваліся: і не заблудзіць жа?!

4. Завод. Дарослае жыццё

Вось так Сержык і жыў, нанізваючы на нітку часу лета за летам, пакуль не скончыліся ягоныя школьныя гады. Маці не захацела афармляць яму пенсію, а замест гэтага ўладкавала Сержыка на завод, у сталярку, падсобным рабочым: з-пад станкоў вымятаць пілавінне і выграбаць абрэзкі. Праца была нескладанаю і не вымагала асаблівых фізічных высілкаў. І хоць начальства прыхільна ставілася да Сержыка, але яно надта не любіла, калі нехта проста так сядзеў ці сноўдаўся без справы. І Сержык гэта адчуў, а можа, яму пра гэта патлумачыў хто са старэйшых рабочых. І вось цэлымі днямі, за выняткам часу на абед, Сержык старанна падмятаў падлогу: на адзін савок прыпадала роўна адна жменя смецця. Гэты сціплы груз Сер-

жык урачыста нёс да кантэйнера, высыпаў і вяртаўся за новай порцыяй. Альбо калі гэта былі абрэзкі, то ён насіў іх па адным у кожнай руцэ ў той жа кантэйнер. Даўгія абрэзкі, як і бракаваныя нарыхтоўкі, ён браў па адным і цягнуў на вуліцу, дзе для іх быў спецыяльны кантэйнер. Калі гэты кантэйнер напаўняўся, то абрэзкі тутэйшыя ўладальнікі катэджаў за нейкія капейкі выкуплялі сабе на дровы для камінаў і печак.

Так у клопатах і працы мінала першая палова працоўнага дня. У абед для Сержыка было крыху інакш. Першыя яшчэ цёплыя месяцы ён ездзіў сілкавацца дадому на сваім ровары, балазе, хата ад заводу была зусім недалёка, але калі насталі халады, і дарога зрабілася небяспечнаю, то Сержык стаў, як усе, браць сабойку ці тармазок. Сядаў звычайна ў кутку на зэдлік з негабляваных дошак і хуценька з'ядаў свой заўсёды сціплы абед, а потым звычайна засяроджваў позірк, найчасцей на брудных фабрычных галубах, альбо размаўляў з Шарыкам, з якім пяць дзён на тыдзень дзяліў і свой абед. Шарык і сапраўды выглядаў на сваё імя, бо пад'ядаў яшчэ і за іншымі рабочымі. А бывала, што Сержык забываўся на Шарыка і спыняў свой позірк на чымсьці даступным толькі ягоным сінім вачам.

А калі зноў настала вясна, то Сержык ужо не толькі прызвычаіўся абедань у цэху, але і палюбіў яго. Як любіў усё, у чым браў удзел, як любіў хату, лес, рэчку і нават сваю спецшколу, пра якую, па-праўдзе, узгадваў вельмі рэдка. Ён ужо не ездзіў абедань дадому, і калі надвор'е было прыветным, то пад'еўшы, сядаў на лавачку пад мурам з сілікатнае цэгля і то назіраў за рухам аблокаў, то пасміхаўся сонейку, падстаўляючы шчокі ягоным пацалункам.

Але і людзей Сержык не пазбягаў, асабліва радаваўся, калі хто старонні прыходзіў у цэх. Ён абавязкова вітаўся адным і тым жа чынам, што стаўся звычайным і ўрачыстым як рытуал: нямоцна, але ўпэўнена, паціскаў за руку, зазіраючы ў вочы, і пасміхаўся сінявока і ціхамірна, потым гладзіў чалавека па плячы і распачынаў з ім гутарку. Гутарка зазвычай складалася з пытанняў: як надвор'е, здароўе, сям'я, бульба, кабанчык? Адказаў звычайна не чакаў, казаў “добра”, пасміхаўся яшчэ больш ветліва-цёпла ды ішоў па чарговую порцыю пілавіння. І ніхто на Сержыка не крыўдаваў.

А потым пачалася восенняя непагадзь, і Сержык зноў абедань у цэху разам з Шарыкам і галубамі. Рабочыя абедзенны перапынак займалі гульні ў даміно, хацелі яны прывучыць да “казла” і Сержыка, але ён заўсёды ставіў не тыя костачкі, яму ніяк не даваліся тонкасці гульні. А можа быць, ён папросту не жадаў выйграваць, каб не крыўдзіць супернікаў, а таму зусім адмовіўся браць у гульні ўдзел, хаця зацікаўлена сачыў за ёю, аднолькава перажываючы за ўсе каманды. І было відавочна, што яму вельмі падабаюцца самыя даміношныя каменьчыкі, але не іхні аверс, як пабіты белымі кропкамі, а менавіта рэверс з аднолькавым чорным геаметрычным рэльефам арнаменту. І ён заўсёды, не хаваючы радасці, пасля кожнага кону перамешваў каменьчыкі па сталю сваімі тонкімі белымі пальцамі, пакуль яго не спыняў хто з найменей цяжкіх гульцоў.

Так пакрысе мінаў час. А потым з'явіўся Віцёк.

5. Ліхадзей

Віцёк таксама быў тутэйшым. А ў цэх ён патрапіў пасля турмы, дзе сядзеў два гады за хуліганства. І адразу з першага дня ён пачаў выказ-

ваць сваю няўстрашлівасць, непакорлівасць, незалежнасць і схільнасць да авантураў. Ніхто не захацеў з ім звязвацца, бо той адразу пачынаў брудна лаяцца, напрошвацца на бойку, намякаючы, што можа даць у бок пяром. У пацверджанне сваіх словаў ён усім ахвочым паказваў на целе некалькі шнараў сумніўнага паходжання, а таксама шматлікія татуіроўкі, якія нібыта сведчылі пра яго, як пра кончанага адчаюгу. І хоць быў Віцёк задзірлівым, але ад сур'ёзных канфліктаў устрымліваўся, бо хлопцы са сталаўкі былі і самі пужаныя, а асабліва хлопцы з піларамы. А таму ён пачаў шукаць тых, хто за яго слабейшы. Спачатку было ўзяўся за Шарыка, але ў таго знайшоўся абаронца, начны вартаўнік Толік, які адразу надаваў кухталёў Віцёку, якому да таго ж даводзіўся родным дзядзькам. Ну і зразумела, што Віцёку не залюбілі, але былі змушаныя яго трываць, бо ён жа таксама быў тутэйшым, а значыцца, укаранелы і аброслы сваякамі.

Віцёк пасля сутычкі за Шарыка на некаторы час супакоіўся, але ягоная душа, няўрымслівая і неахайная, падпала пад уплыў ягоных, часам нягеглых жаданняў, а хутчэй інстынктаў, змушала ўсю ягоную паўдзікую натуру ісці насустрач гэтым жаданням. Карацей, праз колькі дзён альбо тыдняў Віцёк прычапіўся да Сержыка. І таму не стала жыцця, як не стае сонца небу ў кароткія, голыя і змрочныя лістападаўскія дні. Зразумела, нічога такога, што магло падпадаць пад крымінальны кодэкс Віцёк не вырабляў, бо быў і так, што называецца, вучаны, а здэкваўся хоць і грубавата, але ўсё больш па дробязях, што ў звычайным жыцці магло ўспрымацца, як спроба жарту: то вады Сержыку ў кішэню налье, то ў чай жменю солі насыпле, то ў валасы крапне салідолам, то за каўнер сыпне пілавіння, то рабочы халат за хляспік дротам прывяжа. Звычайна падобныя жарты выклікаюць у адказ жарты альбо гучную лаянку. Сержык жа паводле сваёй прыроды не быў здольны ні да першага, ні да другога. Ён толькі адмоўчваўся, неяк вінавата пасміхаючыся.

Калі Віцёкавы здзекі толькі пачаліся, Сержык рабіў выгляд, што нічога не адбылося, нават спрабаваў весяліцца разам з усімі, але неўзабаве ён ужо не быў здатны нават на гэта, і цяпер па начах ён горка плакаў, але слёзы былі сухія, і таму ніхто нічога не чуў. І дзіўна, але ніхто не заўважыў, як пахаладнелі Сержыкавы вочы, і цяпер кривую грывасу на ягоным твары толькі з вялікім перавелічэннем можна было назваць усмешкай. І каб побач быў хтосьці з відушчым сэрцам, то ён, пэўна, змог бы заўважыць некага цёмнага за Сержыкаваю спінаю, і ён бы здолеў адзначыць пагрозу ў тым, што Сержык усё часцей абарочваўся да гэтага за сваёй спінаю, шукаючы вырашэння сваіх праблемаў. Альбо, каб хаця б побач быў хто з сэрцам больш чулівым, то ён здолеў бы пабачыць Сержыкавыя пакуты і папросту заступіўся б за яго, як вартаўнік за Шарыка. Але, на жаль, побач не апынулася нікога ні з відушчым, ні з чулівым сэрцам, хоць і з каменным таксама нікога не было, і таму Сержыкава жыццё з кожным днём ўсё болей нагадвала пекла.

6. Зброя

І калі дзе ў свеце можа існаваць абсалютнае ліха, то для Сержыка чымсьці падобным стаўся Віцёк. І Віцёк сам жа падказаў Сержыку шлях барацьбы з ліхам альбо гэты шлях падказаў яму той цёмны, што за спінаю.

Распавядалі так: аднойчы Сержык сядзеў і стругаў спізорыкам бра-каваную з-за шматлікіх сучкоў рэйку, Віцёк, праходзячы міма, з'едліва заўважыў, што Сержык выразае меч, каб адпомсціць яму адразу за ўсе крыўды. Невядома, ці думка пра зброю прыйшла да Сержыка паступова, як прарастае трава, ці мільганула імгненна, як бліскае маланка, але яна заняла Сержыкаву галаву цалкам, нат адсунуўшы на другое месца думкі пра тое, як ухіліцца штодзённых крыўдаў.

Карацей, у Сержыкавых галаве і душы адбыліся пэўныя зрухі, і тут якраз яму на вочы патрапіў дубовы кій. Потым ніхто толкам не мог патлумачыць, як дрын апынуўся ў цэху. Можа, яго прынёс хто са старонніх, каб скарыстаць пад якія гаспадарчыя патрэбы, але ягоная крывасць і вузлаватасць паказвала на ягоную непрыдатнасць, але выкінуць яго ні ў кога не даходзілі рукі, і кій заняў невялікае месца ў адным з куткоў і мірна чакаў, нібыта ведаючы, што яшчэ спатрэбіцца.

І вось у адзін дзень Сержык прыгледзеў дубовы кій сабе пад зброю. Паўтары метры даўжыні, пакрыты карой, у самай сваёй тонкай частцы таўшчынёй з мужчынскае перадплечча, са мностваў спілаў ад сучкоў: гэткая фактура дае мне права падазраваць, што дрын быў стволікам маладога дубка, спілаванага пры каранях і кроне.

Колькі часу Сержык не чапаў дрына, але па некалькі разоў на дзень падыходзіў да яго і глядзеў; глядзеў так зачаравана, што ягоны твар набыў аблічча страчанасці, але праз гэту страчанасць стала прагляднаю жорсткая рашучасць, якую досыць часта блытаюць з мужнасцю. І гэта азначала адно: Сержык, нарэшце, наважыўся.

Спачатку ён адпілаваў ад кія самую тонкую частку – сантыметраў трыццаць – пілаваў доўга, чатыры дні, хаваючыся ад усіх па цёмных кутках, адхопліваючы ад асноўнай працы кавалачкі часу. Пілаваў нажоўкай, каб не прыцягнуць залішняе ўвагі. На цыркулярцы ён зрабіў бы гэта за лічаныя імгненні, але да цыркуляркі быў патрэбны спецыяльны допуск, а яго як і да іншага механічнага рыштунку Сержык не меў, і яму давялося прасіць бы каго, і пачаліся б роспыты, а Сержык інстынктыўна здагадаўся, што павінен дзеля сваёй мэты захаваць працу ў таямніцы, каб неасцярожным рухам не выкрыць сваіх планаў. Потым ён прынёс з дому вялікі крывы садовы нож і два дні вастрыў яго, затое ўсяго за дзень зняў кару з дрына. Яшчэ тры дні пайшло на тое, каб абчасаць дзяржанне нажом і адшліфаваць яго наждачнай скуркай, бо ў дадатак да тонкіх пальцаў Сержык меў маленькія, пульхныя далоні, як у дзіцяці. А потым праца прыпынілася на колькі дзён, бо Сержык не мог пакуль нічога прыдумаць у якасці наверхшпа.

Увесь гэты час Віцёк дапякаў Сержыка, але той у адказ толькі загадкава пасміхаўся і занята маўчаў, прыбіраючы цэх. І ніхто не заўважыў змены ўсмешкі на крывую і жорсткую. Усе Сержыкавы думкі былі засяроджаныя на тым, як дарабіць зброю і як захаваць таямніцу. І пакуль што яму шанцавала. Аднойчы, шпацыруючы каля чыгункі, Сержык заўважыў на зямлі пад слабым снегам жалезны клін, якім замацоўваюць рэйкі на стыках. Сержык схаваў клін у кішэню, потым адчысціў яго ад іржы, навастрыў, намазаў салідолам і загнаў малатком у канцавую, самую тоўстую частку дрына, так што вонкі выйшаў маленькі кончык. І вось зброя была гатовая – атрымалася нешта сярэдняе паміж мачугай і чаканам – засталася толькі добра схаваць зброю, каб яна ў належны час была пад рукой, і чакаць зручнага моманту. І такі момант надарыўся ў пятніцу.

7. Вайна

Тая красавіцкая пятніца прыпала якраз на трынаццатае. Дзень быў пахмурным і паказваў ці то на дождж, ці то на мокры снег. Сонейка зірнула толькі адзін раз на ранку і адразу схавалася. Халодны і пераменлівы вецер круціў на небе аблогі, ніяк не даючы ім збіцца на цяжкія, устойлівыя хмары.

Віцёк на надвор'е не зважаў, яму было кепска па-любому. Учора ён спаткаў зонаўскага карашка і таму на працу прыйшоў з бадуну. У галаву булака толькі адна думка: палячыцца. Але да абеду пра гэта нат і думаць не выпадала, а таму Віцёк злаваўся, і жарты яго з гэтае прычыны былі хоць і нескладаныя, але асабліва жорсткія. Ён нервова чакаў абеду, бо ў шкапчыку яго чакала пляшка “Васілісы”.

Пад абед ветру ўсё ж удалося сагнаць аблогі ў хмары і абтрэсці з іх мокры снег.

Віцёк, каб не дзяліцца лекамі, нават не зняўшы каску, сеў абедань асобна ад усіх: на лаве, каля расчыненага шкапчыка ён расклаў хлеб, кавалкі каўбасы, два вараныя яйкі, вэнджанае сала, ачышчаную цыбуліну і салёныя гуркі, і адзін толькі выгляд ежы выклікаў у яго дрыжыкі. Ён нервова зрэзаў з рыльца пляшкі пластык, наліў стограмоўку і перакуліў яе ў рот, пагрыз крыху гурок і закурыў, задаволена гмыкнуў і перакуліў яшчэ адну стограмоўку, і праз некалькі хвілінаў кроў спыніла свае ўдары ў скронях, і ўваччу пасвятлела.

Сержык ні на хвіліну не выпускаў з-пад увагі свайго ворага, і калі пераканаўся, што Віцёк яшчэ колькі затрымаецца каля шкапчыкаў, то пайшоў і дастаў сваю зброю з таёмнай схованкі і рушыў на Віцёка. Віцёк якраз толькі выпіў трэцюю стограмоўку і актыўна заядаў напой яйкам і вэнджаным салам. Яны спаткаліся вачыма, Віцёк не пазнаў Сержыка, страх прыклеіў яго да лавы, крык затохся ў нападпраглынтай ежы.

Сержык узяў сваю зброю, каб раз і назаўсёды пакараць ліхадзея і знішчыць такое ліха, якога ён не зведаў за ўсё сваё жыццё. Сержык радасна засмяяўся, убачыўшы дзікі жых у сініх вачах свайго ворага.

Мачуга з лёгкасцю раструшчыла каску, так што аскенкі пырснулі ва ўсе бакі. Віцёк нарэшце ці праглынуў, ці вырыгнуў заедкі. Боль апёк ягоны твар, ён церануў па твары рукой. Віно яшчэ не паспела як след разгнаць загуслую з вечара кроў, яна выглядала амаль чорнаю на тыльным баку далоні, і Віцёк заенчыў, нібыта цюшка пад швайкай. У такім выглядзе яго і заспелі аматары даміно.

8. Душа

Сержык, гледзячы перад сабою ўтрапёным, невідучым позіткам, прайшоў цэхам, і ніхто нат і не падумаў яго запыніць. Выйшаў за вароты і, сеўшы на лаву, заплакаў. Снег стаў падаць яшчэ больш густа. Ён ліпнуў да твару, змешваўся са слязьмі і адразу ж раставаў. Неба было такім нізкім і цёмным, што здавалася снегу не будзе канца, як не будзе канца слязам. Але праз некалькі хвілінаў вецер перамяніўся, і неяк умомант хмары расмакталіся, і адразу на палову неба заблішчэла сонца, і неўзабаве пацяплела, і таксама неўзаважна высахлі слёзы і нават след іхні прапаў. Сержык зірнуў на свае дрыжачыя рукі, потым паглядзеў на неба і спаткаў

там у высокай сінечы сонца, потым яшчэ раз зірнуў на рукі і выпцягнуў іх перад сабой, звёўшы далоні ў жменю, потым развёў іх і глыбока ўздыхнуў, раптам апусціў правую руку, а левую ўзняў угару. І тут якраз на гэтую руку сеў белы матылёк, раз-пораз трапечучы крыламі. І Сержык, зразу-мела, не ўбачыў, як зацяплелі трапічным небам ягонья ўласныя вочы і як на вусны вярнулася заўсёдная ціхамірная ўсмешка.

Эпілог

Віцэка завезлі ў паліклініку, там на твар яму наклалі некалькі швоў і адпусцілі, даўшы даведку на тры дні. Але праз тры дні Віцэк у цэх не вярнуўся. Так яму параілі, і Віцэк паслухаўся. А яшчэ яму параілі не помсціць і не ўзбуджаць крымінальнае справы, Віцэк паслухаўся і гэтак парады.

А Сержык застаўся пры сваёй нескладанай працы і дагэтуль прыбірае цэх. І калі заходзіць які новы чалавек, то Сержык адкладае свой савок і абавязкова здароўкаецца, нямоцна, але ўпэўнена паціскаючы руку, потым гладзіць чалавека па плячы і, зазіраючы ў вочы, запытваецца пра сям'ю, пра бульбу, пра цюшку і, не чакаючы адказу, адорвае субяседніка сваёй ціхамірнай усмешкай, і той, гледзячы ў гэтыя таямнічыя сінія глыбіні, бывала, што і забудзецца, навошта сюды прыйшоў, а потым, канечне ж, абавязкова схамянецца і пабяжыць паводле сваіх пільных справаў.

Р. С.: У той дзень ніхто чамусьці не звярнуў увагі на Сержыкаву зброю, а пазнейшыя пошукі не далі ніякіх вынікаў. У Сержыка запыталіся таксама, але і гэта нічога не дало. Адбывалася прыкладна так?

– Схаваў?

– Схаваў.

– А дзе?

– Не ведаю.

– А можа, выкінуў?

– Можа, выкінуў.

– А куды?

– Не помню, – і ўсміхаўся сваёй такой сінявокай і ціхамірнай усмешкай, што распытваць далей рабілася няёмка.

І было за цэхам адно месца, дзе заўсёды кружляў вялікі белы матылёк. Час ад часу Сержык туды падыходзіў, глядзеў, пра нешта ўздыхаў, але рукі не выпцягваў. І калі б хто чуйны з відушчым сэрцам зазірнуў бы тады Сержыку ў вочы, то заўважыў бы там халодны бляск, а за плячыма здолеў бы заўважыць нейкі цёмны цень, і нават не цень, а толькі смутны намёк на абрыс.

Уладзімір Папковіч

...Адзінота – не жорсткая кара...
То найлепшыя ночы і дні...

Самота

ПРЫВІДНЫЯ МРОІ

А думкі ніяк у гурт не збіраюцца,
Словы не ладзяцца ў сказы ніяк.
Прывіднае гледзішча ўсё паўгараецца:
На снезе калядным крывавы камяк.

Гэта з дзяцінства ў мяне засталася:
Страх падсвядомы і крыкі ўначы...
Хто мне прызнаецца: што адбылося?
Свет толькі шчэрыцца: Ціха! Маўчы!

Бог не пярэчыць... Значыць, дазволена...
Хто пераможа: прарок альбо хлус?
Сцежкай, якая вякамі намолена,
Крыж свой нясе на Галгофу Ісус...

01.01.2011

СТОГН

Як жыць нам з незагоеным сумленнем?
Дзе той прарок, што нам праясніць зрок?
Ці Бог нам пасылае свой папрок,
Што Дух не збераглі мы ў пасталенні?

Не Храм святы будзем, а палац,
І там гартуем не Душу, а цела.
Самотная, змарнела і здранцвела.
А д'ябал нас імкнецца забаўляць.

Што ж, песняры, спявайце гімн Мамоне,
Нямоглых падымаючы на смех,
Забыты словы “пакаянне”, “грэх”...
Няўжо, Паэт, твая душа не стогне?

ЖЫВУЧЫ НА ГЭТАЙ ЗЯМЛІ...

Жывучы на гэтай зямлі,
як адчуць ад жыцця асалоду,
калі тыя, што знекуль прыйшлі,
кпяць-смяюцца з нашага роду?

Я магу дапусціць, што ў кагось
крышку здольнасці не хапае
зразумець нас... Але гэта злосць,
неабачлівая і сляпая, –
ну, адкуль бярэцца яна,
каб бурыць векавое бяздумна?
Скрозь балююць бязглуздасць, мана...
І з таго мне балюча і сумна...

ДУША

Чую, як просяць: “Не лезьце ў душу,
Я там патаемнасць хаваю».
А я не баюся: “Зірніце, прашу,
Вам насцеж яе адкрываю...
Глядзіце, чапайце, няхай забаліць,
На спёку яе, у завею!
А то, распанеўшы, не зможа любіць,
А то, як скарынка, счарсцвее.”
Ёй гарача робіцца на скразняку,
Ад спёкі яна не згарэе...
Лёгка жывецца на стальым вяку,
Калі душа не старая.

* * *

Жывецца сумна, што там гаварыць...
Няёмка, змрочна, цесна, як у танку.
Ніводзін позірк ветла не гарыць,
А злосна зыркаюць без перастанку.

Разгублена схіляю галаву,
Праходжу непрыкметна, бокам-бокам.
Па плошчы, дзе прызначваў рандэву,
Крадуся ціха вераб'іным крокам.

Я заадно з народамі быць любіў.
Рубель, як меў, любому мог пазычыць.
Ну, што каму такое я зрабіў,
Што ворагам мяне "хто трэба" лічыць?

НЯЎПЭЎНЕНАСЦЬ

Хтось мне сказаў: "З такім рэсурсам,
Калі як трэба захапець
І плыць заўжды належным курсам,
То можна высака ўзляцець."
А я крычу: "Не прадаюся!"
А я крычу: "На тым стаю!"
А сам баюся: надарвуся,
Што заспяваў, не дапяю...

ПЛАНІДА

У застоллі – адзін, у натоўпе – адзін,
І нават адзін – з табою.
Ад думкі пра тло змарнаваных гадзін
Няма мне ані адбою.
Жыву на самоце, бы хто мяне ўрок...
Разгадкі ў душы шукаю...
Не, я адзіноцтва не прагнуў знарок –
Планіда мая такая.

* * *

Я чытаю чужога паэта...
Адчуваю: па духу ён свой.
Колькі спета ўжо й перапета...
Тчэцца ў свеце бясконцы сувой.
І паміж шанаваных, забытых
Ці абыйдзеных у дзядзьбе

Хтось застаўся ў куточку сіта,
Каб патрапіць на вочы табе.
Ён гаворыць на простаі мове,
Ён бядуе, смяецца... жывы...
Пашукайце свайго, панове,
Хоць з чужыны, а духам, як вы...

СКАРГА

(Паводле Робэрта Гэрнгарта)

Гадзіннік на вежы гадзіну прабіў,
А я ж анічога яшчэ не зрабіў.
Гадзіннік на вежы прабіў ужо дзве,
Пуста пакуль што ў маёй галаве.
Гадзіннік на вежы прабіў ужо тры,
Ніводнае думкі, чорт іх бяры!
Гадзіннік на вежы чатыры адбіў,
Меў я задуму, ды хутка згубіў.
Гадзіннік на вежы прабіў ужо пяць,
Пустая парода – не варта й капаць.
Гадзіннік на вежы прабіў шэсць разоў.
Пара ўжо і выпіць! Без тармазоў!

АДЗІН

Я – адзін. І я цяпер свабодны.
Вольны ад хвалы і ад брахні.
Я маўчу, і тым – усенародны.
Бо й народ знямогся ад гульні.

МАМІН ЗАПАВЕТ

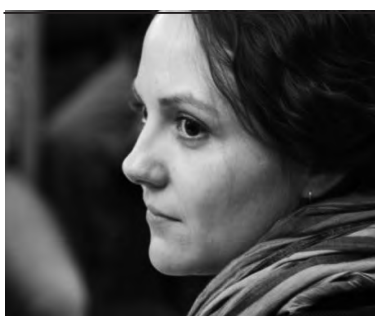
Са мною побач
рускія, яўрэі,
палякі,
беларусы-землякі.
Усіх нас сонца без выбору грэе,
Спяваюць – на ўсіх мовах
Ручайкі.
Я нарадзіўся
Кроўным беларусам,
Таму не дзіўна:
Беларусь люблю.
І беларусам у нябыт вярнуся,
У нашу бацькоўскую зямлю.
Не выракуся матчынага краю...

Але які б я патрыёт ні быў,
Не па крыві
Сяброў я выбіраю,
Не па крыві жанчыну палюбіў.
Па маміных вучыўся заветах,
Бо лепшага не сустракаў судзі.
“Са злодзеем, казалы, з прайдзісветам,
З бандытам, сынку, дружбы не вадзі.”
Я не сябрую з тымі,
Хто згубіў святое,
А ў іх мазгах адбыўся ператрус...
Яны ж мяне цураюцца
За тое,
Што я живу яшчэ...
Што беларус...

АДЗІНОТА

Адзінота – не жорсткая кара...
То найлепшыя ночы і дні.
Час узлёту:
Вялікая мара
Не трывае пустой мітусні.
Гэта час пазбаўлення ад путаў,
Ад будзённых і дробязных спраў.
І не бойся душэўных пакутаў –
Гэты лёс ты свядома абраў.
Ты – наперадзе.
Ты адарваўся
Ад натоўпу, што квола брыдзе.
Ты памкненнямі кіраваўся,
Невядомымі грамадзе.
Будзь адзін.
Для душы гэта лекі.
Ты адзначаны Богам –
Тварыць.
За табою брыдуць чалавекі.
Ім душа твая,
зоркай гарыць.

Вольга Гапеева

...доктар, там людзі паміраюць
без кахання...

Кардыяграма: гісторыя адной нязгоды

Казка-фарс

ДЗЕЙНЫЯ АСОБЫ:

Р о з у м – асоба мужчынскага полу

С э р ц а – асоба мужчынскага полу

П а ш т а л ь ё н – асоба мужчынскага полу

А м у р – асоба жаночага полу

Д о к т а р – асоба мужчынскага полу

Ч ы р в о н а я а к с а м і т н а я с у к е н к а – асоба
ніякага полу

ДЗЕЯ I

На сцяне нацягнуты экран, на які праектуецца відарыс поля і будоўлі. Чуваць, як працуюць будаўнічыя краны і іншыя прыстасаванні. Да глядачоў спінамі сядзяць дзве асобы Сэрца і Розум. Яны пацягваюць віно з пляшкі і маўчаць. Да іх падыходзіць Пашталён.

П а ш т а л ь ё н. Калі не памыляюся, Вы — Сэрца.

С э р ц а. Ну, я...

П а ш т а л ь ё н. На Вашае імя прыйшоў канверт. Вось, стаўце подпіс.

Р о з у м. Подпіс? Пад што?

С э р ц а. Ды супакойся, якая розніца.

Р о з у м. Якая? Там можа...

С э р ц а. Хм, я думаю...

Р о з у м. А ты ўмееш думаць?

С э р ц а. Як быў нахабнікам, так ім ты і застаўся. Чапляешся за словы, нібыта за каханку.

Р о з у м. Зазвычай гэта ты не можаш адступіцца, вядома ж, жораў у небе – гэта не сініца.

Сэрца хоча нешта адказаць, яны амаль гатовыя кінуцца адно на аднаго.

П а ш т а л ь ё н. Кх. Кх. Дык вы падпішаце?

Сэрца і Розум узгадваюць, што яны не адны, азіраюцца на паштальёна быццам і не збіраліся сварыцца.

С э р ц а. Ну так, а дзе мая асадка? (*Шукае па кішэнях, Розум працягвае яму асадку, Сэрца недаверліва паглядае на яго.*) Дзякуй.

Паштальён сыходзіць.

С э р ц а. Што, ужо крадзем асадкі?

Р о з у м. Ды ладна, не крыўдуй. Лепш паглядзі, што ўнутры. Зваротны адрас ёсць?

С э р ц а. (*круціць канверт з розных бакоў*). Няма.

Калі Сэрца разрывае канверт, рэзка знікае святло, бачная маланка, чуюцца гукі ўсіх прыродных катаклізмаў. Потым святло вяртаецца, Сэрца і Розум сядзяць тварам да гледачоў. Сэрца з няшчасным выразам твару трымае ў руках стралу.

Р о з у м. Табе не падабаюцца амура стрэлы? Зламі.

С э р ц а. Ён пусціць новую.

Р о з у м. Ну, так, гарбатага, як кажучь, выправіць магіла. (*Даволі працяглая паўза.*) Паслухай, а гэта добрая ідэя...

С э р ц а. Што, выправіць???

Р о з у м. Не, магіла.

С э р ц а (*здзіўлена і вусцішна*). Ты думаеш...

Р о з у м (*не дае Сэрцу скончыць думку, абдымае яго за плечы*). Я думаю, што ты стамілася кахаць, (*убок*) а як стаміўся я, (*Сэрцу*) і ці не здаецца Вам, спадар мой Сэрца, што ўсім было б прасцей, калі б наш сябра Амур сышоў бы ў іншы свет?

С э р ц а (*з дурнаватым, але шчырым выразам твару*). Ты хочаш, каб грамадзянства ён змяніў?

Р о з у м (*бачыць найўнасць Сэрца*). Ну, метафарычна, скажам, так. Галоўнае на асяржонасць не забыцца. Забіць Амура і сухім застацца не так і проста.

С э р ц а. Забіць???

Р о з у м (*супакойваючы*). Забіць, забыць, запіць. Мы выкінулі літару ды іншую знайшлі, і слова засталася словам, мо нават лепшым сталася яно, дык што ж з таго, калі замест Амура паветрам дыхаць будзе нехта іншы? Само ты ведаеш, гэтая зараза псуе і нервы, і настрой, і часам вядзе да самагубства. А ўсё праз што? Што ў Амура праблемы са зрокам.

С э р ц а. Ты што-о-о-о??

Р о з у м (*спакойна паднілоўваючы пазногі*). Даўно ўжо чуткі ходзяць. Ды што там чуткі. Статыстыку паслухай. На дзесяць шлюбаў адзінаццаць развядуцца, са ста выпадкаў смерці прычынай дзевяноста дзевяці — каханне. Ты ведаеш, як адказалі на пытанне: ці ў каханні шчасце? Сто чалавек са ста казалі НЕ. І мелі рацыю. А ты не маеш... Але нічога, цяпер мы будзем разам і ўсю заразу выкінем з цябе. Пачнём трэніравацца ж заўтра.

С э р ц а. Дзякуй дружа, ты, я бачу, мяне ніколі не падманеш. Святло тваіх вачэй надзею дорыць мне, але як змагу аддзячыць?

Р о з у м. Пра што ты кажаш, супакойся. Няўжо не ведаеш, што для мяне галоўнае, каб сябра не хварэў, (*убок*) і мне не замінаў нармальна думаць, (*да Сэрца*) і каб жыццю ягонаму нішто не пагражала, (*убок*) і адпаведна майму... ну, можа толькі...

С э р ц а. Кажы. Нічога для цябе мне не шкада.

Р о з у м. Мм... Чырвоны... – твой любімы колер?

С э р ц а. Ну так. А што?

Р о з у м. Я чуў, што ў цябе сукенка ёсць.

С э р ц а. Ты да чаго вядзеш?

Р о з у м. Я???

С э р ц а. А-а-а (*бьццам здагадаўшыся*), ну ты б даўно сказаў, ёсць у мяне адзін знаёмы...

Р о з у м. Я не ў гэтым сэнсе. Чырвоная сукенка з аксаміту.

С э р ц а. А, гэтая, ну, зараз яна не ў мяне.

Р о з у м. А дзе?

С э р ц а. Амур забраў. Я ж зараз не кахаю. А табе яна навошта?

Р о з у м. Мне? А-а, я збіраю рэчы даўніны і прыгажосці. І толькі каханню мне не стае. Усе кажучь пра яго, нібы пра цуд. Хоць на цябе зірнуўшы, ніколі б не сказаў. А так як мы дамовіліся, што для твайго ж здароўя лепей будзе пазбавіцца вось гэтага пачуцця, табе сукенка ўжо не спатрэбіцца.

С э р ц а. Напэўна рацыю ты маеш. Але як нам яе дастаць?

Р о з у м. Ну, ты можаш закахацца? Не, што кажу я. Мы знойдзем іншы спосаб. Дарэчы, вось і нагода будзе пабачыцца з Амурам, а потым развітацца назаўсёды.

С э р ц а. Дамовіліся.

Р о з у м. Згода.

З а с л о н а

ДЗЕЯ ІІ

Пакой Амура, яна ляжыць на ложку і нешта натхнёна піша. Чырвоная сукенка вісіць на вешаку. Намалёваныя дрэвы падвешаныя галавой долу. Уваходзіць Пашталёў.

П а ш т а л ь ё н. Вы паглядзіце на яе. Лайдача. Я цэлы дзень лісты разносіў, завязваў кантакты з кліентурай, ні на хвілінку не прысеў і нават не абедаў. А ты? Ляжыш?

А м у р. Працую. Таксама. Вось паслухай.

Хвіліна без цябе не мае сэнсу.

Нашто майму дурному біцца сэрцу?

Ты не са мной, і вочы засціць змрок.

Усе крокі без цябе – да смерці крок. (*Пстрыкае пальцамі і пачынае гукаць музыка*).

П а ш т а л ь ё н. Усё б'еш на жаль.

А м у р. А то ж. Стратэгія не з лепшых, але даволі часта дапамагае.

П а ш т а л ь ё н. Ты б лепш практыкавала стрэл, а вершы з інтэрнэту на-качаем. Дзе лук і стрэлы? (*Амур не звяртае ўвагі, занятая справай складання верша. Пашталёў азіраецца навокал, потым зазірае пад ложак і дастае адтуль запылены лук і стрэлы.*) Трымай. (*Кладзе прылады Амуру на жывот*).

А м у р (*незадаволена бярэ лук і пачынае цэліцца ў мішэнь*). Ну што, аддаў?

П а ш т а л ь ё н. Аддаў.

А м у р. І што яно, узрадавалася навіне? Забілася хутчэй ад шчасця? Ад радасці было гатовае расцалаваць увесь свет? (*Пускае стралу.*)

П а ш т а л ь ё н. Хто? Сэрца?
 А м у р. Ну не ты ж! (*Бярэ наступную стралу.*)
 П а ш т а л ь ё н. Узрадавалася? Я б не сказаў. Забілася? Ну так, але ад гора.
 Ад безвыходнасці было гатовае акамянець.
 А м у р. Хто? Сэрца?
 П а ш т а л ь ё н. Ну не ты ж.
 А м у р. Ты з кімсьці блытаеш яго. Няўжо канверт ты іншаму аддаў? (*Хапае яго за грудкі.*)
 П а ш т а л ь ё н. Мяне ў чым хочаш можаш вінаваціць, але ў тым, што працы я не ведаю сваёй, за столькі год сумеснай справы, ці памыліўся я хоць раз?
 А м у р. Прабач, я не хацела крыўдзіць. Але ж занадта непадобным падаўся твой расповед. Да Сэрца Сэрца не падобна. (*Задумваецца.*)
 П а ш т а л ь ё н. Хварэе можа? Ды не грузіся. Яно там не адно, а з сябрам. Ён дапаможа.
 А м у р. З сябрам? Што яшчэ за сябра?
 П а ш т а л ь ё н. Ну, шэранькі такі і ў акулярах.
 А м у р. Р-О-З-У-М? (*не верыць сваім вушам, губляе прытомнасць.*)
 П а ш т а л ь ё н (*у паніцы*). Розум? А-а-а-а!!! Дзе???? Калі??? (*Бачыць, што нікога няма і паварочваецца да Амура. Яна ляжыць беспрытомная на падлозе.*)
 Амур, жывая ты? Пульс ёсць? Уся збялела. Без доктара не абысціся. (*Дастае тэлефон, набірае нумар*). Алё. Банжур, мес'ё доктар. Ну так, выпадак выключны. Так, так мы вас чакаем.

Амур прыходзіць у сябе.

А м у р. Дык значыцца ў Сэрца лепшы сябра Розум. (*Хоча падняцца*).
 П а ш т а л ь ё н. А можа пачакаем спецыяліста?
 А м у р. Каго?
 П а ш т а л ь ё н. Доктара.
 А м у р. Якога доктара?
 П а ш т а л ь ё н. Ну, ты звалілася тут, пульсу не было, амаль памерла, я і паклікаў доктара.
 А м у р. О, не.

Уваходзіць доктар.

Д о к т а р. А вось і я. Чакалі? Хто тут хворы?
 А м у р (*атрасае з сябе пыл*). Вы памыліліся адрасам.
 Д о к т а р (*дастае з кішэні паперку і чытае*). Чырвоная 17, корпус 3?
 П а ш т а л ь ё н. Кватэра 20.
 Д о к т а р (*глядзіць на паперку, дзе і запісаны адрас*). Ну так, усё правільна.
 Д о к т а р (*падыходзіць да паштальёна, яны паціскаюць рукі*). Доктар.
 П а ш т а л ь ё н. Паштальён.
 Д о к т а р (*падыходзіць да Амура, працягвае руку*). Доктар.
 П а ш т а л ь ё н (*адказваючы за Амура*). Хворы.
 Д о к т а р. Каб высветліць агульную карціну вашага здароўя, адкажам на пытанні тэсту, добра? Так, значыцца, пачнем. Які ў нас зараз год?
 А м у р. 2010, ну для будыстаў 2553, для мусульман — 1432, а для іудзеяў 5771 год.
 Д о к т а р (*запісваючы ў нататнік*). Ага, святomasць блукае. А галасы вы чуеце?
 А м у р. Вядома ж, я ж не глухая.
 Д о к т а р. Ага (*запісвае ў нататнік*), і што яны Вам кажуць?

А м у р. Хто што. Да прыкладу, вась Вы пытаецеся пра гады.
Д о к т а р. Кх-кх. Ну добра. А якія асацыяцыі ў Вас выклікае слова “малако”?
А м у р. Прамазала, мазіла... (*паказвае жэстам як яна страляе з лука*).
Д о к т а р (*запісвае ў нататнік*). Так-так, агрэсія ў латэнтным стане.
А м у р. Што?
Д о к т а р. Сяброў у Вас шмат?
А м у р. (*паглядае на Паштальёна*). Ну так сабе...
Д о к т а р. А ворагаў?
А м у р. Яны паўсюль..
Д о к т а р (*радасна хапаецца за асадку і запісвае*). Псіхоз паранаідальны.
А м у р (*да Паштальёна*). А ты ўпэўнены, што гэта доктар?
П а ш т а л ь ё н. Ну так.
Д о к т а р. А што пра Віні Пуха можаце сказаць?
А м у р. Пра каго? Не, з ім я не знаёма. А вась Сатыр да нас бывае і заходзіць.
Раскажа паказку другую.
Д о к т а р (*глядзіць зацікаўлена*). Акцэнтацыю такую яшчэ не бачыў у практыцы сваёй. Так, ладна працягнем тэст. (*Разгортвае скрутак паперы і ён разварочваецца недзе на метр.*)
А м у р (*пабачыўшы памер тэсту*). Доктар, там людзі паміраюць без каханьня.
П а ш т а л ь ё н. Ці праз.
А м у р. Я не магу хварэць.
Д о к т а р. А можа Вам таксама закахацца. Некаторым дапамагае. Хоць навукова патлумачыць не магу, але былі выпадкі, калі там нейкі... забыўся на імя – бадун? тапун? Не істотна, працяў стралою сэрца, так бы мовіць, і ўсё прайшло. Яно забілася нібыта новае, нібы матор.
А м у р. А вы даўно абследвалі яго?
Д о к т а р. Каго?
А м у р. Ну, Сэрца.
Д о к т а р. А што, праблемы?
А м у р. Я думаю што, так. Здаецца, з’ехаў з глузду.
Д о к т а р. Вы што? Чаму?
А м у р. Вы чулі, каб Сэрца з Розумам заводзіла сяброўства?
П а ш т а л ь ё н (*закрывае ёй рот*). Я думаю, ёй трэба адпачыць, расслабіцца, паспаць. Ёй нельга нервавацца. (*Выправаджваючы доктара*). Яна перажывае за сябра аднаго. Напэўна, у яго праблемы са здароўем. Вы, можа, зойдзеце і да яго? Вось і адрас. (*Дае яму паперку.*)
Д о к т а р. Выпадак выключны?
П а ш т а л ь ё н. О, выключней не бывае.
Д о к т а р. Ну добра. Усяго вам, і па-болеі, а болю меней. Ха-ха.
Доктар сыходзіць, Амур і Паштальён.
П а ш т а л ь ё н. Ты што, хацела, каб нас раскрылі? Паўсюль шпіёны. Розум, ён не спіць. На нас даўно ён мае зуб.
А м у р. Ты чуў, што ён сказаў? Мне – закахацца? Ён – ідыёт?
П а ш т а л ь ё н. Ды не, ён – доктар. Табе патрэбны ідыёт? Зараз (*бярэ тэлефонны даведнік*). Так “Г” – ідыёт. (*Спыняецца, узгадаўшы*). Але ж мы вырашылі ў ідыётаў не страляць...?
А м у р. Ты ведаеш чым гэта пахне?
П а ш т а л ь ё н (*прытохваецца*). А што, смярдзіць?
А м у р. Адразу бачна з Розумам ты не знаёмы. (*Здэкліва*). Пра пераносны сэнс нічога ты не чуў?
П а ш т а л ь ё н. Ну, з Сэнсам калісіці мы пілі. А пераносны, гэта што, ягоны брат?

А м у р. Амаль што. Карацей, мне, каб закахацца, патрэбна – што?
 П а ш т а л ь ё н. Страла.
 А м у р. Лагічна. А хто пускае стрэлы каханья?
 П а ш т а л ь ё н. Амур.
 А м у р. Я.
 П а ш т а л ь ё н. Ты.
 А м у р. Амур
 П а ш т а л ь ё н. Амур. (*Пужаецца ад зразуметага і закрывае рот рукамі.*)
 А-а-а-а.
 А м у р. І я пра тое ж. Калі сама сабе пачну пісаць лісты і стрэлы выпускаць, падобным да чаго ўсё гэта будзе? Пасля такога, напэўна, з доктарам часцей я буду сустракацца і, думаю, не дома.
 П а ш т а л ь ё н. А дзе?
 А м у р. За кратамі дурдома. А мо паспрабаваць?..
 П а ш т а л ь ё н. Ты што, зусім ужо мазгі адпіла?
 А м у р. Я ж не п'ю.
 П а ш т а л ь ё н. Ну адмарозіла. Не важна. Калі цябе на працу бралі, сама падпісвалася пад тэхнікай бяспекі. Інструкцыю ўзгадай (*кідае ёй паперку*). Пункт нумар шэсць.
 А м у р (*чытае*). Аб'ектыўнасць вышэй за ўсё. Ні з Розумам, ні з Сэрцам сустракацца нельга. На правакацыі не паддавацца і нельга закахацца.
 П а ш т а л ь ё н. Адказны пост ахвяраў патрабуе. Хоць невядома, каму з нас пашанцавала болей. Ну чым каханне не наркотык? Адночы пакаштуеш і едзеш з глузду. І зрэшты ў нечым наркадылерамі можна нас назваць. Галоўны прынцып..
 А м у р. Гандлюем, але не ўжываем.
 Гучыць вясёлая музыка, яны таньчаць.
 З а с л о н а

ДЗЕЯ ІІІ

Сцэна 1.

Сэрца сядзіць за партай, вакол яго ходзіць Розум з указкай.

Р о з у м. Так, значыцца, пачнём заняткі нашы. Асадка? Сшытак? Добра. Задача першая. На лаўцы ўвечары з дзяўчынай ты сядзіш. І тут ты чуеш, мовіць прыгажуня: “Вой, нешта стала прахалодна, і пальчыкі мае замерзлі.” Твая рэакцыя?

С э р ц а. Я абдыму яе, вядома ж, прыцісну да сябе мацней і пацалункам жарсным сагрэю.

Р о з у м. Адказ няправільны. Два балы.

С э р ц а. А што не так?

Р о з у м. Усё. З пачатку да канца. Яна замерзла? Хлусіць болей хай. Ішла на шпацыр, ведала, не дзень. Чаму не апранулася цяплей? Звычайны хітрык. На жаль цябе бярэ. А ты ўжо і гатовы. Развесіў вушы, сліні распусціў. Халодна, скажа, адкавай: Ну так не травень месяц, ці прапануй пайсці па хатах. У крайнім выпадку налі гарэлкі. Хай грэецца. Усё запісаў і зразумеў?

С э р ц а. Так, так. Цікава. Ніколі не думаў у ракурсе такім. Давай яшчэ.

Р о з у м. Яшчэ? Ну, слухай. Дзяўчына прапануе ісці ў філармонію, канцэрт класічнай музыкі, гадзіны гэтак на паўтары.

С э р ц а. І ў чым праблема? Часам карысна і класікаў паслухаць.

Р о з у м. Праблема ў тым, што ўвечары як раз паказваюць матч тваёй любімай каманды.

С э р ц а (*задумайшыся*). Праблема, вядома ж. Але ж я буду на канцэрце не адзін, а з каханаю асобай. А матч і іншым разам можна паглядзець.

Р о з у м. М-так, я бачу з табой мне давядзецца працаваць не дзень, не два. Ты памыліўся зноўку, мілы дружа. Ісці на нейкі там канцэрт ці гэта рацыянальна? Музыку і дома можна слухаць, прычым бясплатна і сядзець утульней. Ты што не згодны?

С э р ц а. Не ведаю, магчыма што і так.

Р о з у м. Ладна, на сёння хопіць. Дык, значыцца, сукенкаю лобуюецца Амур?

С э р ц а. Так, менавіта.

Р о з у м. Што ж прыдумаць? Як выманіць Амура?

С э р ц а. Што ж прыдумаць?

Розум прымае задуменную позу. Сэрца глядзіць на яго, імкнецца скапіяваць яго і прыняць такую ж позу.

Р о з у м (*пасля працяглай паўзы нечакана ўскоквае*). Ведаю.

С э р ц а (*амаль заснуўшы, падхопліваецца*). А? Што? Дзе?

Р о з у м. Пайшлі, мой сябра, сёння мы пакажам, хто тут галоўны.

Яны сыходзяць. Зацямненне.

Сцэна 2.

Пакой Амура. Паштальён і Амур гуляюць у шахматы. У гэты момант звоніць мабільны тэлефон. Амур дастае яго, чытае sms.

П а ш т а л ь ё н. Ну, што там? Выклікаюць?

А м у р. Так. Тэрмінова. Бярэцца парачка адна, таму лепш паспяшацца.

Амур Бярэ кейс і сыходзіць. Зацямненне. Чуюцца гукі транспарту, кіроўца аб'яўляе розныя прыпынкі.

Сцэна 3.

На лавачцы сядзяць Сэрца і Розум. Сэрца з букетам у руках, Розум апрануты як дзяўчына, у руках веер. Вядуць какетлівую размову.

Р о з у м. Ах, цудоўнае надвор'е сёння.

С э р ц а. Мг, і неба ў зорках.

Р о з у м (*надсоўваецца бліжэй, Сэрца дзіўна глядзіць на яго, Розум тлумачыць шэптат*). Дурань, мы ж павінны прыкідвацца закаханымі. (*Гучна*) Напэўна зоркі, што на небе ззяюць, па прыгажосці падобныя да...

С э р ц а. Да..?

Розум паказвае двума пальцамі на свае вочы.

С э р ц а (*зразумеўшы*). А-а. Да шэрых Вашых вочак.

Р о з у м. О, малайчынка, давай-тка па-актыўней, ты што, кваліфікацыю згубіў? З такімі заляцаннямі ніводзін Амур не паквапіцца на цябе. Вось што звычайна кажуць закаханым асобы пра вусны, вочы, пра фігуру? Ну?

С э р ц а. Ну... вусны чырвоныя суніцы, блішчаць нібы (*прыглядаецца да вуснаў Розума*) ты чабурэкі еў?

Р о з у м (*выцірае вусны*). Якія чабурэкі? Што ты вярзеш? Чытай лепш верш, пакуль не правалілі мы заданне.

С э р ц а. Верш? Добра.

Хвіліна без цябе не мае сэнсу

Нашто майму дурному біцца сэрцу?

Ты не са мной і вочы засціць змрок

Усе крокі без цябе – да смерці крок.

Розум. Пры чым тут смерць? Прасіў я пра каханне, а ты пра суіцыд.

Сэрца. Пакуты і самаахвярнасць складаюць частку таго пачуцця, якое называеш ты каханнем.

Розум. Які абсурд. І некаторыя яшчэ перажываюць, што не кахалі, што Амур зрабіў такую ласку і пазбавіў іх пакутаў? Яны што, з адхіленнямі ці як?

Сэрца. Такое зразумець не кожны зможа, дакладней, той, хто не кахаў.

Розум. Ты без налёкаў тут. І верш давай чытай, і каб без мёртвых.

Сэрца. Ну добра, паспрабую:

Душа спявае, квітнее ўсё навокал,
Як толькі ты ў маё жыццё ўвайшла
каханне ў сэрцы свой сплятае кокан
шчаслівы я, сярод зімы вясна прыйшла.

Пакуль Сэрца чытае верш ззаду падкрадаецца Амур. Розум заўважае Амура падміргвае Сэрцу і яны накідваюцца на Амура, звязваюць яе. Залепліваюць рот. Чапляюць ёй мех на галаву.

Сэрца. А ты ўпэўнены, што гэта ён, хацеў сказаць, яна?

Розум. Ну, шчыра прызнацца, таксама не чакаў. Але ж ты ведаеш, эмансіпацыя такая рэч...

Сэрца. (*заўзята, нібы на дэманстрацыі*). Мужчынаў прэч!! Мужчынаў прэч!! (*Розум глядзіць на яго як на дзівака.*) Жартую гэтак я.

Розум. Так, а што ж у кейсе? (*адчыняе кейс, там падпісаныя прабіркі з вадкасцю. Розум бярэ, праглядае прабіркі і чытае*). Кася, Маша, Мікола. Так, так. А вось і доказ. Яна – Амур, самы што ні на ёсць. Мiane, напэўна, пазнала?

Амур бурчыць нешта праз мех.

Розум. Пазнала. Хацелася б даведацца, дзе сукенка? (*Здымае мех з ейнай галавы*).

Амур адмоўна матляе галавой.

Розум. Не скажаш? (Амур адмоўна матляе галавой). Па-добраму не хочаш... (*бярэ шпрыц і з кожнай прабіркі набірае патрошку*).

Сэрца. Ты што, такая доза заб'е.

Розум. О, ты чула? Такая доза заб'е. Так што кажы, дзе сукенка.

Амур упарта адмоўна матляе галавой.

Розум. Як хочаш, тады праройдем да плану Б.

Розум уводзіць шпрыц Амуру пад лапатку. Святло то знікае, то з'яўляецца. Грыміць. Амур губляе прытомнасць.

Розум. Трэба абшукаць яе. Ключы знайдзі.

Сэрца (*з жахам*). Што ты зрабіў?

Розум. Нічога кепскага, (*амаль крычыць*) ключы шукай, у нас не так шмат часу.

Яны абшукваюць яе.

Розум (*выцягвае ключы*). Знайшоў, хадзем хутчэй.

Яны сыходзяць і цягнуць пад рукі за сабой Амура. Зацямненне.

Сцэна 4.

Кватэра Амура. Пагром, сукенкі на вешаку няма. Сцены распісаныя наступнымі фразамі:

«цысоіда Дыяклеса»

«доўбня, кніжкі пачытай.»

Амур і Пашталёў на падлозе, прачынаюцца, азіраюцца вакол. Амур павінен сядзець так, каб не было бачна спіны.

А м у р. Нас правялі, як апошніх ідыётаў. *(Чытае надпісы)* здзекуецца. Ну ладна, я табе адпомшчу. Сукенку скраў. Ён думае, сукенку апрагне і будзе ўсё пра пачуцці ведаць. Байбус, спачатку скончы ўніверсітэт сенсуалізму. Аа-аа, такім як ён усё адно не дапаможа. *(Паварочваецца спінаю да Пашталёва і глядачоў і ўсе бачаць, што са спіны тырчыць страла.)*

Пашталёў ускрыквае.

А м у р. Чаго ты?

П а ш т а л ь ё н *(анямеў ад таго што набачыў)*. А мг, а, там.

А м у р. Ну што, кажы.

П а ш т а л ь ё н. Ты толькі не хвалойся.

А м у р. А з чаго?

П а ш т а л ь ё н. Там у цябе...

А м у р. Ну што?

П а ш т а л ь ё н. Страла.

А м у р. Ха-ха. Страла, адкуль? *(Пачынае варушыць плячыма, адчувае нешта не тое. Дацягваецца рукой да спіны, дастае стралу.)*

Зацямненне

ДЗЕЯ IV

Амур сумная сядзіць на падлозе, Пашталёў паказвае ёй слайды са здымкамі людзей. Яны праектуюцца на сцяну, каб глядачы таксама іх бачылі. Магчымы шэраг: твары хлопчаў, мужчынаў, дзяўчат, знакамітасцяў. П а ш т а л ь ё н падчас дэманстрацыі: Ён? А можа гэты? вось паглядзі... Ну, сканцэнтруйся...

А м у р. Не ведаю... я не ўпэўнена..., здаецца, але,.. не,..

Твар дзяўчыны.

П а ш т а л ь ё н. А можа яна?

А м у р. А-а

Далей твары знакамітых людзей.

П а ш т а л ь ё н. М-м?

А м у р. Бессэнсоўна. *(Знаходзіць паперку, на якой раней пісала вершы, чытае):*

Хвіліна без цябе не мае сэнсу

нашто майму дурному біцца сэрцу?

Ты не са мной і вочы засціць змрок

Усе крокі без цябе да смерці крок. *(Пачынае голасна рыдаць).*

Але хто ты і як тваё імя?

Я ведаю – кахаю, але каго?

Ва ўсіх я бачу рысачку цябе,

Але яны ўсе нішто, падробка бякляя.

Адкрыйся, падкажы, дзе цябе шукаць

Хоць sms дашлі. Ды што там, прысніся, каб вобраз твой запомніць

І з ім памерці.

Павольнае зацямненне, сыпле снег.

ДЗЕЯ V

С э р ц а. Амур, Амур, гэі тут ёсць хто-небудзь? Гэта Сэрца. Я прынёс сукенку. Ты, напэўна, заўважыла, што яна знікла. Амур. Я хацеў сказаць, што гэта была

ідэя не мая, а Розума. Ён абяцаў, што без кахання будзе лепей, але як толькі скралі мы сукенку, я не знаходжу месца. Не ведаю, што і рабіць, дзеля чаго жыву? Промні сонца не саграюць і радасці нішто мне не прыносіць, а часам, ведаеш, паралізуе нават, і кроку не зрабіць, амаль што скамянеў. Амур, Вось вазьмі. *(Кладзе сукенку на падлогу).*

З'яўляецца Амур. Яна ідзе, хістаючыся, ускудлачаныя валасы. Позірк вар'яцкі.

А м у р. О, каго я бачу. Панове Сэрца, ці пашпарт Вы змянілі і зараз завецеся Камень?

С э р ц а *(працягвае рукі, каб абняць яе)* Амур.

А м у р. Прэч баязлівец, ад лёсу ад свайго адрокся, пакутаў не хацеў? Ты спадзяваўся атрымаць спакой, каб ніхто не замінаў твайму размеранаму ладу.

С э р ц а. Я стаміўся. Ты можаш зразумець? І што тут кепскага?

А м у р. Не, для цябе нічога.

С э р ц а. Мяне ў жорсткасці абвінаваціць хочаш?

А м у р. Хачу. Ах, ён стаміўся. А ты хацеў як ныркі, вадкасыць фільтраваць і тупа ляжаць каля пячонкі? Ты сэрца, ты перажываць павінна, пакутаваць і радавацца і кахаць. *(Падыходзіць да сукенкі).* І не ў сукенцы справа, калі вась тут пустэльна *(стукае па грудзях)*, які не апрануў бы строй, глухім ты застанешся да пачуццяў. І не ў сукенцы справа, а ў табе.

С э р ц а. Дык значыцца, то мая правіна? Дык ведай, каханне гэта ўсё падман. Мне Розум так сказаў, ён вочы мне раскрыў і на цябе і хітрыкі твае.

А м у р. Ах, Розум. Тады і заставайся з розумам, ды толькі памятай, аднойчы скамянеўшы, пяшчоты ніколі больш не зведаеш.

Амур у белай сукенцы з доўгімі рукавамі. На тыльным баку рукавоў ёсць адпаведныя дзірачкі, праз якія Амур па адной рэзка пачынае выпягвае чырвоныя доўгія стужкі. З кожным ейным рухам у Сэрца камянее частка цела.

Гучыць музыка. Зацяменне.

ДЗЕЯ VI і апошня

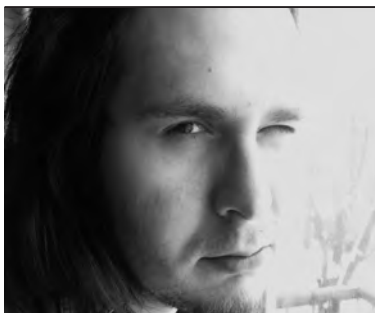
Дзейныя асобы чытаюць па чарзе наступны тэкст:

Мы вам згулялі гэты фарс,
каб кожная і кожны ведаў з вас,
што ёсць Амур, які пускае стрэлы
і сэрца, што бясконца то хварэе,
а то шалёнае ад радасці заб'ецца,
і Розум на яго за ўсё злуецца, не разумее
тое, што пачуццямі завецца,
не падуладнае законам глуздаў.
Злавацца тут не мае сэнсу.
Стралу кахання можаш ты зламаць
І скараціць на дзень ці год жыццё амура,
А можаш і падараваць
І ўсмешку на вуснах
напаткаць,
Якія, можа, будзеш цалаваць
Усё жыццё, ну, ці хаця б палову.
Галоўнае – кахай і кожны дзень нанова.

У канцы п'есы глядачам раздаюцца канверты, да якіх прымацаваныя стрэлы.

З а с л о н а.

Віктар Сямашка

...то не жорсткасць у поглядзе,
то боязь...

Найбліжэй да Бога

ВОДАРАСЦЬ

самае высокае дрэва з тутэйшых
у прыцэльным святле зары
нагадае водарасць,
а паветра адпаведна – ваду:
водарасць гойдаецца ў вадзе,
з ліста на ліст ліючы ззянне
...мы ж тым часам думаем,
хто найбольш бліжэй да Бога?
хто з нас самы “стрымы”?
аднак, Бог аднолькава блізкі:
чуеш? – салёна-кывавы пах мора,
што прынёс вецер з Балтыкі?

ЦІ...

Ціха ў хаце
адчыніў вокны – ці...

ні рэха
ні руху
ні слыху
ні подыху

ПРАЗ ДЭФІС

жыхаркі-кішэні

мары-камары
кікімары

што ні крок,
то папрок
фраза-параза –
хто сказамі гаворыць,
а хто ўказамі
забабонамі, парадамі кіруе
паціху
патроху
пікіруе

BIG-BEAT

мужчына – сейбіт
жанчына – носьбіт
мужчына – косьбіт
жанчына – носьбіт
мужчына – малацьбіт
жанчына – носьбіт
мужчына – барацьбіт
жанчына – носьбіт
мужчына – вахабіт
жанчына – носьбіт
мужчына beat –
жанчына love it

СЕХОТЫ

Дзяўчаты – гэта сексоты,
бо падобна сябе паводзяць,
як тыя істоты
пра густы пытаюцца
пра розныя рэчы
выказваюць зацікаўленасць,
а ў галаве – адно

БОЯЗЬ

Па праспекце Скарыны шпацырую
й бачу,
як народ і ўлада існуюць паасобку
далёка адзін ад аднаго
і людзі быццам па-за хлуснёй,
а ўлада выглядвае з завуголляў –

то не жорсткасць у поглядзе,
то боязь

* * *

хрышчоных
і мову ў школцы вывучалі,
але ж не жагнаемся,
але ж маўчым

ЗДАРЭННЕ

ці правільна Радзіму пакідаць?
галоўнае ж – самарэалізацыя –
так думаў я, едучы ў тралейбусе
без талончыка
раптам заходзяць адразу чатыры кантралёры
тралейбус, дарэчы, запоўнены толькі напалову –
усе сядзяць
я – каля сярэдняга ўваходу на адзіночным месцы
не заўважыць не магчыма
кантралёры да кожнага звярнуліся
пару чалавек вывелі
чакаю сваёй чаргі
гадаю суму штрафу: тысяч дзесяць, напэўна
але ніхто нічога не пытае
нарэшце, кантралёры выйшлі
і тралейбус пайшоў далей
Радзіму вырашыў не пакідаць
ні ў якім разе

Марыля Паўлоўская

... увесь час гучала музыка.

Яна была нейкая чароўная...

...і прайшоў дзень, і была ноч...

Амаль казка

Марыля ляжала на ложку і сачыла за павучкамі, якія бестурботна займаліся сваімі справамі на столі: смажылі бульбу з каўбасой, варылі каву... Пах ад ежы быў настолькі моцны, што ў Марылі рот быў ужо поўны сліны, а пад лыжачкай засмактала.

Так яна праляжала яшчэ гадзіны тры... Не, не больш...

Раптам нехта пастукаў у сценку. Марылі стала цікава: хто там? Але яна не запальвала свечку. На-вошта? На вуліцы была даволі светлая ноч.

Стук настойліва паўтарыўся. Марыля павадзіла рукою па сцяне і хутка вызначыла месца, адкуль ён чуўся. Яна ўзяла ў руку самую вялікую асадку і пракалупнула ёй шпалеры – там паказалася... нейкая дзірка. І ў гэтай дзірцы сядзеў Вожык. У Вожыка ў руцэ была шклянка з шэрым дымам. Марылі стала цікава і яна спытала:

- А што ў цябе там?
- Гэта смуга...
- Навошта яна табе?
- Там я згубіў сваю цноту...

Марыля пашкадавала Вожыка. Ёй было сапраўды шкада гэтага маленькага Вожыка, якому было ўсяго семдзесят тры гады. Вожык павярнуўся ўнутр дзіркі і сказаў:

- Пайшлі!
- Пайшлі.. – Марыля пабаялася яму запырэчыць? Не, яна проста не хацела яго пакрыўдзіць, таму і пайшла... Ды й спаць жа ўсё роўна не хацелася...
- Зараз мы будзем у мяне дома, – сказаў Вожык і кінуў сваю шклянку некуды ўбок.

– Навошта ты шклянку выкінуў? – Марылі стала крыўдна за гэтую шклянку са смугой, дзе была згубленая цнота Вожыка.

- Я падмануў цябе... Там, насамрэч, нічога не было... Толькі смуга.

Вожык дастаў насоўку і выцер ёю сабе лоб. Ён рабіў гэта няўмеючы, нібы ніколі тым не займаўся. Марыля сарвала нечы ручнік – ён вісеў тут на вяроўцы і, відаць, сушыўся – і выцерла лоб, толькі яна забылася, што хацела выцерці лоб Вожыка, і выцерла свой. Ручнік адразу стаў мокры, з яго нават пачала крапаць вада... Яе было так шмат, што Вожык вырашыў забраць ручнік у Марылі і пакласці на зямлю. Так ён і зрабіў. На тым месцы цяпер цячэ рака.

– Глядзі, Вожык... вунь Шчасце! – Марыля ўбачыла Шчасце ўпершыню. Ёй здавалася, што ў свеце няма нічога прыгажэйшага. Яна пачала пляскаць у далоні.

– А вунь Радасць... Яна прыгажэйшая! – задаволена зазначыў Вожык.

– А вунь Натхненне! – усклікнула Марыля, – глядзі, якое яно страшнае... Вунь вочы ў яго павылазілі там, дзе ў мяне вушы... фу-у-у...

Марыля адварнулася. Ёй было непрыемна.

– Дурненькая ты. Натхненне прымае розныя вобразы... яно не мае пастаяннай формы. У яго душа вельмі прыгожая. Паглядзі ў гэтае шкельца, – і вожык падаў Марылі невялікую лупу. – Там, унутры, живе Талент. Яго толькі так і разгледзіш...

– А чаму толькі праз лупу? – Марыля думала, што Талент можна будзе пазнаць і без прыгляданняў.

– Таму што так было заўсёды... Ён вельмі сціплы, насамрэч. Не, канечне, ён, бывае, паказваецца на людзях, але рэдка. Баіцца... Яго пачынаюць пазнаваць і кідацца яму на шыю, цалаваць у шчокі, ірваць на шматкі яго адзенне... Думаюць, каб сабе хоць што ад яго пакінуць. Ды й любіць ён толькі Адзіноту.

Вожык і Марыля пакрысе рухаліся наперад.

– Вожык, тут так прыгожа! Я ніколі яшчэ столькі прыгажосці не бачыла, – Марыля падняла галаву ўверх і назірала за ружовымі воблакамі. Потым перавяла позірк на памаранчавыя дрэвы, на блакітную траву і дадала: – ведаеш, а давай тут застанемся назаўсёды. Мне тут падабаецца.

– Нельга. Цябе чакае твой хамяк – ён даўно ўжо нічога не еў. Ты вось глядзіш на прыгажосць... а не бачыш, як з-за цябе пакутуе твой хамяк. Яго трэба пакарміць.

– Ну яго пакарміць – гэта не такая ўжо і праблема. Я зараз вярнуся туды, пакармлю яго... а потым зноў сюды... так? – Марыля паглядзела на раку з мёдам, на сажалку з кісялём. А вунь дрэва з абаранкамі!

Тут увесь час гучала музыка. Яна была нейкая чароўная, своеасаблівая. Марылі не хацелася ісці назад.

– Памятаеш, як у Экзюперы: “Мы у адказе за тых...”

– “...каго прыручылі..”. Памятаю... ці думаеш, што не? – Марыля зразумела, што зрабіла непрыгожа, што вось так лёгка забылася на свайго хамячка. Яна вырашыла:

– Пойдзем дамоў...

– Пайшлі...

..і закончылася ноч, і пачаўся дзень..

Марыля пакарміла хамячка, дастала з пачка “кэмэл” цыгарэту. Запаліла.

– Та-ак... а дзірку трэба заляпіць..

12.03.2010 г.

Змітрок Кузменка

...Будзьма жыць ім на злосць і пра светлую
Нашу справу настойліва дбаць...

Што такое свабода?

* * *

Да апошніх часоў,
Аж пакуль не астыне
Над магільнай труной
Беларуса астатняга кроў,
Падзяляць з намі лёс
Будуць нашы святыні
Незалежна ад волі
Тутэйшае правадыроў.

Да астатку ні час,
Ні бяздушных вандалаў напады
Нашы храмы і цвержы не зрушаць
З-пад нашых нябёс.
Разам з намі яны
Пройдуць здзекі часін заняпаду,
Разам з намі паўстануць,
Калі нам спрыяць будзе лёс.

А пакуль што званы
Будуць біць у набат па краіне,
Будуць нашы крыжы
Захінаць нас аберуч ад бед,
Як трывожна гудзе
І цяпер кожны комін Хатыні,
Як крыжы Курапатаў
Бароняць ад цемрадзі свет.

* * *

Што такое свабода? —
Я пытаўся ў самога сябе. —
Дзе мяжуе яна
Са свавольствамі і беззаконнем?
І чаму за яе
Ў безнадзейнай, падчас, барацьбе
Столькі светлых людзей
Ахвяруюць сабой да сягоння?

Колькі гінула іх
Цягам доўгіх стагоддзяў не ў час
У каменных мяшках,
Пасярод эшафотаў крывавых.
Каб краіну дзядоў
Не здратоўваў чужынскі абцас,
Каб нашчадкаў ніхто
Не змушаў да ганебнае справы.

І не трэба казаць,
Што свабода міфічна амаль
І прыводзіць адно
Да распусты і вакханалій.
Бо заўсёды стаіць
На ахове свабоды мараль.
Бо свабоды няма,
Не бывае яе без маралі.

Яны поруч заўжды,
Пры любой дзён зямных варажбе,
Асвятляюць шляхі
З самых змрочных гісторыі нетраў...
Што такое свабода? —
Я спытаўся ў самога сябе. —
Гэта права душы
Дыхаць чыстым і вольным паветрам.

АПРЫЧНІКІ

Пэўна ўжо, такі закон прыроды,
Змацаваны тысячамі ран:
Знойдуцца апрычнікі заўсёды,
Як на троне з'явіцца тыран.

Непрыкметна ціхія дагэтуль,
Невукі, дапяўшы да пасад,
Выканаюць з радасцю за гэта
Нават самы жудасны загад.

Будуць шчыраваць і без загаду,
Каб сваю адданасць паказаць.
Выгрызаць прыдуманую здраду,
Іншадумства чыста вымятаць.

Будуць услаўляць тырана гучна,
Назваць празрыстай каламуць...
А калі настане момант зручны —
Першымі ж тырана прададуць.

І напішуць успаміны потым,
Як нягоднік, кат і цемрашал
Ледзьве не штодзённа іх, гаротных,
Да нядобрых справаў прымушаў...

Так і дажывуць беспакarana,
Ціха скончаць лік гадам сваім.
Знікнуць. Да наступнага тырана,
Каб ізноў з'явіцца разам з ім.

НАВЕДНІКАМ ЛІНІІ СТАЛІНА

*У ноч з 29 на 30 кастрычніка 1937 года ў сутарэннях
менскай унутранай турмы НКУС было расстраляна
каля 100 чалавек. Амаль усе — прадстаўнікі беларускай
інтэлігенцыі. Сярод расстраляных было 22 пісьменнікі...
А крыху раней, жнівеньскім днём, на турэмным двары
было спалена некалькі дзясяткаў тысяч канфіскаваных
рукапісаў. Колькі тады было забіта геніяў і знішчана
шэдэўраў — вядома аднаму Богу...*

Дваццаць два. У адну толькі ноч.
Мо, і сёння жалезныя краты
Помняць рэзка-загадныя «Кроч!»
І халодныя позіркы катаў.

Дваццаць два. У падвал. На расстрэл.
Ад жуды аж мурашкі па скуры.

Раз за разам даносіўся стрэл
У патыліцу літаратуры.

А ў гнятлівым турэмным двары,
Адпаведна з прысудам суворым,
Інквізітары новай пары
Пасылалі на вогнішча творы.

Кажуць, рукапісы не гараць...
Толькі словы прыгожыя гэта.
Бо гараць яны ў зыркiх кастрах,
Там, дзе кат вынішчае паэтаў.

І ўзнімаліся з дымам шматкі
На вачах ачарсцвельных забойцаў.
Нажывую палілі радкі —
Забівалі пісьменнікаў двойчы.

І ні помнікаў ім, ні крыжоў.
І ніяк не ўцячы ад задухі,
Ад тугі ненапісаных слоў
У прастрэленых кулямі душах.

Я МАЎЧУ...

Я адчайна маўчу,
Сцяўшы зубы падчас ад бяссілля.
Знервавана маўчу,
Хоць тут варта было б галасіць —
Белай птушцы жывой
Падразаюць свабоднае крылле,
Каб з яе, заняволенай,
Чучала потым зрабіць.

І гучыць увушшу:
«Усё роўна не жыць ёй на свеце,
Падрыхтуйма таму
Дасканалы ў музей экспанат.
Каб пабачыць маглі
Праз стагоддзе дарослыя й дзеці,
Што за птушка спявала
Калісьці пад стрэхамі хат».

І, падрэзаўшы крылы,
Саджаюць у клетку за краты,
Каб, крый Бог, не ўцякла
Нейкім цудам насустрач вятрам.

На абураны люд
Паглядаюць, нібы на вар'ятаў:
«Ім абы пакрычаць.
Белай птушкі шкада дзівакам!

Не ўратуюць яе.
Дый навошта яе выратоўваць —
Птушак шмат у прыродзе:
Ад сокала да салаўя...»
А ў мяне на шматкі
Часам сэрца парвацца гатова:
Тая птушка ў бядзе —
Гэта ж родная мова мая.

* * *

Яны хочуць, каб мы занядужалі,
Ў чорнай скрусе аселі на брук,
Упусціўшы агеньчык прастуджаны
Са стамлёных знявераных рук.

Каб ляцелі з паверхаў зацемненых,
Каб тапіліся ў шклянцы з віном...
А яны — нетаропка і ўпэўнена
Ператвораць у стайню наш дом.

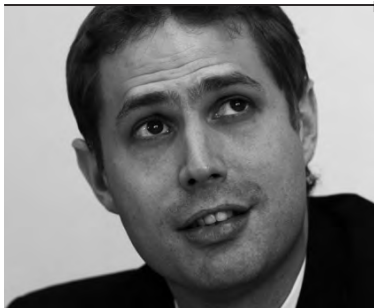
І таму, па сатрапавым звычаі,
Б'юць па кожнай чулівай душы.
Адымаюць мажлівасць вучыцца і
Адбіраюць магчымасць вучыць.

Яны хочуць, каб мы апусціліся
Незваротна на самае дно.
Толькі ўпартыя мы, Божай міласцю,
Гэткай радасці ім не дамо.

Будзьма жыць ім на злосць і пра светлую
Нашу справу настойліва дбаць,
Як і ў цемрані непрыветнае
Точыць камень жывая вада.

Даніэль Кельман

...гэта магло б быць адно з тых апавяданяў пра тое, што мы ніколі не цэнім дастаткова цяперашні момант і трэба жыць заўжды так, як быццам бы праз пару дзён гэтаму прыйдзе канец...

Разалія едзе паміраць

Навэла

З усіх маіх персанажаў яна найразумнейшая. Амаль 70 гадоў таму Разалія была юнай і добра вучылася ў школе, пасля яна скончыла настаўніцкую акадэмію і чатыры дзесяцігоддзі выкладала. Яна двойчы была замужам і мае траіх даўно ўжо дарослых дачок, цяпер яна ўдава, яе пенсіі хапае на ўсё, і наконт многіх рэчаў яна ніколі не мела ілюзій; таму яна і не здзівілася, калі на мінулым тыдні доктар сказаў, што рак невылечны і што вельмі хутка ўсё скончыцца.

– Вядома, Вы хочаце праўду, – сказаў ён з такім тварам, як быццам яна дзіця і можа ганарыцца тым, што дарослы ёй давярае. – Добрая звестка: моцны боль прыйдзе толькі ў самым канцы.

Ёй было амаль лёгка прыняць гэтую сітуацыю. Яна не праходзіла вядомых сямі стадый: у яе не было ані абурэння, ні ўтойвання ад сябе, не было павольнай барацьбы да ўсведамлення – адно кароткая фаза няверы, пасля адна ноч глыбокага смутку, а ўжо наступнай

*Пераклад
з нямецкай
Веранікі
ДЗЯДОК.*

раніцай пошук у інтэрнэце швейцарскага аб'яднання, пра якое яна чула, што яно дапамагае тым, хто хоча скараціць... справу.

Магчыма, Вы ведаеце, што гэтае аб'яднанне сапраўды існуе; я яго не прыдумаў, ягоная сядзіба ў прыгарадзе Цюрыху; ягоную назву мне лепш тут не называць, – так параіў мне адвакат. Многія швейцарскія арганізацыі прапануюць дапамогу ў паміранні, але гэтае аб'яднанне самае вядомае. Калі Вы пра яго яшчэ не чулі, звярніце ўвагу: з апавядання нават можна чамусьці навучыцца. Трэба ўвайсці ў аб'яднанне, заплаціць не малую суму і даслаць медыцынскія заключэнні, якія прачытае доктар, каб пацвердзіць, што надзеі сапраўды няма. Пасля гэтага трэба прыехаць туды, з'явіцца ў адзіны аб'ект нерухомасці, што належыць аб'яднанню, – так званую кватэру для памірання: пакой з канапай, ложкам і сталом, на якім ужо загадзя добраахвотным супрацоўнікам пастаўлена шклянка натрыя-пентабарбітала. Яго выпіваюць. З уласных сілаў і свабоды волі.

Калі гаворка ідзе пра смерць, Разалію цяжка ўразіць. Кузэн яе першага мужа стрэліў сабе ў галаву, не ведаючы, як гэта ўвогуле цяжка, і як часта людзі пры гэтым застаюцца жывымі. Вугал стрэлу быў няправільны, і яшчэ некалькі тыдняў ён веў расліннае існаванне без ніжняй сківіцы. Сястра яе сяброўкі Лоры чатыры разы спрабавала пазбавіць сябе жыцця таблеткамі ад бяссоння. Штотару большая доза, штотару яна, аднак, ачуньвала ў г...не і ванітах: нашае цела моцнае, яго жыццёвая сіла большая, чым можна меркаваць па нашых дрэнных часінах. А пляменнік Разаліі Франк, брат Лары Гаспард, 11 гадоў таму павесіўся. Ягоная шыя была чорная ад слядоў удушэння, а на столі засталіся глыбокія драпіны.

Дапамога экспертаў не зашкодзіць. Пасля кароткага вагання Разалія бярэцца за тэлефон.

Адказвае нехта спадар Фрайтаг. Ён ветлівы, ціхі і тактоўны, відавочна, ён мае вопыт такога кшталту размоваў. Пэўна, я мушу заўважыць, што спадара Фрайтага я прыдумаў. Я не тэлефанаваў у аб'яднанне, я не ведаю, хто там здымае слухаўку, і што яны кажучь. Я хацеў пра гэта даведацца, аднак кожнага разу мяне спыняў нейкі няпэўны жах і я адчуваў сябе так, нібыта вось-вось зраблю нешта непрыстойнае, быццам я для сваёй забавы хацеў патрывожыць духаў. Да таго ж я ўласна не з такога роду пісьменнікаў, у якіх факты адпавядаюць рэчаіснасці. Іншыя радуецца, калі яны дасканалыя расследавалі дробныя дэталі, і нейкая крама, якую мінае, не зважаючы на яе, іх персанаж, у кнізе носіць сваё сапраўднае імя. Але мне такія рэчы абыякавыя.

“Усё вельмі проста” – гаворыць спадар Фрайтаг. Вось адрас, вось гэта нумар факсу, няхай яна дашле медыцынскія заключэнні, пасля адразу ж з ёй правядзе размову псіхіятр, каб праверыць яе правамоцнасць. Пасля гэтага ёй дашлюць дакументы для ўваходу ў аб'яднанне, і як толькі яна іх дашле, можна будзе дамовіцца пра дату. “Ці ёсць... – ён упершыню запінаецца: – Ці пажадана зрабіць гэта вельмі хутка?”

“Доктар, – гаворыць Разалія, – казаў пра некалькі тыдняў”.

“У такім выпадку гэтыя справы выконваюцца паскорана”.

Голас спадара Фрайтага застаецца абсалютна спакойным і пры гэтым поўным удзелу. Ён сапраўды робіць гэта добра. Чаму б і не, думае Разалія,

дзесяці ў іншым месцы ён бы, пэўна, мог больш зарабляць, магчыма, гэта сапраўднае прызвание. Ёй нават удаецца адчуць нейкую ўдзячнасць.

Уначы яна сніць, як не сніла ўжо шмат гадоў. Гарачая пульсацыя крыві, жар пачуццёвага ўзбуджэння, пра якія яна амаль у шоку ўзгадвае пасля прачынання: мноства людзей, шум, гарачыя абдымкі. Раптам з'явіліся людзі, пра якіх яна не думала 50 гадоў – здавалася, яны навечна зніклі ў забыцці, магчыма, больш няма іншых жывых людзей, хто б узгадаў пра іх. Як даўна гэта было. Напэўна, сапраўды прыйшоў яе час.

І ўсё ж такі яна не зусім можа даверыцца свайму лёсу. Таму ранішняю парой яна звяртаецца да мяне і просіць аб міласэрнасці.

Разалія, гэта не ў маёй уладзе. Я не магу.

Вядома ж, можаш! Гэта тваё апавяданне.

Але яно расказвае пра твой апошні дзень. Калі б не гэта, мне б не было чаго пра цябе распавесці. Гэта апавяданне...

Можа павярнуцца па-іншаму!

Я не ведаю ніякага іншага. Не для цябе.

У адказ на гэта яна адварочваецца і не можа заснуць, пакуль не робіцца светла. У гэтым няма нічога надзвычайнага, апошні раз яна выспалася сапраўды добра больш як дваццаць пяць гадоў таму.

Наступныя дні праходзяць, як быццам бы ўсё, як звычайна, і як быццам бы яна мае яшчэ час. Жуда паступова змякчаецца, ці правільней – яна застаецца, але губляе сваю вострыню і робіцца аднастайна тупым ціскам, у вялікай ступені падобным да боляў у жываце, якія так даўна сталі часткай яе быцця, што яна наўрад ці можа ўзгадаць, як адчуваеш сябе, калі табе нічога не баліць. Гэта і ёсць жыццё, калі табе больш за семдзясят: то пацягне там, то прыпячэ тут, пастаянная нямогласць і закаснеласць усіх суставаў.

Яна вырашае нічога не казаць сваім дочкам. Яны ўжо даўно чакаюць яе смерці, трэба быць рэалістам. Яна ўпэўнена, што яны падрабязна абгаварылі, хто будзе арганізоўваць пахаванне, і дзе яе будуць хаваць. Адчуваючы віну абавязку, яны шматкроць прасілі яе быць разумнай і пайсці ў дом састарэлых, аднак паколькі Разалія ўсё яшчэ добра дае сабе рады адна, а дом для састарэлых дарагі, – іхнім ушчунаннем бракавала настойлівасці. Дык навошта абцяжарваць іх цяпер, навошта сямейныя сустрэчы, слязлівыя абдымкі і развітальныя словы? Шмат лепш і сумленней, калі іх праінфармуе дзелавы ліст з Цюрыха, што доўгачаканае ўжо адбылося.

Яна дамаўляецца на каву і пірожныя з сваімі дзвюма лепшымі сяброўкамі – Лорай і Сільвіяй. І вось яны сядзяць, тры старыя дамы, пасля абеду ў найлепшай кандыгарскай горада і гавораць пра ўнукаў. З пэўнага ўзросту людзі гавораць толькі пра сям'ю. Палітыка і мастацтва робяцца нечым абстрактным, што нас не датычыць, і што мы пакідаем маладзейшым, а ўласныя ўспаміны раптам мы ўспрымаем як занадта асабістыя, каб з кімсьці імі дзяліцца. Застаюцца ўнукі. Ніхто не цікавіцца ўнукамі іншых, аднак слухае, каб мець права гаварыць пра сваіх уласных.

– Паўлі ўжо размаўляе, – гаворыць Лора.

– Гайна і Любі пайшлі ў дзіцячы садок, – адзначае Сільвія. – Выхвацелька кажа, што Любі цудоўна малюе.

– Паўлі таксама вельмі добра малюе, – гаворыць Сільвія.

– Томі гуляе ў рабаўнікоў і паліцэйскіх, – кажа Разалія. Абедзьве ківаюць, і хаця яны ведаюць Разалію трыццаць гадоў, ніхто не пытаецца, хто такі Томі. Томі не існуе. Разалія яго прыдумала, яна сама не ведае, чаму. Яна не ведае таксама, ці гуляюць дзеці цяпер у рабаўнікоў і паліцэйскіх, гэта здаецца ёй анахранічным. Яна бярэ намер наступны раз спытацца пра гэта яе рэальнага ўнука, і тады ёй робіцца зразумела, што яна больш ніколі яго не ўбачыць. Да яе горла падыходзіць камяк, і на хвілінку ёй цяжка робіцца гаварыць.

Каб пераклучыць увагу, яна глядзіць у люстэрка на сцяне ў пазалочанай раме. Ці ж гэта сапраўды мы? Гэтыя капялюшыкі, сумачкі пад кракадзіла і па-дзівацку намаляваныя твары, гэтыя манерныя жэсты і смеху вартыя сукенкі? Як гэта здарылася? Толькі што мы яшчэ былі як усе, мы ведалі, як людзі апранаюцца, у нас не было дурацкіх прычосак! Менавіта таму, думае Разалія, усе любяць гэтую дзівачку-сьшчыцу Міс Марпл – бо яна ўвасабляе адваротнае рэчаіснасці. Старыя жанчыны не расследуюць забойстваў. Яны не цікавяцца светам, і яны не хочуць больш разумець, што адбываецца. Кожная, якая яшчэ да гэтага не саспела, думае, што яна будзе іншай. Як думалі і мы таксама.

Яны развітваюцца, бо сядзяць тут ужо амаль гадзіну, а ўсіх іх ужо нервуе, што яны знаходзяцца так доўга далёка ад дому. Устаючы, Разалія яшчэ раз назірае за сабой у люстэрку: тоўстая кофта, нягледзячы на лета, вадастойкі капялюш ад дажджу, хаця дажджу няма. І чаму гэта сумка такая вялізная, калі там амаль нічога няма? Нават яе вопратка сігналізуе, што яна залішняя, перажытак, толькі рэштка чалавека. Хутка і вы мяне нагоніце, думае яна, дае па пацалунку Сільвіі і Лоры, жадае ім усяго найлепшага, поспехаў унукам і каб прайшлі болі ў спіне, – пераходзіць вуліцу.

Яна не бачыць машыну, што пад'язджае. Раней яна не выходзіла б слепа проста на дарогу, для гэтага не трэба было задумвацца, яна само сабой зважала б. Вішчыць сігнал, тармазы скрыпяць, чырвоны “фольксваген” спыняецца. Кіроўца адкручвае шыбу і крычыць нешта, але яна ідзе далей, і цяпер яна чуе рып з іншага боку, і белы “мерседэс” тармазіць так рэзка, што яго заносіць убок; нешта падобнае яна дагэтуль бачыла толькі ў фільмах. Яна ідзе далей. Толькі калі дасягае іншага боку, яе сэрца пачынае грукаць, і ёй робіцца млосна. Мінакі спыніліся. Натуральна, гэта таксама спосаб, думае яна, такім чынам можна *гэта* скараціць, так пазбаўляюць сябе ад паездкі ў Цюрых.

Малады мужчына бярэ яе пад локаць і пытаецца, ці ўсё ў парадку.

– Так, – кажа яна, – усё!

Ён пытаецца, ці ведае яна, дзе яна жыве і як туды дайсці.

На гэта ёй у галаву прыходзіць мноства дасціпных адказаў, але яна вырашае, што гэта не той момант, і запэўнівае яго, што ведае абсалютна дакладна.

Дома гарыць лямпачка аўтаадказніка. Спадар Фрайтаг паведамляе ёй, што яе заключэнні прынятыя. Па сваім сполаху яна разумее, што дагэтуль яшчэ спадзявалася на адмову, на адказ, што гэта ўсё памылка, і яе хвароба не з'яўляецца невылечнай. Яна перазвоньвае, і праз некалькі секунд ён злучае яе з вельмі ветлівым псіхіятрам.

На жаль, яна з цяжкасцю разумее ягоны акцэнт. Што ж гэта такое

са швейцарцамі, думае яна, яны ўмеюць усё астатняе, чаму ж у іх не атрымліваецца нармальна размаўляць? Яна распавядае рэчы са свайго юнацтва, называе імёны амерыканскага, французскага і нямецкага прэзідэнтаў, апісвае, якое звонку надвор’е, складае пятнаццаць і дваццаць сем, дванаццаць і трыццаць, сорок і дзвесце пяцьдзсят адзін і тлумачыць яму адрозненне паміж паняткамі “аптыміст” і “песіміст”, а таксама “спрытны” і “няспрытны”. Што-небудзь яшчэ?

– Не, кажа доктар, – выпадак зразумелы.

Разалія ківае. Складаючы лічбы, яна імкнулася не адказваць занадта хутка, наўмысна чакала секунду, каб ён не падумаў, што ёй нехта дапамагае. Тлумачыць паняцці, яна выказвалася наколькі магчыма проста. Яна была настаўніцай і ведае з досведу: самае галоўнае – не прыцягваць да сябе ўвагу. У каго занадта добрыя вынікі іспытаў, той выклікае недавер і падазрэнні ў падмане.

Ізноў ля апарата спадар Фрайтаг. Паколькі час падціскае, яна можа прыехаць ужо на наступным тыдні.

– Ці падыйдзе Вам панядзелак?

– Панядзелак, – паўтарае Разалія, – чаму б і не?

Яна тэлефануе ў турыстычнае бюро і запытваецца пра самалёт на Цюрых у адзін бок.

– У адзін бок дорага. Вазьміце квіток туды і назад.

– Добра.

– Адваротны рэйс на калі?

– Усё адно.

– Я не раю Вам браць такія квіток. Пры самым танным тарыфе Вы не зможаце перанесці дату адваротнага пералёту.

Супрацоўнік кампаніі такі добразычлівы і перабольшана цяплівы, як і патрэбна, калі гаворыш са старымі дамамі.

– Усё ж падумайце. Калі вы хочаце вярнуцца?

– Я не хачу вяртацца.

– Але Вы захочаце пасля.

– Напэўна, лепш усё ж квіток толькі туды.

– Я магу таксама зарэзерваваць зваротны квіток з адкрытай датай.

Аднак гэта будзе даражэй.

– Даражэй за квіток у адзін бок?

– Даражэй за квіток у адзін бок не бывае нічога.

– Хіба гэта лагічна? – пытаецца тады Разалія.

– Што?

– Гэта не лагічна.

– Шаноўная спадарыня – ён адкашліваецца, – мы турыстычнае бюро. Мы не вызначаем кошты. Мы не маем ніякага ўяўлення, адкуль яны бяруцца. Мая сяброўка працуе ў авіякампаніі. Яна гэтага таксама не разумее. Нядаўна я бачыў рэйс у Чыкага ў бізнес-класе, які быў танней за квіток у эканамічным класе. Кліентка хацела ведаць, чаму гэта так, а я сказаў: шаноўная спадарыня, калі я пачну задаваць такія пытанні, дык звар’яцею. Спытайцеся ў камп’ютара. Я таксама пытаюся ў камп’ютара. Усе пытаюцца ў камп’ютара, так ёсць!

– Гэта заўжды было так з коштамі?

Па ягоным маўчанні яна заўважае, што ён не хоча пра гэта думаць. Ёй ужо шматкроць кідалася ў вочы, што людзі маладзей за трыццаць не цікавяцца тым, чаму ўсё стала так, як яно ёсць.

– Ну дык я вазьму пералёт у адзін бок.

– Вы ўпэўнены?

– Абсалютна.

– Бізнес?

Яна думае. Аднак гэта толькі кароткае падарожжа, навошта марна-траўства!

– Эканамічны.

Ён мармыгча, набірае тэкст, мармыгча, ізноў набірае, і праз доўгія пятнаццаць хвілінаў ён афармляе ёй квіток на самалёт. На жаль, кажа ён, ён не можа даслаць яго электронным шляхам, камп'ютар адмаўляецца, нічога зрабіць нельга. Ён мусіць даслаць квіток праз службу дастаўкі. Аднак гэта будзе яшчэ даражэй.

– Добра, – кажа Разалія; з яе дастаткова.

Яна кладзе слухаўку і разумее, што больш на зямлі ў яе няма клопатаў. Кран, які працякае і дзеля якога яна ўжо даўно хацела выклікаць сантэхніка; падцёк у ванне, суседскі хлопец, які заўжды так пагрозліва глядзіць на яе акно, быццам хоча яе абраваць, – усё гэта больш не мае значэння, пра гэта паклапоцяцца іншыя альбо ніхто, гэта мінула.

Гэтым вечарам яна тэлефануе адзінаму чалавеку, якому хацела б пра гэта расказаць.

– Дзе ты?

– У Сан-Францыска, – кажа Лара Гаспард.

– Тады тэлефонная размова для цябе вельмі дарагая?

Як дзіўна, што цяпер можна паўсюль заспець амаль кожнага чалавека, не ведаючы, дзе ён знаходзіцца. Здаецца, што нават прастора не ёсць больш тым, чым яна была калісьці. З аднаго боку, ёй вусцішна, з іншага боку, яна рада, што можа паразмаўляць са сваёй разумнай пляменніцай.

– Ну што ты! Што з табой? Твой голас гучыць дзіўна.

Разалія каўтае камяк, тады расказвае. Усё гэта здаецца ёй раптам несапраўднай тэатральшчынай, як быццам бы гэта была гісторыя пра кагосьці іншага ці як быццам бы ўсё гэта нехта выдумаў. Распавёўшы, яна не ведае, што сказаць. Нейкім своеасаблівым чынам ёй ніякавата.

– Божухна, – кажа Лара.

– Думаеш, гэта няправільна?

– Нешта тут не тое. Але цяжка сказаць што. Ты едзеш туды адна?

Разалія ківае.

– Не рабі гэтага. Вазьмі мяне з сабой.

– Нават і не думай.

Некалькі секунд абедзве маўчаць. Разалія ведае: Лара разумее, што яна здалася б, калі б тая прасіла трохкі настойлівей, і Лара ведае, што Разалія гэта разумее, але Разалія ведае таксама, што ў Лары няма на гэта сілаў, не цяпер, не так знянацку і без падрыхтоўкі, і таму яны абедзве робяць выгляд, што зрабіць нічога немагчыма і што нічога тут не запырэчыш.

І вось яны вядуць доўгую размову, поўную паўтораў і расцягнутых

паўз, у якой вядзецца пра жыццё і дзяцінства, і Бога, і бессмяротнасць душы, і Разалія думае зноў і зноў, што не трэба было званіць, што лепш за ўсё яна б зараз паклала слухаўку і што, з іншага боку, гэта працягнецца яшчэ хвілінку, бо, ясная справа, класці слухаўку яна зусім не хоча. У нейкі момант Лара пачынае ціха ўсхліпваць, і Разалія падаецца сабе вельмі адважнай і спакойнай, калі развітваецца, але тады ўсё пачынаецца з пачатку, і яны гавораць яшчэ гадзіну. Гэта было памылкай, думае Разалія пасля. Такого не гавораць іншым, такім нікога не абцяжарваюць. Гэта і ёсць “не тое”, што мела на ўвазе яе разумная пляменніца. Гэта робяць на самоце альбо не робяць наогул.

Выходныя прамінаюць у незвычайнай лёгкасці. Адно яе гарачыя мроі, настолькі перапоўненыя людзьмі, галасамі і падзеямі, як быццам бы ўвесь схаваны ў ёй свет хоча яшчэ раз выйсці на святло, – паказваюць ёй, што яна ўсё ж не настолькі спакойная, як мяркуе ўдзень. Раніцай панядзелка яна найперш хоча спакаваць свой чамадан. Яна мусіць заклікаць сябе да парадку, бо ёй здаецца дзіўным і вычварным ехаць зусім без багажа.

У таксоўцы да аэрапорта, у той час як мінаюць дамы і ўзыходзячае сонца йграе на дахах, яна спрабуе ізноў звярнуцца да мяне. Хіба няма ніякага шанцу, пытаецца яна. Усё ў тваіх руках. Пакінь мне маё жыццё!

– Гэта немагчыма, – адказваю я, збіты з панталыку. – Разалія, тое, што адбываецца з табой, – гэта твая мэта. Дзеля гэтага я цябе вынайшаў. Тэрэтычна я, мабыць, мог бы ўмяшацца, аднак тады ўсё было б бессэнсоўна! Гэта значыць, што я не магу.

– Лухта, – кажа яна. – Адгаворкі. Некалі прыйдзе і твая чарга, і тады ты будзеш клянчыць, як я.

– Але гэта зусім іншае!

– І не будзеш разумець, чаму для цябе не робяць выключэння.

– Гэта нельга параўноўваць. Ты мая выдумка, а я...

– Ну?

– Я сапраўдны!

– Ах вось як?

– Даверся мне. Табе не будзе балюча. Пра гэта, прынамсі, я магу паклапаціцца, я абяцаю табе. Маё апавяданне...

– Даруй, але мне на гэта пляваць. Магчыма, яно нават не будзе цікавым!

Я абурана маўчу і, каб Разалія не пачала зноў, я раблю так, што праз пару хвілінаў яна прыбывае ў аэрапорт – машына рухалася не па-сапраўднаму хутка, вуліцы змыліліся ў мяшанку фарбаў, і яна ўжо выходзіць. Каля акенца рэгістрацыі ніякай чаргі, каля кантролю бяспекі ніякага чакання, і яна сядзіць у тэрмінале, акружаная крыклівымі дзецьмі і бізнесоўцамі, і зусім не ведае, якім было яе жыццё. Нашая размова адсунулася на задні план яе свядомасці, яна больш не ўпэўнена, ці я сапраўды прамаўляў, ці яна сама выдумала мае адказы.

Рэйс затрымліваецца. Усе рэйсы затрымліваюцца, тут я таксама не магу нічога змяніць. Таму Разалія сядзіць у пачакальні. Сонечнае святло мякка грэе праз вокны. Дагэтуль у яе не было страху, аднак раптам яна бы закамянела ад жудасці.

І менавіта цяпер усё зрушваецца. Абвяшчаюць самалёт на Цюрых, і калі Разалія ўстае, нейкая спадарожніца пытаецца, ці трэба ёй дапамога. Ёй не трэба, аднак навошта адхіляць крыху падтрымкі і зычлівасці? І яна просіць дапамагчы ёй прайсці на борт.

На шчасце, у яе месца ля вакна. Яна вырашае не прапусціць ні моманту, яна будзе вызіраць, як быццам бы можа ўзяць усё з сабой. Як добра, калі незадоўга да канца ты яшчэ ляціш над Альпамі. Самалёт коціцца на ўзлётную паласу, маторы ўсхліпваюць.

Разалія прачынаецца, калі самалёт прыземляецца, і сіла тармажэння прыціскае яе да папругі. Баляць вушы, яна пацірае свой лоб. Няўжо яна ўвесь пералёт... Яна не можа ў гэта паверыць. Але звонку цягнецца пад аднастайна шэрым небам пасадачная паласа. Гэта праўда, яна ўсё праспала.

– Мы што, ужо прыбылі? – пытаецца яна суседа.

Ён хітае галавой:

– Базель.

– Што?

– У Цюрыху туман, – ён глядзіць на яе, як быццам бы вінаватая ў гэтым яна. – Мы змушаныя прыземліцца ў Базелі.

Разалія тупа глядзіць на парэнчу сядзення перад ёй і спрабуе прадумаць. Што гэта? Нечаканы паварот, які мусіць выратаваць яе жыццё? Я ўмяшаўся, каб перапыніць падарожжа?

Але ж Разалія, адказваю я. У цябе рак. Ты ў кожным разе памрэш. Цябе не выратуе тое, што ты не паедзеш далей.

Але гэта можа быць гісторыяй іншага кшталту, кажа яна. Я магла б за гэтыя два тыдні адкрыць для сябе жыццё. Зрабіць рэчы, якіх я яшчэ ніколі не рабіла. Гэта магло б быць адно з тых апавяданняў пра тое, што мы ніколі не цэнім дастаткова цяперашні момант, і трэба жыць заўжды так, як быццам бы праз пару дзён гэтаму прыйдзе канец. Гэта магло б быць пазітыўнае і... як гэта называюць?

Жыццесцвярджальнае. Гэта называюць жыццесцвярджальным апавяданнем.

Яно магло б быць такім!

Разалія, авіякампанія прапануе табе дзве рэчы. Далейшы палёт, аднак невядома, калі ты зможаш яго працягнуць, паколькі цюрыхскі туман надта шчыльны, альбо білет на цягнік. З ім ты дасі сабе рады. Ты возьмеш квіток на цягнік. Гэта не жыццесцвярджальнае апавяданне. Калі ўжо на тое пайшло, дык яно тэалагічнае.

Гэта чаму?

Я маўчу.

Гэта чаму, паўтарае яна, што ты маеш на ўвазе?

Я маўчу.

– Прашу Вас, – кажа сусед Разаліі. – Не так усё і дрэнна. Да Цюрыха Вы ўсё ж дабярэцеся. Гэта ўжо недалёка. Тут няма чаго плакаць.

Выходзіць з самалёта яна ўжо ўзяўшы сябе ў рукі. Мужчына з авіякампаніі раздае незадаволеным пасажырам талоны. Разалія і сапраўды вырашае ехаць цягніком, а паколькі яна выглядае нездаровай, знаходзіцца нават супрацоўнік, які падвозіць яе на машыне на вакзал. Там ужо чакае цягнік. “Асцярожна, прыступка”, – кажа малады чалавек. “Асцярожна, тут

яшчэ адны дзверы. Асцярожна, яшчэ прыступка. Вы не хочаце прысесці? Асцярожна”.

І ўжо хутка цягнік імчыць праз пагорыстыя зялёныя краявіды. Гэтым разам, вырашае Разалія, яна дакладна не засне.

Яна прачынаецца, калі цягнік спыняецца на нейкім правінцыйным вакзале. Туман вісіць над дахамі непрыгожых дамоў. На пероне хныча дзіця, побач утароплена глядзіць яго маці, як быццам бы яна ўступіла ў кучу ванітаў. Разалія трэ твар. І тут праз гучнагаварыцель кандуктар абвясчае: няшчасны выпадак, ёсць ахвяра, калі ласка, пакіньце вагоны!

– Нехта пазбавіў сябе жыцця, – весела кажа нейкі мужчына.

– Скокнуў пад цягнік, – кажа жанчына. – Скок – і цябе разрывае на часткі. Не застаецца нічога!

– Хіба абутак, – кажа мужчына, – тады яго знойдуць зусім далёка.

Усе згодна ківаюць, а пасля выходзяць. Нейкі мужчына дапамагае Разаліі выйсці на перон. Потым яна стаіць звонку на морасі. У сваёй бездапаможнасці яна ідзе ў прывакзальную кнайпу. Са сцяны ўсміхаецца Мадонна, побач з ёй генерал у чорна-белым і горнарабочы з забойным молатам. У пакоі чатыры швейцарскія сцягі. Кава жахліва смачная.

– Любая спадарыня, вы жадаеце трапіць у Цюрых?

Яна ўздымае вочы. За суседнім столікам сядзіць худы мужчына з тлустымі валасамі і ў акулярах з касцяной аправай. Разалія ўжо бачыла яго раней у цягніку.

– Калі гэта так, я мог бы Вас падвезці.

– У Вас тут машына?

– Любая спадарыня, машын шмат.

Яна збянтэжана маўчыць. Але што ёй губляць? Яна ківае.

– Тады, ці не былі б Вы ласкавыя прайсці за мной. Я так разумею, што часу мала.

Шырокім жэстам ён выпягвае кашалёк і аплочвае яе каву. Пасля ён ідзе да шатні, бярэ ярка-чырвоную кепку, што вісіць там, і грунтоўна папраўляе-насоўвае яе.

– Даруйце, што я Вам не дапамагу, але, на жаль, у мяне баліць спіна. Як Вас завуць?

Яна прадстаўляецца. Ён бярэ яе руку і прыціскае да яе – машынальна яна торгае руку назад, – свае вусны. “Рады знаёмству!” Свайго ўласнага імя ён не называе. Ён стаіць выпрастаны, ягоныя рухі гнуткія, і ён не робіць уражання чалавека, якому баліць спіна.

Яна ідзе следам за ім на стаянку. Ён крочыць хутка і не азіраецца, яна ледзьве паспявае за ім. З задуменым тварам ён спыняецца каля таго ці іншага аўтамабіля, нахіліўшы галаву, падцяўшы вусны.

– Як Вам вось гэты? – пытаецца ён каля “сітраэна” срэбнага колеру.

– Мне здаецца, падыходзіць.

Ён запытальна глядзіць на Разалію. Калі яна збянтэжана ківае, ён нахіляецца і шкрабецца ў дзвярах, якія праз секунду расчыняюцца. Ён сядзе ўсярэдзіну і пачынае поркацца ў запальванні.

– А што Вы там робіце?

– Любая спадарыня, вы не жадаеце сесці?

Павольна Разалія сядзе на сядзенне побач з кіроўцам.

– Гэта Ваш аўтамабіль ці Вы толькі што?..

– Вядома ж, гэта мая машына, любая спадарыня. Вы хочаце мяне пакрыўдзіць?

– Але ж Вы ўзламалі запальванне?

– Гэта новая мадэль, вельмі складаная, адкіньцеся, калі ласка. Гэта будзе нядоўга, хаця я і не магу выкарыстоўваць поўную хуткасць гэтага аўта, вісіць туман, і я не хачу падваргаць Вас небяспецы.

Ён рагоча з блеянням, па спіне Разаліі бягуць дрыжыкі.

– Хто Вы? – сіпла пытаецца яна

– Добразычлівец, любая спадарыня. Шукальнік, памагаты, падарожны. Я цень і брат, якім кожны павінен быць кожнаму.

Яны ўжо на аўтабане. Збоку блішчаць указальнікі, і хуткасць прыціскае Разалію да мяккага скуранага сядзення.

– Старая загадка, – кажа ён, бакавым зрокам глядзячы на яе, – зраніцы на чатырох, у абед на дзвюх, увечары на трох. Як дакладна, любая спадарыня.

Ён уключае радыё, гучаць альпійскія ражкі, на іхнім тле нехта выводзіць ёдлі. Ён падсвітвае і пастуковае ў такт па рулі, абсалютна не ў рытм.

– Трыснёг, які думае, шаноўная, un Roseau pensant, хіба ж чалавек ёсць нечым іншым? Я давязу Вас да мэты, а што я за гэта папрашу – не хвалююцца – гэта зусім нічога.

Ну зрабі ж нарэшце хоць штосьці, кажа яна мне. Сапсуі сваё апавяданне. Каго яно зацікавіць, існуе столькі апавяданняў, адным больш ці адным менш. Ты мог бы мяне вылучыць, ты мог бы нават зрабіць мяне зоўку юнай. Табе гэта нічога б не каштавала!

Яна ўжо амаль прымусіла мяне ўстаць з лаўкі запасных. Аднак цяпер мяне займаюць іншыя рэчы; мяне вельмі непакоіць, што я не маю ўяўлення, хто такі гэты тып за стэрном, хто яго вынайшаў, і як ён апынуўся ў маім апавяданні. У маім плане быў маленькі хлопчык і ровар, банда на матацыклах і калумбійскі цяслар на пенсіі, які вырабляе труны. А таксама сімвалічна важная роля павінна была перапасці маленькаму сабаку. Дваццаць старонак чарнавікоў, многае з чаго сапраўды добра напісана – цяпер мне застаецца іх толькі выкінуць.

Яны ўжо збочылі з аўтабана, перад імі паўстаюць дамы цюрыхскай ускраіны: садочкі, рэклама малака, яшчэ садочкі, школьнікі з занадта вялікімі запlechнікамі. Раптам ён цісне на тормаз, выскоквае на дарогу, аббягае машыну і адчыняе Разаліі дзверы:

– Любая спадарыня!

Яна выходзіць.

– Мы прыехалі?

– Вядома ж! – ён схіляецца неверагодна нізка, ягонья рукі бязвольна звісаюць уніз, тыльны бок рук дакранаецца да мокрага асфальту. Ён замірае так на некалькі секундаў, пасля выпростваецца. – Упэўнена. Што б Вы ні намерваліся рабіць, трэба рабіць гэта ўпэўнена. Падумайце пра гэта.

– Але Ваша машына! – крычыць Разалія.

Аднак ён ужо знік за рогам вуліцы, а “сітраэн” застаўся пакінуты, бліскучы і з адчыненымі дзверкамі. Разалія прымружвае вочы, яе вочы наводзяць рэзкасць на шыльды з назвамі вуліц, і са змяшанымі пачуццямі

палёгкі, азадачанаасці і раздражнення яна заўважае, што ён высадзіў яе не ў тым месцы.

Яна падымае руку і пэўны час стаіць пад дажджом, макрэе ўсё больш і адчувае сябе такой няшчаснай, што не апісаць ніякімі словамі. Нарэшце спыняецца таксі. Яна садзіцца, называе правільны адрас і заплюшчвае вочы.

Пакінь мне жыццё, спрабуе яна апошні раз. Тваё апавяданне. Забудзь яго. Проста пакінь мне жыццё.

Ты чапляешся за ілюзію, што ты сапраўды існуеш, адказваю я. Аднак ты складаешся са словаў, з цьмяных вобразаў і з некалькіх просценькіх думак, і тое яны ўсе належаць іншым. Ты думаеш, што ты пакутуеш. Аднак тут няма пакутніка, тут няма нікога!

Якія разумныя рэчы. Засунь іх сабе ў дупу.

На нейкі момант мне займае мову. Я не ведаю, хто яе навучыў так размаўляць. Гэта ёй не пасуе, гэта стылістычная памылка, гэта псуе маю прозу. Вазьмі сябе, калі ласка, у рукі!

Я не хачу. Мне балюча. Табе таксама так будзе, і табе таксама хтосьці скажа, што цябе няма.

Разалія, менавіта ў гэтым і ёсць адрозненне. Я ёсць.

Ах так?

У мяне ёсць пачуцці, і душа, можа быць, яна не бессмяротная, але ўсё ж сапраўдная. Чаму ты смяешся?

Кіроўца азіраецца, пасля паціскае плячыма, старыя людзі ўсе дзівакі. Шклоачышчальнікі рухаюцца, па лужынах пырскае дождж, людзі пад парасонамі ўзіраюцца ў неба. Апошні плях, ціха кажа Разалія, і менавіта дзеля таго, што так яно і ёсць, гэта думка здаецца ёй патэтычнай і фальшывай. Без розніцы, якім было жыццё, думае яна, у канцы заўжды стаіць вусціш. А цяпер застаецца толькі перакрэсліваць хвіліны. Перад ёй іх яшчэ каля дваццаці, кожная напоўнена секундамі; гадзіннік працікае яшчэ тысячу разоў, пакуль яшчэ канец не такі рэальны.

– Мы прыехалі, – кажа кіроўца.

– Ужо?

Ён ківае. Яна заўважае, што яна не памяншла грошы, у яе пры сабе няма швейцарскіх франкаў.

– Пачакайце, калі ласка. Я зараз жа вярнуся.

Выходзячы, яна не можа яшчэ ўсвядоміць, што яе апошнім учынкам будзе ашукаць кагосьці, не аплаціўшы праезд. Аднак жыццё – такая нячыстая і заблытаная рэч, а цяпер ніякай адказнасці больш няма. Тут шыльда з кнопкамі званкоў, тут напісана назва аб'яднання, як быццам бы гэта значыць нешта іншае, а не смерць. Яна звоніць, адразу ж з зудзеннем адчыняюцца дзверы.

Ліфт стары, рыпяць тросы, якія трымаюць кабінку, і падчас язды ёй робіцца зразумела: дагэтуль яна не верыла, што некалі пераступіць парог гэтага дома. Ліфт спыняецца, дзверы ад'язджаюць, і з ніадкуль, як быццам хоча перашкодзіць ёй націснуць на кнопку, якая зноў спусціць яе ўніз, з'яўляецца худы мужчына з праборам пасярэдзіне.

– Добры дзень, маё прозвішча Фрайтаг.

І што цяпер?

Я ведаю, я павінен распавесці ўсё. Як Разалія ідзе праз вітальню ў той пакой, у якім паміраюць. Я мусіў бы апісаць стол, крэсла, ложка, я павінен быў бы абмаляваць, якая аблезлая мэбля, які дзіўны слой пылу ляжыць на сценнай шафцы, якім скарыстаным і адначасова неабжытым выглядае тут усё, як быццам тут жывуць цені, а не людзі. І, вядома ж, відэакамера; я мусіў бы згадаць відэакамеру, прыстасаваную для таго, каб задакументаваць, што смяротна хворыя самі выпіваюць атруту, што іх ніхто да гэтага не змушае. Аб'яднанне павінна застрахавацца з прававога гледзішча. Я мусіў бы апісаць, як Разалія сядзе і падпірае галаву рукамі, як позірк з акна ў апошні раз паказвае ёй туманную далечынь неба, як змякчаецца яе страх перад знямогай, як яна падпісвае фармуляры (тут, калі ласка, вось тут і яшчэ раз тут, шаноўная спадарыня) і як нарэшце перад ёй ставяць шклянку з атрутай. Я мусіў бы распавесці, як яна падносіць яе да вуснаў, я мусіў бы раскрыць гэтую мяшанку з адпрэчвання і імкнення, з якім яна ўзіраецца ў празрыстую вадкасць, яе кароткую затрымку, бо яна ўрэшце рэшт усё яшчэ можа перадумаць і выбраць – няхай і толькі на некалькі дзён – жыццё з усім ягоным болям і брыдкасцю, затрымку, каб потым усё ж вырашыць іначай: яна прасунулася занадта далёка, так блізка ад парога не вяртаюцца. А таксама я мусіў бы апісаць і апошні ўздых яе ўспамінаў: гульні на беразе змрочнага возера, вільготныя вусны маці, яе бацька за нядзельнай газетай, дзяўчынка ў школе побач з ёй і хлопчык, пра якога яна не думала з таго часу, а таксама тая птушка ў клетцы ў бабулі, якая выразна вымаўляла некаторыя словы. Па сутнасці, нічога за ўсе гэтыя семдзесят два гады не захапляла яе так, як тая птушка-гаварун.

Так, гэта магло б стаць добрым апавяданнем, праўда, крыху сентыментальным, але меланхолія кампенсавалася б гумарам, а брутальнасць ураўнаважвалася б філасофіяй. Я ўсё прадумаў. І што цяпер?

Цяпер я гэта разбураю. Я адкідваю завесу, я раблюся відочным, узнікаю побач з Фрайтагам каля дзвярэй ліфта. Нейкую секунду ён глядзіць на мяне, не разумеючы, а пасля блякне і развейваецца, як пыл. Разалія, ты ізноў здаровая. І калі мы ўжо гэтым заняліся, няхай ты будзеш зноў юнай. Пачні ўсё спачатку!

Перш чым яна можа адказаць, я зноў знікаю, і яна стаіць у ліфце, які з вуркатаннем едзе ўніз, і не можа ўсвядоміць, што з люстэрка на яе глядзіць дваццацігадовая жанчына. Крыху крываватыя зубы, валасы занадта рэдкія і задужа худая шыя – яна ніколі не была прыгажуняй, але не магу ж я падарыць ёй яшчэ і гэта. З іншага боку – чаму б і не? Цяпер гэта не мае ніякага значэння.

Дзякуй.

Ах, кажу я ледзь жывы, – нарэшце!

Яна расчыняе дзверы дома і выскаквае на сваіх нагах, якія больш не баляць, на вуліцу. Вопратка глядзіцца на ёй смешна: маладая дзяўчына, апранутая як старая дама. Паколькі таксоўшчык яе не пазнае, дык і не спыняе, застаецца ашуканым і будзе стаяць тут яшчэ паўгадзіны, з усё большай занепакоенасцю сачыць за ўключаным таксометрам і нарэшце пачне грукаць ва ўсе дзверы дома. У аб'яднанні яму скажуць, што яны чакалі старую даму, але яна не захацела скарыстацца прызначанай сустрэчай. Лаючыся, ён паедзе сваёй дарогай і ў гэты вечар будзе праглынаць

агідную ежу сваёй жонкі яшчэ больш маўкліва, чым звычайна. Ён ужо даўно думае пра тое, як забіць яе, пры дапамозе атруты, нажа альбо рук, і сёння ён прымае рашэнне зрабіць гэта сапраўды. Аднак гэта ўжо іншая гісторыя.

А Разалія? Яна ідзе ўздоўж вуліцы, вялікімі крокамі, амаль беспрытомная ад радасці, і на нейкі момант мне здаецца, што я дзейнічаў слушна, як быццам бы літасць была для мяне найвышэй за ўсё і быццам бы нічога не змянілася б ад таго, што на адно апавяданне стала менш. І адначасова, я не магу гэтага адмаўляць, да мяне прыходзіць абсурднае спадзяванне, што калі-небудзь хто-небудзь зробіць тое самае і для мяне. Бо, як і Разалія, я таксама не магу сабе ўявіць, што я нішто без увагі кагосьці іншага, і што маё толькі напалову сапраўднае існаванне скончыцца, як толькі гэты іншы адвядзе ад мяне позірк – так, як цяпер, калі я пакідаю гэтае апавяданне, гасне існаванне Разаліі. Ад секунды да секунды. Без змагання са смерцю, без боляў ці пераходу. Толькі што яшчэ яна была недарэчна апранутай дзяўчынай, агаломшанай ад здзіўлення, цяпер ужо яна толькі загагуліна ў паветры, толькі гук, што доўжыцца секунды, блякнучы ўспамін у маёй памяці і ў Вашай, калі Вы чытаеце гэты абзац.

Застаецца – калі наогул нешта застаецца – вуліца пад дажджом. Вада, якая зіхціць на дажджавіках дваіх дзяцей, сабака, што падняў лапу на тым баку вуліцы, пазяхаючы каналізацыйныя рабочы і тры машыны, якія з невядомымі нумарнымі знакамі заварочваюць за рог, як быццам яны прыехалі вельмі здалёк: з іншай рэчаіснасці альбо, прынамсі, з зусім іншага апавядання.

*Originally published under the title ROSALIE GEHT STERBEN
taken from RUHM. EIN ROMAN IN NEUN GESCHICHTEN
Copyright (c) 2009 Rowohlt Verlag GmbH, Reinbek bei Hamburg.*

“І ўсё каб пацешыць цябе ці разбіць табе сэрца...”

Пяць грузінскіх паэтаў

Шота Іяташвілі

* * *

Зноў мой твар не паголены.
Памятаю, як апошні раз
стаяў каля люстэрка
з брытвай у руцэ.
Згадаў, як наліваліся цяжарам твае
дзесяць кончыкаў пальцаў.

Не памятаю, ці пакончыў тады з сабой,
ці ўсё-такі пагаліўся.

ЛЁТЧЫК

Ён паляцеў першы раз і –
Удала –
Ухвалілі, уславілі, дабраславілі.
Паляцеў ён другі раз і –
Зноўку ўдала –
Прынялі, частавалі вадой і хлебам,
Далі грабянец для крылаў.
Трэці раз паляцеў ён –
Таксама някепска –
Сцяпелі, прывыклі.
Ён чацверты раз паляцеў і –
Дарэмна –
Назвалі бліжэйшымі анёла.
Але ён – усё роўна – і пяты раз паляцеў, і –
Стрэлілі,
Збілі.

*Пераклад
з грузінскай –
Андрэя
ХАДАНОВІЧА.*

ЭЛЕГИЯ

Вельмі сумны аўтамабіль
спыніўся на вуліцы.
Цяжка трымаўся колькі хвілін
на стомленых колах,
потым пабяжклымі фарамі
асвяціў начны бязлюдны асфальт,
колькі секундаў думаў,
вагаўся,
урэшце ледзь адарваў ад зямлі свой багажнік
і пацягнуўся
ў нявызначаным напрамку.

Я стаяў там,
прыціснуты спінай да дрэва,
і хацеў
крыкнуць яму:
“Гэй, дружа, чакай!”

Ды толькі “NIN 101”
прамармытаў пра сябе
і чамусь да канца жыцця
запомніў яго імя,
аблічча
і няўключныя жэсты.

ФУТБОЛ

1.
Хутчэй нацягвай футболку,
Хутчэй размінайся,
Хутчэй выходзь на поле,
Хутчэй завалодай мячом,
Хутчэй бі, хутчэй забі гол.
Хутчэй крычы ад шчасця,
Бо хутка, хутка выйдучь на край поля
З электронным табло
Тыя, што цябе заменяць –
Лаўка запасных доўгая.

2.
Згадай Пеле
На рэкламе нясмачнае кавы,
Згадай Марадону,
Камічнага тоўстага Буду,
Згадай Эскабара,
Прыстрэленага сваім жа фанатам –

Здымі футболку
І, апусціўшы голаў,
Пакінь стадыён.

3.

А лепей так: пераадзенься ў чорнае,
Узбройся свістком,
Набі кішэні жоўтымі й чырвонымі карткамі,
Выйдзі на поле,
Свішчы і размахвай рукамі,
Забі на крыкі “суддзю на мыла!”
І больш не спяшайся –
Калі цябе і заменяць, то толькі ў прызначаны час.

4.

Або так: набудзь квіток,
Прыходзь на стадыён,
Адшукай сваё месца й сядай.
Бачыш, гульцы мітусяцца, змагаюцца з лёсам –
І ўсё каб пацешыць цябе ці разбіць табе сэрца.
Лузгай семкі
І не парся!
Ад беганіны гульцоў
Жыццё не змяняецца.

5.

Або яшчэ так: заляж на канапу
І дацягніся да пульта.
Уважкі тэлевізар.
Усё, што адбываецца, – адбываецца не тут.
Далёка рвуцца бомбы.
Далёка спяваюць і танчаць.
Далёка спрабуюць забіваць галы.
Калі і пакутуюць – недзе далёка-далёка.

6.

Хутчэй нацягвай футболку,
Хутчэй.

7.

Раней ці пазней
Усіх нас заменяць іншыя...

ПАЦАЛУНАК

Калі ў тваёй мове востра не хапае цукру
я дадаю табе ў кроў
тры чайныя лыжачкі словаў і
добра перамешваю

потым дзьму
каб хутчэй астудзіць
і дакрануцца да краёчку філіжанкі
вуснамі

сам жа моцна
трымаю філіжанку
дзвюма рукамі

калі яе спустошаную
стаўлю на зямлю
з-пад ейнага донца разносяцца
цудоўныя гукі
у іх адчуваецца
лінгвістычная слодыч
цукру
што я дадаў

* * *

Я згубіўся ў тваіх нерасчасаных валасах,
а ты проста пагаліла галаву і сышла, і
я ледзьве ўратаваўся
ад вялізнай мятлы прыбіральніцы ў цырульні.

Праз колькі гадоў
я павесіўся на тваёй касе,
якая паспела адрасці,
а ты проста ўстала і
пабіла мяне другой касой.

Пазней я спрабаваў
зрабіцца кропляй шампуню,
і мне нават удалося,
але ты змыла мяне
са сваіх залацістых валасоў
гарачым душам.

І калі насычаная
чыстым брудам твайго цела
вада зносіла мяне
у жахлівы вір на дне ванны,
я ўбачыў, што да мяне цягнецца
адзін-адзіны твой волас – і я,
як за старую прыпавесць,
ухапіўся за яго.

**ПАМ'ЯТАЕШ, ЯК КІТАЕЦ ПРЫСНІЎ,
ШТО ЁН МАТЫЛЁК, І ПРАЧНУЎСЯ**

Я ўбачыў цябе ў сне
Матыльком.

Убачыў наяве –
Ты стала двума.

Паназіраў за табой,
І здагадаўся – вас трое.

Ты адкінула крохкі сачок,
Даверылася мне –
І ператварылася ў чатырох.

Пасля прызнання ў каханні
Вас зрабілася пяць.
І ў сэрцы кожнага
Прачнулася пачуццё,
І раптам пяць матылькоў
Паляцелі ўверх дзесяцю.

І я прысніў кожнага з дзесяці.

А зранку над маім ложкам лётала сотня,
Кружляла, мітусілася, вілася.

І мне не засталося нічога, акрамя
Як зрабіцца сто разоў па сотні,
І кожнага апырэзаць сабой так,
Як яны кружылі вакол мяне
Імгненне таму назад.

Майя Сарышвілі

* * *

Пах старога паркету. Аскепак
Аранжавага шкла ля самых вачэй.
Хапаюся за думку аб прасторы,
Дзе паважна пагойдваюцца цяжкія карэты
І слімакам сніцца шум дажджу.
А тут няма чым дыхаць,
Быццам малекулы кіслароду
Паштучна загарнুলі ў паперу.

* * *

Гарбун, гарбун

Я растаўкла сухія крылцы матылёў
Нацерла імі падпахі

Там цесна
Б'ецца ў цемры дзюба тэрмометра
Няма на што глядзець і няма чаго бачыць
Але разам з крыльцамі ўцерлася
Вестка пра шлях

Дзюба сціскае таблічку
На ёй накрэслены
Жоўтыя літары малітваў

Срэбра
Імчыцца ўверх па дзюбе, выліваецца
Са шкла, з пасцелі, з дому, з берагоў...

Цсс... не бойся, квазімода, не дрыжы
Яшчэ не многа снегу на тваім пагорку
Яшчэ чарада не ўцякае ад сцюжы

* * *

Нічога не атрымаецца –
Нават калі ты вывернеш лес,
Нідзе ніводнага караня.
Падобны да страшнага сну
Неўкарэнены свет.
Гарады, пакладзеныя на асфальт.
Скамянелыя моры.
Куды хіснецца зямля,
Туды і саслізгваюць –
Быццам вялізныя брытвы,
Слізгваюць без перашкодаў...
А мы так упарта,
Адну за адной,
Выцягваем з целаў
Старыя жылы жыцця,
Што хутка ўжо нават
Пчолы не змогуць джаліць
Расстаўленых на ралях
Парцялянавых нашых дзяцей.

* * *

Чуеш задышлівы подых?
Гэта служанка ў маім пакоі, старая
Ноч, што не можа болей сачыць
За рэчамі. Нават прывіды,
Якіх яна з цяжкасцю гадала,
У твар ёй смяюцца й няма на іх рады.
Фіранкі не могуць стрымаць
Святла, што падае з вокнаў –
На вострых неонавых промнях
Нанізаны сон, зіхатлівыя шылды
Высмоктваюць кроў са словаў, і мне шкада
Літар – нямых палонніц, пашыхтаваных,
Выстаўленых у вітрыне крычаць да раніцы.
Шклянка з малаком у чорнай ваце.
Усё, што не б'ецца, нават мой тэлефонны
Нататнік, бы крохкая рэч, загорнуты ў чорную вату,
З якой, у дурным альфабэтным парадку,
Выдуманая сябра прывітальна махаюць рукой.

* * *

Што па-вар'яцку змяшалася ў гэтай віхуры,
Я шыхтавала па-новаму. Па краях
Дзяцей расставіла рыфмамі,
І рушыла дэманстрацыя,
Як вершы вар'ятаў. Толькі мая
Усмешка, быццам пашкоджанае крыло,
Валочыцца ўнізе няёмка –
Ні прыбярэш, ні схаваш,
І ўсе яе топчуць нагамі
Ў шматлюдным натоўпе,
А з неба валіцца зліва.
Зірнула ўгору, а кроплі –
Маленькія мегафоны,
І я за кожнай бягу,
І ў кожную вершы чытаю.
Ніводнай не прапусціла,
Вар'ятка! Помню, як лезла
На хісткую сцэну, у поўнай зале.
Як у дзяцінстве, калі памірала мама,
У страху залезла на стол,
Каб Бог
Чуў лепей маю малітву.

ЖОРСТКІ АДКАЗ

Вы мне казалі, што з чатырох
 Я павінна была пакінуць не больш за дваіх,
 А я не магла абраць – каго менавіта...
 Тым часам яны падрасцілі,
 Рабіліся моцнымі,
 Так што забіць іх стала не проста.
 Быў бы ў мяне адзін –
 Усе чатыры разы цалавала б яго,
 І ніхто б яму не сказаў, што астатніх
 Я прыкончыла дзеля гэтых трох пацалункаў.
 Але я, дурніца, не выскрабла іх,
 Не прапалола стэрыльнай матыкай,
 Не вырвала, быццам гланды,
 Так што прабачце.
 Думала, нават калі я паслухаю вас,
 Мой жыўот усё роўна надзьмецца грудочкам –
 Так і хадзіла б усё жыццё, носячы столькі,
 Колькі дзяцей я забіла, – вечных,
 Жахлівых магільных капцоў
 На сваім жываце.
 Вы мне казалі, што з чатырох
 Я павінна была пакінуць не больш за дваіх,
 А я не магла абраць – каго менавіта,
 Тым часам яны падрасцілі, краналі
 Пальчыкамі мой твар, вымаўлялі
 Першыя словы...

Звіяд Ратыяні**EX VOTO**

Ты пішы, хай ніхто не паверыць,
 а табе ані ў знак, апішы
 прывід, у існаванне якога
 ты і сам бы не верыў, але...

Ты пішы, хай ніхто не даруе.
 К чорту ўсю іх праўду, пішы,
 што ты сам сабе родны кут
 і не маеш у сэрцы злосці.

Ты пішы, і няхай асмяюць.
 Не чакай натхнення, пішы
 пра штодзённыя боль і крыўды
 і пра Бога, які маўчыць.

Што яшчэ? Пішы пра каханне.
Што адкрыў яго таямніцу:
усе вершы складаюць да,
а чытаюць пасля кахання.

ЯНЫ СЫШЛІ

...А потым і вершы пакінулі людзей.

Выбралі непагодную ноч, калі ніхто не высунецца на двор,
таемна згарнулі свой лагер
і рушылі, абрастаючы па дарозе ўсё новымі й новымі
супляменнікамі.

Маркотныя – бо ўсё так дрэнна скончылася.
Разгубленыя – бо іх выявілася менш, чым яны думалі.
Быццам апошнія, цудам ацалелыя салдаты разбітага войска,
цёмнымі ветранымі далінамі, яны панура пацягнуліся дадому,
у далёкую краіну, надзейна схаваную ад вачэй часу,
з якой – каго раней, каго пазней – іх выпягнулі падманам.

Іх сыходу не заўважылі, бо стаяла ноч.

Іх адсутнасці не заўважылі, бо настаў дзень.

ЖЫЦЦЁ СЯРОД КАМЯНЁЎ

Ды разумею я ўсё.
Сам такімі ж вымудрамі дурыў
сабе галаву і сэрца, але ж ён зацягнуўся –

гэты час збіраць камяні – я слухна сказаў? – гэты час
неяк занадта, ганебна так зацягнуўся:
усе камяні і каменьчыкі, вялікія і маленькія,
сабраныя, ажно выраслі велізарныя
муры наўкола мяне,
такія высокія –
калі і надыдзе час іх раскідваць,
нават наймешы каменьчык не перакінуць
за агароджу.

Паварушыцца баюся, бо могуць упасці
мае дарагія, гадамі збіраныя, непаўторныя
камяні – і мяне расціснуць. Сяджу нерухома

і разглядаю кожны камень паасобку.
У нейкі, бывае, закахваюся, але
не магу прызнацца.

ЧАЛАВЕК ЛЯ ВАКНА, ЗА ВАКНОМ - ВОСЕНЬ**1.**

Дзесяць пакаленняў продкаў
і амаль столькі сама нашчадкаў,
мне здаецца, жывуць у мяне ў крыві.

І не ведаю, як мне жыць,
як пісаць і як мне адчуць
нерэальна прыўкрасную восень,

што аскепкі сумневаў сабрала ў адно,
абяцаючы: росквіт пачнецца з пачатку.
Як заўжды, заняпадам.

2.

Добрай восені.
Усё, што я магу, – сядзець гадзінамі
ля вакна, разумеючы, што пісаць немагчыма.

Добрай восені, жыццё, –
маё няўлоўнае,
неслухмянае, амаль што не маё!

Усё, што я магу, – сядзець гадзінамі
ля вакна, каб за ім была восень
і цеплыня,

каб ішлі пад акном тры дзяўчыны,
каб хутчэй забілася сэрца,
бо адна з іх – мая каханая,

а другая – мая каханая. Трэцяя ж – гэта
мая каханая. Вось і ўсё, што магу, –
так зрабіць, каб ужо не пісаць мне іначай.

Вось і ўсё, што я магу, –
добрай восені, жыццё! –
не пісаць ніколі іначай.

* * *

Калі здарэнне
згадваецца толькі тады,
калі ты прамінаеш месца, дзе ўсё здарылася, –
яшчэ невядома, каму згадваецца,
табе або месцу?

А калі месцу –
яшчэ невядома, ці заўжды яно памятае,
або згадвае толькі тады,
калі ты яго прамінаеш.

* * *

Ідэя была не найлепшая –
падымацца на могількі ў дождж.

Нібыта не такі й п'яны,
і ўжо не першы раз тут,
але тваёй магілы не відаць.

Помню сцэжку між магіламі – наўпрост
ад галоўнага ўваходу і налева,
але тваёй магілы не відаць.

Нібыта пазнаю суседнія,
вось і месца, дзе ссеклі кіпарыс,
але тваёй магілы не відаць.

Якая таксоўка? Ідэя была не найлепшая,
усё ўзмацняецца дождж. І няблізка
да таннай піўнухі каля ракі,
дзе я заўсёды знаходзіў цябе,
калі не знаходзіў дома.

СНЕГ, СНЕГ. ЖЫЦЦЁ ПРЫЎКРАСНАЕ

Жыццё прыўкраснае. Прачынаешся на пачатку
сёмае і запальваеш ялінку. Як фэйна міргаюць
яе рознакаляровыя агеньчыкі. Жыццё
прыўкраснае. Дзеці спяць. Дарослыя спяць таксама. Снег
ідзе, здаецца, сёлета першы.
Снег ідзе – і віднее. Трыццаць чатыры –
шапчу я сабе. Не, не тое. ТРЫЦЦАЦЬ ЧАТЫРЫ –
паўтараю гучней. Зноў не тое. Нешта не так
з гэтай лічбай, але менавіта
столькі мне стукнула сёння. Маю прынамсі
паўгадзінкі. Можна сядзець і пісаць. Ды не,
не магу. За акном забрахаў сабака, і так зацята,
я нават падумаў, што гэта надоўга,
але ён адразу прыціх. Жыццё
прыўкраснае. Хутка віднее,
і мне ўжо наперад агідны гэты
дзень. Я не пра жыццё наогул, жыццё

поўнае ймя адкрыў мне ў дыханні ружы
ўразь жахлівай маланкай да глыбіні
проста ў святло, што бясплотным садам акружыць
пасам дарог азораных загарні

хай мінарэт за каменным схіліцца мурам
хай бірузой згушчаюцца міражы
выплыве поўня, быццам міндаль са скуры
новае неба, і ў небе – раптам – стрыжы

* * *

пір на траве ты спыніць да відна павінны
хутка світанак захутае ў шаты смерці
страчаны месяц, укус хаваючы львіны
у дамавіну, дык руш за вясною ў сэрцы

вечер у полі кудлаціць Адаму кудзеры
дыхае ў спіну зямля табе – чуеш крокі?
добраю сцежку пастух паказвае мудры
ў горныя высі, дык пухам табе аблокі

ПРЫПАВЕСЦЬ ПРА ВІНО

вінаградную гронку лязо адразала ад лоз
і давільня заплюшчыла тысячы чорных вачэй
і рыдала драўніна, і песню тварыла са слёз:
вершнік дзвятага неба, што ззяе за сонца ярчэй!
мужа, што меч утапіў да дзяржальна у карку быка
ружа й начная фіялка вяпчаюць з дачкою лазы
спеляць нявесце даніну чарніцы, аздоба вянка
шлюбнае ложа збіраюць, не ведаючы драбязы
ледзь адчувальным павевам начны набліжаецца госць
полымя ціхіх лампад скалыхнулася, блізка жаніх
на вінагарадзінкі дзён гэты свет падзяліў прыгажосць
неба ж – халодным кіпеннем – збярэ ў найвышэйшую з кніг

* * *

першым бодем сваім аддзяліся ад іншага болю
і калядная ноч разгавеецца срэбным звонам
у пашыраных зрэнках народзіцца свет – і даволі
будзе мёду, гваздзікі й карыцы ў віне чырвоным
хай салодкія пахі абудзяць эдэмскіх пчолаў
распусці нявіннаю фарбаю смерць у жыцці
і сябе прынясі ў ахвяру, схіліўшы голаў

на падлогу халодную чысты блакіт упусці
шасцікрылае неба прымае нас падарункам
паскараецца час і святло ў вірах яго тоне
і сукенка твая спаўзае з ценю карункаў
беласнежнаю кветкай – на самым краі бяздоння

* * *

Сена
на цёмным грунце
з гарачай рукі зрываецца Амедэа
Мадыльяні
кавярня
тонкая лінія
шэпча на поўныя грудзі
Афрыка
сцёгны зямлі ахвярныя
невычарпальны рытм
дым халодны канабісу
з ранішнім лазурытам
згрызот нецярплівы жэст
твар сябра
і
Пэр-Ляшэз

Давід Рабакідзэ

БЕЗЛІМІТНАЕ КАХАННЕ

Да сустрэчы са мною
яна ўжо мела дзіця
ад першага, параною –
ад другога жыцця;
шнар (хтось бачыў малюнак,
татуяваны мак)
і ядавіты трунак,
рамантычны на смак;
смутак начэй без дому,
што і ўдзень не знікаў
(бар, гатэль... па-любому) –
ад палюбоўнікаў.
Я натаваў і адразу
запісы рваў свае,

быццам яе расказы –
супакаяльнае...

Сын падрос з таго часу –
стаў мужчынам, глядзі.
Дома трымае масу
непатрэбных СД.
Ведае стопудова,
як дыхаюць кроў і косць,
і кожны дзень – шматгадова –
дарыць яму весялосць.
Бывае і ў іншай хаце,
у бацькі, і ў трэці дом –
ягоных бацькі і маці –
возіць яго часцяком.
З імі не дзеліць даху,
але фота іх мае:
іх завуць спадар Каха
і спадарыня Ная.

Любіць жонку, як маму,
да шпілек яе прывык,
з ёю ходзіць у краму,
церпячы востры язык,
які фільтруе не дужа,
што казаць і аб чым:
раз як ляпне, што ў мужа
сімпатычны айчым.
А ў айчыма ўжо ўнукі.
Перад сном пагуляць
водзяць мяне за рукі,
вучаць, як адзяляць
кроў і флегму ад лішняй
чорнай жоўці сваёй,
як ад костачак вішні
ёй для сочыва. Ёй.
Часам працую ў садзе.
Часам яна сама.
Болю няма ў паглядзе.
Яду ў слязах няма.
Часам выйдзем на ганак,
каб не прайшлі наўзбоч
госці – спадар Світанак
і спадарыня Ноч.

* * *

Толькі дрэвам, напраўду патрэбным
для жыцця, электрычнасць даюць круглы год,
а звычайныя дрэвы чакаюць, калі настане

вясна і вада падымецца ў рэках. Тады
іх пупышкі запальваюцца і гараць,
покуль нехта не прыйдзе
і не сарве спелы плод.

КАВУН

У Паўночным Ледавітым акіяне,
між безлічы рыбалавецкіх лодак,
між паляўнічых на марскіх ільвоў,
між цюленяў з белымі мядзведзямі
плавае кавун з Цэнтральнай Азіі,
абрэзанай пупавінай уніз, неабрэзанай – дагары.
Часам яму назалююць жыхары акіяну,
лезучы ў ягоны прасветлены пуп.
А ён чакае дзвюх рук, імкнецца да іх кожнай костачкай –
каб мог, недарэчную б скуру ЛАМАЎ САМ АБ ХВАЛІ, –
чакае, калі яны прыйдуць з прыўкрасных аблокаў,
падстрыжаных, нібы ягнятка. Чакае,
як складзеныя, быццам яйкі ў кардонную скрынку, дні
чакаюць Вялікадня.

СОН АЎТОБУСА

Давіду Картвелішвілі

І сталася так, што пусты аўтобус прысніў на прыпынку сон.
Ён сніў невыносна лёгкія думкі, якія ўвесь дзень развозіў.
Ён сніў, нібыта памёр, а потым сустрэў акуліста.
Ён сніў пасажыраў, якія чакалі аўтобусаў іншых маршрутаў.
Ён сніў, быццам дзеці махаюць рукамі (здаецца, яму!),
і ён праклінаў свой адзіны паверх.
Ён сніў білет з аўтамата – і рэха звінела ўнутры.
Ён сніў, што на шкле лабавым знікае перагародка,
а з ёй абразкі і вымпелы, і асвяжальнік паветра.
Ён сніў старога экскурсавода, які чытаў сваю казань.
Ён сніў безбілетніка, што ўсю дарогу глядзеў у адчынены люк.
Ён сніў, што, паводзячы бровамі, змахвае з лоба
кітайскія літары кропляў.
Ён сніў, што прыходзіць кіроўца і будзіць яго старым
пацэртым ключом.

ЧАЛАВЕК - ГЭТА...

Чалавек –
гэта калі ты робіш з гліны скарбонку ў форме чалавека,
пакідаючы месца для шчыліны там, дзе мусіла быць рабро.

Чалавек –

гэта калі ты робіш з гліны скарбонку ў форме чалавека
і нясеш яе на рынак, каб прадаць.

Чалавек –

гэта калі ты робіш з гліны скарбонку ў форме чалавека,
і дзеці на руках у бацькоў паварочваюць галовы і глядзяць на яе.

Чалавек –

гэта калі ты робіш з гліны скарбонку ў форме чалавека,
а потым нясеш яе дадому без абгорткі, так і не здолеўшы прадаць.

Чалавек –

гэта калі ты робіш з гліны скарбонку ў форме чалавека
і пакідаеш яе сваім дзецям, каб разламалі па лініі таліі,
покуль манеты не дасягнулі горла.

Чалавек –

гэта калі ты зробіш з гліны скарбонку ў форме чалавека
і ніколі не зможаш растлумачыць, як ты гэта зрабіў.

Шота Іяташвілі – паэт, празаік, літаратурны крытык, перакладчык. Аўтар васьмі паэтычных зборнікаў і трох зборнікаў аповяданняў. Удзельнік міжнародных паэтычных фестываляў: у Румыніі, Францыі, Галандыі, Расіі, Эстоніі, Латвіі, Украіне і інш. Лаўрэат прэміі «Саба» за лепшы паэтычны зборнік года (2007) і міжнароднай прэміі «Кіеўскія лаўры» (2009). Яго творы перакладзеныя на англійскую, нямецкую, французскую, рускую, партугальскую, румынскую, азербайджанскую, албанскую, украінскую, эстонскую і латышскую мовы. Нарадзіўся ў 1966 годзе.

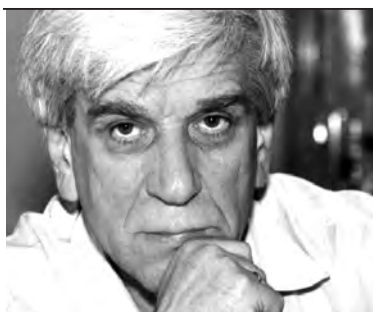
Давід Рабакідзе – паэт. У 2000 годзе закончыў Тбіліскі Інстытут Культуры. Аўтар зборніка паэзіі “Чалавек – гэта...”. Нарадзіўся ў 1975 годзе.

Звiяд Ратыяні – паэт, перакладчык. Аўтар трох паэтычных зборнікаў: “Выдумамай мяне”, “Урок шаптанья”, “Кішэннае паветра”. Перакладаў на грузінскую мову вершы Т. С. Эліёта, Р. М. Рыльке, Э. Паунда, К. Сэндберга, У. Х. Одэна, П. Цэлана, Т. Х’юза, М. Стрэнда, Д. Уолката, Ш. Хіні. Лаўрэат моладзевай прэміі Саюза пісьменнікаў Грузіі (1995, 1998), прэміі выдавецтва “Ломісі” (1998), прэміі “Бестселер” (1999), прэміі Гёте-Інстытута (1999) і прэміі часопіса “Арылі” (2000). Творы перакладаліся на рускую, французскую і нямецкую мовы. Нарадзіўся ў 1971 годзе.

Майя Сарышвілі – паэт, драматург. Аўтар паэтычных зборнікаў: “Перакрыццё явы” і “Мікраскоп”. Чатыры радыёп’есы ставіліся на дзяржаўным радыёканале. Творы перакладаліся на англійскую, партугальскую, рускую, французскую, шведскую, арабскую, кітайскую, эстонскую і азербайджанскую мовы. Удзельнік Poetry International Festival у Галандыі. Нарадзілася ў 1968 годзе.

Сяргей Законнікаў

..людзі павінны жыць на сваім
нацыянальным падмурку, згодна традыцый,
звычайў, якія складваліся стагоддзямі
і нават тысячагоддзямі...

Мета скарпіёна

*Шчырую над кнігай успамінаў “Згадкі Вогненнага Пса”.
Адкуль такая назва? Згодна ўсходняга гараскопа, 1946 год,
калі я нарадзіўся, лічыцца годам Чырвонага сабакі. Сімво-
ліка прысутнічае і ў тым, што маё пакаленне вырастала
на зямлі, няшчадна абпаленай полымем крывавай вайны.
Акрамя таго, у маленстве бегаў я па вясковых пыльных
сцезках і вуліцах вогненна-рыжым, абсыпаным вяснушкамі
хлапчуком...*

*Мой лёс, нібыта вялікі, пошумны лес, абступае сёння
тысячамі падзей, фактаў. Хачу, каб аповед атрымаўся
праўдзівым, нават да бязлітаснасці, а яшчэ – цікавым,
вясёлым.*

*Мяркую, што ўспаміны закончацца прыкладна такім
абзацам: “Час на схіле веку ласціцца да мяне, як нешта
жывое, як ласкавы, адданы пёс. Часта нават хочацца
працягнуць руку і пагладзіць яго цёплай даланёю.*

*А яшчэ шчымліва адчуваць, што твой час некуды імкліва
адыходзіць. Але кладу вялікую, былую вогненную, а цяпер
сіваю галаву на прытомленыя рукі і з усмешкай гляджу на
мілых унукаў Марыну і Францішка, якія дружна гуляюць,*

весела шчабечуць пра нешта сваё, а значыць – пра вечнае. Учора, сёння і заўтра рантам зліваюцца ў адно. У гэтыя хвіліны мне так добра, што пачынаю думаць: а ці можна лічыць маё жыццё – выпадковую радасць і невераёмны цуд – праўдай?”

Па просьбе рэдакцыі перадаю адзін з раздзелаў рукапісу.

Аўтар.

Студэнцкія будаўнічыя атрады – малаасветленая старонка будзённасці мінулага. На газетныя палосы, у радыё- і тэлеэфір па тагачаснай завядзёнцы траплялі рамантыка, працоўная героіка, пераможныя рапарты, а непаказное, руціннае жыццё так і засталася ў памяці тых, хто прайшоў гартаванне. Кажу без іроніі, бо няпростае гартаванне сапраўды было, прытым не толькі фізічнае, але і маральнае. Ды жыццё сведчыць, што выпрабаванні бываюць не заўсёды са знакам плас...

У час майго студэнцтва паехаць працаваць на цаліну хацелі многія. У гэтым жаданні знігоўваліся розныя прычыны. Не думаю, што галоўнаю станавілася прага працоўнага гераізму. Найперш студэнтам, якія жылі надзвычай бедна, патрэбны былі грошы, каб купіць нешта з вопраткі, абутку, забяспечыць сабе лепшае харчаванне на чарговы семестр.

Безумоўна, здаўна існавалі нерэгіструемыя шабашкі. Ды працаваць на такіх аб'ектах адважваліся нямногія студэнты. Гэта лічылася заганнай з'яваю. Каб пазбегнуць папрокаў і нараканняў з боку ўніверсітэцкага начальства большасць юнакоў і дзяўчат разлічвала зарабіць грошы ў межах прынятага, зацверджанага савецкай сістэмай студэнцкага руху...

З маленства я быў прывучаны да працы – хатняй і па-за домам. Без гэтага ў вёсцы не жывуць. Яшчэ ў маленстве пасвіў жывёлу, шчыраваў у лясніцтве: садзіў лес, займаўся прачысткай дзялянак, нарыхтоўваў розныя загатоўкі з дрэва, збіраў сасновыя і яловыя шышкі, з якіх вылушчвалі насенне для лясных гадавальнікаў на паўднёвых тэрыторыях СССР. Старшакласнікам на летніх канікулах працаваў у мясцовым саўгасе “Глыбачаны” грузчыкам: цягаў на гарбе мяхі з цэментам, мукою, камбікормам, даводзілася ўпраўляцца з бярвеннем, дрывамі, торфам, вугалем.

Быў і будатрадаўскі вопыт: пасля першага курса ў Мінску ў трактаразаводскім пасёлку пракладваў цеплацэнтраль. У асноўным гэта былі земляныя і бетонныя работы. Падпраўлялі ўслед за экскаватарам траншэі, збівалі апалубку, залівалі бетонам камеры, манціравалі скляпенні. Манатонная цяжкая праца, звыклае людское атачэнне, знаёмыя гарадскія мясціны. Якая тут навізна і рамантыка!

А цаліна вабіла. Мы начыталіся вершаў з кнігі Рыгора Барадуліна “Маладзік над стэпам”, дзе было яснае сонца, бурштын пшаніцы, шматлюдны ток, у абед – Насцін боршч, а ўвечары – танцы ў стэпе. Гэтак жыць можна!

Але наш атрад “Зубраня” трапіў на іншую цаліну. “Рамантыка” пачалася з першага дня яшчэ на цэнтральнай сядзібе саўгаса “Краснагорскі” Чапаеўскага раёна, куды нас прывезлі з Уральска. Калі сталі перагружаць будаўнічы рыштунак і свае рэчы на адкрытыя бартавыя грузавікі, усчалася бура. Сонца знікла. Пяском забівала вочы, вушы, нос, рот. Я ўпершыню адчуў сваю мізэрнасць прад сілаю прыроды.

Такая ж пясчаная бура праз тыдзень паўтарылася ўжо ў лагеры. Яна захапіла агромністую чараду шпакоў. Шалёным парывам ветру птушак так моцна ўдарыла аб плот, якім была агароджана палявая сталоўка, што ўсе яны загінулі. Можна ўявіць настрой, з якім мы прыбіралі і закапвалі крывавапёрыстае месіва – тое, што засталася ад вольных птахаў...

Цытую радкі з цаліннага ліста ад 4 ліпеня 1967 года, пасланага мною бацькам: “Ад Уральска да саўгаса, дзе працуем, 350 кіламетраў страшэнна непрыдатнай для язды стэпавай дарогі. Едзеш, і няма канца-краю выпаленай бязлітасным сон-

цам прасторы, дзе ніводнага дрэўца, кусціка. Зрэдку толькі серабрыцца кавыль, гарачы вецер коціць па доле агромністыя клубкі перакаці-поля, якія спыняюць свой бег, калі трапляюць у ложы высохлых каналаў. А найбольш распаўсюджана вярблюджая калючка, якой кормяцца гэтыя цікавыя стварэнні прыроды з гарбамі. Дарэчы, вярблюды тут двух відаў: адных гадуюць, каб атрымліваць малако, мяса, а другіх выкарыстоўваюць для язды. Мяса ездавых вярблюдаў на харч не ідзе, бо страшэнна пахне потам. Такая за іхні век выпадае нагрузка. Мы цяпер таксама падобныя на вярблюдаў...

Жывем у дзікім стэпе на беразе рэчкі Кушум. Закладваем новы пасёлак, які будзе называцца Юбілейным. Лепшай назвы прыдумаць не змаглі. Сёлета ж юбілей Кастрычніцкай рэвалюцыі. Усе арыгінальныя, свежыя назвы начальства адмяло – нечага выскаляцца, падкідаць хохмачкі. Тут справа сур'ёзная. Мы паргталі з такіх нудных ушчуванняў, пафіглярнічалі, ды і суцішыліся. Могуць палітыку прышыць...

Месцімся ў хлёўчуках, якія давялося ляпіць нашым кватэр'ерам, што былі пасланы сюды крыху раней. Стрэхі гэтых будынін з трысняговых матаў. Ёсць тут ля спакойнага Кушума густыя зараснікі чароту, сцябліны якога выганяе да чатырох метраў, дзе водзяцца нават касулі, дзікі. Спім на нарах. Харчумся пад навесам ад сонца ў сталюўцы, якую змайстравалі самі.

Працоўны дзень дзесяць гадзін. Устаем у сем. Мыемся ў Кушуме, хоць вада ў ім рудая, ілістая. У 7.10 лінейка, узняцце сцяга, разнарадка. Потым сняданак. З васьмі раніцы да гадзіны дня працуем. Абед і затым адпачынак – з 13 да 16 гадзін. У гэты час нічога рабіць немагчыма, бо гарачыня даходзіць да 43 градусаў. Пасля працуем дацямна. Вячэра ў 21.30. Адбой апоўначы.

Праца забірае ўсё. Ні чытаць, ні пісаць нельга. Прыйдзеш на абед, валішся на нары, як забіты. Паляжыш і зноў на працу. А ўвечары “дапатопны” бензінавы рухавічок патарахціць крыху, лямпачкі памігаюць, пасвецяць збольшага ў хлёўчуках – і ўсё. Трэба спаць.

Пякельная гарачыня ўдзень, даволі халодныя ночы, знясільваючы перапад тэмпературы, пыл, пот, мазалі – гэта і ёсць цаліна...

Усё робіцца студэнтамі. Галоўны будаўнічы матэрыял – саман, які мы самі і нарыхтоўваем. Камяні, шчэбень, пясок, якія патрэбны для падмуркаў, завозяцца здалёку, з кар'ераў, да якіх больш 200 (!) кіламетраў. Ратуе тэхніка. Тут на аднаго трактарыста па два трактары. Не ведаю толькі: ці апраўдае ўсё гэта сябе? Ва ўсялякім разе казахі ставяцца да будоўлі з недаверам.

Людзі ў гэтым краі жывуць сваім жыццём, звыклым, качэўным, у лямцавых юртах. Пасвяць сабе авечак, коней, вярблюдаў, ядуць бараніну, запіваючы гарачым чаем, спяваюць працяглыя стэпавыя песні – ім і добра. Па ўсім відаць, што нашы клопаты іх мала цікавяць...

Наконт харчавання. Ежа аднастайная да нудоты: бараніна, макарона, чай. Пасля таго, калі пабачыў, як казахі рэжуць бараноў і авечак: скуры, што паруюць пад сонцам, сінія жываты з вантробамі, запеклую кроў, а пасля давялося займацца забойствам жывёл яшчэ і нам самім, то есці бараніну амаль не магу. Задавальняюся макаронай. Зрэдку частуемся рыбай, якую ловім самі. Яе ў Кушуме поўна. Але ж на рыбалку часу нямашака.

Выкапалі калодзеж, ды вада ў ім салёная. Скрозь саланчакі. Нават чай п'ем салёны, бо цукар не можа перабіць соль. Нашы лянныя беларускія гімнасцёркі не вытрымліваюць нагрузкі. Шмат разоў набрынялыя потам, а затым высохлыя на сонцы, яны крышацца, як сухары. А таму працуем толькі ў плаўках, на нагах – старыя атэпкі, каб засцерагчыся ад калючак і ад такой нечысці, як скарпіены, фалангі, тарантулы, каракурты.

Грошай не прысылайце. Ніякія грошы мне не патрэбны, бо нічога не купіш.

Да бліжэйшага населенага пункта, дзе ёсць магазін, трыццаць кіламетраў. Я там яшчэ не быў і, відаць, не пабуду. Тут нават юртаў казахаў няма. Толькі чабаны прыганяюць атары авечак, табуны коней, вярблюдаў да Кушума на вадапой. Іх столькі, што калі заходзяць у ваду і пачынаюць піць, то здаецца – на вачах выпываецца, мялее ўся рака”.

Для мамы, якая баялася, што мяне ўкусіць нейкая шкадлівая кузурка, зрабіў прыпіску: “Тут і сапраўды шмат гадзюк, скарпіёнаў, тарантулаў, фалангаў і нават каракуртаў. Але яны людзей не чапаюць”. Напісаў такія радкі і як бы сурочыў імі сваё быццё.

Спачатку трактарыст-украінец Анатоль расказаў, як увесну ў суседняй гаспадарцы загінуў чабан. Ён выправіўся верхам на кані ў райцэнтр на нараду па жывёлагадоўлі, дзе яму павінны былі ўручыць за стараннасць ордэн Працоўнага Чырвонага Сцяга. Дарога няблізкая, давлялося заначаваць у стэпе. Пакуль ён у сядле кімарыў, па ярлызе (доўгая палка з кручком на канцы, прыстасаванне для лоўлі авечак), якая цягнулася па зямлі, пад вопратку чабана прапоўз тарантул і ўкусіў яго паміж лапатак. Чалавек, хоць і дацягнуў да бальніцы, але неўзабаве сканаў.

А пазней паехалі мы на трактары з прычэпам да старых сціртаў па салому. Запас скончыўся, а без яе саман не вырабіш. Дарога немалая – кіламетраў пятнаццаць. Бліжэй да цэнтра саўгаса віднеюцца пэўныя сляды цывілізацыі. Але нас зацікавілі не тэлефонныя слупы, якія ў тутэйшых краях – экзотыка, а арлы, што сядзелі на іх. Я ніколі не бачыў гэтых гордых птахаў, ды яшчэ так блізка. А таму разглядаў уважліва, запамінаў кожную драбніцу.

ЛЯ сцірты нас сустрэла стэпавая ліса, якая тут завецца корсакам. Яна надта не спалохалася, адбеглася крыху і з зацікаўленасцю назірала за пагрузкай саломы. Калі я ўзняў чарговы пласт і панёс да прычэпа, то ўбачыў збялелы твар Гены Стрыжэвіча, які спалохана махаў рукою і крычаў: “Кідай! Кідай на зямлю!” Я скінуў салому з вілаў, а з-пад яе ва ўсе бакі з шыпеннем імкліва папаўзлі змеі. Аказалася, мне “пашанцавала” падхапіць іхняе цэлае гняздо.

Небяспечнай для чалавека жыўнасці ў гэтых мясцінах хапала. Каб заспакоіць нас, чабаны параілі пакласці перад уваходам у хлёўчукі авечыя шкуры. Яны пераконвалі, што атрутная нечысць надта баіцца поўсці. Мы так і зрабілі. Але назаўтра раніцай, калі паднялі бліжэйшую ратавальную шкуру, то ўбачылі некалькі скарпіёнаў і тарантулаў, якія ўтульна атабарыліся пад ёй.

Было і такое. Расплюшчаю ўранку вочы і не магу паверыць: учапіўшыся хвостом за чараціну, што выбілася з трысняговых матаў, над намі вісіць, выгінаецца змяя-сцяпянка. Крычу: “Пад’ём! Вылятай за дзверы!” Усіх чацвярых, як ветрам вымела. А змяя плюхнулася на месца, дзе толькі што спаў Рыгор Лісаў, зашыпела і папаўзла ў нару, якая аказалася побач за сцяной хлёўчука.

Маё мірнае суіснаванне з гаспадарамі дзікага стэпу скончылася тады, калі пачаў працаваць на кладцы сцен аднаго з домікаў. Адноўчы, несучы па рыштаваннях наверх саман, адчуў, як нешта вельмі балюча кальнула ў живот. Паклаў саманіны і ўбачыў скарпіёна, які прабіў сваім шыпом-колбачкаю скуру і сам курчыўся ў палоне. Адарваў яго і кінуў на дол. Нехта тут жа растаптаў скарпіёна атопкам.

А потым усе знійкавелі: “Што рабіць?” Хлопцы кінуліся шукаць нашую дакторку – студэнтку другога курса Мінскага медыцынскага інстытута Шамсі Мухамадзіеву. Дзяўчына-таджычка напалохалася болей, чым мы. Такого выпадку ў яе практыцы пакуль што не было. Помню, як спалатнеў смуглявы мілы тварык, калі яна дрыжачымі рукамі ўводзіла вакцыну, якой было ў атрадзе, дарэчы, толькі чатыры дозы, калі абколвала месца ўкусу растварам марганцоўкі, бо навакаіну ў аптэцы не знайшлося. Як потым прызналася Шамсі, яна вельмі баялася, каб, робячы блакаду, не прапароць іголкаю брушыны, бо наступіць заражэнне крыві. Доктарка выкарыстала яшчэ падручны “інструмант” – паўлітровы слоік, які, на

яе думку, нібы банька, павінен быў адцягваць атруту. Не ведаю, як наконт атруты, але мне здавалася, што слоік уцягнуў у сябе ўвесь живот. Хутка тэмпература падскачыла за 40 градусаў.

Шамсі, якая паклала мяне ў ізалятар для хворых – асобны маленькі хляўчук, занепакоілася. Але трактарыст-казах, які якраз прывёз гарбылі для апалубкі, суцешыў яе і параіў ужыць мясцовы сродак: хвораму трэба выпіць залпам шклянку гарэлкі, наверх запіць гарачым чаем і закруціцца ў коўдру, прапаець.

Такім чынам у атрадзе быў парушаны “сухі закон”. Вадзіцель грузавіка з’ездзіў у далёкі магазін па спіртное. Ясна, што ён прывёз не адну пляшку. Ва ўсякім разе, калі я пасля конскай дозы “маскванын айрыкша аракыну” (так па-казахску вымаўляецца назва маскоўскай асобай гарэлкі), гарачага чаю і прыпаркі ў коўдры крыху ачунаў і выглянуў у адчыненыя дзверы ізалятара, то ўбачыў такі малюнак: падвяселены атрад у поўным зборы сядзеў ля начнога кастра, гучалі песні, жаргты, смех. Хоць мяне ламала і круціла, але было прыемна, што неспадзявана стаў віноўнікам весялосці сяброў. Дарэчы, сваю радасць меў сам хворы: дзяўчаты раніцай прынеслі місачку смажанай бульбы, якая была выдзелена з невялікага недатыкальнага запасу. Праз тры дні, па выразу тагачасных газет, я зноў стаў на працоўную вахту...

Найпершым клопатам быў саман. Без яго тармазілася будоўля, а ўзвесці трэба было 45 дамоў, магазін, сталоўку, фельчарска-акушэрскі пункт, а яшчэ кашару і кароўнік. Тэхналогія вырабу саману простая. Гусенічны трактар разворвае паласу зямлі. Зверху яна засыпаецца пасечанай саломаяю, заліваецца вадою. Трактар снуе па паласе туды-сюды, гусеніцамі даводзіць замес да патрэбнай кансістэнцыі. Пасля на першы план выступае чалавечая рабсіла. Збітыя з дошак насілкі-формы на чатыры (для слабейшых хлопцаў) або на шэсць (для мацнейшых) саманін трэба напоўніць месівам, вынесці за 100-150 метраў у стэп і акуратна выкуліць на дол. Тут цагліны падсыхаюць, затым іх складваюць у спецыфічныя штабелі, каб абдзімаліся ветрам і прапальваліся сонцам.

Праца саманшчыкаў сапраўды была цяжкая. Паспрабуйце за змену пад раз’ятраным сонцам зрабіць некалькі дзясяткаў ходак ад замесу ў стэп з амаль непад’ёмнымі насілкамі-формамі. Ды яшчэ падбегам, бо ідзе саборніцтва.

Не ўсе змаглі вытрываць. Жана Марцінеўскага адразу ж скруціў радыкуліт, яго адправілі ў Мінск. Было яшчэ пару квёлых хлопцаў. Хаваліся яны ад працы арыгінальна. Выкарыстоўвалі для гэтага вялікую гару навезенага пяску. З ценевага боку закапваліся ў яе сыпучую прахалоду па шыю, накрывалі галовы трыснягом і так кімарылі, не адгукаючыся, не ідучы нават на абед.

Мы злавалі на лайдакоў. А цяпер усё бачыцца інакш. Пасляваеннае пакаленне беларусаў вырасла на нішчымніцы, адкуль узяцца той сіле? Відаць, нельга было патрабаваць ад кожнага чалавека па вышэйшай мерцы...

Тым не менш, пасёлак будаваўся. Чым бліжэй да фінішу, тым часцей набягала думка: “А што заплацяць?” Занепакоенасць мела грунт. Казахскае начальства, выціскаючы са студэнтаў усе сілы, старалася заніжаць аплату. Дарэчы, такое стаўленне было паўсюдна: на цаліне, у Сібіры, у Крыме, у Краснадарскім краі. Даходзіла да заяў чыноўнікаў, што будатрадаўцы не зарабляюць за лета нават на зваротны чыгуначны білет.

За тыдзень да ад’езду з цаліны зборную брыгаду на чале з Лёнем Боханам, у якую ўваходзіў і я, кінулі на прарыў. Была пастаўлена ўмова: калі паспеем закончыць узвядзенне стайні і кашары, якія ў мінулым годзе не дабудавалі маскоўскія студэнты, то праэнтаўкі закрыюцца выгадна для ўсяго атрада.

Гэтыя аб’екты былі за 20 кіламетраў ад новага пасёлка. Месціліся мы зноў у хляўчку побач з юртаю чабана Шакена, які меў ладную сямейку: ён, жонка, ягоны бацька і шасцёра дзяцей. Яшчэ два старэйшыя сыны жылі ва Уральску і зрэдку прыязджалі сюды, каб папоўніць харчовыя запасы, заняцца паляваннем на сайгакаў.

Чабан ганарыўся тым, што адзін з сыноў мае машыну, а другі хутка яе набудзе, бо бацька ўжо набіраў дастаткова грошай. Шакен даглядаў шмат жывёлы: вялікі табун неаб'езджаных коней, дзясяткі тры вярблодаў і незлічоную колькасць авечак. У атары побач з саўгаснымі “бэрачкамі” гадаваліся ягонныя ўласныя. Прытым, як пахваліўся гаспадар, калі надыходзіць пара здачы жывёлы, ён не глядзіць, дзе свае, а дзе чужыя. На свой рахунак залічвае самых лепшых, укормленых.

Усё – гэтая шматлікая жыўнасць і дзеці – расло на волі. Калі выдаваліся свабодныя ад будаўнічага занятку хвіліны, цікава было назіраць, як замурзаныя, абыяк апранутыя малыя ладзілі свае гульні, якія яны дужныя, паслухмяныя, як паважаюць старэйшых. Быць самастойнымі іх змушала жыццё, бо бацька і маці, з раніцы асядлаўшы коней, цэлы дзень займаліся табунамі і атараю. Пабылі мы і ў юрце, дзе ўразіла аскетычнасць, калі не сказаць убогасць жылля: пасцеленая на доле кашма, а ў закутку скрынка з гарэлкаю, торбы і мяхі з мукою, цукрам, макаронаю. Кухарнічалі гаспадары таксама на волі.

Неяк адвячоркам, у суботу, на “масквічы” да бацькоў прыехаў Мурат – першынец чабана Шакена. З ім былі яшчэ два мужчыны. А праз нейкі час, узнімаючы клубы пылу, каля юрты спыніўся і “газон”. У гэты час Лёня Бохан з хлопцамі заканчваў укладваць апошні саман у сцены кашары, а мы з Ванем Русакевічам стаўлялі кроквы на стайні. Госці падсілкаваліся, відаць было, што каўтнулі з дарогі “маскваньну”, а затым, вясёлыя і гаманкія, падышлі да нас. Агледзеўшы будоўлю, Мурат пахвальна сказаў: “Молодца, студенты! Но работа – не волк, в степь не убежит. Пора шабашить. Будем добывать свежее мясо. Мал-мало постреляем. Добровольцы есть?”

Першым даў згоду завадны з паўабароту Ваня, затым спакойны, памяркоўны Лёня. Я вырас у лясным і азёрным краі, але любіў толькі адну рыбалку. Да палявання, калі пару разоў у маленстве пабегаў загоншчыкам і ўбачыў яго крывавыя вынікі, ставіўся абыякава, нават адмоўна. Але тут нібыта чорт тузануў за рукаво: “Ладна, і я паеду”...

“Газон” імчыць без дарогі па роўным, як пляц, начным стэпе. У кузаве стаяць паляўнічыя са стрэльбамі і мы – гледачы. Фараю-шукальніцаю, якая прымацавана да кабіны, Мурат абмацвае абсяг. Раптам удалечыні, там, дзе прамень святла слабее, мільганулі тры танканогія цені. Мужчыны сталі ўзнімаць стрэльбы. “Нет! Это еще не наши. Будем искать компанию побольше”, – супакоіў напарнікаў Мурат.

Недзе праз паўгадзіны блукання па стэпе фара высвеціла вялікую, галоў на пяць-дзясят, чараду сайгакаў, якія спачатку замерлі ў святле, а затым кінуліся наўцёкі. Прамень, нібыта вялізны і востры нож, рассек чараду надвое. Адна частка жывёлін рванулася ўлева і знікла ў чарнільнай цемры. А тых, што засталіся ў святле, Мурат не выпускаў з яркай паласы. “Тони!” – крыкнуў ён вадзіцелю, а напарнікам загадаў: “Цельгесь в самцов! Я обещал привезти своему начальнику рога”. Пасля гэтых слоў, хоць было не да таго, мы пераглянуліся і пырснулі смехам.

Я ўпершыню так блізка бачыў імклівых стэпавых бегуноў. Выцягнуўшы свае доўгія, хобатападобныя насы і лёгкія, тонкія ногі, сайгакі, як бы і не кранаючыся долу, не несліся наўскапыт, а ляцелі над зямлёю. Паступова дыстанцыя паміж “газонам” і чарадою пачала скарачацца. Як потым даведаўся, сайгакі, дзякуючы сваёй унікальнай дыхальнай сістэме, могуць развіваць фантастычную хуткасць. Але жывое доўга спаборнічаць з аўтамашынаю не можа. Сайгакі ўжо задыхаліся. Тут усчалася страляніна. Першым упаў ладны самец з прыгожымі лірападобнымі рагамі. Затым распласталіся яшчэ два. Кульнулася праз галаву і самка. Астатнія сайгакі пасля стрэлаў кінуліся ўрасыпную ў цемру. “Всё! Хватит!” – зноў падаў каманду Мурат і заляпаў даланёю па кабіне: “Стой!”

Усе, хто быў у кузаве, саскочылі на дол. “Газон” развярнуўся, святло яго фараў пачало шукаць упаляваную здабычу.

Паляўнічыя азартна абмяркоўвалі трапнасць стрэлаў, адпілоўвалі рогі і свежавалі тушы самцоў, а мы падышлі да сайгачыхі, якая ляжала далекавата ўбаку. Яна яшчэ дыхала. Глядзец на перабіттыя, акрываўленыя ножкі, на запененую пысу, сустракацца з вялікімі, вільготнымі, пакутлівымі вачыма было немагчыма. Мы адступілі ў цемень і закурлі.

Мужчыны пакідалі тушы, рогі на брызент у кузаў, скуры, ногі тут жа ў стэпе закапалі, схавалі ад чужога вока, бо ліцэнзіі на адстрэл сайгакаў у іх не было, і мы вярнуліся да юрты. Увесь народ не спаў, чакаў.

Глыбокай ноччу каля юрты палалі два кастры. Над адным у вялікім сагане булькала мясное варыва, а над жарам другога смажыліся цэлыя тушкі.

Этае начное баляванне запомнілася не смакам мяса сайгака, бо я пакаштаваў яго і далей есці не змог, налёг на прывезеныя з Уральску гуркі і памідоры, а няпростай дынамічнай гутаркай, якая перарасла ў спрэчку. Усё ледзь не скончылася бойкай.

Гаспадар Шакен, які прыняў ладную дозу гарэлкі, пачаў успамінаць былое. У яго была вялікая, смяротная крыўда на Мікіту Хрушчова, пры якім чабанам і шахцёрам значна зменшылі заробак. Пры вусатым тыране яны былі самымі заможнымі людзьмі ў краіне. Плачучы г'янымі слязьмі, ён ківаўся і ўсё паўтараў: “Сталіна хорошая, Хрушчова плохая...”

Лепш бы чабан гэтых слоў не прамаўляў. Мы адразу ж уступілі ў палеміку: “Як гэта Сталіна хорошая? Кат, душагуб, столькі мільёнаў людзей са свету звёў. Сядзіце тут паміж баранаў і вярблюдаў, нічога вас не тычыцца. Толькі грошы ў торбу піхаеце. А ў Беларусі калгаснікі ўсё жыццё за “палачкі” ўкалвалі, дагэтуль не могуць аддыхацца ад сталінскай пелькі”. Слова за слова, і дайшло да таго, што Ваня Русакевіч, які таксама быў на добрым падпітку, схпіўся за грудкі з Муратам. Тады адзін з казахаў узяў у руку нож. Але, дзякуй Богу, начны браканьерскі пір усё ж скончыўся больш-менш мірна...

А вось інтэрнацыянальны вечар на цэнтральнай сядзібе суседняга саўгаса, які праводзіўся ў канцы ліпеня, перарос у немалую патасоўку. Сюды з'ехаліся некалькі студэнцкіх атрадаў, сабралася мясцовая моладзь. Казашкі, карэянікі ахвотна танцавалі з прыезджымі, што не спадабалася стэпавым джыгітам. Яны схадзілі на бераг рэчкі, дзе ў іх меліся прыпасы спіртнога, узялі на грудзі “добраую кроплю” і з агрэсіўным настроем вярнуліся ў клуб. Як пачалася бойка, хто быў ініцыятарам, я не заўважыў, але нейкім чынам апынуўся ў яе эпіцэнтры. Праз некалькі хвілін ад белай параднай кашулі засталіся толькі лахманы, пакрыпленыя крывёю. Мы разам з ленінградцамі і масквічамі адступалі да сваіх грузавікоў згуртавана, злітнай сцяною, сочачы, каб не перапала нашым дзяўчатам. З горам напалам пагрузіліся і рэціраваліся. На жаль, рэўнасць – спрадвечнае чалавечае пачуццё – аказалася мацнейшай за інтэрнацыяналізм...

З камандзіроўкі мая брыгада вярнулася ў атрад у смутны час. Дайшлі чуткі, што, нягледзячы на завяршэнне ўсіх аб'ектаў, на стараннасць, заробак нам зрэзалі ўтрая. Уначы перад ад'ездам у знак помсты нехта падпаліў усе дашчаныя туалеты ў стэпе. Дрэва, высахлае пад пякельным казахскім сонцам, гарэла, як порах.

Нявыспаня, з паганым настроем ад несправядлівасці, мы прыехалі ва Уральск, дзе адпраўкі дадому чакалі тысячы будатрадаўцаў. Яны запаланілі сквер, плошчу перад вакзалам. “Сухі закон” ужо не дзейнічаў. У падхмеленым, вясёлым людскім моры было раздолле злодзеем, мясцовым путанам, а таксама “наводчыцам”. Сімпатычныя дзяўчаты швэндаліся па студэнцкім “габары”, падслухоўвалі гаворкі, заманьвалі ашчасліўленых грашмыма хлопцаў у прыгончыкі, дзе іх чакалі не размовы, пацалункі і ласкі, а амбалы-грамілы, якія абіралі да ніткі і выкідалі на вуліцу.

Калі мы з Рыгорам Лісавым уначы стаялі на віядуку, таксама сутыкнуліся з парачкай такіх прыгажунь. Яны паашываліся непадалёку, натапырыўшы свае вушкі,

падслухалі нашы размовы і адразу ж сталі зямлячкамі-беларускамі. Прапанавалі прагуляцца з імі на кватэру, дзе можна па-людску адпачыць. Але красуні тачылі лясы дарма. Па-першае, ранейшыя будатрадаўцы дзяліліся такімі прыгодамі, па-другое, кішэні ў нас былі пустымі. Калі мы, каб неяк перабыць нуднае чаканне адпраўкі, уволіў нагаманіліся, нарагаталіся з гаваркімі, шматабяцаючымі дзяўчатамі, а затым, як бы шчыра, з абурэннем паведамлілі ім пра сваю беграшовасць, яны раптам заспяшаліся і хуценька рэціраваліся. Потым мы бачылі іх на другім баку прывакзальнага сквера. Наводчыцы зноў паказвалі прыгожыя зубкі, зманліва шчабяталі, шукаючы “рамантыкаў”...

Праз суткі эшалон выправіўся на Мінск. Але без будатрадаўскага начальства. Яно засталася “выбіваць” грошы. А потым абагнала на самалёце і чакала нас у Гомелі. Тут, у эшалоне, і адбылася выдача доўгачаканых мазольных рублёў. Іх было небагата...

З цаліны ў студэнцкі інтэрнат кожны з нас прывёз па рукзаку або па торбе вяленай рыбы, якую налавілі ў Кушуме.

У атрадаўскага трактарыста Толі меўся заходнік. Адноўчы ад’ехаліся ўверх па цяжэнні ракі і разы чатыры абвялі рыбацкай прыладай самыя перспектыўныя затокі. Рыбы было шмат: сазаны, таўсталобікі, язі, шчупакі, красаўкі.

Акрамя таго, з казахскага стэпу мы прыхапілі дахаты некалькі скарпіёнаў і фалангаў. Яны сядзелі паасобку ў слоіках. Пару тыдняў у інтэрнаце доўжыліся забавы – наладжваліся для цікаўных студэнтаў “кулачныя баі” гэтых атрутных стварэнняў...

Не ведаю, ці стаяць цяпер тыя, пабудаваныя намі ў дзікім стэпе саманныя дамы, кашары, кароўнікі, ці служаць яны людзям? Ва ўсякім выпадку, першая сям’я чабана, якую запрасілі ў новы пасёлак яшчэ пры нас, не захацела жыць у доме, а пасялілася ў хлеўчуках, дзе больш прахалоды. А ў выдзелены дом яны загналі авечак...

У Казахстане мне стала яшчэ больш зразумела, што людзі павінны жыць на сваім нацыянальным падмурку, згодна традыцыям, звычаяў, якія складваліся стагоддзямі і нават тысячагоддзямі. Заганяць іх сілаю ў іншы лад негуманна і небяспечна...

Нядаўна пачуў трагічную вестку, якая мне нагадала незабыўнае, жорсткае, браканьверскае паляванне на сайгакаў. У Казахстане раптоўна адбыўся нікому не зразумелы масавы мор гэтых прыгажунюў. Напрыклад, у адным месцы ў радыусе 50 км налічылі больш 12 тысяч трупам. Сведкі кажуць, што ў тыя дні над стэпамі стаяў ніколі раней нябачаны, дзіўны шэра-белы туман. Вісела нейкая злавесная, шчыльная завеса. Але дакладна высветліць прычыну гібелі унікальных жывёл пакуль не ўдалося.

Увогуле, колькасць залатых антылопаў (так яшчэ называюць сайгакаў) скарацілася за апошні час у Казахстане ў 20 разоў. А гэтыя цудоўныя стварэнні прыроды – равеснікі мамантаў...

Ад спякотнай цаліны ў мяне засталіся скарпіёнавая мета на целе і сапсаваныя саланчаковаю вадою зубы. А ў памяці жывуць не толькі рамантычныя або вясёлыя песні пад гітару каля начных кастроў. Найперш, калі згадваю тыя дні, то чую злавесны гул пячанай буры, манатонны голас п’янага чабана: “Сталина – хорошая, Хрущева – плохая...”, істэрычны крык над начным Кушумам закаханага Валеры К., які пасля стаў ад’ютантам начальніка Палітупраўлення БЧВА, а пакуль гарланіць: “Я люблю Шамси!”, бачу прыспушчаны лагерны сцяг з чорнай стужкаю ў знак жалобы, калі на грузавой машыне разбіліся ў суседнім Фурманаўскім раёне ажно шаснаццаць будатрадаўцаў.

Ціхан Чарнякевіч

...парадокс – тэкстаў пісьменнікаў
XX стагоддзя нярэдка застаецца менш,
чым Геракліта і Анаксагора...

“Журба і пасміханне павінна быць у гэтым...”

*Гісторыя тэксту аповесці Міхася Стральцова
“Конь гуляў на волі”*

Гэтак павялося: няспраўджаны твор вядомага пісьменніка вярэдзіць душу чытача значна больш за тых, што даступныя, апублікаваныя, даўно знаёмыя кожнаму. Хвалююць пажар Александрыйскай бібліятэкі, другі том “Мёртвых душаў”, страчаныя (ці прыхаваныя) архівы пісьменнікаў “расстралянага адраджэння”, працяг “Каласоў пад сярпом тваім”... Адным з такіх літаратурных міфаў сталася і ненапісаная аповесць Міхася Стральцова “Конь гуляў на волі”. Пра яе згадваюць многія блізкія знаёмыя пісьменніка, а мемуарныя тэксты Р. Барадуліна і Б. Сачанкі нават і носяць аднайменную назву.

Увага на гэты твор М. Стральцова звярталася перадусім таму, што пасля 1973 года, калі было апублікавана “Смаленне вепрука”, Стральцоў адышоў ад прозы і так і не вярнуўся да яе. Гэты крок быў, мякка кажучы, зусім неха-

рактэрны для літаратурнага жыцця таго часу. Письменнікі, якія былі заўважаныя і зарэкамендавалі сябе ў пэўным жанры, у большасці сваёй імкнуліся да часцейшага публікавання, выдання новых кніг і, адпаведна, да пэўных выгодаў, што прадастаўляліся пісьменніцкай арганізацыяй, літфондам і г.д. На шляху да гэтых выгодаў творцы нярэдка збочвалі з вузкай сцяжыны высокай літаратуры на вытаптаны гасцінец макулатурна-літаратурнай шэрасці. Паводле сведчанняў мемуарыстаў, М. Стральцоў заўсёды заставаўся ў распачыне супрацьстаянні падобнай завядзёнцы, патрабуючы ад пісьменніка ашчаднасці на слова і адказнасці за слова.

Пенсіянерам па Інфарктэнштрасэ
Пацягнуеш за сабою ўсе свае тамы —

папярэдзваў ён сваіх калег. У 1973-м Стральцоў-празаік замаўчаў. Аднак у кулуарах хадзілі чуткі, што рыхтуецца, пішацца нешта новае, была і назва – аповесць “Конь гуляў на волі”. У часопісе “Малодосць” неаднаразова анансаваўся яе выхад. І неаднойчы пераносіўся. Рукапіс у рэдакцыю не паступаў. Урэшце, пасля смерці Стральцова ў 1987 годзе, сам твор стаўся своеасаблівым міфам. Што перашкодзіла з’яўленню гэтага твора – нежаданне паўтарацца? Боязь правалу пасля трыумфальнага “Смалення...”? Самакрытычнае стаўленне да напісанага?

Сёлета, працуючы ў архіве над укладаннем збору твораў Міхася Стральцова, мне пашчасціла крыху праясніць сітуацыю¹.

Наогул фонд Стральцова ў Беларускай дзяржаўнай архіве-музеі літаратуры і мастацтва – адзін з самых сціплых. Гэтаму “пасадзейнічалі” многія фактары. Бадай, што сам пісьменнік не асабліва рушыўся пра збіранне і захаванне ўласнага архіва. Гэта па-першае. Па-другое, жывыя яшчэ дзясяткі родных, сяброў, сучаснікаў і знаёмых Міхася Стральцова і, адпаведна, многія ягоныя аўтографы застаюцца па-за сценамі архіўнага фонда. Напэўна, гэта нармальна. Але ў той жа час, калі брацца за сапраўды навуковае вывучэнне рукапіснай (і машынапіснай) спадчыны Стральцова, яго біяграфіі, то даследчык апынецца ў незайздросным становішчы. Напрыклад, у фондзе захоўваецца ўсяго два лісты пісьменніка, з апавяданняў – толькі некалькі. На пальцах можна пералічыць фотаздымкі. Крыху лепшая сітуацыя з вершамі і крытычнымі артыкуламі. Яны захаваліся ў дастатковым аб’ёме і ў асабістым фондзе, і ў фондах літаратурных часопісаў, дзе друкаваўся Міхась Стральцоў. Фактычна на сённяшні дзень Багдановіча значна прасцей даследаваць і рыхтаваць да выдання, чым Стральцова. Парадокс, пра які пісаў некалі Сяргей Аверынцаў – тэкстаў пісьменнікаў XX стагоддзя нярэдка застаецца менш, чым Геракліта і Анаксагора.

Але вернемся да прадмету размовы. Як і да знаёмства з архівам, так і пасля лёс аповесці “Конь гуляў на волі” застаецца нявысветленым. Аднак удалося адшукаць сляды работы Міхася Стральцова над ёй.

Першы накід з’яўляецца ў нататніку 1970-х гг.:

Конь гуляў на волі

Шукай канструкцыю і сюжэт. Сюжэт павінен быць прасты, як прасты, трохі элегічны, светлы павінен быць агульны тон. Ні меладраматызму, ні ўяўнага завастрэння дзеяння. Гэта не трэба, ды гэта і не маё.

Пры знаёмым табуна

Конь гуляў на волі...

Журба і пасміханне павінна быць у гэтым.

І чаканне лепшага (спакойнае чаканне) і надзея.

Юныя ў юнацтве, старыя ў старасці, мы і г.д.

Трагічнае падаць праз Паўла.

Былое і сённяшняе замаруджана цячэ над усімі. Сухое лета. Трывожліва-спакойныя дні. Лясы гараць. Сена косяць.

Экспазіцыі (дзе) – аб'ектыўна. Усё астатняе – ад “я”.

1. Дзядзька Рыгор

2. Цётка Каця (прытварэнніца, ласуха, любіць хадзіць у магазін, любіць падоўгу гасцяваць у горадзе, сабірае лекі)

3. Пасёстры (Ніна з Сашкам?)

4. Тома (Трохі ад Веткі?)

5. Арсей (Гарэлік). Вясковы філосаф і летапісец. Да яго прыязджае Павел.

6. Нябожчыца маці і бацька

Гэта – асноўныя.

Няхай будзе любоўны трохкутнік – не страшна. Без пэўнай рэалізацыі яго. Стылізацыя, так сказаць.

Не забыць: лазня, сенакос, наведванне магілы маці, старая хата. Старыя ў вёсцы (як паміраюць).

Дзе-небудзь увесці Пятра Іванавіча (можна, разам з Арсеем).

Чалавек, калі перажывае страту, нязладжанасць у сабе, знаходзіць гэта лягчэй за ўсё і перш за ўсё гэта і ў другіх. Тут як бы напружанасць пачуцця, агаварыць гэта.

Параспытаць у мамы яшчэ пра партызан (Калечык), пра Куцалана, пра Здрася.

Пра ўмовы касьбы на Клінаўскім лузе.

Паўлу шукаць больш пэўны прататып, падрабязнасці яго жыцця.²

Першы план аповесці не датаваны. Прыблізную дату яго напісання падказваюць папярэднія, дзённікавыя, запісы ў нататніку, звязаныя з падарожжам М. Л. Стральцова на Магілёўшчыну, у свае родныя мясціны:

26.VIII.72.

І тут сухмень. Як ехалі ад Слаўг.[арада], у лесе (неразб.) пташкі – недзе гарэў лес. Пахла дымам. Вечарэла і было ціха і прасторна ў лесе, які пацішэў і парадзеў з той пары, як ведаў яго малым.

Гэта сапраўды так ці своеасабл.[івая] аберацыя ўспрыняцця? З часам усё здаецца, што некалі было не так: і людзі лепшыя, і травы, і лес гусцейшы.³

Абодва фрагменты напісаныя адным стрыжнем і аднолькавым почыркам. І ў накідзе твора, і дзённікавым запісе ёсць згадка сухіх летніх дзён і лясных пажараў. Спасылка на “аберацыю” пазней сустрэнецца ў 2-м і апошнім з выяўленых накідаў аповесці “Конь гуляў на волі”. Такім чынам, першы накід плану можна датаваць жніўнем-вераснем 1972 г.⁴ Той час для Стральцова – прагал паміж публікацыяй аповесці “Адзін лапаць, адзін чунь” (1970) і “Смаленнем вепрука” (1973). Дзякуючы гэтаму відавочна, што аповесць “Конь гуляў на волі” першапачаткова не задумвалася М.Л. Стральцовым як развітальная.

Другі, больш разгорнуты план твора, пазначаны аўтарам дакладнай датай:

11.VI.75

Да аповесці

Чацвера прыезджых:

1. “Я”

2. Жэнька (Жэнька і Каласіярка – нешта ад іх дваіх)
3. Эдзік (Арнольд?)
- Зрабіць аднакашн.[ікам] (Іза і г.д.) – (“Ну-ну?”)
4. Танька (гісторыя з Толікавай жонкай)

Астатнія:

1. Цётка (маці) і дзядзька (бацька, ён тут – школьны рахункавод).
2. Гарэлік (ён сусед)
3. Люба
4. Муж яе
5. Моладзь
6. Шавёнка і г. д.

План (прыбл.[ізны])

- I. Два прыезды (асобн.[а])
 - II. На ганку
(Цётка, двор, агарод, халабуда на вышках у пуні, чытанне (старая кніжка Купалы, прыход дзядзькі і Гарэліка, размовы [нрзб] у варотах і г.д.)
 - III. Бацька (вечар на сына)
 - IV. Жэнька (рыбалка, стары браднёк)
 - V. Люба (ферма і г.д.)
 - VI. [Касавіца, Арнольд] Гарадскі раздзел (аборт)
 - VII. Касавіца
 - VIII. Другая вячэра з вытійкай (Арнольд, “я”, Люба)
 - IX. Нейкая інтэрлюдыя (якая?) – Танька?
 - X. Грэх.
 - XI. Вечарынка і бойка
 - XII. Лес.
 - XIII. Выгнанне блудн.[ага сына?]
 - XIV. Яшчэ інтэрл.[юдзя]
 - XV. Ад’езд.
- Гэта – прыбл.[ізна]. Падумаць.⁵

План твора не мае загалова, але з пэўных прычын яго таксама можна аднесці да няспраўджанага “Каня...” Да гэтага падштурхоўвае тое, што пачатак гучыць як “I. Два прыезды (асобн.[а])”. У другім варыянце ўступу да аповесці захавалася згадка пра “два прыезды” (гл. ніжэй). Хоць імёны персанажаў змененыя ў параўнанні з 1-м планам, але гэта не павінна схіляць да таго, што тут вядзецца гаворка пра іншы твор.

Што да тэксту самой аповесці, то ён фактычна адсутнічае (прынамсі, у архіве). Захавалася толькі два подступы да яе, два накіды першай старонкі: машынапіс і рукапіс. Нягледзячы на тое, што яны амаль ідэнтычныя па змесце, вялікая розніца палягае ў інтанацыі. Відаць, паміж напісаннем гэтых двух варыянтаў быў вялікі адрэзак часу, калі адбыліся змены і ў самім падыходзе аўтара да разумення, якім павінен быць твор. Параўнаем. Вось як гучыць 1-шы, машынапісны варыянт аповесці “Конь гуляў на волі”:

І такі прастор, які краявід! Унізе, пад абрываам, рака – несамавіта-плаская, падупалая перад безнадзейнай роўняддзю таго, другога, лугаваго берагу; і сцежкі, і тарнейшыя пуцявіны дзе-нідзе пярэціліся на той роўнядзі, і круглыя купы лазы серабрыста ільсніліся і гэтаксама былі значны, як і перад крыва абрынутым з далагляду лесам далёкія свечкі стагоў, як і адзінокі, пярэсты бакен на павароце

ракі – гэта справа, як і прыцененая смугой палоска насыту – гэта ўжо там, злева, дзе ў апошнім высілку туга віляла рака перад мостам...

І хмара ішла, хуткацечная хмара, з лёгкім, прасветленым сонцам мысам, нібыта крыга, загнутым. Гэткім параходзікам ішла хмара – цень перад ёю лёгка бег па зямлі, рызыкаўна і нястрашна, – і меўся дождж нейзабаве праліцца на поплаў і на ваду, на лугавыя дарогі і сцежкі, на [нярэсты статак] нячасты табун – добра, браце, што ён ашчадзіў яго на астачу. Так любя ж было позірку спыняцца на гэтым раскіданым па лузе статку, дзе кожная [каравяка] і хачела быць разам з усімі сваімі і была тым часам сама па сабе (што зробіш – вольніца!), але ж, бач, не цяміла, што тыя дзве дзяўчынкі [(навадыры статку)] таксама былі самі па сабе – ці не віною таму быў хлапчына ў картовіку і ледзь не ў міліцэйскай злінялай, але ж усё адно самавітай фуражцы, – бач, збочыўся наводдаль на кутіне, чуе, як гарыць ад спякоты нос пад няпэўным ценем казыркастай фуражкі, стругае складанчыкам дубчык, ну, думае, вазьму я сёння сваё на вечарыніцы ў клубе!

Ну і што з таго, што таго хлапчыны і тых дзяўчатак табе не надта добра відаць! Так быць можа і, можа, так быць павінна!

І хмара ідзе, пратараніла, аблажыла сонца – і гэта зноў жа не страшна – вось і будзе дождж (няхай будзе дождж!)

Дык што, паглядзім, што ж тут з намі побач...

Ну, гарадок за табою, ну, на абрыве стаіш, пад табою рэчка, – але далягляды, далягляды якія! Ну, яшчэ паглядзі! Ну, і коні гуляюць на волі... Так!⁶

Пра тое, што гэта сапраўды першы варыянт з двух наяўных сведчыць не дата (якой няма), але некаторыя заўвагі і аўтарскія праўкі, а таксама нататкі на адвароце аркуша⁷ ўведзеныя ў рукапіс; апошні па гэтай прычыне можна лічыць пазнейшым. Інтанацыйна ён вытрыманы ў светлым, аптымістычным ключы, які для позняга Стральцова быў неўласцівы. Бадай, яго нават можна аднесці да самага пачатку творчай працы пісьменніка ў прозе (1950-я гг.), тут шмат што сугучна⁸.

Другі варыянт мае загаловак і захаваўся ў выглядзе двух рукапісных аркушаў з аўтарскімі праўкамі:

Конь гуляў на волі

Было два прыезды, было два ад'езды... Фраза цягне за сабою фразу, і сугучна, як заўсёды, мусіць, дрэнна. Не трэба так. Што два прыезды былі, я, аўтар, добра і нават дакладна ведаю; сказаць пра ад'езды пакуль не бярэся. Паглядзімо, бадай, разам і разам параімся. Няхай будзе першы прыезд.

I

...і такі прастор, такі краявід! Унізе, пад абрываю, – рака, несамавіта-пляскастая, падупалая пад куды шырэішай роўняддзю таго, другога, лугавога берагу. І сцежкі, і тарнейшыя пуцявіны дзе-нідзе пярэсціліся на той роўнядзі, і круглыя купы лазы гэтаксама ільсніліся і гэтаксама былі значны, як і далёкія свечкі стагоў перад крыва абрынутым з далягляду лесам, як і адзінокі бакен на павароце ракі – гэта справа – як і прыцененая смугой палоска насыту, гэта ўжо там, злева, дзе ў апошнім высілку туга віляла рака перад мостам...

І хмара ішла, хуткацечная хмара, з лёгкім, прасветленым сонцам мысам, нібыта крыга, загнутым. Гэткім параходзікам ішла хмара – цень перад ёю лёгка бег па зямлі, рызыкаўна так і не баючыся, – і меўся дождж нейзабаве праліцца на поплаў і на ваду, на лугавыя дарогі і сцежкі, на кашару з няпэўнай

яе і непатрэбнай тут агароджай. Бо і статак разумеў гэта і пасвіўся недзе там, куды яшчэ не дапяўся цень ад хмары, і нейкія жанчыны – прыслужніцы статку – відны былі за кашарай, – добра, браце, што ты ўсё гэта бачыш, там, злева, але паглядзі ж і направа...

А хмара ішла, і тое, што было пад хмарай і пад ценем ад яе, не супраціўлялася ім і не выказвала сабой аніяк а ні радасці, а ні здзіўлення. Дзіўна гэта было яму, і ён глядзеў ужо туды, дзе раней прастору, гэту, што справа, дзе як бы раней каранаваў, а цяпер нячутна высвятляў сабою бакен.

Але ж і галоўнае, што раптоўна адкрылася, галоўнае цяпер было перад ім... Нейкай дазволенай нядаўна сонечным днём вечаровасцю набрыняла цяпер хмара: тут была элементарная электрычная з’ява (ведай жа, у які жыве век!), але як усё пераіначылася ў гэтых, залежных ад хмары, межах прасторы!?

І ён тады ўбачыў каня.

Галоўнае адкрылася тады яму, тое галоўнае, чаму ён не знайшоў [назвіску] і абсягу ў зацenenых зрэнках вачэй, і ў душы, прытомленай... аберацыяй...

Ён тады ўбачыў коней...⁹

Падвядзем вынікі. Становіцца зразумелым, што задума напісання аповесці “Конь гуляў на волі” ў Міхася Стральцова сапраўды была. Першыя весткі аб ёй, першы накід плану можна датаваць 1972 годам, калі пісьменнік яшчэ не збіраўся назаўжды пакідаць мастацкую прозу (пра гэта ён гаворыць і ў вершы “Ода прозе” са зборніка “Ядлоўцавы куст” (Мінск, 1973): “...Яшчэ мне з ёю па дарозе...”). Пачатковая задума разраслася ў план маштабнай аповесці са складанай кампазіцыяй і шматлікімі дзеючымі асобамі, заснаванай на побытавым матэрыяле (у жанры т.зв. “вясковай прозы”). Бліжэйшы па часе прыклад – аповесць “Адзін лапаць, адзін чунь” (1970). Магчыма, “Конь гуляў на волі” на пачатку быў пакліканы стаць больш разгорнутым, эпічным творам. Але з цягам часу пісьменнік, пераходзячы на эсэістычную дарогу, відавочна, сумняецца ў мэтазгоднасці падобнай шматслоўнасці і побытавасці. Другі, рукапісны варыянт аповесці можна лічыць подступам да лірычна-філасофскага твора, які сапраўды мог апынуцца выніковым, падагульняльным. Ці ўдалося яго дапісаць Міхасю Стральцову – пытанне застаецца адкрытым.

¹ Аляксандр Фядута, каардынатар серыі “Галасы Айчыны”, у якой меўся выйсці двухтомнік, а таксама меркаваны аўтар прадмовы да выдання, Уладзімір Някляеў на час напісання гэтага артыкула знаходзяцца ў зняволенні, і таму сама магчымасць стральцоўскага збору твораў пакуль застаецца пад пытаннем.

² БДАМЛМ, ф. 361, воп. 1, спр. 34, л. 15-16-адв.

³ БДАМЛМ, ф. 361, воп. 1, спр. 34, л. 7

⁴ Гэтая датыроўка ўдакладняе час пачатку працы над аповесцю. Гл. напрыклад ва ўспамінах Р. Барадуліна: “Калі Міхась вярнуўся з Палесся (маецца на ўвазе зняволенне ў мазырскім ЛПШ на пачатку 1980-х гг. – Ц.Ч.), задумаў напісаць новую рэч. У часопісах анансавалася: “Конь гуляў на волі”. Радок з вясёлай бяседнай песні. Бо Міхась Стральцоў любіў волю, не царпеў ні хамута, ні цугляў, якімі яго хацеў ацішыць рэжым. У працу ўваходзіў цяжка”. Ці ў Б. Сачанкі: “«Конь гуляў на волі...» – так павінен быў называцца твор, над якім думаў, працаваў апошнія дні свае Міхась Стральцоў. Пра што ён, той твор? Ні разу пра гэта мы не гаварылі”.

⁵ БДАМЛМ, ф. 361, воп. 1, спр. 34, л. 39-41

⁶ БДАМЛМ, ф. 361, воп. 1, спр. 2, л. 7-8. Машынапіс з аўтарскімі праўкамі. Без загалоўка.

⁷ Бо і статак разумеў гэта і пасвіўся недзе там, куды яшчэ не дапяўся цень ад хмары, і нейкія жанчыны – прыслужніцы яго, відны былі за кашарай, – добра, браце, што так гэта ты аглядаў.

І не выказвала сабой аніяк а ні радасці, а ні засмучэння, не прасіла ні ў наваколя, ні ў неба.

Бо ён глядзеў ужо туды, дзе раней прастору, тую, што справа, як бы каранаву, прыцягваў да сябе бакен.

Нейкай дазволенай нядаўна сонечным днём вечаровасцю набрыняла цяпер хмара (БДАМЛМ, ф. 361, воп. 1, спр. 2, л. 7-адв.)

⁸ Параўн. напрыклад з інтанацыяй накіду апавядання 1950-х гадоў “Брыгазір і гусі” – з таго ж архіўнага фонду: “З вышыні птушынага палёту вёску бачаць каршукі і ластаўкі, галубы і буслы, вераб’і і яшчэ розная там не вартая ўспамінку драбязя.

Ці не ўсё роўна, як завецца гэтая вёска, – няхай нават Целяшы.

Чатыры разы на дзень, летучы з раённага цэнтра ў абласны горад, над вёскай стракоча, валухаецца з крыла на крыло (знізу гэта добра відаць) аднаматорны рэйсавы самалёт; да яго прывыклі ўжо і, здараецца, зацікаўлена праводзяць позіркамі толькі тады, калі ведаюць, што якога-небудзь Самусіхі Пятра ці Хведаркава Івана, ці якую-небудзь цётку Ганну пільная [патрэба] сарвала з дому на дзень на два [да сваякоў ці ў бальніцу] і не ў блізкі свет, а ў той жа самы абласны горад. Тады хто-небудзь возьме ды і памахае з зямлі самалёту рукой. Не можа быць, каб там не ўбачылі, абавязкова ўбачаць! Казаў жа Прыкуткін Паўлюк, а, можа, смяяўся, халера на яго, што бачыў з самалёта, як Васіль Жаласны хадзіў за пуню на двор: па кастылю, нібыта, таго пазнаў, – убіў той кастыль у зямлю перад сабой, як апазнавальны знак.

Мала веры, канечне, гэтаму Паўлюку. Смяю і пракуда, халера б на яго! Выдумаў, можа, ці чуў (*нрзб*), як зімою Васілёвага сабаку воўк схпіў, як гаспадар галасіў у хаце, баючыся паткнуцца на двор, нібы тая баба лемантаваў: “А цюцечка мой даражэ-энькі, як жа я табе памагу-у-у! А воўк жа ты, воўк, – ваўкарэзіна ты, а не во-о-ўк!”

Гэта проста так, да слова прыйшлося: не патрэбен нам Васіль.

Летась увосень, калі гарэлі лясы, садзіўся ў вёсцы ля самай школы ў полі верталёт. Верталётчык, ці як яго там, абедав у настаўніцы Клары Пятроўны. Настаўніца Клара Пятроўна праводзіла потым таго верталётчыка пад саменькі верталёт, а як верталёт у неба падняўся, махала рукой. Дзела, канешне, маладое, чаму не памахаць!” (БДАМЛМ, ф. 361, воп. 1, спр. 2, л. 3)

⁹ БДАМЛМ, ф. 361, воп. 1, спр. 2, л. 4-6. Рукапіс.

СПАДЧЫНА

СПАДЧЫНА

Алесь Емяльянаў

...не мне ў бязвер'е падаць ніцма,
не мне ў бяссілі скамянець,
як трэба, скінуся сініцай
і палячу, дзе стане днець...

Любоў і смерць

*Смерць і каханне – дзве сястры
Твае, і ты іх брат, выходзіць...*
Л. Дранько-Майсюк.

*Я быў у абдоймах смерці,
я спаў на яе далані.
Я не жыву, паверце,
смерць мае лічыць дні.*
Алесь Емяльянаў.

Пра тое, што я цёзка паэта Алеся Емельянава я даведаўся не так даўно, калі ўжо і сам пачаў пісаць вершы... Першае маё знаёмства з яго творчасцю адбылося, калі я, прыйшоўшы ў бібліятэку і ўзяўшы з паліцы томік “Анталогіі беларускай паэзіі”, намацаў вачыма сярод імёнаў вядомых мне паэтаў і прозвішча Емяльянаў. Мяне гэта, шчыра кажучы, не здзівіла, бо ў нас Емяльянавых шмат. Але ж, калі я зірнуў на імя, быў надта здзіўлены, што нават тут знайшоў поўнага цёзку. Пасля таго, як пачаў больш падрабязна вывучаць

біяграфію паэта, высветлілася, што ён амаль мой зямляк (не так ужо далёка мой родны Крычаў ад Чавусаўскага раёна, дзе ў вёсцы Забалацце 20 сакавіка 1952 г. і нарадзіўся паэт).

Каб больш грунтоўна пазнаёміцца з творчай спадчынай новазнойдзенага цёзкі і земляка, я выправіўся зноў-такі ў бібліятэку. І выявіў, што кніжак Алеся Емяльянава няма на абанеменце! Толькі ў чытальнай зале знайшліся тры прыжыццёвыя зборнічкі, апошні з якіх – “На падкове дарог” – быў выдадзены “Мастацкай літаратурай” ажно ў 1987(!) годзе. Паэт як быццам быў, але яго як быццам і няма. Гэты факт і стаўся асноўным чыннікам таго, што я ўзяўся за працу над архівам паэта. Па-другое, супадзенне нашых прозвішчаў выклікала і дасюль выклікае блытаніну, хаця маё прозвішча да нядаўняга часу і пісалася праз літару «е» – Емельянаў (усё з-за прыкрай памылкі ў пашпарце).

У ходзе працы з архівам Алеся Емяльянава я адкрыў для сябе не толькі таленавітага паэта. Аказалася, што ён спрабаваў сябе і ў прозе (знайшліся некалькі недапрацаваных апавяданняў, няскончаная аповесць), у дзіцячай паэзіі (чарнавы варыянт кнігі для дзяцей “Лісяняткі-неслухі”). Акрамя таго, у адной з тэчак адшукаліся пашарэлыя ад часу дакументы ордэна Святой Яны, створанага з мэтай ратавання дзяцей, пацярпелых ад аварыі на Чарнобыльскай АЭС, – гэты факт адкрывае перад намі і чалавека, які займаўся грамадскай дзейнасцю, якому была неабыхавая чужая бяда.

На жаль, Алеся Емяльянава я не ведаў асабіста, таму пра ягоныя смерць і жыццё магу гаварыць толькі ўскосна, грунтоўчыся на небагатых успамінах родных і знаёмых. Смерць сапраўды “лічыла дні” таленавітага паэта, а калі прыкладна за паўгода да смерці ён даведаўся пра страшны дыягназ – рак лёгкага, – ён сустрэў яго вельмі мужна і годна. Ці баяўся Алесь Емяльянаў смерці? Я думаю, ён проста прыняў яе сапраўды як сястру, якая павяла яго туды, куды апошнія гады імкнулася ягоная свядомасць. Паэт стаміўся. Стаміўся ад зямнога жыцця, ад змагання за гэтае жыццё. Пра гэта сведчыць хаця б той факт, што сам ён амаль не лекаваўся. Рыхтаваўся да адыходу ў лепшы свет не з-за таго, што ТАМ лепей, – проста ён не мог болей ТУТ. Паэт, відаць, у большай ступені, чым хто, адчуваў, што смерць – гэта не канец, а пачатак.

Алесь Емяльянаў належаў да паэтаў, якія жывуць паэзіяй і любоўю. Пры адсутнасці аднаго з гэтых складнікаў – жыццё паэта ператвараецца ў вусцішнае існаванне, падмацаванае алкаголем. Чаму я ўжыў тут назойнік “любоў”? Таму, што гэтае пачуццё больш усеабдымнае, чым каханне. Любоў да радзімы – гэта і любоў да маці, да каханай. А ў Алеся Емяльянава такія паняткі былі непадзельныя. Знайшоўшы ў згаданым ужо архіве паэта невялічкі абразок пра каханне, я думаю, што ён павінен пабачыць свет, бо ў гэтым творы паэт паўстае перад намі вельмі лірычным і пяшчотным. Разам з тым некаторыя вершы (збольшага недрукаваныя, якія я знайшоў таксама ў архіве), яшчэ раз пацвярджаюць, што паэт быў вельмі заклапочаны лёсам роднай краіны. Прапаную чытачам «Дзеяслова» невядомае апавяданне Алеся Емяльянава і нізку недрукаваных раней вершаў.

Алесь Емяльянаў.

АДЗІН УЗДЫХ

Я не казаў, што кахаю цябе, я баяўся гэта сказаць. Але калі ўжо агаляць душу, дык агаляць да апошняй клеткі – гэта пра тваю ўсмешку. Я чытаў табе

гэты верш і ты, пэўна, яшчэ тады здагадалася, пра чыю ўсмешку я так асцярожна, няўмела сказаў. Але боязнь – а ўсё-ткі не зразумела – прымушала мяне да прамога, аголенага, наіўна-смешнага напаміну пра гэта. Каб не заставалася ты для мяне загадкай, твае думкі, пачуцці ясна вырысаваліся з тумана тваіх адносін да мяне, якія б яны не былі для мяне, ці горкія, ці хмельныя, як для “настаяшчага” лётчыка вышыня, я ніколі не стаў бы гаварыць аб гэтай усмешцы.

Чаму я кажу: “Туман тваіх адносін...” Крыў божа, калі ты падумала, што я табе не веру. Не! Але шмат чаго ты не дагаворваеш. Не ведаю, чаму, ці не хочаш, ці спадзяешся, што я і так зразумею. А ўсё, што ты не дасказала, што я дамалёўваю сам, згадзіся са мной, усё-ткі застаецца туманам, чымсьці непэўным, расплыўчатым, бо я ж магу і памыліцца...

Ты можаш запырэчыць, што я сам сябе абвяргаю, маўляў, спачатку аб размове вачэй, вуснаў, рук, а зараз загаварыў аб дакладных гутарках. Але я маю на ўвазе не толькі пачутае, але і адчутае. Прабач, ды і мову рук тваіх я да канца не разумею.

Але я, здаецца, адступіўся ад задумы расказаць увогуле аб каханні. Папраўляюся аб сваіх поглядах на каханне таму, што аднолькавых поглядаў наконт гэтага пытання быць не можа. І калі табе здасца, што высказваюся я агульна, па-кніжнаму, прашу не вер сваім думкам (хаця, як можна не верыць сабе!?!); значыць, я проста не ўмею сказаць так, як думаю, і тым самым зноў сцвярджаю, што каханне і словы не могуць быць звязаныя паміж сабой, што між закаханымі павінен існаваць нябачны іншымі, так як яго бачаць гэтыя двое, мост. Праўда, часцей у жыцці гэты мост з аднабаковым рухам. І гэта я, як і не балюча, дакладна ўсведамляю.

Каханне... Без высокіх словаў, хаця каханне без іх не можа існаваць, я паспрабую вызначыць: што ж гэта такое, каханне? Асабіста для мяне. Бадай, і не верыш ты мне, што я кахаю, бо ў большасці выпадкаў я маўчу, унутры перагарае прагнасць гаварыць пра яго, бо я палюхаюся высокіх словаў; здаецца, што яны гучаць няўпэўнена, фальшыва, і, на мой погляд, выклікаюць больш недаверу, чым веры. Ва ўсіх астатніх выпадках, калі гутарка цячэ аб жыцці, аб прыгодах, аб поглядах на акаляючае, мяне не палюхае недавер, то, пачынаючы гаварыць аб каханні, прабач, – баюся. Чаму? Я ясна ўсведамляю, што каханне не патрабуе словаў. Гэта адзінае, што да драбніцаў становіцца зразумелым, але, разам з тым, да канца ніколі не можа быць вызначана; толькі тады, калі двое чуюць сімфонію цішыні, разумеюць нямую размову пальцаў, вачэй, вуснаў, калі ўздых аднаго становіцца да новага яго ўздыху ўздыхам другога; калі маленькая, нікім і нічым не заўважная сляза аднаго, у залежнасці ад таго, якая яна: ці горкая, ці нагарнула ад прыліву радасці, уздыме ўнутры другога, раскалыша мора тугі, болю, калі хочаш, адчаю, ці завітнее водарнай квеценню белапенных вішняў; калі ўсмешка, падораная на развітанне адным расквеціць аж да новай стрэчы ўсмешку другога, стане працягам яго існавання на зямлі. Прыгадай, я не проста так пішу аб усмешцы:

...і не заўважыў час, калі
Жыцця майго
Яна працягам стала.

Я не стану даводзіць, хоць мог бы прывесці прыклад (і не адзін), думаю, ты мне і так паверыш, што ёсць чалавекі, якія не здольны кахаць. Я не зайздросчу ім, хоць і прасцей, і здаравей ім жывецца. Я не хацеў бы так жыць, дакладней існаваць.

Я не веру ў каханне з першага погляду. Можа, я і памыляюся, але не веру.

Дзень пачынаецца са світаньня, праўда. Можна шчоўкнуць выключальнікам і цемра расступіцца, але гэта яшчэ не пачатак дня. Святло ўключаюць і вечарам.

ЗІМА, ЯКОЙ ЧАКАЮ

Які сягоння дзень святы!
У першым снезе чыстым, чыстым.
І словы ў цуглях нематы,
і сэрца сцішана прачыста.

Не закрانیце цішыню,
не наступіце на святыню!
Душа ўзлятае ў вышыню,
дзе аблачынкі ціха стынуць.

Дзе аблачынкі лёгкі ўзмах
у промнях сонца маладога.
Зіма прыйшла!
Прыйшла зіма
і ціха легла ля парога.

А колькі ўчора чарнаты
было вось тут,
на Белай Русі...
Які сягоння дзень святы!
Стаю і чысціні малюся.

НА РУІНАХ

Ці мне ў бязвер'е падаць ніцма,
ці мне ў бяссіліі век сканаць?
Катору ночку неба сніцца,
каторы дзень расце сцяна.

Пакутна б'ецца ў безвыходнасць
душа, як мятлушка ў акне.
Пяском цячэ-сцякае годнасць –
знікаю я...
Няма мяне...

Няма мяне,
і толькі пустач
раскрыжавана ў скразняках...
Да шчэнтэ вытручана Пушча,
і скамянела ўжо рака,
і колас жытні стаў вуголлем,
жаўрук над полем зледзянеў...
Смяротна,
нема ўсё

і гола.
Наўкол мяне –
няма мяне!

Адзін я ў свеце апусцелым,
чарнее сонца у вышы,
і толькі д'ябал грэе цела
на вугалёх маёй душы.

Паслухайце, васпан Іуда,
нязваны госць маёй зямлі,
у свеце не бывае цудаў –
не вечна грэюць вугалі.

Пачуў васпан у сукні белай
і кажа, пазяхнуўшы ўсмак:
згарыць душа, падкіну цела,
яшчэ пагрэюся, зямляк.
Не мне ў бязвер'е падаць ніцма,
не мне ў бяссіллі скамянець,
як трэба, скінуся сініцай
і палячу, дзе стане днець...

ДЗЯДЫ

Ёсць дзень,
калі з вякоў ссівелых
ідуць, ідуць да нас Дзяды,
а мы з душою ачарсцвейай
каменні сыплем на сляды.

Нямыя вусны зноў нямеюць,
сляпяыя вочы
слепнуць зноў!..
Няўжо на сонца выпаўз нелюдзь
і сэрцы вырваў у сыноў?
Няўжо ў грудзях нясём каменне,
і памяць спалена няўжо?!
Мы ж самі ў заўтрашніх памкненнях
памерлі ўжо!
Памерлі ўжо...

Мы ўжо – Дзяды..
ў наступных летах
няўжо і нас заб'юць сыны?
Дык лепш мо бога мець у сэрцах,
ды помніць прашчуравы сны?

Ды помніць голас немаўляці,
якога ўзняў на дзіду таць..
Як можна не прывеціць маці,

як можна бацьку не вітаць?!

Як можна!
Літасцівы часе
не дай аглохнуць,
скамянец!
Не веру ў бескарэннасць шчасця,
без прадзедаў –
няма мяне!

Няма мяне,
калі няма УЧОРА,
няма мяне –
не будзе ЗАЎТРА дзень..
Дзяды ідуць.
Дзяды да нас гавораць,
а іх з трыбун
ідэйна-бездакорна
крыжуе смерць.

ПЕРАКАЦІ-ПОЛЕ

Памятаць і гаварыць
яшчэ мы можам.
А хто з нас цагліну
у рукі браў?..
Па газетных палосах
на слова памножаны,
пакутуе зерне
сапраўдных спраў.

Ідзем па каменні
немых стагоддзяў,
па скамянелай крыві крывічоў,
размовы заводзім,
рукамі разводзім,
а ён каменні сівыя лычом
халодным,
як тая свіння пад дубам,
рые,
вочы прыжмурыўшы ўсмак:
“Навошта новаму зрубу падруб,
навошта млыну стары вятрак?!
Навошта каменні!
Ды кінце вы.
Годзе!
Дзікунства чапляцца за даўніну..”
І покуль мы смела нешта даводзім,
ён заводзіць у храм свінню.
І рохкае ўскормлена
зло,

сярдзіта,
ад песні дзядоў выцінае ўсяго.
І толькі раўніва мух ад карыта
ганяе.
Карыта ж – яго!

Цвёрда стаіць на зямлі ступакамі,
марыць,
як сонца падчэпіць багром.
Не, не давесці яму, што вякамі
цвярдзела зямля ад касцей змагароў.

Цвярдзела зямля,
каб маглі мы ўзняцца,
вырвацца з багны
смерці назло,
і сярод нацый
назвацца нацыяй
са сваім голасам і крылом.

Яму, відаць трэба,
каб – пад карань карэнні,
каб мы забыліся,
хто мы ёсць,
пра слова роднае,
слова крэўнае,
і прапрадзедоў маладосць,
бо сам ён радзімы не меў ніколі.
Яго радзіма – рубель ды трон.
Вякамі каціўся перакаці-полем
і дакаціўся да нашых дзён.

Цяжка зямлі маёй ад бескарэнных,
службістаў культу вялікага “Я”.
Дык, можа, успомнім дзядоў сваіх крэўных,
каб заўтра лягчэй уздыхнула зямля.

ГАНЧАКІ

Узмах рукі –
і пена убакі,
і бляск смяротны
у вачах шалёных.
Здавён у ганчакоў закон такі:
узмах рукі –
і зноў яны у гоне.

Чым кормяць вас,
скажыце, ганчакі,
адкуль адданасці сабачай столькі?
Гон скончыцца,

і вы, як жабракі,
вылізваеце ўпалыя бакі,
і косткамі здаюцца вам двухстволкі.

Ды зноў узмах!
І лапы не дрыжаць.
Скачок,
другі...
Ахвяра хто? –
Няважна!
Над памяццю крывавы баль нажа –
гаспадары здабычу дзеляць важна.

А вам з таго ці ёсць кусман які,
ці хоць ухвала,
ці драбок – з удачы?
Гон скончаны,
і зноў вальер сабачы
пакорліва прымаюць ганчакі.
Закон такі!

Закон такі...
Непісаны,
ды ўсё ж
Ён існуе,
непісаны,
ды яўны.
Не іржавее паляўнічы нож
у паляўнічых
ад здабычы п'яных –
гаспадароў,
са зграяй ганчакоў,
прылізаных,
прылашчаных,
прыгрэтых,
услаўленых,
навыперад апетых,
з павадкамі піліпаўскіх ваўкоў.

НЕЙТРАЛЬНАСЦЬ

Нейтральнасць моліцца:
толькі б не я...
Толькі б мяне не кранулі...
Джала хавае ад сонца змяя,
колеру хакі кашуля.

Нейтральнасць...
Нейтральная паласа,
ты мела на фронце права,
а сённа ж мірна квітнее сад,

і менш-больш нармальна справы.

А ты не вузееш, нейтральная, не,
загонам шырэеш мірным,
хоць белы цябе укрывае снег,
нейтральная, –
поле міннае.

Тады, на вайне, было два берагі –
траншэі, драты калючыя...
Чаму ж сягоння нейтраль-берагі
растуць
і сонца канючаць?

Нейтральнасць –
маўчанка і тут,
і там,
хай круціць, як хоча, крывая...
Хто там, наіўны, у шале атак
сілу сваю надрывае?

Утуленька,
цёпленька.
Не закрані!

Затхла?
Затое спакойненька.
Балота высмоктвае карані?
Хай сабе.
Грэй, падваконнічак.

Вокны зашклёныя.
Добра відаць.
Глядзі і сапі сабе ў дзірачкі.
Нейтральнасць умее з-за шкла віжаваць
І сёрбаць пляткарства зацірачку.

Эх, камнем бы ў багну,
ці кіем якім,
каб бурбалкі аж забулькалі...
А за нейтральнасць –
дастань –
мацакі
спакойна капаюць бульбачку.

Паўнеюць кашы у капальшчыкаў спрэс,
а бульба прагрэсам паранена...
Калі ж нейтральную ўздыбіць стрэс?
Калі ўскалыхнецца нейтральная?

Сяргей Шапран

...дар рэдкі і дзівосны:

пісаць пра жыццё не нудна, а радасна...

“Ад усёй душы ...”

Пісьменніцкія бласлаўленні Уладзіміра Караткевіча

Іх не так ужо і многа — рэкамендацый, якія Уладзімір Караткевіч даў амаль за два дзесяцігоддзі для ўступлення ў Саюз пісьменнікаў, — усяго чатырнаццаць. Але кожны раз гэта не фармальнае пажаданне СП абраць у свае шэрагі новага сябра — гэта грунтоўны і пераканальны аповед пра чалавека, якога Караткевіч лічыў вартым бачыць побач з сабой, са сваімі сябрамі ў пісьменніцкай арганізацыі. І ў гэтым таксама ўвесь Караткевіч — ён не мог даць фармальную параду, ён павінен быў адрэкамендаваць так, каб не было сумніву, што прымаць трэба абавязкова. Да таго ж уражвае шчырыня інтарэсаў Караткевіча — колькі ім было прачытана і прааналізавана, колькі ўсяго захоўвала яго памяць. У дадзеным выпадку гэта не проста рэкамендацыі — гэта хутчэй за ўсё літаратурныя рэцэнзіі на творчасць і ўвогуле жыццёвы шлях у літаратуры канкрэтнай асобы. Да таго ж, калі прыгадаць вызначэнне В. Бялінскага, што літаратурная рэцэнзія — свайго роду аўтабіяграфія рэцэнзента, дык можна смела сказаць, што рэкамендацый-

Правапіс арыгіналаў — захаваны.

рэцэнзіі У. Караткевіча аднавядаюць гэтаму вызначэнню абсалютна і ў поўнай меры, бо недвухсэнсоўна сведчаць пра тое, хто такі іх аўтар, які бласлаўляе ў літаратуру тых, хто ідзе ўслед за ім.

Сяргей Шапран.

Рэкамендацыя

Я, Караткевіч Уладзімір Сымонавіч, рэкамендую ў члены Саюза Письменнікаў Наўроцкага Аляксандра Піліпавіча. Я ведаю яго, як аднаго з лепшых маладых паэтаў рэспублікі, паэта глыбокіх думак і тонкіх адчуванняў, паэта па-сапраўднаму здольнага і працавітага.

Я ведаю яго, як чалавека, што сучасна мысліць і ўвесь час знаходзіцца ў творчых пошуках, якія ўжо цяпер далі пэўны вынік і абяцаюць немалыя поспехі ў далейшым. Я ведаю яго, як чалавека па-сапраўднаму адданага Радзіме, якой ён хоча служыць сваёй творчасцю.

Па-сапраўднаму люблю вершы паэта. Такі верш як «Размова з Уладзімірам Глычом» і такую паэму як «Стрэл у твар смерці»:

...Маркс!
Ты калісьці ля гэтага акіяна
Паставіў свой пісьмовы
Стол.
Гэта быў з чалавечых дум
Аклян кіпучы.
О, натхнення салодкі боль.
Больш за сорок гадоў
Ты адмучыў,
Каб з акіяна
Вылавіць соль.
Ты паміраў,
А заводы і фабрыкі ў дыме патоплі,
З паравозных печаў
Вырываўся агонь.
Ты паміраў, і апошнія той солі кроплі
Твая

сціскала далонь.

Гэтыя радкі лічу ледзь не найлепшымі радкамі аб Марксе ў нашай сучаснай паэзіі. Люблю тыя вершы паэта, якія актыўна пратэстуюць супраць вайны.

Дарэмны просьбы. Суха стрэл хлопнуў.
Абвалілася першае бярвяно,
І раптам дзіця закрычала. На ўсю Еўропу
Закрывала яно.

Люблю такія вершы аб працы як «Рукі» і «Адгабляваная дошка», такія лірычныя вершы як «Чатырохгранная ваза», «Ты — мяцеліца», «Дзе ты», «Яблыня каханья». Лічу, што яны цудоўныя па прастаце, шчырасці і сапраўды нацыянальнай форме.

Чашы яблык напоўнены салодкім сокам.
Ціха застылі галіны, каб сок не разліць.
Я ўвесь напоўнены вялікай журбою,
І журба разліваецца па твары маім.
Можа таму, што мне відаць,
Як елка вярхушкай-шттыком
Заходзячае сонца рассякае напалам?
Не, таму што
Белым бінтом бяроза бінтуе рану,
Якую пакінуў цяжкі асколак.

Той асколак, які хацеў загубіць
І гэты вечар з цішынёй п'явучай
І мяне, хто слухае гэтую цішыню.

Падабаюцца мне і сатырычныя вершы паэта.

Творы Алеся Наўроцкага былі перакладзены на рускую мову і друкаваліся ў часопісе «Дружба народаў».

Я лічу, што кніга паэта «Неба ўсміхаецца маланкаю» і новыя вершы, якія змешчаныя ў часопісе «Полымя», даюць падставу для таго, каб прыняць Алеся Наўроцкага ў члены Саюза Письменнікаў.

*Уладзімір Караткевіч,
член Саюза пісьменнікаў з 1957 года;
нумар членскага білета — 4093*

6 лютага 1964 г.

*Прэзідыуму Праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі
Праўленню Саюза пісьменнікаў Беларусі
Рэкамендацыя*

Я, Уладзімір Караткевіч, ведаю Васіля Сяргеевіча Сёмуху некалькі год, з тых часоў, калі ён быў рэдактарам адной з маіх кніг. Рэдактарам зычлівым, высокакультурным, суровым ва ўсім, што датычылася таго, каб кніга зрабілася лепшай. Тое самае могуць сказаць і іншыя пісьменнікі, кнігі якіх ён рэдагаваў. Пачуццё стылю, выключнае веданне моў і, перш за ўсё, сваёй, беларускай, аж да тых тонкасцяў яе, да якіх ведаюць яе лічаныя, веданне ўсіх яе стыхій, дыялектаў, гаворак, арга — рабіла заўсёды неацэнную дапамогу людзям, якіх ён рэдагаваў. Вельмі карыснае было, таксама, веданне ім некалькіх іншых моў. Паколькі я магу меркаваць — дасканаласць веданне.

Я не казаў бы пра гэта, каб усе тыя якасці спаўна не выявіліся ў яго перакладах. Ён выпусціў у свет некалькі перакладаў кніг нямецкай літаратуры, сярод якіх я лічу асабліва ўдалым пераклад кнігі Людзвіга Рэна. Часамі мне даводзіцца чуць аб гатовых працах, якія ляжаць у яго ў партфелі, перакладах з Шылера, Гейне, Наваліса, Рыльке.

Некаторы час таму назад В. Сёмуха скончыў вялікую, амаль неверагодную па маштабу працу: першы пераклад на беларускую мову «Фауста» Гётэ. Я сачу за гэтай працай даўно і адзінае, што выклікае ў мяне непаразуменне, гэта тое, што пераклад дагэтуль не надрукаваны, не выдадзены асобнай кніжкай.

Шмат людзей ужо чыталі яго, і таму я магу казаць аб перакладзе «Фауста», як аб перакладзе высокамастацкім, выключна-дакладным, паэтычным. Гэта сам Гётэ і, у той жа час, Гётэ, які, нібыта, напісаў сваю вялікую паэму па-беларуску. Я ведаю некаторыя пераклады паэмы і смела лічу, што пераклад В. Сёмухі па мастацкай дакладнасці вышэй за рускі пераклад Пастарнака і роўны з лепшым, дагэтуль, латышскім перакладам Я. Райніса (дарэчы, Сёмуха ў працэсе працы вывучыў гэты пераклад, як і шматлікія іншыя, дзеля таго, каб ведаць вопыт перакладчыкаў і пазбегнуць іхніх памылак; ён ведае латышскую мову і перакладае цяпер, а мо і пераклаў ужо, драму Я. Райніса «Агонь і ноч»).

Лічу, што такі перакладчык — вялікі набытак для нашай пісьменніцкай арганізацыі і таму рэкамендую Сёмуху Васіля Сяргеевіча ў члены Саюза Савецкіх пісьменнікаў.

*Уладзімір Караткевіч,
член Саюза з 1957 года.
Членскі білет № 4093.*

18 лютага 1966 г.

*У Саюз пісьменнікаў БССР
ад члена Саюза, пісьменніка
Караткевіча Уладзіміра Сямёнавіча
Рэкамендацыя*

Я, Караткевіч Уладзімір Сямёнавіч, член Саюза пісьменнікаў з 1957 года, рэкамендую ў члены Саюза пісьменнікаў крытыка і літаратуразнаўца Ралько Івана Змітравіча.

Шмат год з'яўляліся ў часопісах работы І. З. Ралька, заўсёды выклікаючы ў чытача непадробную цікавасць.

Бо адна справа абыходзіцца агульнымі словамі пра тое, што такое мастацтва (а на гэты мастры многія з нас), а другая — даследаваць яго, маючы ў галаве — думкі, а ў руках — разумны скальпель абазнанага тэарэтыка. На апошнія літаратуразнаўству нашаму рэдка шанцавала.

Кніга І. З. Ралько «Беларускі верш. Старонкі гісторыі і тэорыі», Мінск, 1969 г. — з'яўляецца, уласна кажучы, ледзь не першай спробай гаварыць пра беларускі верш з гісторыка-тэарэтычных пазіцый. Аўтар не засушвае праблему, не разбірае механізма так, што ён ператвараецца ў купу шасцяронак і вінцікаў.

Ён робіць жывую справу: даследуе і, у той жа час, пакідае арганізм верша цэлым. Гэта адна з першых спроб даследвання сілаба-тонікі, акцэнтнага верша, сістэм вершаскладання ў беларускім літаратуразнаўстве.

Паўтараю, гэты працаёмкая, цяжкая, піянерская, дужа складаная праца.

Як на мой погляд, гэтая кніга і дзесяткі іншых рэцэнзій і работ аўтара даюць яму права ўвайсці паўнапраўным членам у нашу пісьменніцкую сям'ю.

Ул. Караткевіч

23 верасня 69 г., Мінск.

Рэкамендацыя

Я, Караткевіч Уладзімір Сямёнавіч, член Саюза Пісьменнікаў з 1957 года, ведаю пісьменніка Аляксандра Карпавіча Шлега ўжо дзесяць год, з 1964 года. Ведаю, як дужа здольнага і патрабавальнага да сябе чалавека, які за апошнія гады ўсё больш і больш творыць. І лепш творыць.

А. К. Шлегу ўласцівая пільная ўвага да сучаснасці. Яго першы зборнік апавяданняў «Трывожная памяць» — гэта нібы размова з людзьмі самых розных лёсаў — са студэнтамі, маракамі (аўтар і сам марака, і гэта мне ў ім асабліва сімпатычна), партызанамі, вязнямі лагераў смерці. Размова, дарэчы, заўсёды цікавая. Як не можа быць не цікавым само жыццё.

І, галоўнае (магчыма, самае галоўнае), героям пісьменніка і самому пісьменніку ўласцівая светлая вера ў людзей, у іхнюю чуласць, дабрыню і справядлівасць.

Чытачы заўважылі і другую кнігу Аляся Шлега, аповесць «Цыганок» (здаецца, 1971 г.). Тут аўтар праявіў сябе з другога боку. Строга дакументальны твор (спачатку радыёг'еса, пасля аповесць) аўтар здолеў ператварыць у твор мастацкі, твор аб юнаках Віцебскага падполля, аб непрыміручай іхняй барацьбе з фашызмам, і аб лёсе адзінага з іх, хто (не глядзячы на катаванні ў СД) здолеў уцячы і выправіцца ў лес, да партызанаў, лёсе Івана Дарафеева (сапраўднае прозвішча Ерафееў), вядомага пад мянушкай «Цыганок».

Дарэчы, прататып высока аздаваўся аб дакументальнай дакладнасці твора, аб праўдзівасці характараў выведзеных у аповесці людзей.

Вясной 1974 года А. Шлег выпусціў у выдавецтве «Мастацкая літаратура» новую аповесць «Праўда адна» аб рэвалюцыйным мінулым нашай краіны, аб лёсе матроса з «Аўроры» Аляся Сінкевіча, які прыязджае па загаду партыі на радзіму, каб змагацца, каб будаваць новае жыццё.

А. Шлегу ўласцівая цікавасць да дакументу, да сапраўднасці. І ў гэтай аповесці героі — людзі невымышленыя. Зменены толькі прозвішчы. І, аднак, каб я не ведаў пра гэта, я палічыў бы, што перада мной выдумка, нават дэтэктыў. Што зробіш, жыццё ў пераломныя эпохі бывае багацей нашых уяўленняў пра яго. Гэтая кніга — праўдзівае і па-мастацку выпісанае адпостраванне тых год.

І, дарэчы, па ёй відаць, што майстэрства маладога пісьменніка зрабіла вялікі скачок наперад (перш за ўсё стыль, характары, уменне весці дыялогі, поўныя гумару нават у трагічных абставінах, урэшце, нават такая «дробязь», як уменне пісаць пейзажы, уменне, якое так занябала многія нашы аўтары ў апошні час).

Таму я і спадзяюся, што мы можам чакаць ад Алеся Шлега яшчэ шмат новых, цікавых кніг. Гэта аўтар, які расце. Паступова, але няўхільна. Я ведаю яго творчыя задумы — і гэта сапраўды цікава.

Лічу, што Аляксандру Карпавічу Шлегу многае дадзена. І таму рэкамендую яго ў Саюз Пісьменнікаў.

*Уладзімір Караткевіч
(членский билет Союза Писателей № 4093)*

11 чэрвеня 1974 г.

За гэты час выйшаў яшчэ зборнік Алеся Шлега «Жыло чаканне болю». Я застаюся пры думцы, выказанай у старой сваёй рэкамендацыі.

Уладзімір Караткевіч, 9.06.82

*Рэкамендацыя для ўступлення ў Саюз
пісьменнікаў ССРСР т. Луфераву Мікалаю Пятровічу*

Я, Караткевіч Уладзімір Сямёнавіч (член Саюза пісьменнікаў з 1957 года, нумар членскага білета 4093), рэкамендую ў члены Саюза пісьменнікаў т. Луферава Мікалая Пятровіча. Аўтар манаграфіі пра творчасць Кузьмы Чорнага, раздзелаў у фундаментальнай «Гісторыі беларускай савецкай літаратуры» і шматлікіх артыкулаў па гісторыі нашага прыгожага пісьменства, М. П. Луфераў праявіў у гэтых працах разуменне літаратуры, тонкі эстэтычны густ, высокую назіральнасць, рухлівасць і дбайнасць сапраўднага ўдумлівага даследчыка. Выкладаючы беларускую літаратуру ў Магілёўскім педінстытуце, ён выходзіць сапраўдных знаўцаў, аматараў і прапагандыстаў нашай роднай літаратуры, людзей, шчыра адданных ёй.

Ад усёй душы рэкамендую т. Луферава М. П. у члены саюза. Упэўнены, што ён апраўдае гэтае высокае званне.

Уладзімір Караткевіч

17 жніўня 70 г., Мінск.

Рэкамендацыя

Грынчыку Мікалаю Міхайлавічу для паступлення ў Саюз пісьменнікаў ССРСР

Я, Караткевіч Уладзімір Сямёнавіч, член Саюза пісьменнікаў з 1957 года, рэкамендую Грынчыка Мікалаю Міхайлавіча для паступлення яго ў Саюз пісьменнікаў.

Ведаючы М. М. Грынчыка больш дзесяці год, я лічу, што гэта адзін з самых таленавітых вучоных-літаратуразнаўцаў у нашай рэспубліцы, даследчык цікавы, глыбокі, вельмі ўдумлівы і разнастайны. Аўтар двух дужа цікавых манаграфій («Фальклорныя традыцыі ў беларускай дакастрычніцкай літаратуры» і «М. Багдановіч і народная паэзія»), шматлікіх крытыка-біяграфічных нарысаў («Аркадзь Куляшоў»), артыкулаў, што ахопліваюць значны круг тэм, вялікую колькасць аўтараў, уздымаюць шэраг вельмі важлівых праблем — М. Грынчык паўсюль арыгінальны, усюды шукае і знаходзіць свой, нечаканы падыход да тэмы.

У гэты момант загадчык кафедры беларускай літаратуры Гомельскага ўніверсітэта М. М. Грынчык аддае шмат увагі выхаванню маладых вучоных, маладых літаратараў, прыкладае ўсе намаганні для таго, каб літаратурнае жыццё горада было яшчэ больш жывым і віруючым.

Ён — адзін з аўтараў «Гісторыі беларускай літаратуры», аўтар многіх артыкулаў у «Літаратурнай энцыклапедыі» і «Беларускай савецкай энцыклапедыі», бесстаронні і тонкі крытык.

Я лічу, што М. М. Грынчык па сваёй працы, здольнасцях, па тым, што ён яшчэ можа зрабіць для нашай літаратуры — варты прыняцця яго ў Саюз пісьменнікаў.

*Ул. Караткевіч
Нумар членскага білета 4093*

20 лістапада 70., Мінск

Рэкамендацыя

Нікіфаровіча Ванкарэма Валяр'янавіча я ведаю з 1958 года і ўвесь гэты час чалавек гэты быў, як кажуць, на маіх вачах. Я цікавіўся яго крытычнай творчасцю, глыбокімі, заўсёды арыгінальнымі і справядлівымі артыкуламі ў часопісах «Полымя», «Малодосць», «Нёман», газетах «Літаратура і мастацтва», «Советская Белоруссия» і інш. Я аддаваў яму даніну і як самабытнаму нарысісту, што ўмее ўздымаць праблемы і пісаць пра іх жыва і з непакоем. Не з меншай зацікаўленасцю я глядзеў п'есы, перакладзеныя ім, параўноўваючы, скажам, трактоўкі «Майго беднага Марата» ў двух нашых акадэмічных тэатрах, але заўсёды аддаючы належае самому перакладу, паэтычнаму і дакладнаму.

За апошні час я з вялікай зацікаўленасцю сачыў за ягонай работай тэлесцэнарыста, аўтара шматлікіх цікавых перадач аб літаратурных сувязях Беларусі з іншымі краінамі і аб мемарыяльных помніках Беларусі (Ванкарэм працуе цяпер старшым рэдактарам літаратурна-драматычных перадач беларускага тэлебачання). Гэта ў яго заўсёды атрымоўвалася змястоўна, захапляюча, з веданнем прадмета.

Але гэта не галоўнае. Галоўнае ў тых шматлікіх перакладах мастацкай літаратуры, зробленых Нікіфаровічам з розных моў свету. Пачуццё глыбокай асалоды выклікалі ўва мне раманы і аповесці, перакладзеныя ім: «Танча з Гарацвета» Крума Грыгорава, «Закаханыя птушкі» Камена Калчава, «Нявестка» Георгія Караславава, анталогія балгарскага апавядання пад назвай «Скарб», «Матрыярхат» Георгі Мішава і іншае. Вялікую радасць даставіла чытачам кніга балгарскага народнага гумару «Габраўскія ўсмешкі». Шэсць асобных кніг, не кажучы пра шматлікія пераклады апавяданняў з розных моў. Тут больш за 30 розных аўтараў. Цэлая бібліятэка! І нельга не адзначыць, як многа зрабіў Нікіфаровіч у справе сувязі паміж братнімі народамі.

Трэба сказаць, што ў наш час, калі ўсё часцей гучаць скаргі на тое, што пераклады робяцца з падрадкоўнікаў, што гэта вядзе да збяднення мовы і зместа твору, да скажэння ўяўлення аб тым ці іншым аўтары — у нас на Беларусі дужа каштоўны кожны чалавек, які не толькі валодае літаратурным талентам, але і валодае некалькімі мовамі, прычым дасканала, і можа перакладаць непасрэдна з арыгіналу. Ванкарэм Нікіфаровіч валодае трыма: балгарскай, сербскай, англійскай. Перакладчыцкая справа ў нас пашыраецца, і мы павінны ўключаць у гэты працэс яшчэ і яшчэ новых людзей, не кажучы ўжо аб выпрабаваных, як Нікіфаровіч, перакладчыкаў, кваліфікаваных, вопытных, з высокім густам і пачуццём слова, строгіх, патрабавальных і крытычных да сябе і сваёй работы, што і вызначала заўсёды творча індывідуальных майстроў.

Я рэкамендую Ванкарэма Валяр’янавіча Нікіфаровіча ў члены Саюза пісьменнікаў СССР.

*Уладзімір Караткевіч, член Саюза пісьменнікаў
з 1957 года. Членскі білет № 4093.*

[1970-1971]

Рэкамендацыя

Я, Караткевіч Уладзімір Сямёнавіч, член Саюза Пісьменнікаў з 1957 года, рэкамендую ў члены Саюза Пісьменнікаў Любоў Александрэўну Філімонаву, адну з самых таленавітых паэтэс малодшай генерацыі беларускіх паэтаў (прабачце, паэтэс, з усёй, уласцівай ім, глыбінёй, чысцінёй і тонкасцю патрыятызму, чуйнасцю да з’яў жыцця, да ўсяго, што прывязвае Чалавека да Зямлі).

Вельмі прашу Саюз Пісьменнікаў не адмовіць мне ў маёй просьбе. Гэты аўтар зробіць яшчэ — я ўпэўнены — вельмі і вельмі многа дзеля нашай Савецкай літаратуры.

Ул. Караткевіч

2 красавіка 75 г.

Рэкамендацыя

Я, Караткевіч Уладзімір Сямёнавіч, член Саюза Пісьменнікаў СССР з 1957 года (нумар членскага білета 4093), ведаю цудоўнага паэта і харошага чалавека Сяргея Законнікава з 1965 года.

З самых ранніх яго публікацый (здаецца ў 1962 (?) — 1963 гадах) — а гэта была газета «Віцебскі рабочы» — мяне не пакідала цікавасць да гэтага здольнага (і сціплага) чалавека.

Яму заўсёды было мала часу. Сын вясковага настаўніка, добра мне вядомага, у свой час дырэктара школы ў Глыбачцы (а побач Рукшэніцы, адкуль Хвелькс Тапчэўскі), выхадзец з вясковай нашай інтэлігенцыі, ён, вядома, лічыў галоўнай сваёй справай паэзію, шчыра яе любіў і працаваў на яе і на агульную чалавечую карысць.

Але не абмяжоўваўся толькі ёю.

Працаваў настаўнікам беларускай мовы і літаратуры (харошым!), рэдактарам раённай газеты (добрый!), сакратаром Вушацкага райкома камсамола (і я не чуў кепскага пра яго ад камсамольцаў).

Зараз працуе карэспандэнтам «Звязды». Член КПСС з 1972 г.

Вершы ягоныя, шчырыя, то асацыятыўныя, то па-народнаму ясныя, з’яўляліся ў рэспубліканскіх газетах і часопісах, «Літаратурцы», у калектыўных зборніках «Натхненне» (1967), «У нашых сэрцах Ільч» (1970), «Рунь» (1970), «В едином строю» («Молодая гвардия», 1971) і г. д.

У 1973 годзе ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» выйшаў яго зборнік «Бяседа». У 1976[-м] — зборнік «Устань да сонца», дзе змешчаны новыя вершы і паэма «Прарыў».

Выключна патрабавальны да сябе, працавіты і — галоўнае — таленавіты, паэт, на мой погляд, мае права быць у шэрагах Саюза Савецкіх пісьменнікаў.

Ён піша можа і няшмат, але заўсёды дабротна, высокаю мерай.

Ведаючы яго даўно, я спадзяюся, што ён парадзе нас яшчэ не адным зборнікам высокай пробы паэзіі. Перачытайце напісанае — і Вы ўпэўніцеся.

Уладзімір Караткевіч

4 лістапада 1976 г.

*Прэзідыюму Праўлення Саюза
пісьменнікаў БССР
ад пісьменніка
Караткевіча У. С.
Рэкамендацыя*

Я, Караткевіч Уладзімір Сямёнавіч, член Саюза пісьменнікаў СССР з красавіка 1957 года, ведаю паэта Валерыя Сцяпанавіча Маскаленка з 1966 года, калі ў №5 часопіса «Нёман» з'явілася першая падборка ягоных вершаў. З таго часу я з зацікаўленасцю сачу за яго творчасцю, за яго няспынным творчым ростам. Гэта мала сказаць, што таленавіты паэт. Гэты паэт наскрозь пачуццёвы і, адначасова, па-філасофску [неразб.], якасці досыць рэдкія. Гэта выявілася ў шматлікіх яго публікацыях, а таксама ў зборніках «Родник» (Мінск, 1970) і «Солнечный ветер» (Мінск, 1976).

В. Маскаленка няспынна творча расце і, думаю, расці яму яшчэ доўга і доўга, як кожнаму сапраўднаму паэту. А тое, што ён такі — пра гэта сведчыць яго апошні зборнік. З 41-га верша, што ўваходзяць у яго, дваццаць — проста выдатныя, і астатнія, у рознай ступені, набліжаюцца да гэтай ацэнкі, не так ужо мала.

Лічу, што паэт Валерыя Сцяпанавіч Маскаленка варты прыёму ў Саюз пісьменнікаў. Ён не падвядзе нас і яшчэ шмат разоў будзе радаваць чытачоў сваімі добрымі кніжкамі, сваёй шчырай паэзіяй.

*Уладзімір Караткевіч,
член ССП з 1957 года.
Білет нумар 4093.*

[1976 ?]

*У Саюз пісьменнікаў СССР
ад пісьменніка
У. С. Караткевіча
(членскі білет № 12131, дата
паступлення ў ССП — 26.IV.1957)
Рэкамендацыя
на таварыша Галавача Віталія Цімафеевіча (з. н. 1929).*

Я ведаю таварыша Віталія Цімафеевіча Галавача з 1967 года. Ведаю яго як аднаго з найлепшых (гэта азначае строгах!) рэдактараў, з якімі мне даводзілася за гэты час мець справу.

З ім заўсёды было зразумела, як лепей павярнуць сюжэт, да чаго прыслухацца, а да чаго і не варта.

Даведаўшыся, што ён не толькі рэдактар, што ён і сам піша, я, па ўласцівай мне цікаўнасці, пазнаёміўся з тым, што ён зрабіў.

Зрабіў, на жаль, менш, чым мог. А здольнасці гэтага чалавека вядомыя ўсім нам.

І, галоўнае, ягоная ахвота рабіць.

Яшчэ з 1960-га (а мне здаецца, што былі і публікацыі ранейшыя — недзе з года 1957-га?) можна было прасачыць на старонках прэсы голас В. Ц. Галавача.

...Выдавецтва «Мастацкая літаратура» ў 1973 годзе выдала дужа цікавую аповесць В. Ц. Галавача «Васёк — матроская душа».

У 1974 годзе выйшаў зборнік «На боевом посту», у якім адным з лепшых апавяданняў было — «Последняя кража».

З'яўляліся такія самыя добрыя рэчы і пазней («Заморыш», 1978 г., — зборнік «Родины сыновья», «Нелёгкая победа» — зборнік «Лучшие ведут поиск»).

Выдавецтва «Мастацкая літаратура» плануе ў 1982 годзе выдаць аповесць В. Ц. Галавача «Звёзды должны гореть» — а таксама (на гэты сам год) кнігу мемуараў народнага артыста СССР П. С. Малчанова — «Театр жизнь моя», літаратурны запіс якой зрабіў В. Ц. Галавач.

Я думаю, В. Ц. Галавач здолее зрабіць яшчэ дужа і дужа многа, і таму рэкамендуую прыняць яго ў члены СП [С]ССР.

Уладзімір Караткевіч

4 студзеня 80 г.

Рэкамендацыя

Я, Караткевіч Уладзімір Сямёнавіч, член Саюза пісьменнікаў з 1957 года, рэкамендуую ў Саюз пісьменнікаў Цыпіса Навума Фроімавіча.

Я ведаю Н. Ф. Цыпіса нешта з 1965 года. Усе гэтыя гады з нязменнай цікавасцю сачыў за шматлікімі ягонымі публікацыямі ў газетах, у часопісах «Польмя», «Нёман», «Маладая гвардыя», «Уральскі следпыт», «Малодосць» і, вядома, за кнігамі, якія выходзілі ў выдавецтвах: «Ціхія кіламетры», «Прысуд» (у сааўтарстве з Г. Я. Кругловым).

Рэчы гэтыя заўсёды знаходзілі сабе ўдзячнага чытача, які ацэньваў як трэба цікавы сюжэт, і добрую лепку характараў, і арыгінальнасць ідэй.

Канчаткова пераканала мяне (і чытачоў) у тым, што мы маем перад сабою дужа здольнага і арыгінальнага аўтара, кніга Н. Ф. Цыпіса «Недзе ёсць горад». Я сам рос у невялікім гарадку і таму поўнасьцю здолеў ацаніць і шматкаляровае (хаця і далёка не вясёлкавае) апісанне побыту, і людзей горада, трагізм і камізм у яго нялёгкім жыцці, іскрысты гумар, багатую моўную стыхію.

І, галоўнае, высокую дабрыву і чалавечнасць кнігі, прачытаўшы якую, чалавек адчувае, што ён удвая лепшы, чым быў да таго, як узяў гэтую кніжку ў рукі.

Лічу, што таварыш Н. Ф. Цыпіс будзе годным членам Саюза пісьменнікаў і парадзе чытачоў яшчэ многімі таленавітымі кнігамі.

Уладзімір Караткевіч

[1980 ?]

Рэкамендацыя

Ад усёй душы спадзяюся, што Яўген Васілевіч Міклашэўскі (Яўген Верабей) будзе і далей учыняць мне сваёй творчасцю прыемныя нечаканасці: рыса, памойму, усіх сапраўдных.

Што б ён ні пісаў, ён заўсёды страшэнна розны (у добрым сэнсе розны). Асабіста я ведаю яго, мабыць, недзе з года 1965[-га], здаецца, добра ведаю яго асабіста, і, усё ж, у кожнай сваёй рэчы ён для мяне нечаканы. Тонкі лірык, чалавек здатны заўважаць самыя тонкія нюансы чалавечай душы. І — адразу побач — чысцейшай вады сатырык. Ледзь прызвычаіўся да гэтых ягоных іпастасяў-псіхолаг (апавесць «Чатыры дарогі»). Ведаючы і кнігу «Свежасць» (1968 год, выдавецтва «Беларусь») і зборнік «Ганна з Пухавіч» (Мінск, 1976, выдавецтва ЦК КПБ), аддаю ўсё ж перавагу «Чатыром дарогам», хаця, крыў божа, не даю пры гэтым парад, як яму трэба пісаць. Таму што ў гэтай аповесці заўважыў дар рэдкі і дзівосны: пісаць пра жыццё не нудна, а радасна. Самая складаная ідэя ўспрымаецца не як штодзённая манная каша (хай, нават, з разынкамі), але як доўгачаканы паход на рыбы са стальым і разумным дзядзькам. А гэта якасць рэдкая: і разумнае кінуць, і пасмяшыць, і навучыць, як лепей прывязаць кручок.

Спадзяюся, ён падорыць нам яшчэ шмат такіх кніг і таму рэкамендуую

Яўгена Васілевіча Міклашэўскага (Яўгена Вераб'я) у члены Саюза пісьменнікаў СССР.

*Уладзімір Караткевіч,
член Саюза пісьменнікаў СССР
з 1957 года. Нумар членскага білета 12131*

[1980 ?]

Рэкамендацыя

Я, пісьменнік Караткевіч У. С., ведаю Канстанціна Іванавіча Тарасава даўно. Спачатку — па ягоных творах, пасля — асабіста. Ён цікавы мне як сваеасаблівы аўтар рэчаў сюжэтных (аповесць «Следственный эксперимент», часопіс «Неман» № 4, 1967 г.) і гістарычных (аповесць «Отставка штабс-капитана Степанова», часопіс «Неман» № 6, 1977 г.). Прычым ён, што для мяне таксама блізка, бярэ падзеі не толькі параўнаўча нядаўнія, але «капае» ў глыбіню стагоддзяў нашай гісторыі (аповесць «Погоня на Грюнвальд», часопіс «Неман» № 4, 5 за 1980 г.; яна ж выйшла ў 1980 г. у выдавецтве «Мастацкая літаратура» пад назваю «День рассеяния»). Ведаю Тарасава і як эсеіста са сваім цікавым поглядам на свет (апублікаваныя ў «Немане» эсе пра Міцкевіча, Сімяона Полацкага, запланаванае ў тым жа часопісе эсе аб Сымоне Будным).

Гэта аўтар, якому яшчэ доўга расці і работаць. Ведаю пра задуму (здаецца ўжо здзейсненую) эсе аб удзеле беларусаў у бітве на полі Куліковым (а роля іхняя ў перамозе над Мамаем была агромністая). Ведаю аб запланаваным зборніку прыгодніцкіх аповесцяў, у які акрамя «Эксперымента» і «Адстаўкі» ўвойдзе аповесць «Post factum».

У абставінах, калі з востра-сюжэтнымі рэчамі слабавата, а з творамі на тэму беларускай гісторыі ўвогуле скупа і мізэрна, лічу (не палічыце за парадокс) кола інтарэсаў К. І. Тарасава вельмі цікавым для ўсіх, а творчасць — [неразб.], нават злабадзённай.

Рэкамендую К. І. Тарасава ў члены Саюза пісьменнікаў. Ён будзе патрэбным і карысным аўтарам.

*Уладзімір Караткевіч,
член Саюза пісьменнікаў з 1957 года*

[1981—1982]

Андрэй Масквін

...Полацк мне ўяўляецца Вечным горадам,
нашым Рымам ці Ерусалімам...

«Шэрая чапля вечнасці»

Гутарка Андрэя МАСКВІНА з Уладзімірам АРЛОВЫМ

Вуліца зліваецца з абалонай,
шматпавярховыя камяніцы
растаюць,
быццам кубікі рафінаду,
міма праплываюць
купецкія дамы
з лавачкамі і аканіцамі,
зялёная крыга вязе
жарага пеўня,
мы пльвем
сярод дзіклівых дзвінскіх самоў
і віленскага барока,
вейкі ператвараюцца
ў плаўнікі вачэй
аўтара метафары,
які вандраваў тут
раней за нас,
пад старой лодкай
схаванае маё адзенне —

тады я ўпершыню
пераплываў гэтую раку,
не ведаючы, што
яна вынясе мяне на бераг,
дзе каардынатамі будуць
твой голас
і твая ўсмішка,
якія даверліва плывуць побач,
пэўныя, што я не прапушчу
той павароткі, адкуль
яшчэ не позна вярнуцца
ў сакавіцкі ранак, калі
нашы душы прачнуліся
ў затоцы бязгрэшнага ложка,
дзе ў зарасніку аеру
драмала
шэрая чапля
вечнасці.

*Уладзімір Арлоў. «Вуліца Ніжнепакроўская ў Полацку»
Кніга «Паром праз Ля-Мани».*

– *Спадар Уладзімір, у гэтым вершы я бачу тры часавыя прасторы, якія можна было б умоўна назваць: паганска-архаічная (певень, чапля), гістарычная (віленскае барока, старадаўнія аканіцы) і асабістая. У якой з гэтых трох прастораў знаходзіцца асабіста вы самі?*

– Думаю, што ўсе прасторы – мае. Яны суіснуюць, пераліваюцца, пераходзяць адна ў адну.

Калі вы маеце на ўвазе толькі нашае, тутэйшае паганства, дык мне хацелася б гэтую прастору працягнуць яшчэ далей, у антычны свет. З гледзішча хрысціянства ён таксама быў паганскі.

Полацк мне ўяўляецца Вечным горадам, нашым Рымам ці Ерусалімам.

Ізраільскі пісьменнік Амос Оз пісаў пра Ерусалім: “Гэта месца, у якім ты мыеш шарпэткі, пячэш яечню і ўвесь час адчуваеш сябе на мяжы духоўнага аргазму.. Усведамленне таго, што ёсць містычнасць і – з другога боку – усведамленне таго, што ў прарокаў і ў Ісуса дрэнна пахла з чаравікаў”.

Сказана як быццам і пра Полацк. У святой Еўфрасінні, пэўна ж, былі месячныя, а юны Скарына ціскаў па завуголлі дзевак...

Полацк сніў сябе нашым Ерусалімам, але п’яныя трызненні “трэцяга Рыма” зноў і зноў не дазвалялі тым снам здзейсніцца. Адзін з аўтусцейшых “рымлянаў” тапіў полацкіх іншаверцаў у палонках Валоае азярыны ў Інфлянцкую вайну, другі ўласналучна забіваў у Сафійскім саборы ўніяцкіх манахаў у Паўночную, трэці выпрабоўваў “перядовую методику сноса культурных строений” на саборы святога Стэфана ў 1964-м... (Калі, заплішчыўшы вочы, бачу барокавыя абрысы гэтага храму, заўсёды думаю, што, магчыма, хараство існуе і для таго, каб яго ненавідзелі.)

Маё роднае Прыдзвінне ёсць тым абшарам, той прасторай – геаграфічнай, фізічнай і метафізічнай – дзе ўзаемадзеянне паганства і хрысціянства працягвалася тысячы гадоў і доўжыцца сёння. (Найлепшыя доказы – у даследаваннях полацкага этнографа і этнолага Уладзіміра Лобача, які “па сумяшчальніцтву” і надзвычай цікавы літаратар). Хрысціянства прыйшло сюды мірна, і зусім не з Кіева, як нас дагэтуль спрабуюць пераконваць афіцыйныя айчынныя “герадоты”. Хутчэй за ўсё гэта адбылося дзвума шляхамі – са Скандынавіі і непасрэдна з Візантыі.

Вялікія князі полацкія былі хрысціянамі паводле хрышчэння, а вось паводле

светапогляду – адназначна не адкажаш. Пры вялікакняскім двары знаходзілася месца і для паганскіх вешчуноў – “валхвоў”. Летапісцы паведамляюць, што князь Усяслаў Брачыславіч нарадзіўся “ад валх-вавання”. Найверагодней, у вялікай княгіні доўга не было сыноў – спадкаемцаў княскага па-саду, таму на дапамогу паклікалі вешчуноў. У выніку дзейнасці тых адмыслоўцаў Усяслаў і з’явіўся на свет. Ён збудаваў над Дзвіною Сафійскі сабор, падкрэсліваючы, што Полацкае княства – частка хрысціянскага свету, але, здзейсніўшы пераможны паход на Ноўгарад, загадаў зняць званы з

Уладзімір Арлоў.

тамтэйшай Сафіі, каб перавезці ў сваю. Здаецца, не самы хрысціянскі ўчынак.

Загаварыўшы пра ўзаемапранікненне згаданых прастораў, я адразу ўспомніў «Лабірынты» Вацлава Ластоўскага, дзе выказваецца ідэя існавання старажытнай, працяглай у часе на некалькі тысячагоддзяў антычнай полацкай цывілізацыі. А чаму б і не? Полацк насамрэч значна больш старажытны, чым лічыцца афіцыйна. Дзвіна – гэта антычны Эрыдан, куды упаў са сваёй вогненнай калясніцай сын бога сонца Геліяса небарака Фэтон.

Трэцяя прастора – інтымная, прастора душы. Безумоўна, яна таксама знаходзіцца ў складанай сувязі з дзвюма першымі. Душа бясконца вандруе па іх, трапляе ў штормы, кунежыцца ў ціхіх завоінах...

– У вершы – цэлая плынь асацыяцый. Як яны пачалі ўзнікаць, з’яўляцца: з нейкага канкрэтнага слова, з вобраза, а можа з ідэі?

– Верш напісаны не ўчора, а гадоў дзесяць таму. Я не ўзнаўлю ўсе рухі душы ці свядомасці, з якіх ён вырас. Але магу адназначна сказаць, што верш пачаўся з парачкі шэрых чапляў. Я ўбачыў іх на маім улюбёным возеры Люхаве, пра якое не раз пісаў, у тым ліку і ў кнізе “Паром праз Ля-Манш”, якую Вы так уважліва прачыталі.

З гэтым таямнічым, пакінутым ледавікамі, глыбокім і неверагодна маляўнічым возерам я адчуваю моцную містычную сувязь. Адчуваю яе з дзяцінства, з тых часоў, калі мы ў ім лавілі ракаў, калі там вяліся шэрыя чаплі, а ў затоках цвілі тысячы белых лілеяў. Потым Люхава пачало гінуць ад нафтахімічных монстраў, якія будаваліся нават без уліку ружы вятроў, не кажучы пра астатнія элементарныя экалагічныя нормы. Прапалі ракі, лілеі... Чаплі былі першымі. Але на мяжы XX і XXI стагоддзяў возера – уявіце сабе! – пачало адраджацца. Мне хочацца бачыць тут нейкія метафізічныя рухі. А раптам да гэтага адраджэння прычыніўся і я? Сваімі эсэ і вершамі, дзе возера заўсёды было жывым. Сваім напісаным пад уплывам Роберта Шэклі юначым апавяданнем “Зялёная Чара” – пра люхаўскую наяду...

Вяртанне чапляў прынесла мне сапраўднае ўзрушэнне. Яны сядзелі на стыр-чаках тапляку, і трэба было добра ўгледзецца, каб убачыць іх вострыя грудкі. Якраз тады і пачаў прасіцца на волю верш.

– Калі з’яўляецца шмат асацыяцый, ці можна кіраваць гэтым працэсам: адмовіцца ад некаторых, адсеяць? Як адбываецца ваш творчы працэс?

– Мае вершы – і верлібры, і закутыя ў каноны рытмікі і рыфмы – нараджаюцца вельмі па-рознаму. Тут мы зноў закранаем надзвычай інтымныя рэчы. Верш «Падарожнікі», дзе трое мужчын ідуць па снежнай нерушы, не пакідаючы слядоў,

мне проста прысніўся. У выглядзе своеасаблівага кліпа і адначасова – у выглядзе аркуша, на якім я тамсама, у сне, занатаваў убачанае. Калі прагнуўся, верш ужо стаяў перад вачыма. Я выдатна памятаў нават ягоную саснёную графіку.

Здараецца, што верш ці нават аповесць (такое было са «Снамі імператара») “вырастае” з танюткай ручайкі водару парфумы, якую пакінула незнаёмая жанчына ў вулічным натоўпе. А мінулым летам я аднойчы выйшаў з цягніка і ў вакзальным натоўпе ўбачыў дзяўчыну з касой на плячы. Натуральна, на першы погляд, «касінерка» мала нагадвала герайню, знаёмую з літаратуры і мастацтва. Па-першае, гэта была зусім юная асоба, па-другое – касу (ейнае лязо) яна абкруціла бялюткім бінтам. Але ўсё адно гэта была жанчына з касой... І выглядала тое вусцішна. Нейкі час мы рухаліся амаль побач, потым плынь вынесла мяне наперад. Я некалькі разоў азірнуўся: дзяўчына доўга ішла менавіта за мной – і ў падземным пераходзе, і на вуліцы. На шчасце, потым павярнула, выбрала іншага. А мне пакінула верш.

Карацей кажучы, адказу на Вашае пытанне ў мяне няма. Думаю, што шукаць універсальныя (няхай і толькі для сябе) адказы і рэцэпты ў сферы творчасці ўвогуле небяспечна. Калісьці я апёкся на гэтым, наблізіўшыся да цёмнай сцяны, за якой варушылася вар’яцтва.

– *Верш мае вельмі канкрэтную назву. Але мне здаецца, што яна не зусім суадносіцца з тым, што апісана ў ім.*

– Давайце зоймемся тапанімікай. Ніжнепакроўская – самая старажытная вуліца ў Полацку. І гэта не першая яе назва. За часамі Еўфрасінні вуліца менавалася Вялікай, калі папрасіўся на волю мой верш – вуліцай Леніна. Але Полацк – унікальнае і месца, і места. Калі Вы падумалі, што зараз я скажу пра знойдзены нядаўна насупраць полацкага паштамта геаграфічны цэнтр Еўропы, дык памыліліся. Я не пра тое.

У 2010-м у Полацку з’явілася вуліца Грунвальдская, у 2009-м праспект Карла Маркса атрымаў імя Францішка Скарыны, на год раней у гарадскую тапанімію вярнулася Ніжнепакроўская.

Феномен Полацка, адкуль пачалася нашая гісторыя, дзяржаўнасць, культура і, урэшце, літаратура таксама, працягвае праяўляцца на самых розных роўнях. У сярэдзіне 1990-х гадоў полацкі мэр і дырэктар Нацыянальнага гістарычна-культурнага запаведніка даюць адзін аднаму слова: пакуль яны пры пасадах, у горадзе кожны год будзе адчыняцца новы музей альбо новы помнік. Здавалася б, фантастыка. Зласліўцы смяяліся – маўляў, выпілі мужыкі, ну і панесла. Не ведаю, ці моцна мэр з дырэктарам тады выпілі, але слова трымалі моцна. І, хоць Мікалай Ільніцкі, дырэктар запаведніка, ужо некалькі гадоў у нябеснай Беларусі, але і музеі з’яўляюцца, і помнікі – Усяславу Чарадзею, Андрэю Полацкаму, дойлідзю Іаану... (Узнікаюць ужо іншыя праблемы: да прыкладу, ці ў адпаведным асяроддзі тэя помнікі знаходзяцца?) Наогул Полацк з ягонымі адзінаццаціцю публічнымі музеямі ўжо саборнічае ў гэтай “катэгорыі” з Менскам. Я нават не ўпэўнены, што ў сталіцы музеяў больш.

Гэты феномен, бяспрэчна, сілкуецца полацкім менталітэтам. Нясціпла прызнаюся, што некалі я рызыкнуў увесці такі тэрмін, а Рыгор Барадулін сцвердзіў яго паэтычнымі сродкамі, напісаўшы аднайменны верш. Радкі з “Полацкага менталітэту”, дарэчы, адлітыя ў метале на яшчэ адным гарадскім помніку – матэрыяльным уасабленні літары “Ў”.

А вярнуўшыся да Вашага пытання, зазначу, што якой-небудзь неадпаведнасці назвы і зместу я ў вершы не бачу. Якраз сама вуліца там і прысутнічае. Яна ідзе ад Сафійкі, паўз Богаяўленскія сабор і манастыр (у колішнім будынку яго брацкай школы – Музей беларускага кнігадрукавання), паўз камяніцу XVII стагоддзя, дзе адчынены музей “Прагулка па Ніжнепакроўскай” з інтэр’ерамі крамак

і тых самых, стогадовай даўніны, купецкіх дамоў з лавачкамі ды аканіцамі, якія «трапляюць» у вершы.

Бываючы ў Полацку, на радзіме маёй душы, там, дзе мае альфа і амега, абавязкова імкнуся прайсці па Ніжнепакроўскай. Там раяцца ідэі і сюжэты, там можна сустрэцца з людзьмі з розных эпох. Там – адно з сакральных месцаў майго космасу.

– Паводле вашага верша можна зрабіць фільм. Толькі, на жаль, ён быў бы чорна-белы, з маленькімі каляровымі плямкамі, як на карціне. Чаму вы так эканомна выкарыстоўваеце колеры? У гэтым вершы толькі тры колеры: зялёны, жары і шэры...

– Як я разумею, Вы гаворыце пра сюжэтнасць майго верша. Чую такое не ўпершыню. На гэта звяртаў увагу рэдактар “Парому праз Ля-Манш” Валянцін Акудовіч. Але мне здаецца, што “Вуліца Ніжнепакроўская...” якраз і не мае сюжэту. Альбо іх тут – у зародкавым стане – цэлы тузін.

Цяпер пра ашчаднасць у выкарыстанні колераў. Вы ведаеце, колішні студэнт-філолаг Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта і цяперашні малады паэт Алесь Замкоўскі з Вамі, напэўна, не пагадзіўся б. Ён абараніў дыплом на тэму «Сістэма колераабзначэння ў мове твораў Уладзіміра Арлова». Алесь знайшоў у мяне ажно 147 розных колераў і адценняў. Раней я быў перакананы, што мой улюбёны колер – зялёны, але ён апынуўся толькі недзе на сёмым месцы. А на першым – белы і яго варыяцыі. На другім – чорны, на трэцім – чырвоны. Значыцца, часткова Вы маеце рацыю, але ўсё ж не такі ўжо я і чорна-белы.

А ў заключэнні дыпломнай працы, між іншага, я вычытаў, што “колеры, якія леглі ў аснову колеравай эстэтыкі Арлова ў яго літаратурнай творчасці, падкрэсліваюць яе глыбока нацыянальны характар”. Вось так.

– У вершы я бачу тры галоўныя тэмы: каханне (спатканне з жанчынай і яе роля ў жыцці), функцыянаванне памяці (успаміны) і метафары ў жыцці чалавека. Вельмі выразна гучыць думка пра тое, што не чалавек стварае словы і метафары. Усё ўжо названа, акрэслена. Застаецца толькі выбраць для сябе тое, што неабходна, і стварыць сваю іерархію. Чым для вас з’яўляюцца метафары? Як выглядае іерархія метафараў у вашай творчасці?

– Баюся, я вас расчарую. Пра гэта павінны разважаць літаратуразнаўцы. Можна звярнуцца да працы Наталлі Лысовай «Яна і Яно ў паэзіі Уладзіміра Арлова». Сам я ніколі аналізаваць сваю сістэму метафорыкі не буду. Бо наступным крокам можа стаць фармуляванне ўніверсальных правілаў і рэцэптаў, а гэта – паўтаруся – небяспечна і для самой творчасці, і для асобы аўтара.

Не ведаю, ці ўдалося мне стварыць прынцыпова новыя метафары, невядомыя свету датуль, як я пачаў схіляцца над паперай (апошнім часам ужо і сядзець раз-пораз пры кампутары). Неяк напісаў, што «нельга закратаваць вакно памяці». Мой сябар-пісьменнік, светлай памяці Алесь Асташонак назваў той радок не проста метафарай, а – афарызмам і перапісаў да сябе ў нататнік.

У дні, калі адбываецца наша гутарка, тая “метафара-афарызм” набывае новыя канатацыі. Нашы калегі, паплечнікі па працы са словам – за кратамі. Выдатны паэт (дый праяік) Уладзімір Някляеў, таленавіты літаратуразнаўца і эсэіст Аляксандр Фядута, вядомыя далёка за межамі краіны журналісткі Ірына Халіп і Наталля Радзіна... Але нельга закратаваць і вакно творчасці. Я чуў, што Някляеў за першы тыдзень няволі спісаў цэлы агульны сшытак. Чамусьці ўпэўнены, што там вершы.

– Узгаданая ў вершы гісторыя кахання здарылася з вамі асабіста ці яна ўніверсальная?

– Я ўжо казаў, што ўсё ўніверсальнае мяне адштурхоўвае і палохае.

Са мной асабіста звязана згаданая ў вершы гісторыя, як я ўпершыню пераплываў Дзвіну-Рубон-Эрыдан, раку майго і нашага агульнанацыянальнага

дзяцінства. Быў юны, неспрактываваны, толькі нядаўна навучыўся плаваць, і, наважыўшыся на свой чын, здзейсніў яго ў самым небяспечным месцы – там, дзе Дзвіна (акурат насупраць Сафійскага сабора) робіць паварот. Уяўлялася: дзе рака найбольш вузкая, прасцей будзе апынуцца на тым баку. Потым дайшло, як я памыляўся. Найчасцей танулі якраз там, на павароце: плынь паскараецца, вірыцца. А калі вір цябе схопіць, толькі на дне, чапляючыся за камяні, і можаш з яго вырвацца. Іначай будзе круціць, пакуль не даведзешся, што такое вечнасць. Праз шмат гадоў я яшчэ раз – рытуальна – пераплыву Дзвіну ў тым самым месцы. І адзенне таксама схаваў пад лодкай.

Пра мяне ў вершы яшчэ і там, дзе зялёная крыга вязе жарага пеўня. У часы майго маленства зімы былі не такія. Крыгаход заўсёды рабіўся падзеяй, збіраючы на берагах ледзь не палову горада. Зазвычай узнікаў нейкі сюжэт: то сапраўды па крызе разгульваў певень, то ехаў кудысьці ў Рыгу важны кот, то плыло аднекуль старое агароднае пудзіла. Часам хацелася выратаваць гэтых пасажыраў, а часам прагала паплысці на крызе ў белы свет самому.

– Вы вельмі часта ў прозе і паэзіі вяртаецеся да Полацка. І не толькі вы адзін. Ці можна сказаць, што існуе «полацкая літаратурная школа»?

– Я ўпэўнены, што існуе полацкі менталітэт, пра які мы ўжо мімаходзь згадалі. Нацыянальны характар беларусаў вытворны з рэгіянальных менталітэтаў. Паляшук, жыхар Вашага роднага Нясвіжа ці майго Прыдзвіння – людзі не толькі падобныя, але шмат у чым і розныя. Між іншым, у маім уяўленні і Рыгор Барадулін, і Васіль Быкаў – таксама, па гамбургскім рахунку, палачане, супроць чаго яны ніколі і не пярэчылі. І сёння, калі на Вушаччыне кажучь: «Паеду ў горад», гэта значыць – у Полацк.

На маю думку, для полацкага менталітэту ўласціва большая, чым для іншых беларусаў, вера ў дзівосы, што ў XIX стагоддзі выдатна адлюстравалася ў «Шляхцічы Завальні» Яна Баршчэўскага, а цяпер найбольш выразна выяўляецца ў кнігах палачаніна з нараджэння Пятра Вясючэнкі.

Для полацкага менталітэту ўласцівыя іронія і самаіронія ў спалучэнні з балтыйскай стрыманасцю. Калі казаць пра ўвасабленне гэтай якасці ў літаратуры, адразу ўсплывае імя Вінцэся Мудрова. Часопіс «Аргч» неяк і мяне ахарактарызаваў як «іранічнага эсэіста».

З наяўнасці полацкага менталітэту непазбежна вынікае існаванне полацкай літаратурнай школы. Толькі ў апошняй чвэрці XX стагоддзя ў Полацку (для мяне Наваполацк і Полацк успрымаюцца як адзін горад) сфармаваўся не адзін дзясятка адметных асобаў, якія занялі ў шматпавярховіку нашай літаратуры ўласныя гаўбцы, мансарды, пакоі і кватэры. Валянціна Аксак, Алесь Аркуш, Лявон Баршчэўскі, Пятро Васючэнка, Навум Гальпяровіч, Ірына Жарнасек, Якуб Лапатка, Уладзімір Лобач, Вінцэс Мудроў, Лявон Неўдах, Іна Снарская, Сяржук Сокалаў-Воюш, Лера Сом... Ужо да новай полацкай генерацыі належаць Ірына Бельская, Юры Усціновіч, Алесь Замкоўскі, Зараслава Камінская... Усіх і не пералічыш.

Менавіта ў Полацку, трапіўшы ў кола нашага літаб'яднання “Крыніцы”, пачаў пісаць па-беларуску Алег Мінкін. Памятаецца, у першым беларускім вершы ў яго быў такі радок: «Вельмі доўга без ветразя плыву наўздагад».

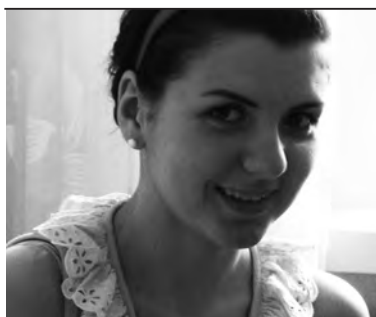
Крытыкі пісалі пра ўздзеянне “полацкай плыні” на літаратурную творчасць актора Пятра Ламана, што выдаў некалькі цікавых кніжак паэзіі і прозы.

Падсумуем прамоўленае. Полацкая літаратурная школа існуе. Заданнем літаратуразнаўцаў ёсць вызначэнне ейнага арэалу, асабліва сцяў, здабыткаў etc. Я перакананы, што некалі ў энцыклапедыях побач з цяперашнімі артыкуламі пра полацкую архітэктурную школу з'явіцца і старонкі пра школу літаратурную.

Магчыма, гэта самае істотнае, да чаго мы з Вамі сёння дагаварыліся.

Кацярына Казакова

...прачытаць твор у рукапісе –
незвычайная шчырая радасць...

У рукапісе “Ладзі Роспачы” зашыфраваны “код Караткевіча”

Гутарка Кацярыны **КАЗАКОВАЙ** з Глебам **ЛАБАДЗЕНКАМ**

Да 80-годдзя з дня нараджэння Уладзіміра Караткевіча ў Менску выйшла навэла “Ладдзя Роспачы” ў непадцэнзурным выглядзе. У выданні дэталёва паказаныя і прааналізаваныя ўсе цэнзарска-рэдактарскія праўкі. Фактычна – гэта першы твор у беларускай літаратуры, разгледжаны такім чынам. У кнізе змешчаныя фотакопія рукапісу Уладзіміра Караткевіча, фотакопія машынапісу перакладу Васіля Сёмухі на рускую мову з рукапіснымі праўкамі Караткевіча, друкапіс беларускага варыянта, аналіз усіх правак з каментарамі, 55 ілюстрацыяў, 27 з якіх друкуюцца ўпершыню, праёмва Рыгора Барадуліна і паслямова Васіля Сёмухі. Аб працы над кнігай расказвае аўтар ідэі перавыдання журналіст Глеб Лабадзенка.

– Глеб, як узнікла ідэя выдаць непадцэнзурны варыянт навэлы “Ладдзя Роспачы”?

– Гэта адбылося спантанна. Адноўчы, напрыканцы

2009 года, Народны паэт Беларусі Рыгор Барадулін паказаў мне рукапіс “Ладзі Роспачы” Уладзіміра Караткевіча, які знайшоў у сябе дома. Дзядзька Рыгор ведаў, што мне гэта будзе цікава, і таму даў пачытаць рукапіс. Гэта было незвычайнае адчуванне: чытаць тыя аркушы, дакранацца да іх... Караткевічаў рукапіс стаў для мяне такім артэфактам, як Скарынаўская

Глеб ЛАБАДЗЕНКА.

Біблія. І з кожным днём ён рабіўся ўсё больш каштоўным мне!.. Гэта шчасце – жыць у адным часе з Рыгорам Барадуліным, і што не трэба было ісці ў музей, каб паглядзець на гэты рукапіс – можна было спакойна пачытаць яго дома колькі дзён!

Напачатку ў мяне ўзнікла думка выдаць факсімiле (фотакопію) гэтага рукапісу, каб людзі, як і я, маглі прачытаць твор у першародным выглядзе. Але потым, калі пачаў параўноўваць рукапісны тэкст і кніжны варыянт, то ўбачыў, што ў друкапісе было зроблена вельмі шмат правак. І тады ідэя выдання фотакопіі рукапісу дапоўнілася разуменнем таго, што трэба зрабіць параўнанне друкапісу з арыгіналам і асэнсаваць праўкі, унесеныя самім аўтарам і рэдактарамі, цэнзарамі.

Пачаўшы працу над творам, я даведаўся, што ўпершыню навэла была надрукавана ў другім нумары часопіса “Нёман” за 1968 год у перакладзе на рускую мову Васіля Сёмухі. Я звязаўся з шанюўным спадаром Сёмухам, і высветлілася, што ў яго ёсць машынапіс таго перакладу, у які Караткевіч сам уносіў праўкі ад рукі! Так да беларускага рукапісу й друкапісу дадаўся яшчэ й расейскамоўны варыянт “Ладзі Роспачы”.

– *Колькі часу цягнулася праца над кнігай?*

– З перапынкам на маё высялле – дзесяць месяцаў.

– *Як Вы лічыце, навошта цэнзары правілі навэлу, што ім не падабалася, якая ў іх была мэта?*

– Праўкі рабілі тры інстанцыі: рэдактары, якія выпраўлялі нешта сэнсавае, карэктары і стылісты, якія чыста тэхнічную працу выконвалі, і непасрэдна цэнзары. У кнізе гэтыя праўкі я не падзяляў, а аб’яднаў у цэнзарска-рэдактарскія з тае прычыны, што немагчыма на 100 адсоткаў сцвярджаць, хто дзе правіў на самрэч. Васіль Сёмуха згадвае, што цэнзары, праглядаючы твор, алоўкам нешта пазначалі, а потым выклікалі рэдактараў і прымушалі іх крэсліць-крэмзаць тэкст сваёй рукой. Проста, каб заставацца “белымі і пухнатымі”. У кнізе пазначаныя імёны рэдактараў, але ўсіх сабак вешаць на іх не трэба.

Што тычыцца мэты, то мэта ў савецкіх цэнзараў была адна – выкрэсліць з тэкста ўсю беларускасць, бо гэта лічылася нацыяналізмам. Была савецкая краіна з савецкімі людзьмі, а Караткевіч у навэле пастаянна ўжывае словы “беларус”, “беларускія”, піша, што галоўны герой Гервасій Выліваха – беларус. Гэта быў “непарадак”. Але ў цэнзараў, відаць, не падымалася рука зрабіць героя “савецкім

чалавекам”. Таму замест фразы, якую Смерць кажа Выліваха “ты зноў папаўся, беларус...”, бачым у кнізе пасля цэнзарскай праўкі: “ты зноў папаўся...” А тое, што герой – беларус, практычна нідзе ў творы не акцэнтавана.

Такім чынам цэнзары пазбаўлялі беларусаў міфа. Бо ясна, што ў XVI ці XVII стагоддзі, калі жыў Выліваха, не было такога слова “беларус” і не было такой краіны Беларусь. У гэтым плане Уладзімір Караткевіч выступіў як міфатворца, а значыць і як нацыятворца. Ён супрацьстаяў усёй савецкай сістэме, якая разбурала нашыя міфы, знішчала нашыя замкі, каб людзі забыліся, каб не памяталі пра былыя скарбы роднай зямлі. І Караткевіч гэтаму супрацьдзейнічаў. Так, гэта не зусім правільна, што Гервасій Выліваха быў беларусам – ён быў рагачоўцам, жыхаром ВКЛ, але не беларусам паводле дзяржаўнай прыналежнасці. Але ж, калі мы самі пачнем даводзіць, што герой не быў беларусам – мы пазбавім нас нацыятворчага міфу! І таму, я лічу, што такая праўда – толькі для даследчыкаў. А для народа павінен быць міф, тым больш для народа, які не памятае нічога, памяць якога старанна знішчылі.

– **Распавядзіце пра самі праўкі: што Вас здзівіла, а што выклікала абурэнне?**

– Калі я працаваў над гэтай кнігай, мяне апаноўвалі два абсалютна супрацьлеглыя пачуцці. Першае, і галоўнае, – любоў і пашана да Уладзіміра Караткевіча. Другое – нянавісць да Савецкага Саюза, самай страшнай дзяржавы XX стагоддзя, на маю думку. Нянавісць да тых недавучаных халуёў-цэнзараў, якія здзекваліся з Караткевіча, ірвалі яму нервы, забіралі сілы і час. Проста чытаючы навэл, без дэталёвага параўнання, складана заўважыць выпраўленыя моманты, бо цэнзары правілі твор не кропкава, а фактычна ўвесь тэкст падганялі пад свае рамкі, таму ўсё выглядае “арганічна” ў іх выкананні.

Калі ж пачынаеш уважліва параўноваць рукапіс з друкапісам, то заўважаеш, што насамрэч абгрунтаваных правак мала. І яны пераважна звязаныя з тым, што Караткевіч напачатку дрэнна ведаў беларускую літаратурную мову, бо яго маці размаўляла па-расейску, а калі пісьменнік вучыўся ў Кіеве – то добра засвоіў украінскую. Да таго ж, калі Караткевіч зацікавіўся гісторыяй і стаў праводзіць шмат часу ў гістарычных архівах, ён вывучыў польскую мову, чытаў розныя летапісы і дакументы па-польску. І ад гэтага ў ягоных творах трапляюцца русізмы, українізмы і паланізмы. Вось, напрыклад, у навэле ён піша “повень”, а рэдактар яму выпраўляе на “поўня”. Гэта як раз той выпадак, калі праўка абгрунтаваная, бо “повень” – гэта ўкраінскі варыянт беларускай “поўні”. Але аналагічная праўка ў іншым месцы сталася не вельмі ўдалай. Караткевіч піша: “Над Ладдзёй пракаціўся згэлк...” А рэдактар яму выпраўляе: “Над Ладдзёй пракаціўся крык...”. Так, “згэлк” – гэта паланізм, але ў дадзеным кантэксце ён абгрунтаваны, таму што згэлк – гэта нешта больш страшнае за крык, гэта крык, поўны распачы, бо Ладдзя вязе герояў паміраць.

А што тычыцца сур’ёзных, ідэалагічных правак, то маё абурэнне выклікалі два моманты. Па-першае, як я ўжо згадаў, што выкідвалі словы “беларус”, “беларускі”. А па-другое – розніца колькасці выпраўленняў у беларускім і рускім варыянце і іх якасць. Гэтак, на 23-х старонках рускага перакладу цэнзары-рэдактары зрабілі 84 праўкі, а ў беларускім кніжным тэксце – 212(!) правак. І, у параўнанні з беларускім тэкстам, рускі варыянт адрэдагаваны далікатна і пісьменна. Там больш правак “па тэме”, а асноўную масу несупадзенняў з арыгіналам складаюць месцы, дзе Караткевіч сам штосьці выпраўляў ці дадаваў у Сёмухаў пераклад, але іх не ўлічвалі. Да гонару рэдактара, відаць, што падчас працы ў яго побач ляжаў беларускі арыгінал, і калі Сёмуха падбіраў нейкае слова недакладна, то рэдактар звяртаўся да арыгіналу і, трэба сказаць, некаторыя словы замяняў на больш трапныя. Таму да рускамоўнага варыянта мала пытанняў, хаця й тут знойдзецца тузін-другі ідэалагічных цэнзарскіх правак.

Праўда, ёсць і проста незразумелыя праўкі, кшталту такой: у Караткевіча Смерць гаворыць: “Тебе ли бояться смерти, мальйй...”, а яму правяць: “Тебе ли бояться смерти, *милый*...” (У арыгінале было: “Ці табе ж баяцца Смерці, *малец?*”) Вось такія праўкі мне незразумелыя.

У беларускім тэксе рэдактар чапляўся да ўсяго, чаго толькі можна. Вось, напрыклад, Караткевіч праз увесь твор піша літару “е” ў такіх словах, як “касьцельны”, “абдзершы”, “ідзем”, – а яму выпраўляюць на “касьцёльны”, “абдзёршы”, “ідзём”; а ў іншым месцы класік нарэшце напісаў слова з “ё” (“плывяце”), а яму выправілі на “е”: “плывяце”!.. Канешне, ад такога кшталту правак змест твора не змяніўся, словы засталіся тымі ж самымі, але былі вынішчаны асаблівасці мовы Караткевіча, ягоная мова была выхалашчаная і падагнаная пад адзіны, “крапівоўскі” стандарт.

– ***Чаму ж беларускаму варыянту навэлы больш дасталася ад цэнзараў, чым расейскаму?***

– Я думаю, што рэдактар расейскага перакладу твора быў больш інтэлігентным чалавекам, напэўна, больш культурным, больш адукаваным. А чаму рэдактар беларускага тэксту так лютаваў, тым больш што на двары быў ужо не 1968-ы, а 78-ы год, сказаць цяжка. Па-першае, напэўна, ён проста не дацягваў па ўзроўні да Караткевіча, быў чалавекам невысокай культуры. Але ж, што тычыцца цэнзуры, то тут ён сваю брудную працу рабіў проста выдатна. Па-другое, магчыма тут праявілася здольнасць беларусаў да самапрыніжэння, да самазнявагі. Па-трэцяе, можа быць у гэтага рэдактара з Караткевічам былі нейкія асабістыя рахункі? Але больш верагоднай прычынай з’яўляецца тое, што гэты рэдактар-цэнзар хацеў проста выслужыцца перад начальствам. Хоць на той час Караткевіч і быў вядомым, быў фактычна класікам, ён быў апальным аўтарам. Ніводзін ягоны твор не выходзіў без нейкіх праблемаў. Яго абвінавачвалі ў нацыяналізме. І верагодна цэнзар хацеў паказаць, маўляў, “паглядзіце, як я ўпых і ўпрах разграміў гэтага нацыяналогу”. Калі глядзіш на колькасць і характар правак, складаецца адчуванне, што рэдактару за кожную праўку давалі па рублю. Інакш гэта патлумачыць цяжка...

– ***Што для Вас было самым складаным у працы над кнігай?***

– Самым складаным былі пільнасць і ўседлівасць. Бо мая журналісцкая дзейнасць не спрыяе такой скрупулёзнай тэксталагічнай працы. Свой артыкул я звычайна прачытваю адзін раз, перад тым як адправіць у рэдакцыю. А гэты твор мне давалося прачытаць разоў 18. Я ўжо ведаю яго напамяць.

Дарэчы, спачатку ў мяне была ідэя звярнуцца да каго з прафесійных літаратуразнаўцаў, каб хто з іх выканаў гэтую працу. Але потым я зразумеў, што яны гэтага не зробіць, дакладней, зробіць іначай. Бо калі я сабе дазваляю пісаць, што тая ці іншая праўка ідыёцкая, што цэнзар-рэдактар – ёлупень, то яны сабе такога не дазваляць. Я лічу Караткевіча нацыянальным геніем. І калі нейкі рэдактар неабгрунтавана і бязглузда правіў класіка, то пра гэта трэба так і пісаць.

У кнізе ёсць адзін фотаздымак з подпісам “Уладзімір Караткевіч і рэдактар Аляксей Бажко. 1962 год. Паводле ўспамінаў сучаснікаў, Бажко быў “стукачом”, прыстаўленым наглядаць за У. Караткевічам”. Адзін літаратар, пабачыўшы гэты подпіс, сказаў, што яго трэба прыбраць, маўляў, не прынята фотаздымкі падпісаць ацэначна. А для мяне было прынцыпова, каб здымак застаўся менавіта з такім подпісам. Бо сёння дакладна вядома, што Бажко быў стукачом, правакатарам, быў у СМЕРШы і ганарыўся гэтым, атручваў жыццё Караткевічу і Брылю, шмат паскудстваў нарабіў іншым.

У кнізе ёсць яшчэ некалькі такіх “сакрэтаў”, якія я заклаў адмыслова. Бо кніга, адразу пасля свайго нараджэння, павінна мець сваю гісторыю, мець “разынку” і таямніцу.

– Што новага адкрые для сябе знаёмы з навэлай чытач, калі разгорне яе ў гэтым перавыданні?

– Па-першае, адчуе незвычайную энергетыку рукапісу, Караткевічага почырку. Калі я чытаў гэты рукапіс, то праз пару старонак пачынаў бачыць твор вачыма Караткевіча, пачынаў схопліваць хаду ягоных думак. Вельмі цікава сачыць, як ён пісаў-пісаў, а потым узяў, ды выкрэсліў цэлы абзац, відаць нешта яму не спадабалася. І ты пачынаеш думаць: што не спадабалася? Чаму ён гэта выкінуў? Пачынаеш блукаць па гэтым рукапісным лабірынце, шукаеш ягоны код, код Караткевіча, а знайшоўшы, пачынаеш разумець, чаму аўтар напісаў менавіта так, а не інакш!

Па-другое, чытач пазнаёміцца з арыгінальнай мовай Уладзіміра Караткевіча, якая больш арганічная, больш жывая, чым выпраўленая цэнзарамі і рэдактарамі.

Акрамя гэтага, рукапіс дазваляе прасачыць эвалюцыю думкі пісьменніка. Напісаная ў 1964 годзе навэла, па-беларуску была надрукавана толькі у 1978-м. Прайшло 14 гадоў! І перад тым, як аддаць яе ў кнігу, Караткевіч яшчэ раз прайшоўся па тэксце з асадкай. Усе гэтыя праўкі лёгка пазнаць у рукапісе, бо атрамант адрозніваецца па колеры. І цікава паспрабаваць зразумець, што адбылося з чалавекам за тыя 14 год, як змяніўся ягоны ход думак, як ён пасталеў.

Той, хто чытаў раней “Ладзю Роспачы”, чытаў аповесць пра двараніна з Рагачова Гервасія Выліваху. А ў гэтай кнізе ён прачытае навэлу пра беларуса Гервасія Выліваху, які быў яшчэ і ўпартым рагачоўцам. Да таго ж, прачытаць твор у рукапісе, на маю галаву – незвычайная шчырая радасць!

– Ці адкрылі Вы для сябе новага Караткевіча, працуючы над кнігай?

– Я больш зразумеў, кім быў Караткевіч. Я зразумеў, што Караткевічу было наканавана стаць Караткевічам, якім ён застаецца назаўжды. І як бы ягоныя творы ні правілі, як бы ні рэзалі, усё роўна ягоны талент было не задушыць. Я перакананы, што Уладзімір Караткевіч – адзін з тых аўтараў, якіх трэба ачысціць ад савецкіх правак у першую чаргу. Бо ён – сапраўдны стваральнік нашага нацыянальнага космасу. І, зняўшы ўсе праўкі, у гэтым не застаецца ніводнага сумневу. І ніхто больш не назаве яго “беларускім савецкім пісьменнікам” – яго такім зрабілі цэнзары і рэдактары. Нічога савецкага ў ягоным творы я не знайшоў. А беларускае

Хата ў Рагачове, дзе былі напісаныя “Ладзю Роспачы”, “Чазенія”, “Віно дажджоў”, часткова – “Каласы пад сярпом тваім” і “Хрыстос прыямліўся ў Гародні”. 2009 год.

Працоўны пакой Караткевіча ў рагачоўскай хаце. Захавайся ў такім выглядзе, якім яго пакінуў пісьменнік. Стол – менавіта той, за якім усё пісалася. 2009 год.

нават шукаць не трэба. Вось Іван Шамякін – “беларускі савецкі пісьменнік”. А Караткевіч – проста беларускі.

– **Ці ўбачылі Вы ў вобразе Гервасія Вылівахі самога пісьменніка?**

– Безумоўна. Я лічу, што Гервасій – гэта сам Караткевіч на вельмі шмат адсоткаў. Рыгор Барадулін і Васіль Сёмуха кажуць, што Выліваха класік пісаў у значнай ступені з сябе. У адным інтэрв’ю для “Чырвонай змены” Караткевіч заўважыў, што вельмі любіць сваю навілу “Ладдзя Распачы”, бо яе герой Гервасій Выліваха – гэта такі беларус, якім яму хочацца бачыць усіх беларусаў.

Выліваха – гэта часам бескампрамісны чалавек, чалавек-волат. Але ён – хітры беларус. Так, калі ён гуляе са Смерцю ў шахматы, то бачыць, што як ні круці, а яе не пераможаш. І тут ён, чыста па-беларуску, вынаходзіць што трэба рабіць: калі нельга перайграць, то можна перахітрыць! Гервасій кажа Палачаніну: “Ай, Палачанін, ай лізунчык...” Смерць зацікавілася, зірнула на Палачаніна, што там такое, а Выліваха ў гэты момант падставіў сабе яшчэ адну фігуру – і ўсё: мат Смерці...

Усім беларусам трэба браць прыклад з Вылівахі. Вучыцца ў яго выходзіць з цяжкай сітуацыі: “Рабі нечаканае, рабі, як не бывае, рабі, як не робіць ніхто, – і тады пераможаш”.

Я думаю, што Караткевіч не толькі ўяўляў такім беларуса, а што ён сам стараўся быць такім беларусам.

– **Як ацэньваеце кнігу чытачы?**

– Збольшага хваляць. Але я не думаю, што ўсе адразу кінуліся ўчытвацца ў рукапіс, самастойна аналізаваць яго, пераглядаць усе 296 правак. І я гэта прадбачыў – адмыслова сабраў усё самае цікавае, увесь цымус у адзін артыкул у канцы кнігі і па пунктах асноўнае разгледзеў.

– **А самі сваёй працай задаволеныя?**

– Мне здаецца, што я выціснуў з гэтай працы ўсё, што можна. Бо калі пайсці далей, то пачнецца ўжо навука. Але ж я не навуковец. Таму, думаю, як журналіст, як прыхільнік Караткевіча, я зрабіў максімум. Мне было вельмі цікава працаваць з рознымі варыянтамі тэкста навілы, і я вельмі палюбіў гэты твор за час працы.

Але галоўнае, што ўдалося паказаць: варта рабіць такое, варта “адмываць” творы ад цензуры. І дзеля гэтага не трэба быць акадэмікам, кандыдатам навук, літаратуразнаўцам. Трэба, каб чалавек разумеў сэнс таго, што ён робіць.

Гэты твор – першы тэкст у беларускай літаратуры, “прэпараваны” такім чынам. І я вельмі спадзяюся, што ён стане прыкладам, што знойдуцца людзі, якія працягнуць гэтую працу. Гэта не так і складана зрабіць, да таго ж вельмі цікава.

– **Ці будзеце самі працягваць гэтую справу?**

– Так. У мяне дома ўжо ляжыць адсканаваны рукапіс рамана Караткевіча “Дзікае паляванне караля Стаха”... Але вельмі спадзяюся на дапамогу ў гэтай справе. Бо калі я буду адзін усё рабіць, то праца зойме 2-3 гады.

Адзінае, што, напэўна, гэта будзе выканана крыху ў іншай форме. Магчыма гэта будзе твор у першасным выглядзе, дзе ў каментарах будуць паказаныя выпраўленыя моманты.

Задача максімум – увогуле забыцца з часам, што калісьці Караткевіча цензуравалі розныя... ашавуркі. Для чалавека, які ўпершыню бярэ ў рукі твор Караткевіча, ён ужо павінен быць непадцензурным.

Анатоль Грыцкевіч

...сапраўдную гісторыю таго часу
мы ні ад расійскіх гісторыкаў
і кінематаграфістаў, ні тым больш ад палітыкаў
не пачуем і праўдзівых твораў не пабачым...

1612 год у гісторыі Расіі

...і яго тлумачэнне расійскімі палітыкамі і гісторыкамі

У апошнія гады ў Расіі ўлада і палітычныя дзеячы ўсё больш звяртаюцца да гістарычных падзей далёкага мінулага, каб падмацаваць свае пазіцыі і апраўдаць сваю па-ранейшаму імперскую палітыку.

Адной з такіх тэм з'яўляюцца гістарычныя падзеі, звязаныя з перыядам Смуты ў Маскоўскім царстве на пачатку XVII стагоддзя са зменай ва ўладзе цароў і самазванцаў і ўсеагульнага рабавання Расіі самімі расейцамі (маскоўцамі).

Паколькі савецкія гісторыкі абапіраліся на класавую барацьбу народа супраць эксплуатацараў “працоўнага народа” (тады гэта сяляне), то тэрмін Смута не ўжывалі, а бачылі матарам падзей масавы народны рух, і перш за ўсё сялянскую вайну пад кіраўніцтвам Івана Балотнікава. Умяшанне ў падзеі ў Расіі ў гэты час Рэчы Паспалітай (вайна 1609-1618 гг.) разглядалася савецкімі і разглядаецца расійскімі гісторыкамі як польская або польска-літоўская інтэрвенцыя. Гэтыя ж гісторыкі называлі і называюць захоп маскоўскімі войскамі беларускіх і ўкраінскіх земляў з іх пункту гледжання “вызваленнем брацкіх народаў” (альбо інакш адзінага рускага народу) ад чужаземных захопнікаў.

Доўгі час падзеі 1612 года не краналі расійскіх палітыкаў. Але на пачатку XXI стагоддзя тагачасны расійскі прэзідэнт, а цяперашні прэм'ер-міністр, Уладзімір Пуцін успомніў і пра гэтую дату. Праводзячы агрэсіўную палітыку ў дачыненні да суседніх краін, расійскае кіраўніцтва вырашыла выкарыстаць дату вызвалення Крамля ад іншаземнага гарнізона (дарэчы, запрошанага ў Маскву самімі маскоўскімі баярамі ў 1610 г.), каб замацаваць гэтыя падзеі ў свядомасці расіян як дзяржаўнае свята антыпольскага характару, бо якраз у гэты час пагоршыліся адносіны паміж урадамі Расіі і Польшчы ў сувязі з уступленнем Польшчы ў НАТО і Еўразвяз.

Восенню 2004 года кіраўніцтва Рускай Праваслаўнай царквы, якое знаходзіцца пад поўным кантролем расійскай дзяржаўнай улады (і хіба па падказцы расійскага палітычнага кіраўніцтва), звярнулася да ўраду Расійскай Федэрацыі з ініцыятывай змяніць тады яшчэ расійскае дзяржаўнае свята 7 лістапада на іншы дзень, блізкі па часе. Патрыярх Маскоўскі і ўсяе Русі Алексій II прапанаваў дзень 4 лістапада як дзень заканчэння Смуты ў Расійскім царстве ў 1612 годзе, матывуючы гэта тым, што якраз у гэты дзень Масква была вызвалена расійскім апалчэннем ад польска-літоўскіх інтэрвентаў. Патрыярх прапанаваў абвясціць гэты дзень святам – Днём народнага адзінства, а 7 лістапада пакінуць ужо не святочным, а звычайным рабочым днём тыдня.

Сапраўды ж 4 лістапада з'яўляецца царкоўным святам цудатворнай іконы Казанскай Божай Маці, якую вельмі шануе праваслаўная царква. У выніку ініцыятыва была прынята і часам прыняцця адпаведнага закона Дзяржаўнай думай і Саветам федэрацыі, падпісанага прэзідэнтам Расіі, дата свята 4 лістапада была прынята і з 2005 г. стала адзначацца як Дзень народнага адзінства.

Для падмацавання святочнай даты мастацкімі сродкамі быў хутка падрыхтаваны фільм “1612 год”, у якім паказана ў лепшых патрыятычных пазіцыях савецкага кіно гісторыя гераічнага змагання рускіх воінаў з “польскімі захопнікамі” (якія, дарэчы, нават гавораць па-польску, праўда, чамусьці з рускім акцэнтам).

Прымітыўная, прапагандысцкая ідэя фільма “1612 год” – “нашыя героі” і “захопнікі-ворагі” – вельмі нагадвае бяздарныя савецкія фільмы па гістарычнай тэматыцы і мае сваю мэту – распальваць сярод расіянаў шавінізм і варажасць да прадстаўнікоў іншых, “варожых” народаў у гэты важны для расійскіх палітыкаў момант. Такім чынам, у масавай свядомасці расіянаў павінна стварыцца ўражанне пра сапраўды народнае адзінства таго часу і перамогу над “польскімі захопнікамі”, якіх самі маскоўскія баяры запрасілі ў Крэмель за два гады да таго...

Смута

Пачатак XVII стагоддзя ў Расіі быў часам палітычнага і эканамічнага крызісу, які ахапіў усю дзяржаву. Гэты перыяд быў вынікам жудаснага панавання Івана Грознага (Жахлівага), панічна неўраўнаважанага цара, які праводзіў масавыя рэпрэсіі сярод ўсіх сацыяльных пластоў насельніцтва – ад баяраў да сялянаў. Асабліва жорсткія рэпрэсіі праводзіліся гвардыяй цара – апырчнікамі з абсалютным правам рабавання і пакарання ўсіх падазронных асобаў без ўсялякіх доказаў. Расійскі афіцыйны гісторык М. М. Карамзін (сучаснік А. С. Пушкіна) налічыў шэсць хваляў масавых рэпрэсій часоў Івана Грознага. Эканоміка Расіі пацярпела за гэты час настолькі, што многія землі вярнуліся ў сельскагаспадарчы зварот толькі праз сто гадоў пасля смерці гэтага цара.

З-за таго, што, баючыся страціць уладу, цар Іван Жахлівы пазабіваў амаль усіх сваіх бліжэйшых сваякоў (нават старэйшага сына царэвіча Івана), пасля смерці Івана IV у 1584 г. засталіся толькі двое яго сыноў – Фёдар і маленькі Дзмітрый. Царом маскоўскім стаў Фёдар (1557-1598), у якога сыноў не было і які быў аб-

межаваным чалавекам. За яго царствам кіраваў брат жонкі Фёдара, баярын Барыс Гадуноў. У 1591 г. пры нявысветленых абставінах быў забіты 7-гадовы царэвіч Дзмітрый, і спадкаемцаў у цара не засталася. Таму пасля смерці цара Фёдара Іванавіча у 1598 г. наступіў дынастычны крызіс. У Расіі не засталася мужчынскіх нашчадкаў маскоўскага вялікага князя Івана I Каліты (XIV ст.). Барыс Гадуноў умела арганізаваў сваё абранне царом Маскоўскім і Усяе Русі.

Аднак супраць яго выступіла маскоўская баярская апазіцыя, бо лічыла яго не баярскім, а дваранскім царом, і не магла дараваць яго дзейнасць у апырчніне. Гадуноў адказаў на гэтыя новыя рэпрэсіі. Маскоўскія баяры падрыхтавалі планы звяржэння ненавіснага цара, палітыка якога сустрэкала таксама супраціў гараджанаў і сялянаў. Адзін з планаў маскоўскага баярства палягаў на тым, каб аб'яднаць Маскоўскае царства з Рэччу Паспалітай шляхам ўваходу дзяржавы ў склад Рэчы Паспалітай як чальца федэрацыі. Гэты план аб'яднання дзяржаваў прывёз на перамовы ў Маскву ў 1600 г. на чале пасольства канцлер вялікі літоўскі Леў Іванавіч Сапега, і маскоўскім баярам ён спадабаўся. Паводле гэтага праекта дзяржаўнай уніі, маскоўскія баяры і дваране маглі пераязджаць у Вялікае Княства Літоўскае і Польшчу і набываць там маёнткі. Можна было свабодна жаніцца з мясцовымі жанчынамі і дзяўчынамі з правам уласнасці на землі жонак. Маскоўскім баярствам (а не толькі панамі, як пішуць савецкія і паслясавецкія гісторыкі) быў падрыхтаваны свой кандыдат у цары, які ўвайшоў у гісторыю як Ілжэдзмітрый (каля 1581-1606), які выдаваў сябе за царэвіча Дзмітрыя, які быццам бы пазбег смерці ва Углічы (дзе быў забіты царэвіч Дзмітрый).

Асоба Ілжэдзмітрыя I не высветлена. Існуе версія, што ён – збеглы манах маскоўскага Чудава манастыра Рыгор Атрэп'еў з дваранскага роду Атрэп'евых, продкі якіх выехалі з Беларусі ў Маскоўскае княства. Па іншай версіі – сапраўды сын Івана Грознага, але няшлюбны (таму і трымаўся ўпэўнена, як царскі сын). Ілжэдзмітрыя I падтрымлівалі баяры Раманавы, Чаркаскія і інш., і нават патрыярх. Паводле іншых звестак яго падтрымліваў Леў Сапега.

Каб захаваць свайго кандыдата на царскі пасад маскоўскага цара, баярская апазіцыя перакінула яго ў Рэч Паспалітую, між іншым у Брагін, дзе ў 1603 г. яго падтрымаў уладальнік горада праваслаўны князь Адам Вішнявецкі. У 1604 г. з дапамогай караля польскага (і вялікага князя літоўскага) Жыгімонта Вазы і некаторых магнатаў з набраным войскам з беларускай, украінскай і польскай шляхты, рускіх дваранаў, казакоў і ўдзельнікаў сялянскіх паўстанняў Ілжэдзмітрый I авалодаў паўднёвай і паўднёва-заходняй часткай Маскоўскай дзяржавы, заняў Маскву і ў ліпені 1605 г. быў каранаваны як цар Дзмітрый I Іванавіч. Ён адмовіў Рэчы Паспалітай у яе прэтэнзіях на валоданне Смаленскай і Северскай землямі, якія раней абяцаў перадаць за патрымку яго выступлення. Баярам Ілжэдзмітрый I стаў непатрэбны пасля таго, як была скінута і ліквідавана дынастыя Гадуновых. Таму ў маі 1606 г. ён быў забіты змоўшчыкамі-баярамі на чале з князем В. І. Шуйскім падчас народнага паўстання ў Маскве, падрыхтаванага гэтымі баярамі. Царом быў абвешчаны Васіль Іванавіч Шуйскі. Новы цар даў крыжацалавальную грамату, якой гарантаваў баярству захаванне ўсіх яго прывілеяў.

Шырокія масы сялян і гараджан, частка дваранства выступілі супраць новага цара і яго палітыкі закабалення сялян і халопаў. Улетку 1606 г. у раёне Пуціўля пачалася паўстанне, асноўнай сілай якога былі халопы і сяляне, і ў якім удзельнічалі гараджане, стральцы, казакі, дваране. Кіраваў паўстаннем Іван Балотнікаў, які заклікаў да звяржэння цара Васіля Шуйскага і аднаўлення ўлады цара Дзмітрыя. Армія Балотнікава дайшла да Масквы, але ўзяць яе не здолела. У кастрычніку 1607 г. войскі цара Васіля Шуйскага ўзялі Тулу, дзе абараняліся галоўныя сілы Балотнікава. Кіраўнікі паўстання былі забітыя, як і шмат паўстанцаў. Астатнія разышліся асобнымі казацкімі атрадамі па Расіі, рабуючы насельніцтва.

Іван Балотнікаў абвяшчаў сябе ваяводам цара Дзмітрыя. А хутка з'явіўся і сам цар, які выдаваў сябе за Ілжэдзмітрыя (цара Дзмітрыя). Гэта быў ужо стаўленнік не маскоўскага баярства, а Рэчы Паспалітай і расійскіх дваранскіх і казацкіх колаў Расіі. Асоба яго таксама не высветлена. Магчыма, ён быў набліжаным Ілжэдзмітрыя І. Ёсць звесткі, што ён быў настаўнікам у Магілёве. Паводле іншых звестак – настаўнікам у Шклове. Улетку 1607 г. Ілжэдзмітрый ІІ з'явіўся ў Старадубе. З атрадамі шляхты і данскіх казакоў зімой 1608 г. прыйшоў у Арол, улетку 1608 г. падышоў да Масквы, заняў сяло Тушына (адсюль мянушка “Тушынскі злодзеі”), дзе сфармаваў урад з баяраў і дваранаў-перабежчыкаў. Мітрапаліта Растоўскага Філарэта (бацьку Міхаіла Раманава) ён прызначыў Патрыярхам Маскоўскім і Усяе Русі. У Расіі стала два цары, дзве баярскія думы і два патрыярхі – у Маскве і ў Тушыне. Ва ўрад у Тушыне ўвайшлі рускія баяры – Раманавы і іх сваякі князі Чаркаскія, Трубяцкія і Сіцкія. Але Тушынскі лагер фактычна ўзначальвалі беларускія і ўкраінскія военачальнікі Ян Пётр Сапега (сваяк Льва Сапегі), М. Ражынскі, А. Лісоўскі. Да восені 1608 г. Ілжэдзмітрый ІІ кантраляваў раёны на поўнач, усход і паўночны захад ад Масквы. У Маскоўскай дзяржаве было няўстойлівае становішча (як тады называлі “Смута”).

У гэтых умовах цар Васіль Шуйскі, каб пазбавіцца суперніка, хацеў заключыць дагавор з польскім каралём Жыгімонтам, але баярская апазіцыя ў Маскве, жадаючы пазбавіцца ад В. Шуйскага, патаемна прапанавала царскую карону сыну караля, каралевічу Уладзіславу Жыгімонтавічу (як яго звалі ў Польшчы па беларускамоўнаму ўзору).

Тады цар Васіль Шуйскі заключыў саюз са Швецыяй, і з поўначы ў Расію быў уведзены шведскі корпус на чале з Я. Дэлагардзі. Разам з войскам пляменніка цара, князя М. В. Скопіна-Шуйскага расійска-шведскае войска паступова ачышчала тэрыторыю Паўночнай Расіі ад атрадаў тушынцаў. Зразумела, што падчас ваенных дзеянняў усе арміі рабавалі насельніцтва.

Вайна

Узнік план увогуле далучыць Расію да Рэчы Паспалітай, а агульным каралём і царом захацеў стаць сам Жыгімонт, і таму ён не адпускаў у Маскву юнака-сына.

Зачэпкай для пачатку вайны было ўвядзенне шведскіх войск на тэрыторыю Расіі для барацьбы з атрадамі Ілжэдзмітрыя ІІ. Паколькі Жыгімонт быў у стане вайны са Швецыяй (раней ён быў і каралём Швецыі, але быў там пазбаўлены трону шведскай шляхтай на карысць яго роднага дзядзькі), то ўвядзенне каралеўскіх шведскіх войск у Расію і яе саюз са Швецыяй разглядаў як варожы акт.

Сабраўшы грошай і набраўшы войска, Жыгімонт абвясціў вайну Расіі і сваёй арміяй пачаў наступ. У войска ўвайшлі і 12 пяхотных выбранецкіх рот Вялікага Княства Літоўскага (10 з іх беларускія). Да войска далучыліся польскія, беларуска-літоўскія і ўкраінскія атрады, адкліканыя з-пад Тушына. У верасні 1609 г. пачалася аблога Смаленска. Першымі да горада падышлі атрады Льва Сапегі, потым польскага гетмана польнага (палявога) С. Жулкеўскага. Аблогай кіраваў сам кароль, але толькі ў чэрвені 1611 г. Смаленск быў узяты.

У выніку распаду лагера Ілжэдзмітрыя ІІ, які ўцёк у Калугу, тушынскія баяры і дваране не пайшлі на замірэнне з Васілём Шуйскім (а ён з імі), а накіравалі сваё пасольства пад Смаленск да Жыгімонта. Пасля перамоваў гэтае пасольства на чале з Міхаілам Салтыковым, князем Васілём Масальскім і іншымі, якія ад імя Тушынскага патрыярха Філарэта (Раманава) прапанавалі кандыдатуру каралевіча ў цары, падпісалі дагавор у лютым 1610 г. аб абранні царом 15-гадовага Уладзіслава, а кароль на гэта даў згоду. Уладзіслаў павінен быў дзяліць уладу з баярскай думай.

На дапамогу абложанаму Смаленску пайшло вялікае маскоўскае войска на чале з братам цара князем Дзмітрыем Шуйскім, хіба адным з самых бяздарных расійскіх палкаводцаў (дзея яго прызначэння камандуючым жонка Д. Шуйскага атруціла ягонага пляменніка М. Скопіна-Шуйскага). 24 чэрвеня (4 ліпеня) 1610 г. адбылася бітва каля сяла Клушына пад Гжацкам (цяпер горад Гагарын). У складзе войска С. Жулкеўскага было 6325 чалавек конніцы, 200 пяхоты і 4 невялікія гарматы. Войска С. Жулкеўскага складалася з польскіх і беларускіх коннікаў і ўкраінскіх казакоў. У рускім войску Дз. Шуйскага было 35 тысяч чалавек, сярод якіх 5 тысяч складалі наёмнікі-шведы, французы і немцы. Але перад бітвай Дз. Шуйскі ім абяцанай сумы не заплаціў, разлічваючы, што ў бітве частка з іх загіне, а іх грошы ён забярэ ў сваю кішэню. Тады частка наёмнікаў адмовілася змагацца.

Пяць гадзін цягнулася бітва войска С. Жулкеўскага з маскоўскім войскам, і невялікае войска (у чатыры разы меншае) перамагло. Маскоўскія атрады пачалі ўцякаць, а потым уцяклі ўсе, пакінуўшы наёмнікаў. Маскоўскае войска страціла забітымі і палоннымі 15 тысяч чалавек, а астатнія разбегліся па сваіх дамах. Частка наёмнікаў перайшла на службу да караля, частка адпушчана па дамах. Пераможцы разрабавалі маскоўскі лагер і забралі ўсе боезапасы і іншыя рэчы.

Паражэнне расійскага войска было настолькі ганебным, што ў Маскве адбыўся дзяржаўны пераварот. Цар Васіль Шуйскі быў скінуты з трона і пастрыжаны ў манастыры. Быў створаны баярскі ўрад (“сямібаяршчына”) на чале з князем Ф. М. Мсціслаўскім (унукам апошняга мсціслаўскага ўдзельнага князя).

Карыстаючыся паражэннем царскага войска пад Клушынам, Ілжэдзмітрый II зноў падыйшоў да Масквы. З другога боку да Масквы набліжаўся гетман С. Жулкеўскі, на бок якога пераходзілі царскія войскі і гарады. У самой Расіі гарады прысягалі на вернасць Сямібаяршчыне ў Маскве. Частка баяраў і дваранаў ехала ў польскі лагер пад Смаленск да караля Жыгімонта, каб служыць будучаму цару Уладзіславу. Жыгімонт ужо раздаваў маёнткі ад імя сына рускім баярам і дваранам, то было для чаго ехаць туды. Такім чынам, у Расіі тады мелася некалькі ўрадаў.

Маскоўскія баяры вельмі баяліся Ілжэдзмітрыя II, які абяцаў (і рабіў гэта на справе) перапамеркаванне зямельнай маёмасці. Таму кандыдатура гэтага цара была для іх непрыемнай. Найбольш адпавядаў ім Уладзіслаў Жыгімонтавіч (як яго называлі ўжо ў Маскве). Здавалася, што пры ім будзе наведзены парадак і гарантаваныя правы на баярскую і дваранскую маёмасць. Ён таксама мусіў разгнаць шматлікія банды расійскіх казакоў, польскіх і беларускіх авантурыстаў, якія, карыстаючыся анархіяй, рабавалі насельніцтва.

Улетку 1610 г. Масква зноў апынулася ў блакадзе: у Каломенскім стаяў Ілжэдзмітрый II, у Мажайску – гетман С. Жулкеўскі. У канцы ліпеня Жулкеўскі ўжо падыйшоў да Масквы. Князю Ф. Мсціслаўскаму і іншым баярам С. Жулкеўскі прапанаваў ад імя караля ўсе тыя вольнасці, што мелі магнаты і шляхта ў Рэчы Паспалітай – без канфіскацый маёнткаў і смяротных пакаранняў без суда. Баяры з радасцю прынялі умовы.

Перамовы маскоўскіх баяраў з С. Жулкеўскім скончыліся дамовай, заключанай 17 жніўня 1610 года (паводле старога стылю). Уладзіслаў Жыгімонтавіч абвешчаўся маскоўскім царом, а баяры і ўсе жыхары Масквы ўрачыста прынялі прысягу новаму цару Уладзіславу ў адмысловых шатрах і ва Успенскім саборы. Па гарадах Расіі былі разасланыя граматы з наказам прысягаць Уладзіславу. Частка гарадоў прыняла прысягу каралевічу, а частка падтрымала Ілжэдзмітрыя II. Каралевічу была адаслана “крыжацалавальная грамата” з подпісамі баяраў і верхавіны гараджан.

Каб забяспечыць сябе ад Ілжэдзмітрыя II, баяры запрасілі войска С. Жул-

кеўскага ў Маскву, куды яно і ўвайшло ў верасні 1610 г. Разам з гэтым войскам у Маскву ўвайшлі і расійскія войскі, што падтрымлівалі новага цара Уладзіслава, былыя тушынцы на чале з Міхаілам Салтыковым, князем Васілём Масальскім, Міхаілам Малчанавым і іншымі.

Прыбыццё польска-беларускага войска і расійскага гарнізона вымусіла Ілжэдзімітрыя II адступіць у Калугу.

Працяг вайны

Заняцце Масквы польска-беларускім войскам рэзка змяніла сітуацыю ў Расіі. Змянілася і палітыка караля Жыгімонта. Ён цяпер ўсё больш схіляўся да дзяржаўнай уніі з Расіяй, г. зн. уключэння ў Федэрацыю Польшчы і Беларуска-Літоўскай дзяржавы яшчэ і Расіі, зразумела, на чале з самім Жыгімонтам. Так кароль з-за сваіх асабістых амбіцый пахаваў баярскі праект заняцця маскоўскага царскага пасада Уладзіславам з устанавленнем больш ліберальнага, у параўнанні з парадкамі Івана Жахлівага, ладу кіравання.

У снежні 1610 г. адпала і кандыдатура Ілжэдзімітрыя II. Ён быў забіты ля Калугі служылымі татарамі за тое, што загадаў забіць татарскага касімаўскага цара (удзельнае ханства на ўсход ад Разані). Цяпер былых тушынцаў яднала кандыдатура маленькага сына Ілжэдзімітрыя і Марыны Мнішак – цара Івана Дзімітрыевіча.

Яшчэ да ўвядзення ў Маскву войска С. Жулкеўскага польскі гетман арганізаваў пасольства ад маскоўскіх баяраў пад Смаленск да караля. Па настойванні С. Жулкеўскага маскоўскае пасольства ўзначалілі самыя ўплывовыя дзеячы князь В. В. Галіцын (які сам мог быць прэтэндэнтам у цары) і былы тушынскі патрыярх, а цяпер зноў мітрапаліт Філарэт (у міры Фёдар Раманаў). У склад пасольства былі ўключаны 1200 чалавек (амаль уся палітычная эліта Масквы і Расіі). Пасля ад'езда пасольства ад'ехаў і сам С. Жулкеўскі, пакінуўшы ў Маскве кіраўніком гарнізона (а фактычна гаспадаром) Аляксандра Гасеўскага. Ад'язджаючы з Масквы, Жулкеўскі ўзяў з сабою былога цара Васіля Шуйскага з двума яго братамі (усе яны памерлі ў польскім палоне).

Перагаворы пад Смаленскам паказалі, што Жыгімонт сам хоча сесці царом у Маскве, а таму не адпускае ў Маскву сына. Перамовы скончыліся нічым, і ўсіх паслоў адправілі ў Польшчу як палонных.

Урэшце 3 (13) чэрвеня 1611 г. польска-беларускае войска разам з украінскімі казакамі ўзяло Смаленск. У Маскву былі накіраваныя некаторыя расійскія дзеячы, якія атрымалі ад Жыгімонта маенткі, і пачалі агітаваць за Жыгімонта. З іх быў створаны расійскі ўрад, што замяніў семібаяршчыну, але фактычна кіравалі Гасеўскі з Салтыковым. Урад падтрымліваў баяраў, але парушаў эканамічныя інтарэсы дваранаў і сялянаў. Гэта выклікала супраціўленне ў значнай колькасці расіян.

Патрыярх Маскоўскі Гермаген адмовіўся прызнаць царом Жыгімонта і заклікаў пачаць барацьбу “супраць літоўскіх людзей” (большасць акупантаў складалі беларуская шляхта і вайсковыя людзі). Яго пасадзілі ў вязьніцу, дзе ён пазней і памёр. У сакавіку 1611 г. у Маскве выбухнула паўстанне, якое скончылася паражэннем.

На пачатку красавіка 1611 г. да Масквы падышло першае апалчэнне рускіх дваранаў, стральцоў, казакоў і халопаў для вызвалення Масквы. Беларуска-польскія акупанты заселі ў Крамлі і Кітай-горадзе – умацаваных крэпасцях унутры горада. Аднак паміж кіраўнікамі першага апалчэння Пракопіям Ляпуновым (дваранства), князем Дз. Трубяцкім (тушынскім баярынам) і І. Заруцкім (казацтва) не было згоды. Дваране не хацелі адмаўляцца ад прыгонніцкай сістэмы, а казакі (боль-

шасць з халопаў і збеглых сялян) не хацелі вяртацца да старога ладу. Пачаліся сутычкі паміж дваранамі і казакамі. 22 ліпеня (1 жніўня) 1611 г. падчас бунту П. Ляпуноў быў забіты казакамі. Пасля гэтага дваране раз'ехаліся, а Трубяцкой і Заруцкі прынеслі прысягу Івану, сыну Ілжэдзітрыя II і яго маці – “царьыцы Марыне Юр'еўне ўсяе Русі”.

Пасля распаду першага апалчэння смута працягвалася. Галава баярскай думы князь Мсціслаўскі разаслаў грамату, у якіх пераконваў народ не далучацца да Трубяцкога і Заруцкага, а падпарадкавацца Жыгімонту і Уладзіславу. Самі сябе яны называлі “баярамі цара Уладзіслава”.

У ніжнім Ноўгарадзе восенню 1611 г. пачало фарміравацца другое апалчэнне на чале з князем Дзімітрыем Пажарскім як галоўным ваяводам і Кузьмой Мініным, земскім старастам у Ніжнім Ноўгарадзе, які больш займаўся гаспадарчымі справамі, але таксама камандаваў атрадамі. Мэтай апалчэння было вызваленне Расіі ад чужаземцаў і абранне на Земскім саборы новага цара. У склад апалчэння запісваліся дваране, частка казакоў, гараджане, сяляне.

У сакавіку 1612 г. апалчэнне выступіла з Ніжняга Ноўгарада “супраць польскіх і літоўскіх людзей”, але адразу на Маскву не пайшло, пакуль што другое апалчэнне падтрымлівалася толькі цывільнымі і царкоўнымі ўладамі Ніжняга Ноўгарада. Ды і пазіцыя казацтва была варажай. Таму апалчэнне павярнула на Яраслаўль, які яно заняло на пачатку красавіка 1612 г. Атрады другога апалчэння вялі барацьбу не толькі з інтэрвентамі, але і з казацкімі атрадамі Трубяцкога і Заруцкага.

Спачатку Пажарскі хацеў склікаць Земскі сабор для выбара цара ў Суздальці ў Яраслаўлі ў адсутнасці казакоў і ўсёй баярскай эліты, што была або ў Маскве, або ў палоне ў Польшчы. Тады царом быў бы абраны ён як прадстаўнік дынастыі Рурывічаў. Аднак Трубяцкой і Заруцкі сарвалі гэты план, заняўшы некалькі гарадоў. Пачынаць барацьбу с Жыгімонтам і з казакамі было бессэнсоўна. Таму кіраўніцтва другога апалчэння стварыла ў Яраслаўлі часовы ўрад – Савет усяе зямлі, які стварыў новыя дзяржаўныя кіраўнічыя структуры. У Яраслаўлі апалчэнне прабыло да ліпеня 1612 г. У гэты час вяліся перамовы з казацкімі правадырамі Дз. Трубяцкім і І. Заруцкім, каб унікнуць сутыкнення.

Сітуацыя змянілася, калі надыйшлі звесткі, што на Маскву ідзе беларуска-польскае войска на чале з гетманам вялікім літоўскім Янам Каралем Хадкевічам. Кіраўнікі другога апалчэння князь Дзімітрый Пажарскі і Кузьма Мінін – былі вымушаны змяніць планы (у т. л. абранне царом Дзімітрыя Пажарскага) і ісці на Маскву, каб увогуле яе не страціць. А пад Масквой прыходзілася дамаўляцца з казакамі аб сумеснай барацьбе супраць інтэрвентаў і ісці ім на ўступкі.

Пасля падыходу да Масквы атрадаў другога апалчэння у жніўні 1612 г. Заруцкі са сваімі казакамі адышоў у Каломну. Князь Трубяцкой з першага апалчэння застаўся са сваімі казакамі на месцы, але актыўных дзеянняў не вёў. У жніўні другое апалчэнне заняло пазіцыі вакол Масквы і частку горада. Становішча беларуска-польскага гарнізона ў Маскве было цяжкім: харчавання не хапала, гарнізон не атрымоўваў платы за службу і хацеў пакінуць Маскву. Але грошы кароль абяцаў выплаціць, а харчаванне вёз гетман Хадкевіч, войскі якога 21 (31) жніўня 1612 г. знаходзіліся ў 5 вёрстах ад Масквы, на Паклоннай гары. Атрады першага і другога апалчэння, якія аб'ядналіся супраць інтэрвентаў, былі значна большымі, чым войска Хадкевіча.

На наступны дзень Хадкевіч заняў падмаскоўны тады Новадзевічы манастыр і спрабаваў увайсці ў Маскву з захаду праз Чаргольскую браму. Яго войску ўдалося прабіцца ў Замаскварэчча і дайсці да вуліц Большая Ардынка і Пятніцкая. Спраба прарвацца да Крамля і Кітай-горада, дзе засеў гарнізон, не ўдалася. 23

жніўня (2 верасня) Хадкевіч узнавіў атакі. Яго жаўнерам удалося дайсці амаль да самай Масквы-ракі, але рускія апалчэнцы да ракі іх не дапусцілі. У выніку атакі атрада К. Мініна жаўнерам Хадкевіча прыйшлося адступіць.

Узяцце Крамля

У жніўні Аляксандру Корвін-Гасеўскаму са сваім атрадам удалося пакінуць Маскву. Частка гарнізона ў Крамлі і Кітай-горадзе была заменена. Камандаваць гарнізонам застаўся палкоўнік Мікалай Струсь (шляхціц з Падоллі), ён жа і камандзір аднаго з палкоў. Двума другімі палкамі, пераважна з беларусаў, камандавалі беларускія шляхціцы Язэп (Юзаф) Будзіла, які меў ганаровы тытул харунжага Мазырскага, і Эразм Стравінскі (род паходзіў з Менскага і Мсціслаўскага ваяводстваў). Такім чынам, польскі элемент у крамлёўскім гарнізоне быў значна меншы, чым беларускі. Большасць гарнізону складалі беларусы. На другім месцы па колькасці былі немцы, на трэцім – французы, на чацвёртым – палякі. Так што вызваленне Крамля было не ад палякаў, а ад беларусаў і дапаможнага ім інтэрнацыяналу. Гарнізон налічваў 1,5 тысячы чалавек. Масква была ўжо занята апалчэнцамі Пажарскага і Трубяцкога.

Акупацыйнае войска ў кастрычніку адступіла ў Крэмель, пасля ўзяцця рускімі Кітай-горада 22 кастрычніка (1 лістапада) 1612 года. У Крамлі гарнізон пратрымаўся яшчэ некалькі дзён, нягледзячы на страшэнны голад.

Камандаванне гарнізона Крамля, па дамоўленасці з князем Д. Пажарскім, выпусціла з Крамля рускіх жанчын – жонак баяраў, дваран і іншых рускіх людзей з ураду “цара Уладзіслава Жыгімонтавіча”, а да таго баяраў і іншых з Тушынскага лагера.

Нягледзячы на пагрозы казакоў з першага апалчэння, што яны заб’юць князя Дзмітрыя Пажарскага, які не дазволіў ім рабаваць і гвалтаваць баярынь і іншых рускіх жанчын, Д. Пажарскі сам прыняў ля адной з крамлёўскіх брам жанчын і ўзяў іх пад сваю апеку.

Потым зусім згаладалы гарнізон згадзіўся на капітуляцыю з умовай захаваць жыццё палонным. Спачатку 27 кастрычніка (6 лістапада), выпусцілі з Крамля рускіх баяраў, што супрацоўнічалі з акупантамі. Сярод баяраў былі князі Ф.І. Мсціслаўскі, І. М. Варатынскі, баярын Іван Мікітавіч Раманаў з 15-гадовым пляменнікам Міхаілам Фёдаравічам Раманавым (якога Земскі сабор Расіі ў лютым 1613 г. абраў царом). Разам з сынам выйшла яго маці Ксенія Іванаўна (якую за дванаццаць гадоў да таго цар Барыс Гадуноў загадаў пастрыгчы ў манахіні пад імем Марфа). Былі адпушчаны і іншыя баяры і дваране. Казакі прыбеглі і хацелі іх забіць, але апалчэнцы адстаялі баяраў і іншых рускіх людзей. Казакі толькі паспелі сарваць з некаторых з іх адзенне і абрабаваць. Д. Пажарскі прыняў баяраў з “вялікім гонарам”.

На наступны дзень, 28 кастрычніка (7 лістапада) 1612 года, капітуляваў гарнізон Крамля. Язэп Будзіла выйшаў са сваім палком праз Траецкую браму да войска Д.Пажарскага, а М. Струсь з іншымі жаўнерамі – праз некалькі брам на Красную плошчу – да казакоў Трубяцкога. Жаўнеры Я. Будзілы засталіся цэлымі, а на Краснай плошчы жаўнераў, пасля таго, як тья склалі зброю, абрабавалі, шмат каго забілі. Сведка гэтых падзей запісаў: “По взятии же царствующего града Москвы многих литовских людей посекали, а больших панов по темницам засадили”.

Як бачым, дзень 4 лістапада як дзень народнага адзінства не адпавядае гістарычным фактам і падзеям. Вызваленне Крамля адбылося 7 лістапада, але расійскія ўлады не пайшлі на перайменаванне свята ў гэты дзень. У выніку дзяржаўнае свята Расіі аказалася штучным і фальшывым. Гады два таму газета “Новые известия” зрабіла апытанне сярод чытачоў: “Калі вы святкуеце: 4 ці 7 лістапада?” і атрымала праз інтэрнет адказ: “П’ем і 4 лістапада, і 7 лістапада”

Зноў вайна...

Пасля ўзяцця Масквы апалчэннем К. Мініна і Д. Пажарскага Смута ў Расіі працягвалася. Яшчэ дзейнічалі казацкі атрады, што былі прыхільнікамі царыцы Марыны (Мнішак) і яе маленькага сына Івана. Яны не прызналі выбар цара Міхаіла Раманава. У 1614 годзе Марына з сынам былі схопленыя. 3-гадовы хлопчык быў павешаны, а Марына памерла ў турме.

Уладу ў Маскве пасля яе вызвалення зноў узяла “сямібаяршчына” (за выключэннем двух яе ўдзельнікаў), якая ў 1610 г. капітулявала перад польска-беларускім войскам. У лютым 1613 г. на Земскім саборы ў Маскве разгарнулася барацьба за кандыдатуры на царскі пасад. Расійскі гісторык В. О. Ключэўскі адзначае, што па саборы былі рознагалоссі, падкопы, інтрыгі і падкуп. Нават князь Дзмітрый Пажарскі з дапамогай грошай хацеў, каб яго выбралі царом.

Аднак справу вырашылі казакі: “Галоўнае апірышча самазванства, казацтва, натуральна, хацела бачыць на пасадзе маскоўскім або сына свайго тушынскага цара, або сына свайго тушынскага патрыярха”. В.О. Ключэўскі адзначае: “... саборнае абранне Міхаіла было падрыхтаванае і патрыманае на саборы і ў народзе цэлым шэрагам дапаможных сродкаў: перадвыбарнай агітацыяй з ўдзелам шматлікай радні Раманавых, ціскам казацкай сілы, тайным дазнаннем у народзе, выкрыкамі сталічнага натоўпу на Краснай плошчы.” Абраны быў 16-гадовы Міхаіл Фёдаравіч Раманаў.

У склад новага ўраду Расіі ўвайшлі сваякі абранага цара. Гэта, акрамя чальцоў сямібаяршчыны, былі прадстаўнікі тушынскага лагера, што рашуча падтрымлівалі Ілжэдзмітрыя II, а пасля яго смерці другога цара – Уладзіслава.

Дарэчы, у дарэвалюцыйных расійскіх падручніках афіцыйна лічылася, што ў 1610-1612 гг. царом Расіі быў Уладзіслаў, бо быў абраны расійскімі баярамі, масквічамі і жыхарамі іншых гарадоў. У савецкіх падручніках царом ён не лічыўся. Таму тыя, хто быў у яго ўрадзе ў Маскве, праз 300 гадоў сталі здраднікамі.

У склад новага ўраду ў Расіі ўвайшлі сваякі цара Міхаіла Раманава па бацькоўскай лініі князь Іван Чаркаскі, Фёдар Шарамяцеў, князь Барыс Лыкаў-Абаленскі, а перш за ўсё дзядзькі цара па матчынай лініі Барыс і Міхаіл Салтыковы. Амаль усе яны былі ўведзены ў склад Баярскай думы і сталі начальнікамі прыказаў (эквівалент міністэрстваў). Дзмітрыю Пажарскаму таксама надалі тытул баярына, а Кузьме Мініну – думнага двараніна (чальца думы). У наступныя гады маскоўскі ўрад разбіў казацкія атрады спачатку на поўдні, а потым і на поўначы Расіі, і ўстанавіў пэўны парадак.

Ніякага поўнага вызвалення Расіі не было. У наступныя гады пасля абрання царом Міхаіла Раманава кароль Жыгімонт ужо сам не прэтэндаваў на царства, а дапамагаў сыну, каралевічу Уладзіславу як маскоўскаму цару заваёўваць землі на ўсходзе, але недахоп грошай не дазволіў сабраць вялікае войска. У 1613 г. маскоўскае войска падышло да Смаленска, але ў красавіку 1614 г. беларуска-літоўскае войска вызваліла горад ад аблогі. У 1615 г. беларуска-літоўскія войскі Януша Кішкі і Аляксандра Лісоўскага зрабілі рэйды адпаведна на Старадуб і Бранск.

У 1617-1618 гадах Уладзіслаў Жыгімонтавіч узначаліў паход на Маскву, каб вярнуць свой трон. Побач з ім знаходзіўся гетман вялікі літоўскі Ян Кароль Хадкевіч. Гэтае польска-беларускае войска пайшло праз Беларусь на Маскву. Каралевіча падтрымліваў і канцлер Леў Сапега. З Украіны ў напрамку Масквы пайшлі ўкраінскія казакі на чале з гетманам Пятром Канашэвічам-Сагайдачным. Падтрымалі Уладзіслава данскія казакі і рэшткі казацка-сялянскіх атрадаў з часоў паўстання Івана Балотнікава. Уладзіслаў выдаваў дарчыя граматы, у т. л. і сялянам.

Дваранскі ўрад Міхаіла Раманава быў напалоханы. Ён спешна пачаў рыхтаваць войскі. Маскоўскія ваяводы пераходзілі на бок Уладзіслава. Яны здалі яму Дарагабуж і Вязьму. Дарога на Маскву была адкрыта. У кастрычніку 1618 г. Уладзіслаў з захаду, Сагайдачны з поўдня падышлі да Масквы. Але штурм горада вынікаў не даў. Не былі ўзяты таксама Мажайск і Троіцка-Сергіеў манастыр. Вычарпаныя рэсурсы і значныя страты ў людзях прымусілі абодва бакі пайсці на перагаворы. 1 (11) снежня 1618 года ў сяле Дзэўліна было заключанае перамір'е тэрмінам на 14 з паловай гадоў (каб потым узнавіць войска ўлетку, калі цёпла). Умовы Дзэўлінскага перамір'я былі цяжкімі для Расіі. Да Вялікага Княства Літоўскага адыходзілі адвечна беларускія (крывіцкія) землі Смаленскага ваяводства (за выключэннем Вязьмы) з гарадамі Бялая, Дарагабуж, Сярпейск, Рослаўль, Старадуб і Трубчэўск, а да Кароны Польскай – Чарнігаў, Ноўгарад-Северскі, Глухаў, Лябедзін і Ахтырка на Украіне. Рэч паспалітая абавязалася вярнуць з палону Філарэта – бацьку цара Міхаіла Раманава. Каралевіч Уладзіслаў захаваў тытул “цара Маскоўскага і ўсяе Русі”, але Міхаіл Раманаў застаўся на троне. Пытанне аб канчатковым міры было адкладзена.

Філарэт вярнуўся ў Маскву. Цар, вітаючы бацьку, пакланіўся яму да зямлі. 22 чэрвеня 1619 года ў Крамлі цар Міхаіл урачыста прасіў бацьку прыняць сан патрыярха, і бацька згадзіўся. 24 чэрвеня іерусалімскі патрыярх Феафан, які на той час быў у Маскве, асвяціў Філарэта як патрыярха. З гэтага часу Расій кіравалі двое: бацька, патрыярх Філарэт, які падпісваў граматы злева – “вялікі гасудар” і сын, цар Міхаіл, які падпісваў граматы справа – “гасудар”.

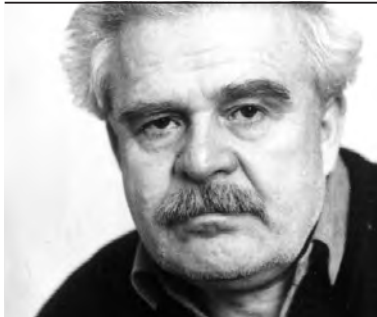
Калі ж падсумаваць расійскія і польска-беларускія адносіны на пачатку XVII ст., то трэба адзначыць, што тут былі і інтэрвенцыя, і дапамога (дарэчы, незаўсёды поўная) прэтэндэнтам на царскі трон, і запрашэнне на трон Уладзіслава са стварэннем расійскага ўраду пры ім, і перабежкі з лагера ў лагер, і рабаванні насельніцтва Расіі не толькі чужынцамі, але і сваімі казакамі (збеглым халопамі, сялянамі і гараджанамі). Уражвае, што пасля абрання царом Міхаіла Раманава тыя, хто кіраваў ў тушынскім лагеры, а потым у Маскве пад наглядом беларускіх акупантаў, ад 1613 года сталіся патрыётамі Расіі і зацята баранілі яе незалежнасць, а дакладней, сваю ўладу.

Але сапраўдную гісторыю таго часу мы ні ад расійскіх гісторыкаў і кінематографістаў, ні тым больш ад палітыкаў не пачуем і праўдзівых твораў не пабачым. Замест гэтага ўведзена штучнае свята і прапагандысцкі кінафільм дня падтрымкі народнага адзінства.

15 жніўня 2009 года

Юры Станкевіч

... Чаго не хапае і ўвесь час бракуе
кволаму беларускаму гістарычнаму кіно?
Скажу адназначна: нацыянальнай ідэі...

Урокі сэнсэя

Згадваючы Акіру Курасаву

...Дзесьці напрыканцы 60-х гадоў мінулага стагоддзя ў Мінск прыбыў амбасадар Японіі ў СССР з жонкай. Не ведаю дакладна мэту яго візіту — калі яна і абвясцілася, то наўрад ці засталася б ў памяці, а вось адначасовы кантакт у галіне культуры я помню і сёння: амбасадар прывёз з сабой некалькі фільмаў, у тым ліку і стужку Акіра Курасавы дзесяцігадовай даўніны (1954 г.), якая называлася «Сем самураяў».

Цяпер пра Курасаву зноў успамінаюць — прайшоў яго стогадовы юбілей. Найвялікшага кінарэжысёра даўно няма на гэтым свеце, але жывуць яго неўміручыя стужкі: «Рашамон», «Чырвонабароды», «Целаахоўнік», «Жыць», «Ран», «Ідыёт», «П'яны анёл», «Злыя застаюцца жывымі» і многія іншыя.

Ёсць тэксты ў літаратуры і стужкі ў кіно, да якіх можна вяртацца зноў і зноў. «Калі рэжысёр заклапочаны толькі тым, як сказаць, а сказаць яму няма чаго, у яго нічога не атрымаецца», — выказаўся ў адным з інтэрв'ю вялікі майстра. Мяркую, гэтыя яго простыя словы варта памятаць сёння не толькі кінарэжысёрам, а і пісьменнікам, мастакам. Тым

больш, у наш час — час сусветнага панавання маскультуры, калі месца багоў і герояў захопліваюць шматлікія “дураплясы”: гэта іх усюдыісныя і жыццярадасныя да ідыятызму тварыкі з раніцы да раніцы мільгаюць з экранаў тэлевізараў. Іх слухае і аж “ташчыцца” большасць народу. Не намнога лепшае становішча і ў літаратуры, мастацтве.

Курасаве было што сказаць. На мой сціплы погляд, у гісторыі кіно не з’явілася да гэтага часу больш глыбокіх па ўнутраным змесце і колькасці сціснутай у абмежаваным аб’ёме энергіі, як у стужках знакамітага майстра. Адным з такіх фільмаў і з’яўляецца «Сем самураяў». У пракаце ён калі дзе-небудзь зараз і ідзе, то ў скарочаным варыянце. Поўны яго, амаль чатырохгадзінны варыянт, мне і папчасціла прагледзець у нас у Мінску, у далёкіх шасцідзясятых.

У той час студэнт-першакурснік, я выпадкова даведаўся, што ў кінатэатры «Піянер» адбудзецца сустрэча з японскім амбасадарам і прагляд некалькіх мультыплікацыйных, дакументальных, анімацыйных стужак, але асноўная была мастацкая — «Сем самураяў». Толькі вось патрапіць у кіназалу было не тое, што няпроста, а амаль немагчыма. Усе запрашальныя білеты былі размеркаваныя паміж партработнікамі і функцыянерамі ад культуры.

Ішло ўжо на зіму. Было даволі халодна. Катавала думка, што да пачатку прагляду застаюцца лічаныя хвіліны, але праслізнуць за шклянныя дзверы ў фае кінатэатра — па-ранейшаму нерэальна. Мая сяброўка Аня, таксама студэнтка, сумна назірала за безнадзейнай, на яе погляд, сітуацыяй. Што было рабіць? Вар’яцкі план далейшых дзеянняў, які намалюваўся ў маёй галаве, успыхнуў раптоўна і натхніў мяне сваёй знешняй прастатой. Каб не адымаць у чытача гэтага тэксту ўвагі і часу на другаснае, скажу каратка, што пралез я ў вялікую залу праз “чорны” ход Тэатра лялек, дзе перадусім нямала блукаў па падвальных калідорах, пакуль не апынуўся ў фае. Там я дасціпна “пазычыў” у нейкай жанчыны запрашальны білет (іх не забіралі пры ўваходзе) і здолеў перадаць яго сваёй сяброўцы праз шчыліну ў шкле. Праз хвіліну мы ўжо сядзелі ў зале.

Перад прысутнымі выступіў амбасадар, а яго жонка ў нацыянальным строі заняла адно з месцаў побач са мной. Я тады не ведаў, што гэтыя месцы трымаліся для гасцей, але нас ніхто не сагнаў, жонка ж амбасадара, нягледзячы на холад, у адным кіманю мужа прасядзела ў зале ўвесь час, пакуль ішоў фільм.

Варта сказаць, што ў далёкія 60-я, толькі дзякуючы так званай “адлізе”, і маглі зрэдку адбывацца знаёмствы звычайнага “гома савецікуса” з некаторымі замежнымі фільмамі. Але нават і тыя шматпакутныя стужкі пільна правярала, а часам скарачала з дапамогай нажніцаў усюдыісная бальшавіцкая цензура. Нават у пракат іх запускалі з таемным для ўсіх улікам мясцовасці і сацыяльных фактараў. Вядома, асноўную цікавасць да лепшага на той час, што было дапушчана на экраны, праяўляла хіба толькі свядомая частка грамадства — рэшткі той інтэлектуальнай эліты, якая ацалела за міграцыйнымі плынямі, камуна-бальшавіцкімі рэпрэсіямі і вайной. У народа ж было сваё кіно, і наракаць на гэта, лічу, залішне: яшчэ Заратустра, спусціўшыся з гор і звярнуўшыся да простых людзей з прамовай, не надта і здзівіўся, што народ стаў слухаць не яго, а “канатнага скакуна”. Многія сталага веку жыхары нашай шматпакутнай краіны яшчэ памятаюць, які неверагодны ажыятаж выклікала ў той час індыйская стужка “Бадзяга”, што апавядала пра вартыя жалю прыгоды дробнага, увішнага зладзюжкі.

Бродяга я-а-а-а,
Никто не ждет меня
Не ждет меня – а-а-а,

завыла ўся Расія, з калоніямі-рэспублікамі, як, па трапнай заўвазе А. Салжаніцына, заўсёды адказвала захопленым выццем на «Шаланды полные кефали», «Беню

Крыка», «журавушак» і іншую шугамень. Але нельга, урэшце, упікаць народ за тое, што ён выбірае і ўпадабае «дураплясаў» — вынішчыўшы сваю эліту, альбо проста часткова вырадзіўшыся, як зараз у многіх забяспечаных краінах, ён, бадай, не ў стане выбіраць лепшае. З гэтай нагоды варта ўспомніць канец 80-х, пачатак 90-х гадоў мінулага стагоддзя — першы наступ на грамадства так званых тэлесерыялаў. Памятаю, як зачыняліся ў рабочы час дзверы крамаў і дзяржаўных устаноў — глядзелі «Багатых, якія таксама плачуць». У суседняй Расеі нейкімі ідыётамі ўжо збіраліся грошы на прыжыццёвы помнік гераіне серыяла — Марыяне, а другарадную актрысу — Кастра, якая выконвала яе ролю, а ў асноўным у сябе на радзіме займалася тым, што здымалася ў парнаграфічных роліках, запрасіў у Крэмль у час сваёй перадвыбарчай кампаніі Б. Ельцын.

Хіба можна ўпікаць тым пятнаццаць апантаных, якія скончылі жыццё самазабойствам, калі даведаліся пра смерць свайго куміра — Майкла Джэксана? Дарэчы, гэта толькі афіцыйная статыстыка — іх было нашмат больш. Што ж, такі электарат, з якім маюць справы майстры ад культуры.

Але вернемся да Акіра Курасавы і яго знакамітага фільма. Першае ўражанне, атрыманае ў тым «Піянеры», было ашаламляльным. Зала па заканчэнні ўстала і доўга апладзіравала — стужка не магла пакінуць аб'якавымі нават партакратаў і функцыянераў.

Сюжэт фільма па сцэнарыю, напісанаму А. Курасавай у сааўтарстве з Сінобу Хасімота і Хідэа Агуні, быў складзены на аснове так званага вестэрна. Перад намі Японія XVI стагоддзя — эпохі грамадзянскіх войнаў, бязладдзя і ўсялякіх злачынстваў. Сяляне адзінокай вёскай, якіх сістэматычна і бязлітасна рабуюць бандыты, наймаюць некалькіх самураяў, каб абараніць сябе ад бязмежнага ўціску. Па парадзе самага разумнага ў вёсцы — старога вартаўніка млына Ясаку, яны адпраўляюцца ў паселішча, адкуль вяртаюцца з наймітамі. Тыя, знішчыўшы банду, гінуць амаль усе, абараняючы жыхароў вёскі.

Створаны ў 1954 годзе саракачатырохгадовым рэжысёрам фільм «Сем самураяў» і да гэтага часу лічыцца адной з самых бліскучых мастацкіх стужак усіх часоў і народаў, а большасць кінакрытыкаў сцвярджаюць, што гэта — лепшая работа Акіра Курасавы. Многія знакамітыя стужкі нават сусветна вядомых рэжысёраў (М. Антаніёні, Ф. Феліні і іншых) неяк пабляклі, з часам згубілі свае вартасці і ў большасці «прасунутых» кінаманаў могуць часам выклікаць зараз хіба што спачувальную ўсмешку. Неверагодна, але Курасавы гэта не тычыцца. Завяршыўшы працу над «Сям'ю самураямі», ён стварыў сапраўды ўсенародны на ўсе часы фільм, які з захапленнем глядзяць і будуць яшчэ доўга глядзець не толькі просты селянін, а і самы рафініраваны кінакрытык.

Уражаныя праглядам «Сямі самураяў», на Галівудзе прадпрымальныя дзялкі ад кіно спешна ствараюць рэмейк пад назвай «Надзвычайная сямёрка» з удзелам шэрагу таленавітых акцёраў на чале з Юлам Брунерам. У фільме абаронцамі сялян выступілі каўбоі, што з гістарычнага погляду было зусім нерэальна: каўбоі не з'яўляліся прафесійнымі ваярамі, а асноўнай іх функцыяй быў догляд за жывёлай. Тым не менш, фільм меў вялікі камерцыйны поспех. Ён раптам спадабаўся і М. Хрушчову (абарона простых сялянаў не несла ідэалагічную варожасць), быў закуплены і трыумфальна прагрымеў на экранях былога СССР. Дарэчы, вось красамоўны прыклад, як спрошчаная версія геніяльнага твора стала папулярнай за аўтэнтых.

Вернемся ў кіназалу. Што ні кадр гэтага незвычайнага фільма — то твор мастацтва. Вось напалоханыя сяляне назіраюць за тым, як сталага веку самурай Камбэй (Такасі Сімура) пазбаўляе паселішча ад азвярэлага злодзея, які захапіў у закладнікі дзіцё. Тут жа завіхаюцца псеўдасамурай Кікучыё (Тасіра Міфунэ) і юны шукальнік прыгод Кацушыра. Бліскуча вырашае Курасава неверагодна

напружаную сцэну абясшкодзвання ўзброенага злодзея. Камбэй, які на хвіліну абачліва “набывае статус” святара, дзеля чаго нават голиць галаву, адклаўшы меч убок, нырае ў хіжыну, дзе затаіўся гвалтаўнік. Мы праз паўзу бачым, як з яе высоўваецца ўзброеная постаць злодзея і з вырачанымі вачыма ненатуральна робіць некалькі крокаў, а потым (тут Курасава знарок запавольвае хуткасць кадраў), узнімаючы слупок пылу, у канвульсіях апускаецца на зямлю. Зноў паўза, і нарэшце выходзіць Камбэй з дзіцём на руках. Усё. Неверагодна моцна зробленая завязка, і фільм рухаецца далей — зачараваны Кацушыра і непрадказальны Кікучыё, уражаныя пабачаным, наўзахваткі шукаюць увагі бывалага ваяра. Юны самурай, па сутнасці, хлопчык, урэшце, знаходзіць сабе настаўніка, а Кікучыё сам яшчэ не ведае, што яму ад таго трэба...

Яшчэ адна бліскучая сцэна — двубой самураяў. Спачатку яны сыходзяцца на драўляных палках — нейкі дурнаваты, але заядлы задзірака пераследуе бывалага ваяра Ёхэя. Ён яшчэ не ведае, што яму лепей бы супакоіцца, бо ён тым самым ужо шукае сваю пагібель. Але на сваю згубу ён і прапаўне біцца Ёхэю баявой зброяй. Ёхэй змушаны прыняць выклік, хоць бачна, што яму не патрэбная лішняя кроў. Двубой пачынаецца. “Гэта не мае сэнсу”, — апэньвае шанцы нахабнага задзіры мудры Камбэй, які побач, сярод шматлікіх статыстаў. Кацушыра — ужо разам з ім і ўважліва слухае настаўніка. Зноў мы бачым характэрны момант ісціны — смерць чалавека ў Курасава. Гук ад мяча, які рассякае плоць (засведчым, што Курасава, каб наблізіцца да рэальнасці, запісваў удары мяча на свіннях), і зноў замаруджаныя кадры: няўдалы задзіра-дуэлянт у агоніі павольна апускаецца на зямлю, а Ёхэй выцірае з мяча кроў і халоднакроўна піхае меч у похвы.

...Нарэшце, іх ужо шасцёра. Каб абараніць усе падыходы да вёскі, трэба сем чалавек — так лічыць Камбэй. І адзін з наймітаў, юны Кацушыра, ваяр хіба што толькі напалову, але ў самураяў няма часу: ячмень на палях ужо саспеў, і бандыты чакаць не будуць.

З праваднікамі-сялянамі яны рухаюцца да вёскі, але ззаду іх няўхільна суправаджае, працвярэзеўшы пасля п’янкі, толькі вась не зусім упэўнены ў сваёй годнасці Кікучыё, перадусім ён не вытрымаў выпрабавання на спрыт і выклікаў добразычлівы астракізм у сапраўдных самураяў, што, тым не менш, не пахіснула яго самалюбства...

Сцэны боек і паядынкаў у фільме ўраджаюць сваёй псіхалагічнай глыбінёй і выверанасцю. Герой Курасава, безумоўна, “чалавек вайны”. Гэта тычыцца многіх яго стужак на сюжэты, пабудаваныя ім на больш сучасным, пазнейшым матэрыяле: «Жыць», «Злыя застаюцца жывымі» і г.д.

Вось загадкавы Ёхэй (ніхто нічога не ведае пра яго: хто ён, адкуль, да якой мэты ідзе), адзін сыходзіць у ноч, у туман, у логава банды, каб авалодаць ружжом — вялікай небяспекай для ўсіх самураяў. Курасава знарок не паказвае сцэн таго, як спраўджае Ёхэй свой намер. Ён здымае нешта намнога больш уражлівае: з ранішняга туману перад усхваляванымі ў чаканні абаронцамі вёскі павольна ўзнікае постаць мужага ваяра. Ён прыносіць ружжо і абьякава кажа скупыя словы: «Я забіў дваіх».

«Рабіць гэты фільм было цяжка, — прызнаваўся Курасава. — У нас увесь час былі праблемы: то не хапала коней, то заліваў дождж...»

Дарэчы, фільм здымаўся больш года, у аддаленым раёне, пад істэрычным уціскам прадзюсераў, якія адну за другой дасылалі майстру тэлеграмы, патрабуючы ад рэжысёра звярнуць работы і вяртацца назад. Але Курасава быў непахісны. Ён адчуваў, што ідзе ў правільным накірунку.

Упершыню ў практыцы сусветнага кіно рэжысёр здымае кожную сцэну адразу з трох кропак і трыма камерамі — у той час сапраўды наватарская ідэя.

Важна, на мой погляд, тое, што Курасава быў глыбока нацыянальны творца. Ён

укараніў у кіно традыцыі тэатра «Но» і вывёў на экран цэлую плеяду ваяўнічых герояў — па сутнасці звышчалавекаў сярэднявечча.

Тут варта зрабіць невялікае адхіленне і сказаць пару слоў пра беларускае кіно. Гісторыя нашай краіны X-XIX стагоддзяў не менш багатая за японскую, ангельскую, альбо французскую. Сюжэты, адзін аднаго прыгажэйшыя, лічы, крыкам просяцца на экран. Але за шматгадовую дзейнасць «Беларусьфільма» — часцей за ўсё месца ссылкі другарадных і шэрых у творчых пошуках маскоўскіх рэжысёраў, апэратараў і акцёраў, многія з якіх, ці іх нашчадкі, завіхаюцца тут і цяпер, — нічога вартага ў гістарычным жанры не створана. А лепшае са створанага — створана не імі і ляжыць на паліцах. Нацыянальная ідэя аніак не ўлічваецца ў канцэпцыю “дураплясаў”. Нават агучванне фільмаў, як правіла, існуе на мове суседняй, гістарычна небяспечнай для нас дзяржавы. Не зусім удалыя былі і спробы перанесці на экран некаторыя творы нашага нацыянальнага генія Уладзіміра Караткевіча. Варта ўспомніць «Дзікае паляванне караля Стаха» рэжысёра Валерыя Рубінчыка. Пра так званы блакбастэр «Анастасія Слупская» і гаварыць няма чаго...

Вядома, заўсёды варта рабіць скідкі на мутабельнасць гісторыі, але тое, як мы інтэрпрэтуем сваю, выклікае хіба што спачуванне. Што мяне заўсёды шчыра замілоўвае — гэта як альбо з падачы “старэйшага брата”, альбо па асабістаму недамысленню, выяўлялі і выяўляюць у айчыннай ці расейскай гістарычнай кінапрадукцыі вобраз простага беларуса: гэта нешта кшталтам напаўідыёта ў шапцы-аблавушцы, і каб адно вуха боўталася ў паветры. Што ўжо казаць пра вобразы нянавісных ім шляхцічаў — старажытных ваяроў-ліцвінаў? Дый увогуле, дзе яны, тыя постаці? Згінулі ў балоце, куды іх завёў народны расейскі герой Іван Сусанін? Але мала хто ведае: такога гістарычнага персанажа не існавала. Але ж, хіба не яны стварылі адну з мацнейшых дзяржаваў у Еўропе — Вялікае княства Літоўскае?

Аналізуючы сітуацыю, магу паставіць пытанне і выказаць сваю думку каротка. Чаго не хапае і ўвесь час бракуе кволаму беларускаму гістарычнаму кіно? Скажу адназначна: нацыянальнай ідэі. Цяпер з’явіліся і вядуць кінараспрацоўкі і свае шматлікія маладыя таленты, але перад імі — сцяна. Быццам нешта сатанінскае заціскае ўвесь час нашу адраджэнцкую плынь.

У кароткім тэксце немагчыма ахапіць усю творчасць Курасавы, якога даўно ўжо ўключылі ў тройку лепшых кінарэжысёраў свету, таму аўтар гэтых радкоў, які да таго ж не з’яўляецца прафесійным кінакрытыкам, абмяжоўваецца адной стужкай. Прыхільнік прозы Дастаеўскага і жывалісу В. Ван-Гога, Курасава нябачна для сябе ў нейкай ступені працягваў іх традыцыі ў кіно. Яго стужкі суровыя. Аўтар іх пазбягае сантыментальных сцэн нават тады, калі здымае закаханых. “Я не разумею жанчын”, — неяк выказаўся ён, але псіхалагічная дакладнасць, з якой ён выяўляе на экране сваіх гераінь, няхай сабе сексуальную маньячку з «Чырвонабародага», ці сялянскую дачку Шыну з «Сямі самураяў», нечакана ўражвае глыбінёй і дасканаласцю.

Суровая і прырода. У сваіх чорна-белых, а пасля і каляровых стужках Курасава раз-пораз здымае дождж альбо сапраўдную залеву, туман. Яшчэ — лес, у якім часта хаваецца небяспека. Лірыка амаль адсутнічае. Вось юны Кацушыра ляжыць на зямлі на паляне, парослай рамонкамі, і назірае, як вецер гойдае верхаліны дрэў. Кароткія імгненні спакою і рамантычнага настрою, якія таксама імгненна і заканчваюцца. Лес у «Сямі самураях», а таксама ў «Рашамоне», «Дэрсу Узала» — тэрыторыя нечаканасці, бяды і, часам, жывёльнай барацьбы за існаванне.

На мой погляд, Акіра Курасава, хоць і не зусім памылкова, але дарэмна цалкам запісваюць у пацыфісты. Тым не менш, шматлікія кінакрытыкі, быццам

змовіўшыся, даводзяць адно і тое ж: майстра выступаў супраць усялякага вайсковага гвалту.

Асмелюся сказаць: Курасава супраць гвалту, але ён — пясняр вайны. Вайна ў яго, па выразу Ф. Ніцшэ, “спрадвечная і маральная”. Зноў і зноў вяртаецца майстра да тэмы бітваў і тэмы самураяў: «Целаахоўнік», «Сугата Сансіро», «Адважны самурай», «Бунт самураяў», «Ідучыя па следу тыгра» і г.д. Сам нашчадак гэтай касты, Курасава з вялікай любоўю выяўляе вобразы сваіх герояў. У “нашай” стужцы гэта мудры Камбэй, высакародныя Карабэй, Шыхародзі, Кэйзачы, Ёхэй, Кацшэра і Кікучыё — ролю апошняга выконвае “штатны” актёр майстры — Тасіра Міфунэ.

...Варта асобна сказаць і пра музыку ў фільме. Яе напісаў кінакампазітар Хаясака, з якім Курасава супрацоўнічаў на працягу доўгага часу. Яе не беспадстаўна лічаць адным з найлепшых узораў кінамузыкі ў свеце. Адразу трэба сказаць, што гэта простая і ясная музыка, пабудаваная, дарэчы, у паўночнаеўрапейскай манеры, музыка часам маршавая, якая выконваецца металічнымі духавымі інструментамі. У яе мінорны, бясхітрасны, спакойны і мужны рытм. Мелодыю з тэмы Камбэя (а ўсіх тэм — пяць) немагчыма забыць, і яна, пасля прагляду фільма, яшчэ доўга будзе гучаць у галаве, калі вы сапраўды не абьякавы ў гэтым сэнсе чалавек.

Часам музыка настолькі ўзмацняе тое, што адбываецца ў кадрах стужкі, што па спіне літаральна прабягаюць дрыжыкі захаплення. Уражвае, напрыклад, сцэна, дзе па прыбыцці ў вёску самураі сутыкаюцца з боязю, хцівасцю, тупасцю сялян. Але не гэта самае горшае, бо частка іх гатовая аддацца на літасць бандытаў і дызерціраваць. З істэрычнымі крыкамі яны ламаюць і кідаюць на зямлю свае самаробныя бамбукавыя дзіды і пачынаюць уцёкі. “Стойце!” — крычыць ім Камбэй і раптам імклівым рухам выхоплівае з похваў меч. Вось тут і гучыць яго тэма, і мы бачым, як ён, бязлітасны ў гнеўным імпаце, ганяецца за дызерцірамі, нібы коршун за зграяй запалоханых галубоў... Дарэчы, мелодыю па гэтай тэме ў Японіі спяваюць і сёння.

Летась у канцы сакавіка свет адзначыў стагоддзе з дня нараджэння А. Курасавы. Чаму ж нас вучыць незабыўны творца? Мяркую, асноўнае, да чаго ён заклікае, — да трыумфу нацыянальнага і гераічнага — менавіта да таго, чаго так не хапае нам цяпер, і ўвогуле ў свеце. Беларускае ж кіно, на якое апошнім часам раптам звярнулі ўвагу “зверху”, па-ранейшаму з маніякальнай упартасцю раз-пораз распрацоўвае бальшавіцка-сталінскую лухту і марнуе грошы на вартыя жалю псеўдагістарычныя праекты.

Кацярына Безмацэрных

...мастацтва не таямніца,
а глюкі!..

Палешукі, эзатэрыкі, выкладчыкі

Гутарка Кацярыны БЕЗМАЦЕРНЫХ

з мастакамі Тамарай і Уладзімірам ВАСЮКАМІ

З Тамарай і Уладзімірам Васюкамі гутарка нашая пачалася з размоваў пра энергію Космасу. І мне захацелася зрабіць інтэрв'ю не для часопіса – для радыё. Насалода гэта: слухаць неапісальны голас, інтанацыі, самабытную палескую гутарку гаманкой, магутнай і дзёрзкай паляшучкі Тамары. Знаходзіць яна словы не толькі для сваёй асобы, але ж і смела прэзентуе майклівага, ненавязлівага мужа – гэтаксама палешука.

Васюкі знаёмыя цэлых сорок два гады. А нарадзіўся іх слынны саюз у вясковым аўтобусе на Халопенічы...

“Мы выпадкова пажаніліся!”

Тамара частуе мяне вераснёўскімі яблыкамі. Учора яна вярнулася з экспедыцыі па Віцебшчыне.

– Тамара, Уладзімір, калі ж распачаў складвацца Ваш саюз?

Т.: У верасні 1968 года.

У.: Вучыліся разам, у адной групе, у Мінскай мастацкай вучэльні. Я – пасля войска. А яна зусім малая, пасля васьмага класа паступіла. Памятаю аўтобус на Халопенічы. Мы ехалі на бульбу ў калгас. Тады ўсё і пачалося... Я адразу яе вылучыў.

У верасні 1968 года Мінская мастацкая вучэльня размяшчалася ў... Нацыянальным акадэмічным Вялікім тэатры оперы і балету. Да 1971 года. А потым па Мінску вандраваць распачала... І назву атрымала – Мінская мастацкая вучэльня імя скульптара Аляксея Канстанцінавіча Глебава. Альбо проста – “Глебаўка”.

Т.: Мы выпадкова пажаніліся. Вядома, выпадкова! Я яшчэ не збіралася ў ніякое замуства. Пасля “Глебаўкі” адразу пажаніліся. Валодзя, налі дзіцяці ў гарбату вады з чайніка! – строга звяртаецца да мужа яна. А пад дзіцём мае на ўвазе, вядома ж, мяне – студэнтку-журналістку.

У “Глебаўцы” Тамара і Валодзя вучыліся на спецыяльнасці “мастацкае афармленне”, што цяпер завецца модным словам “дызайн”.

Т.: У нас быў выкладчык, яго імя для нас каласальна значнае – Дубар Леанід Паўлавіч. Гэта наш агульны настаўнік. Не настаўнік, а значна больш, чым настаўнік. Гэта магутная асоба, святлейшая асоба. Ён фарміраваў светапогляд. Высоцкі тады быў афіцыйна не дазволены, а ён нам казаў: “Паслухайце сапраўдную музычную паэзію!” Да божага дару дадаваў шліфовачку. На трэцім курсе ён вазіў нас у Піцер, у 1970 годзе, на выставу ўсяго Ван Гога ў Эрмітаж. Ён адчуваў, што мы не розумам яго разумеем, а разумеем думка-вобразамі. Менавіта гэтыя думка-вобразы мы ў яго і прачытвалі, а ён прачытваў у нас. Ужо на трэцім курсе ён і Валодзю, і мяне ўспрымаў як мастакоў. Гэта парадокс, гэта абсалютны парадокс! На праглядзе выстаўляліся трынаццаць чалавек на адной сценцы, а дзве сценкі даваў мне!

“Ён каліграф яшчэ ад нараджэння”, – кажа пра мужа Тамара. І ўзгадвае мае суразмоўцы: студэнт Валодзя, усяго толькі трэцякурснік, быў заўважаны Леанідам Дубарам. Кажа настаўнік Васюку: “Дапамажыце мне пісаць шрыфт, калі ласка. У характары славянскага ручнога пісьменства.” З задачай Валодзя справіўся. Але кніжка, на жаль, тая так і не выйшла ў друк...

Было і яшчэ адно прыемнае здарэнне ў Пецярбурзе:

Т.: Мы ідзем на Шастаковіча, шостая сімфонія, блакадзе прысвечаная! Леанід Паўлавіч дамаўляецца невядома якім чынам, сам бярэ нам квітку за свае грошы на канцэрт такой складанай музыкі!..

У 1977 годзе Леанід Дубар памёр.

Т.: Але ўсё роўна ён застаецца для нас эталонам. На жаль, ён больш рэалізаваўся для нас, а не як мастак. Больш аддаваўся студэнтам, на сябе яму не хапала часу.

Уладзімір Сямёнавіч Караткевіч – вось яшчэ адна знакавая асоба іх маладосці.

Т.: Ён жа самаходам абхадзіў усю Беларусь! 70-я, 80-я – гэта была хваля адраджэння нацыянальнай культуры. Мы ладзілі экспедыцыі прыватнага кшталту, пазнавальнага характару.

Энергія Космасу і палескі архетып

Васюкі мастакі няпростыя. Бо яшчэ і філосафы! Эзатэрыкі! Палескія шаманы! Вы толькі паслухайце, што можа распавесці Тамара:

Т.: Чалавек мае асабістую энергію, што яму даў Бог па жыцці. Але калі жыве, яшчэ карыстаецца энергіяй космасу. Там, у Космасе, столькі інфармацыі запісана! Таму так лёгка і заблытацца.

Уладзімір і Тамара ВАСІЮКІ.

– *А як правільна браць, як правільна карыстацца энергіяй Космасу?*

Т.: О, для гэтага трэба пражыць жыццё! Але чалавек яшчэ складаецца і з трэцяй энергіі – энергіі продкаў. Калі чалавек карыстаецца толькі касмічнай энергіяй, то можа збрэндзіць. Калі чалавек застаецца без энергіі продкаў, ён зусім ніякі. Ён прэсны праснак, нецікавы ні сабе, ні людзям. Я жыла ў той хаце, дзе нарадзіўся мой дзед, і мой прадзед, і ўсе продкі. Я не ведаю, як людзі мегаполісу будуць сябе далей адчуваць у прасторы. Вясковым людзям значна лягчэй не страціць сувязь з продкамі. Мы бачылі ўвесь побыт вясковы, які быў суладным, гарманічным. Чалавек не адрываў сябе ад зямлі, чалавек не адрываў сябе ад стану прыроды. **ЧАЛАВЕК БЫЎ ЦЭЛЬНАЙ АДЗІНКАЙ КОСМАСУ,** – *выразна і павольна падкрэслівае мастачка.*

І тут я зразумела, што аб'ядноўвае Тамару і Уладзіміра магутная стыхія – стыхія палескай вёскі.

Т.: Палескі архетып – вельмі складаны. І вельмі старажытны. Мы доўга шукалі сябе. Багата ж усялякіх плыняў. Раней мы імкнуліся быць сучаснымі ў гэтым мегаполісе. І не разумелі, што такое сучаснасць. Думалі сучаснымі быць – значыць карыстацца нейкім стылем у мастацтве, карыстацца нейкай іншай тэмай. Мы да палескага архетыпу прыйшлі толькі пасля пяцідзесяці гадоў.

У палешукоў свая пластыка розуму. Я сёння з гэтай віцебскай экспедыцыі прыехала... Віцебскія вёсачкі вельмі цікавыя, але вобразы, пластыка – іншая. Палешукі больш эмацыйныя. І там інфармацыя вобразна іншая. Але гэта не значыць, што віцебская горшая. Проста ў нас іншы рытм. Калі палескі рытм больш дынамічны, то віцебскі, паўночны, больш павольны. Таму і рэакцыя, рысы характару іншыя. Калі перастаем адчуваць сябе палешукамі, гэта дрэнна. Зноў вяртаемся, каб адчуваць сябе тым, хто мы ёсць.

Сёння Уладзімір Васюк малюе простым алоўкам: аскетычна-густойная, таленавітая ў сваёй лаканічнасці станковая графіка. Часам ад яе патыхае Космасам і Язэпам Драздовічам. А было мінулае ў колерах. Было – мастак-плакатыст.

Экспанаваліся ў Нацыянальным мастацкім музеі серыі ягоныя «Прывіды маёй маленькай радзімы» (1996-1999) і «Бацькоўскія вокны» (2007). А вось праца «Пахаванне вёскі». Родам Уладзімір з Чарнобыльскай зоны, з пасёлка Леніна Хойніцкага раёна, пасёлак – закапаны цяпер...

Тамара ж – керамістка. І нараджаюцца ў яе каларытныя, мажныя вясковыя кароўкі, збаны з вабнымі і спелымі формамі Жанчыны, вобразы Рагнеды, Еўфрасініі Полацкай, Радзівіла Чорнага... Ёсць серыя «Строі Міншчыны»: колісь, у студэнцтве, яна брала ўдзел у этнаграфічных экспедыцыях, арганізаваных Міхасём Раманюком, прафесарам, знаўцам беларускага народнага адзення.

Т.: Ідзе чалавек. З якімі ён там сустракаецца вобразамі, жыццём – гэта таямніца. Гэтак жа, як і ўсё мастацтва – таямніца.

У.: Мастацтва не таямніца, а глюкі!

Т.: Глюкі – гэта вельмі лаянка вялікая! І не будзем яе прымяняць. Невядома з чаго жыццё складаецца і дзе якая рэальнасць. Мастацтва, дарэчы, вельмі складанае. Яно ніколі не акрэсленае. Калі вам кажуць, што падаюць яго ў чыстым выглядзе і кажуць, што яно такое адназначнае – сто адсоткаў брэшуць! – і тут прынытывасць і строгасць у голасе яе з'яўляецца, – Лухта! Мастацтва ЗАЎСЁДЫ неадназначнае. Словамі не пераказваецца яго сэнс.

У Васюкоў сын – астралаг!

Васюкі не толькі мастакі. А яшчэ і выкладчыкі. Уладзімір выкладаў у Мінскім мастацкім вучылішчы імя А.К. Глебава (1978-1986), а з 1987 года – у Беларускай акадэміі мастацтваў. Тамара з 1992 года ў Беларускай дзяржаўным універсітэце культуры і мастацтваў.

Т.: Мудрасць у старыя гады – гэта не што іншае, як на біялагічным узроўні змяненне працы мозгу. Уключаюцца ўсё далёкія куточки мозгу, – вельмі выразна, павольна кажа яна. – Гэта так лічаць навукоўцы. У маладосці адно паўшар'е больш актыўнае, логіка больш актыўная, а ў старасці ўключаецца актыўнасць усяго мозгу. І таму кажуць, што са старымі трэба раіцца. Нават беларуская казка ёсць такая... Пра тое, як вёска памірала ад таго, што не было ўраджаю. І адзін стары кажа: «Дах накрыты саломай, я не пацерабіў яе, а пакінуў зярняткі. Дык калі мы з гэтага даху выцягнем салому з зярняткамі, значыць, з голаду не памрэм.» І так ён цэлую вёску выратаваў. Гэта не паўсядзённае, гэта сакральнае вельмі...

Нарадзілі мастакі і сына, таксама Уладзіміра.

Т.: У Беларускай дзяржаўным універсітэце на біялогіі вучыўся. А ў астралогію пайшоў з-за цікавасці. Сам вучыўся, па кнігах. Да астралогіі нельга ставіцца побытава. Так жа, як і да мастацтва.

Фота Ганны Леванковай.

Маргарыта Аляшкевіч

...постмадэрнічнай інтэртэкстуальнасць
становіцца тады, калі яна ўключаецца ў Гульню,
якую вядзе крытык з аўтарам,
іншым крытыкам і чытачом...

Улюбёная гульня

Уводзіны

Постмадэрнізм ці не самае спрэчнае і цьмянае філасофскае і культуралагічнае паняцце, што мае наймаверную колькасць розных азначэнняў: стан ведаў у найбольш развітых сучасных грамадствах, інтэлектуальнае стыхійнае бедства на тле поўнага разбурэння рацыяналізму, чарговы філасофскі міф і інш.. Гэтае моднае паняцце выкарыстоўваюць шырока.

Пранікненне постмадэрнізму на беларускую літаратурную прастору адбываецца напрыканцы 80-х–90-х гг.. З аднаго боку, мы атрымалі постмадэрнізм як гатовую творчую канцэпцыю з наборам прыёмаў. З іншага, мы жывём у постмадэрны час, які незаўважна ўплывае на самае наша мысленне.

Крытыка немагчымая без крытэрыяў або, па ўдалым вызначэнні Андрэя Расінскага¹, без “Бога за сцэнай” – эстэтычнай, светапогляднай ці сацыяльнай тэорыі, на якую абапіраецца крытык.

У пошуках крытэрыяў многія беларускія крытыкі звяртаюцца да постмадэрнізму: спрабуюць выпрацаваць

пэўную сістэму рысаў, у адпаведнасці з якімі можна ацаніць твор як постмадэрнісцкі.

Прывядзем дзве класіфікацыі рысаў постмадэрнізму, блізкія сваёй лаканічнасцю і падобнасцю да інструкцыі па выкарыстанні бытавой тэхнікі:

Класіфікацыя Ю. Пацоты:

1. Цытатнасць, бо ўсё тоіць у сабе сляды недзе некалі некім нечага сказанага і нічога новага сказаць нельга.

2. Эклектыка, бо якога яшчэ выніку можна дабіцца ад скразнога цытавання, як не ўраўнавання ўсіх сродкаў і прыймаў.

3. Іронія, бо хіба ж эклектычны набор цытат можна аказваць якім іншым спосабам².

II. Класіфікацыя С. Балахонава:

1) ПМ-тэкст шматслойны. Шматслойнасць закліканая даць праўду кожнаму чытачу згодна з роўнем яго падрыхтаванасці, адукаванасці, абазнанасці, эрудыцыі. Уявіце сабе вялізны торт, які смачны для ўсіх, але толькі некаторыя, з'еўшы кавалачак, могуць пасля назваць усе ягоныя складнікі. І з шматслойнасцю шчыльна знітавана (2) калажнасць, мазаічнасць, цытатнасць, інтэртэкстуальнасць ПМ-тэксту. Гэта вынікае з тэзы аб вычарпанасці мажлівасцяў вымудраць новыя сюжэты і перакананасці ў патрэбе карыстацца (гуляць) традыцыйным сюжэтным наборам з неўнікнёнымі (хай і не заўсёды яўнымі) спасылкамі на папярэднікаў... Гульнёвы момант падкрэслівае перавагу ў такіх тэкстах (3) парадыйнага спосабу апавядання, валадарання адметнага кшталту іроніі... (4) унутры ПМ-тэксту патэнцыйна могуць супадаць рэальнае і віртуальнае, цяпершчына на роўных правах суседзіць (пераплятацца) з (не)магчымай мінуўшчынай ды (не)ймавернай будучыняй, што з'яўляецца складовым элементам вялікае постмадэрнісцкае гульні³.

Такім чынам, крытыку застаецца толькі адшукаць у тэксце пазначаныя рысы – і гаварыць аб ступені яго “постмадэрнасці”: “...лёгкасць, з якой аўтар знаходзіць патрэбныя рысы і выдае твору ПМ-сертыфікат, спакушае агаласіць шэдэўрам постмадэрну па-балахонаўску «Чжуан-цзы» або «Гільгамеша»⁴.

Крытыкі пачынаюць шукаць праяваў постмадэрнізму ў беларускай культуры, чым ствараюць з постмадэрнізму нейкі стрыжань, сістэму, да якой падыходзяць альбо не падыходзяць творы. І ў той жа момант “постмадэрнізм – гэта сітуацыя, якая ўзнікла на тле развязвання ўніверсальных “вузлоў” і адсутнасці нейкага стрыжня”⁵.

Цэтлік “постмадэрнізм” крытыкі часам імкнучца начапіць на твор з той жа мэтай, з якой кітайскія майстрыхі прыладжваюць да сваіх вырабаў лэблы “D&G” – для стымуляцыі попыту. Постмадэрнізм – модны, спрэчны, экзатычны, малазразумелы, з нязмыўным налётам заходнасці – дапаможа прадаць кнігу, да якой будзе прычэплены, створыць вакол яе рэзананс (“Сяргея Балахонава ведаюць найперш па публікацыях у газеце «Наша ніва» і часопісе «Arche». Тым не менш, выхад ягонай першай кнігі «Імя грушы» не застаўся па-за ўвагай патэнцыйнага чытача. У большай ступені гэтаму паспрыяла даволі актыўная рэкламная кампанія, што, між іншым, і насцярожвае. Якімі слоганамі апелюе гэтая самая «кампанія»?.. Дык вось, газета «Наша ніва» абвясчае кнігу Балахонава вялікімі літарамі: «ПОСТМАДЭРНІЗМ». Быццам і не было яго на Беларусі да спадара Балахонава...”⁶.

Часам постмадэрнізм апынаецца ў крытычных тэкстах, прысвечаных цалкам рэалістычным творам: “У часы мадэрнізму нават рэалісты – крыху мадэрністы, а ў часы постмадэрнізму, пэўна ж, усе мы крыху постмадэрністы...”⁷. Філасофія постмадэрнізму ўплывае на свядомасць літаратурнага крытыка – прасочым, якія

элементы і ўласцівасці постмадэрнізму карыстаюцца найбольшым попытам у крытыкаў і чытачоў, на якіх крытыкі разлічваюць.

Найбольш прыдатнымі для беларускіх крытыкаў сталіся такія элементы ці канцэпты постмадэрнізму, як гульня, інтэртэкстуальнасць, знітаванасць з маскультам. Кожны з іх можа быць прадстаўлены як абагульняльны для астатніх: інтэртэкстуальнасць можа разглядацца як частка Гульні, якая вядзецца з чытачом; з іншага боку, гульня цытатамі складзе толькі адну з праяў інтэртэкстуальнасці, што “з трэцяга, неіснуючага, боку” (І. Шаўлякова) будзе адным са спосабаў прыцягнення ўвагі масавага чытача.

Гульня: прыдумванне Беларусі, крытычны міф, карнавальныя містыфікаты

Гульня ёсць прыпадабненне чалавека да найвялікшага Творцы, першасны спосаб спасціжэння свету. Адзін з важных элементаў гульні – містыфікацыя, розыгрыш, уяўленне, быццам штосьці ёсць, чаго насамрэч няма ці няма таго, што ёсць. Найвелькшая містыфікацыя – гэта культура і, у прыватнасці, літаратура. Для многіх жыхароў Беларусі само спалучэнне “сучасная беларуская літаратура” гучыць як своеасаблівая містыфікацыя.

Для постмадэрніста любая з папярэдніх традыцый раўназначна карысная як матэрыял, кавалкі, з якіх можна пашыць што заўгодна. Напластаванне традыцый, іх перапляценне ўяўляе дзіўныя строі, у якія абраны сучасны творца: тут і антычная тога, і сярэднявечныя латы, і барокаўскія банты... Падчас гульні ўсё размаітае адзенне здымаецца, адкладаецца ў бок, з дзелавітасцю аглядаецца (што, мяркую, і меў на ўвазе С. Дубавец, распачаўшы на старонках “ЛіМа” дыскусію аб пераглядзе літаратурных набыткаў савецкага часу). Творцы-галапузы будуць пасочныя замкі на пляжы – творца-постмадэрніст гуляе ў шклянныя таньчыкі на ўзбярэжжы Леты.

Слоўнік:

- *Гульня* – фізічная і інтэлектуальная дзейнасць, пазбаўленая прамой практычнай мэтаксіраванасці, дае чалавеку магчымасць выйсці за рамкі сацыяльных роляў, вызваліцца з-пад гнёту стэрэатыпаў, спрыяе пабудове мадэляў даследаваных з’яваў.
- *Містыфікацыя* – гр. “той, хто ведае таінствы” + лат. “рабіць, прыкідвацца” = “падман, наўмыснае ўвядзенне кагосьці ў зман”.

Краіны папяроя, хэндмэйд

Якімі гульнямі бавяцца беларускія літаратары? Яны любяць прыдумаць Беларусь. То бок, яны-то, напэўна, збіраліся адлюстроўваць навакольную рэчаіснасць, а як паглядзіш, у каго яна якая атрымалася, дык разумееш: прымроілі...

Першы знакаміты стваральнік міфу аб Беларусі – Мікола Гусоўскі – мусіць быць прызнаны ці не самым удалым на гэтай ніве. Прапанаваны ім вобраз зямлі глухіх пушчаў, магутных зуброў і адважных вояў-волатаў быў шматкроць мадыфікаваны, перапрацаваны, аднак апынуўся вельмі трывалым. Дагэтуль зубр “прадае” Беларусь (растыражаваны на гліняных таблічках, каробках цукерак і да т.п.) і застаецца нашым татэмам, кітом ды чарапахай, на якіх стаіць нашая зямля.

Яшчэ адзін надзвычай жывучы міф належыць пярэ Яна Баршчэўскага – ягоная “Беларусь у фантастычных апавяданнях” можа быць прыроўненая па значнасці ды колькасці літаратурных зваротаў (у беларускай літаратуры) да міфаў Старажытнай Грэцыі (у літаратуры сусветнай). Баршчэўскі ў самім тэксце спрачаецца са згаданымі міфамі, супрацьпастаўляе “мудрагелістым” антычным гісторыям,

якія распавядае шляхціцу Завальні класічна адукаваны Янка, “простыя” гісторыі, якія бытуюць у народзе. Цёмны народ (ірацыянальнае, бессвядомае), да якога так па-бацькоўску ласкава й паблажліва ставіцца Завальня, апынаецца ўладаром дзейных магічных рытуалаў, падпарадкоўвае сябе нячыстую сілу, якой поўняцца глухія пушчы, і застаецца незразумелым шляхетнаму гаспадару (рацыю, свядомае). Письменнік насяляе глухія пушчы неверагоднымі пачварамі, а побач з гэтымі дзіўнымі істотамі селіць мудры і хітры беларускі народ, што ў якасці платы за начлег баіць байкі (або лапшу на вушы вешае) гасціннаму шляхціцу Завальні.

З-пад пяра Францішка Багушэвіча выйшла “краіна гнілых хатак і дурных, як варона, мужыкоў”, у Вацлава Ластоўскага атрымалася зямля, поўная таямніцаў і схаваных уваходаў у лабірынты, якія пакінула па сабе магутная крыўская цывілізацыя, Адам Міцкевіч распавядаў пра краіну прыгожых паненак і высакародных шляхцічаў, самаахвярных святароў, апантаных містыкаў і няўмольных зданяў, а Уладзімір Караткевіч задэклараваў богаабранасць краю, сцвердзіўшы, што на Беларусі Бог жыве, і прызямліўшы свайго Хрыста ў Гародні. Усім сняцца розныя сны аб Беларусі.

Валянцін Акудовіч, у суплёце эсэ “Код Адсутнасці”, параўнаўшы міфы, створаныя пісьменнікамі аб Беларусі, вылучае “нізавы” міф (Францішак Багушэвіч) і “высокі” (В. Ластоўскі, А. Міцкевіч, Ул. Караткевіч). Нізавы – займеў фантастычны лёс: “Усе наступныя генерацыі беларускіх паэтаў, краязнаўцаў, публіцыстаў, якія і сфарміравалі ідэалагему нацыі (прымроілі яе ў газетах і кніжках, з чаго я неяк і назваў беларусаў “папяровай нацыяй”) пачыналі і завершвалі афармленне свайго відзежу Беларусі ў фармаце таго паэтычнага міфа, які распавёў напрыканцы XIX ст. адвакат з Вільні. Гэта з ягонай прыдумкі з’явіліся і знямоглыя беларусы, што нясуць на худых плячах сваю гаротную долю (Янка Купала), і “пяць лыжак заціркі” ў прыклад самай вялікай мары тутэйшага чалавека (Змітрок Бядуля), і лапаць дзеда Талаша, як адзіная аўтэнтычная зброя гераізаванага беларуса (Якуб Колас), і каўтун на галаве палешука, як нацыянальная адметнасць, і гнілое балота, як конгеніяльны нішчымнай долі пейзаж...”⁸.

Міфапаэтычны аналіз беларускай літаратуры і гісторыі суправаджаецца тварэннем новага міфа аб Беларусі “тут і зараз”: у цытаваным кавалку Беларусь паўстае як выдуманая, “папяровая” краіна.

Свет як тэкст...

Характэрная для постмадэрністаў адчуванне, што свет – гэта тэкст, блізкае П. Васючэнку. Яго кнігу крытычных замалёвак “Адлюстраванне першатвора” адкрывае сцвярджанне, што калісьці існаваў першатэкст, які быў затым разбіты на драбнючкія кавалкі – у кожным адлюстроўваецца першатвор, памяць аб першаснай цэласнасці: “Святло ад Першатвору прайшло праз чорны калодзеж міфалогіі, адбілася ў шматлікіх лустэрках літаратурнага часу – міфалагемах”. Пачатак гэтай кнігі мог бы скласці маніфест беларускага постмадэрнізму, каб у ім было хоць крыху ваяўнічасці, неабходнай для стварэння маніфеста: “Мы раней робімся філолагамі, чым літаратарамі, бо жывем на паверхні шматвяковага літаратурнага досведу. Нават той палахлівец, што баіцца зазірнуць у вочы гэтай бездані, усё адно твораць з аглядкаю на яе. Мы маем звычку выпрабоўваць жыццё на літаратурнасць. ... нас цікавіць не пошук “праматыпу”, а пошук аўтара, які аспярдзіў нас, але ў тым і рэч, што папярэднік пакутаваў тым самым пошукам”, – гэта ці не постмадэрнісцкае сцвярджанне скразной цыгатынасці сучаснай літаратуры? Гэтая цыгатынасць, на думку Васючэнкі, уласцівая не толькі нашай эпосе (постмадэрну), а літаратуры як такой.

...і жанр, як свет, шырокі

Філасофская канцэпцыя, закладзеная ў аснову кнігі П. Васючэнкі, адбіваецца на яе форме і змесце. Па форме адлюстраванні – гэта штось кавалкавае, фрагментарнае, таму й рэфлексіі крытыка ўкладаюцца ў кампактныя “філалагемы”, яшчэ карацейшыя “пятрогліфы” і нават у лаканічны слоўнікавы артыкул⁹. Змест таксама можна назваць фрагментарным – кніга прысвечана не асобнаму творцы і нават не беларускаму літаратурнаму руху, а, хутчэй, усяму, што траплялася ў сферу інтарэсаў аўтара, апантанага любоўю да літаратуры ўвогуле і беларускай літаратуры ў прыватнасці. Аўтар як прызма для разглядання навакольнага свету, як асноўны элемент, вакол якога арганізуецца тэкст, – гэта зазвычай аўтар эсэ, жанру, найбольш прыдатнага для постмодэрнізму. Зацёмкі Васючэнкі эсэістычныя, але кожная думка вылучаецца ў асобны фрагмент – такое драбленне можна патлумачыць да таго ж разлікам на нетрывалую чытацкую аўдыторыю, па меркаваннях крытыкаў, няздатную агораць вялікія кавалкі тэксту.

Крытыкі пішуць, а пісьменнікі крытыкуюць

Натуральна, кожны крытык мае пэўнае светабачанне, сваё ўяўленне пра літаратуру, якое й прапануе чытачу. Наш крытык імкнецца да таго, каб стварыць свой адмысловы міф – Беларусі, літаратуры, свой сусвет, у якім існуе і дзейнічае крытычная думка. Аднак стварэнне ўласных сусветаў – звычайна прэрагатыва пісьменнікаў. Атрымліваецца, што крытыкі не проста слугуюць літаратарам, ствараючы рэзананс вакол пэўных твораў, а саборнічаюць з літаратарамі ў стварэнні адмысловых мысленчых сістэмаў.

Гэтаму спрыяе і тое, што выступленні крытыкаў падмацоўваюцца выходам кніг *крытыкі*. Так, з двума зборнікамі крытыкі выступіла Ірына Шаўлякова (“Сентыментальнае паляванне”, “Рэстаўрацыя шчырасці”), Ганна Кісліцына (“Blond Attack”, “Новая літаратурная сітуацыя: змена культурнай парадыгмы”, хаця апошняя больш выдае на літаратуразнаўчае даследаванне, чым на бягучую крытыку “часопіснага” характару).

Многія ўдзельнічаюць у літаратурным руху адначасова як складальнікі мастацкіх тэкстаў і як крытыкі.

П. Васючэнка вядомы як лаўрэат літаратурнай прэміі ТВЛ “Гліняны Вялес” за кнігу “Жылі-былі паны Кубліцкі і Заблоцкі” (2003), як аўтар “Крыўскага кішэннага слоўніка Пятра Васючэнкі” (“ARCHE” №3 (32), 2004), шматлікіх апавяданняў, п’ес – і як сааўтар папулярных нарысаў па беларускай літаратуры “Беларуская літаратура і свет” (2006), складальнік прадмоваў, крытык літаратуры ў “Філалагемах і пятрогліфах” (“Адлюстраванне першатвора”, 2004).

Людка Сільнова – аўтарка кніг паэзіі “Ластаўка ляціць” (1992), “Зеленавокія воі і іх прыгажуні” (2001), эксперыментальных кніг “Рысасловы” (1994), “Агністыя дзьмухаўцы” (1997), кнігі крытыкі “Крышталёвы сад” (2007).

З крытыкай выступае ў друку Зміцер Вішнёў – кнігі паэзіі “Штабкавы тамтам” (1998), “Тамбурны маскіт” (2001), “Фараон у запарку” (2007), прозы “Трап для сусьліка” (2002), крытыкі “Верыфікацыя нараджэння” (2005). Леанід Галубовіч у мінулым праявіў сябе як таленавіты пісьменнік (“Зацёмкі з левай кішэні”, Мн.: БГАЦК, 1998; “Апошнія вершы Леаніда Галубовіча”, Полацк: Полацкае ляда, 2000). Анатоль Івашчанка, які запачаткаваў і вядзе ў “Дзеяслове” рубрыку “Бліцкрыт”, мае за плячыма ўласны паэтычны вопыт (зборнік паэзіі “Вершнік”, 2006, лаўрэат “Залатой літары”, 2005). В. Акудовіч – аўтар кніг эсэ “Мяне няма” (1998), “Разбурьць Парыж” (2004), “Код адсутнасці” (2007) – выступае як складальнік прадмоваў і пасляслоўяў.

Крытыка пісьменнікаў заўсёды цікавая: па-першае, гэта своеасаблівая сама-рэфлексія літаратуры, па-другое, аўтары валодаюць прыёмам і падтрымання чытацкай увагі, таму пісьменніцкая крытыка часцяком цікавейшая за чыста літаратуразнаўчую (апошняя на старонках СМІ амаль не з'яўляецца, а становіцца здабыткам падручнікаў па беларускай літаратуры, энцыклапедыі і дысертацый). Па-трэцяе, такія крытыкі добра знаёмыя з самім творчым працэсам, яны ведаюць, як дорага каштуе аўтару кожны радок, і таму, па ідэі, ставяцца да чужой творчасці ашчадна.

Крытыка, створаная пісьменнікам, зазвычай знаходзіцца ў тым самым сусвеце, дзе і ягоныя творы. Так, Людміла Рублеўская працягвае традыцыі Караткевіча, выбудоўвае Беларусь “высокага міфа”. У яе творах адбываецца папулярная беларускай літаратуры праз захапляльныя элементы (дэтэктыўныя сюжэты раманаў – інтрыгуючыя назвы крытычных артыкулаў), вяртанне чытачам нацыянальнай спадчыны, памяці (сюжэты раманаў звязаныя са знакамітай асобай/падзеяй мінуўшчыны – крытычныя артыкулы заўжды прыводзяць паралелі з малавядомай шырокай публіцы беларускай літаратуры), упісанне беларускай літаратуры ў сусветны кантэкст (праз перайманне пэўных сюжэтаў, апеляцыю да вядомых твораў сусветнай літаратуры ў раманах – і вышукванне сувязяў нашых аўтараў з еўрапейскай літаратурай у крытыцы).

Сітуацыю з крытыкамі-пісьменнікамі добра ахарактарызаваў П. Васючэнка, акрэсліваючы тыпажы крытыкаў: “Тып крытыка, які радуецца з’яўленню ў літаратуры таго, пра што ён марыў. Такіх крытыкаў любяць. Другі тып – крытык, які ніколі не знойдзе ў літаратуры таго, пра што ён марыў. Такіх крытыкаў не любяць, яны не лагодныя, але – сапраўдныя крытыкі. Адно бядо, што часцяком уцякаюць у прозу, паэзію або драматургію, каб дарабіць тое, чаго ў літаратуры не стае”¹⁰. Сваю пазіцыю да “пісьменніцкай крытыкі” акрэслівае і Г. Кісліцына: “...крытыку сталі пісаць паэты. Пад дэвізам – забі канкурэнта. Вішнёў супраць Балахонава ў «Дзеяслове», Сапажкоў супраць Хадановіча ў «ЛіМе»... Усур’ез гэта ўспрымаць немагчыма”¹¹.

Ствараецца ўражанне, што наяўнасць багажу ў выглядзе ўласных мастацкіх тэкстаў проста абавязковая для крытыка, калі ён не хоча быць упікнуты ў некампетэнтнасці: “Асабліва ўзлаваў артыкул *невядомага тады* Арцёма Арашонка, дзе ён намагаўся “грунтоўна”, з юначым імпэтам аналізаваць наш складана-пакутны літаратурны працэс. Малады чалавек, які пакуль што ведаў жыццё пераважна па кніжках (то бок па чужым вопыце), палез у высокія матэрыі і стаў выстаўляць ацэнкі нават любімаму майму беларускаму паэту Алесю Разанаву. Такой дзёрзкасці я маладзёну не дараваў і чакаў адно нагоды з ім расквітацца” (М. Южык пра “Сны дзяцей” А. Арашонка¹²). Прыгадваецца цвятаеўскі “сабрат па выпрабаванні”, якому адзінаму было дазволена ствараць крытыку.

У той жа момант, кола крытыкаў пашыраецца за кошт карыстальнікаў інтэрнэту, якія маюць магчымасць выказацца ананімна, а таму найбольш непасрэдна. Дазваляе выказацца ўсім жадаючым і рубрыка часопіса “Дзеяслоў” “Бліцкрыт” – у аўтары крытычных тэкстаў тут трапляюць і прафесійныя літаратары, і вярстальнікі, і студэнты гуманітарных факультэтаў.

Карнавал у байнэце

Калі з прафесійнымі крытыкамі звязана “міфалагізацыя” беларускай літаратуры, разгляданне твораў праз прызму абранага крытыкам міфа, дык у выпадку з інтэрнэт-крытыкай больш правільным падаецца казаць аб усемагчымых містыфікацыях. Прыкладам, для раскруткі сайту Litara.net адзін з яго стваральнікаў Адам Глобус выступаў на форуме пад рознымі нікамі, усчыняючы разборкі ад імя

розных няісных асобаў. У выпадку з рэагаваннем на пэўны мастацкі тэкст чытач (у дадзеным выпадку карыстальнік) дакладна не ведае, якія з пастоў пакінуў сам аўтар тэксту, а аўтар часта не ведае сваіх крытыкаў і можа зазірнуць у твар “абагуленага” чытача. У той жа момант такое хаванне пад маскамі, памылковае пазнаванне спрыяе карнавалізацыі літаратурнага працэсу. Карнавал жа прадугледжвае масавасць, лёгкасць зносін і неабавязковасць іх вынікаў. Так у сеціве ствараецца свая літаратурная Беларусь, вобраз літаратурнай эліты краіны складаецца з рознагалосіцы яе найболей агрэсіўных прадстаўнікоў, якія не пакінуць без увагі ніводны крытычны водгук у свой адрас.

Чытач, дзякуючы, інтэрнэту атрымлівае магчымасць непасрэдна выказаць свае ўражанні ад прачытанага, спрачацца з аўтарам.

Вось як увасабляецца Гульня на форуме, дзе пісьменнік *Сяргей Балахонаў* піша да ніка *Канай*:

Балахонаў: Мой блог дапамагае Вам інтэрпрэтаваць маю кнігу? Ве-е-ельмі цікава...

Канай: Так, дапамагае. Мастацтва тым і цікавае, што дазваляе бясконца інтэрпрэтаваць адны й тыя ж творы па меры знаёмства з асобай творцы. Вось я чытаю твор Балахонава і пнуса паставіцца да яго сур’ёзна. Вось я чытаю, як Балахонаў «страляецца» з Жукоўскім, перачытваю мастацкія тэксты, «інтэрпрэтую»... Вось я даведваюся пра тое, што ў Балахонава ёсць і сайт, і блог, і Нітка Арыядны – новыя карэктывы ў інтэрпрэтацыі, разумею, што ўсё нішчак.

Балахонаў: З Жукоўскім мы страляліся з іншых нагодаў...

Канай: Няважна з якой нагоды страляцца. Пушкін з Дантэсам, напрыклад, не з-за спрэчкі пра творчасць Байрана страляліся...

Нішчак: Найлепшая дуэль у беларускіх варунках: скочыць разам у лесвічны пралёт гатэля «Масква». Хто выжыве, той і перамог.

Партрэт Купалы: Але калі Балахонаў з Жукоўскім скачаць і скончаць, застанецца Кісліцына.

Нішчак: Кісліцына перавязе кавалак лесвічнага пралёту ў Менск у Музей беларускага постмадэрнізму.

Прэс-пан’е Коласа: з-пацтала, німагу болей так рагатаць!

Балахон: Гульні ў шклянныя танчкі.

francisak-n: А можа Балахонаў не пост а панкмадэрніст?! Ці экстремадэрніст :) Улічваючы акалічнасць існавання ў віртуальнай прасторы, ёсць яшчэ варыянт – кіберпанкмадэрніст)) галоўнае – каб не падраст...

Барысевіч: У кнізе тры фінгалы – на кожнае вока?

Балахон: Спадарыня Ганна сказала, што «там прысутнічае нетыповая для беларускай літаратуры з’ява, як нон-фінал». То бок можаце паверыць ёй, а можаце шукаць там свае фінгалы. А я пакуль шчэ не саспеў пісаць «Нататкі на палёх «Імя грушы»»¹³.

Невіртуальныя містыфікаты

Містыфікацыі хапае і ў невіртуальным жыцці. Вось як пра гэта гаворыць П. Васючэнка: “Акудовіч ёсць, але яго няма. Арлоў перакідваецца Валерам на паўдарозе ў рэдакцыю. Вы пішаце ў сааўтарстве з легендарным Антоні Вярвічам, якога бачыў адно Навум Гальпяровіч, вядомы містыфікатар...” – “Ён ёсць! Аднаго разу я хацеў яго паказаць, але ён пасаромеўся прыйсці на вечарыну ў ДOME літаратара, калі была прэзентацыя кнігі “Прыгоды аднаго губашлёпа”. Ён быў у форме, з гурком ці з табельнай зброяй, невядома, што ў яго ў кабуры было... Проста пасаромеўся прама са службы ў пагонах ісці. Ён і зараз працуе ахоўнікам, а тады быў рэдактарам аднаго юрыдычнага часопіса”. – “Нашто нам столькі

містыфікацый у літаратуры?” – “А яны ёсць у кожнай літаратуры. Літаратура стварае альтэрнатыўную рэчаіснасць. Яна сама па сабе ёсць містыфікацыя. Таму не верце пісьменнікам! І дзённікам іх не верце. І Льву Талстому не верце... А потым аказваецца, што гэтая змістыфікаваная рэальнасць больш рэальная, чым наша будзёншчына”¹⁴.

Суполка маладых літаратараў “Літаратурнае прадмесце” на чале з Л. Рублеўскай можа праславіцца адно гісторыямі сваіх сімулякраў. Сімулякр Рагнеда Крышталюк заўжды суправаджае суполку ў выглядзе ружовага парасона – яна мусіць быць копіяй неіснуючай асобы, якая вучыцца трэці раз на трэцім курсе філфаку. Але з цягам часу парасончык ператварыўся ў талісман, які быццам бы ўвасобіў у сябе дух суполкі: калі тканіна адарвалася ад металічных рожак, яе паспрабавалі падшыць, што не атрымалася – і было вырашана, што дух Рагнеды занадта свавольны і не хоча быць загнаны ў пэўныя рамкі (што дапасуецца да азначэнняў, якімі надзяляюць маладых творцаў крытыкі – гл. абмеркаванне твораў фіналістаў конкурсаў Караткевіча і “Нашай нівы” ў “Дзеяслове” №32, 2008). У такіх “наводзінах” “сімулякра” пабачылі нават працяг літаратурнай традыцыі “ў рожкі са старымі” – маладнякоўцы супраць старэйшых пісьменнікаў, футурысты супраць папярэдняй літаратуры, постмадэрністы супраць аўтарытэтаў/логацэнтрызму. Затым у суполкі паявіўся сімулякр сімулякра: кітайскі парасончык Інька ці Янька (імя нібыта залежыць ад таго, мужчынская ці жаночая частка возьме верх, а насамрэч – ад прыхамаці чальцоў суполкі) мусіць увасабляць кітайскага студэнта, які прыехаў па абмене і вучыцца разам з Рагнедай, ужываецца ў беларускую літаратуру і падпітвае яе багатымі традыцыямі сваёй вялікай і старажытнай краіны. Адносіны Інькі/Янькі з Рагнедай служаць крыніцай жартаў і гісторый у суполцы. Далей, прадмесцеўцы спарадзілі Блакітнага Свіна, сімулякр ці сімвал Першай антыгламурнай літаратурнай прэміі, які рэпрэзентаваны блакітным папяровым лычкам. Тое, што ў суполцы не розняць сімулякр, сімвал, талісман і проста цацку, можа быць спісана на цьмянасць і нявызначанасць, уласціваю постмадэрнізму, а множнасць гэтых сімвалаў-сімулякраў і іхняя цяга да мультыплікацыі – постмадэрнісцкай схільнасцю да памнажэння мастацкай масы за кошт паўтораў і самапаўтораў. Між іншым, суполка праводзіла “кірмаш сімулякраў” – акцыю, падчас якой кожны з сяброў суполкі мусіў прапанаваць на ўвагу публікі сімулякр і гісторыю, якая б “прадала” яго. Вось так, нападўжартам, нападўсур’ёзна маладыя літаратары прывучаюцца да постмадэрнізму.

Алюмініевае сонца беларускага пост

Літаратура як гульня цікавая крытыку ў працэсе, а не выніках. Таму ягоную ўвагу прыцягваюць найперш пэўныя рухі ў літаратуры. Так, у сярэдзіне 90-х Валянцін Акудовіч стаў “хросным бацькам” Бум-бам-літу – ён крытык, культуролог, лоцман і капітан літаратурна-філасофскага шпытка “ЗНО”¹⁵. Акцэнт у шпытку – дадатку да газеты “Культура” – звычайна рабіўся на культуралогіі, філасофіі і літаратуразнаўстве, часам друкаваную прастору запаўняла і ўласна літаратура. Патроху сюды пацягнуліся тыя, хто “шукаюць сябе ў нетрадыцыйным, так скажам, пісьме ... хаця сутнасць феномена традыцыі ўжо даўно дыскрэдытаваная яе артадаксальнымі адэптамі”¹⁶, прытым друкаваліся як прафесійныя пісьменнікі (якія павінны рабіць тое, што чакаюць рэдактар, чытач, ідэалагічны заказчык), так і “дылетанты” (хто піша “таму, што ёсць жаданне крэмзаць паперу”, тамсама). З гэтай “тусоўкі дылетантаў ля ганку постмадэрновага дыскурсу” (тамсама) вылучыўся цэлы пласт творцаў, па-дылетанцку незалежных ад хоць якіх эстэтычных ці этычных канонаў – постмадэрнізм для іх стаў самай натуральнай сітуацыяй, якая таксама паўстала на незалежнасці ўсяго ад усяго.

Бумбамлітаўцы для Акудовіча – натуральныя, “адпрыродныя” постмадэрністы, для іх сацрэалізм толькі адзін з эстэтычных дыскурсаў адкрытай ва ўсе бакі постмадэрнісцкай прасторы: “...хаця іншы бумбамлітавец жагнаецца пры слове “постмадэрніст” ...і на прамілы Бог даводзіць, што ані сном, ані духам, але гэта... ад непамыснага ўяўлення пра постмадэрнізм як пра выключна эстэтычную падзею”¹⁷. Постмадэрнізм, даводзіць далей аўтар, гэта не столькі эстэтычныя прыкметы і прыёмы, колькі інтэлігібельнае (звышпачуццёвае, выдуманнае) быццё ў адсутнасці трывалых ды пераканаўчых логацэнтрычных ідэй, прытым “у бліжэйшае стагоддзе з крыгі постмадэрнізму ніхто не выскачыць на трывалы бераг”. Бумбамлітаўцы акурат тыя, хто гуляецца ў сур’ёз: ладзяць перфомансы з сакральным паяданнем кракадзіла і сырых яек, паміраннем і вынасам цела са сцэны, збіраюцца ў Афрыку. Акудовіч з захапленнем сочыць за гульнёй у “новую беларускую літаратуру”, адсочвае яе правілы: “Бум – гук, Бам – рэха, разам – Літ(аратура). Гук, аформлены ў слове ды нагужаны сэнсам і значэннем рэха – гэта і ёсць тое, што раней называлася літаратурай... Але каб прабіцца арганізаванаму гуку скрозь усё нарастаючыя шумы... аднаго чалавечага голасу ўжо мала. І тут з’яўляецца Тазік...” І ўступае ў яе з дасціпнасцю і гумарам: “...на заканчэнне сваіх разваг хачу звярнуцца да беларускіх спонсараў. Дапамажыце, чым можаце, каб бумбамлітаўцы змаглі наведць сваю (і Тазіка) гістарычную прарадзіму. Самі разумеете, як сэрца па радзімай старонцы баліць. Разам з тым звяртаюся і да афрыканскіх спонсараў. Таксама дапамажыце. Вам жа карысць будзе – гэта я не так сабе кажу. Рэч у тым, што Тазік складваецца... калі вы на свае вочы пабачыце... то зможаце вырабляць складныя тамтамы... зручна пераносіць хоць куды: нават на гару Кіліманджара... І калі там грымнуць, дык і на зорах будзе добра чуваць”.

Гульня – у тым, што кволы парастак ББЛ Акудовіч разглядае як цалкам сфармаваную падзею. Адбываецца гэткае рытуальна-магічнае дзеянне, калі імітацыя жаданага мусіць яго наблізіць. Прыкладам, каб пайшоў дождж, беларускія жанчыны трэслі на двары сіта, поўнае сухога гароху, што ўтварала гук, падобны да грукання кропель. Вось і жаданне крытыка, каб ББЛ “адбыўся ва ўсёй сваёй патэнцыяльнай значнасці”, было рэалізаванае праз гульнявыя развагі аб “нейкім умоўным бумбамлітаўцы” на старонках “Культуры” і іншых СМІ – дождж пайшоў, ББЛ як літаратурны рух, чые літаратурна-мастацкія прынцыпы сфармуляваў Акудовіч, адбыўся. І нават святкаваў дзесятыя ўгодкі, і, гавораць, існуе дасюль.

У гісторыка-тэарэтычных працах “слупоў” ББЛ Ю. Барысевіча і З. Вішнёва адбываецца міфалагізаванне гісторыі суполкі. З’явіўшыся ўпершыню ў часопісе “Крыніца” (№10, 2001), “Кароткая гісторыя “Бум-Бам-Літа” на сёння мае ўжо некалькі рэдакцый.

Фокуснікі

Міф паводле вызначэння Р. Барта – умелы ідэалагічны падман, лоўка пракручаны рэкламны фокус, майстэрская інфармацыйная “качка”.

Г. Кісліцына адзначае, што В. Акудовіч спрабаваў стварыць бумбамлітаўцам імідж постмадэрністаў і інтэлектуалаў, падвёўшы пад іх “вопыты” тэарэтычную базу: “Адзін з падзагалоўкаў яго артыкула, надрукаванага ў газеце “Літаратура і мастацтва” (16 студзеня 1998 г.) меў назву “Развітанне з Хайдэгерам, Дэрыда, Бум-Бам-Літам, постмадэрнам ды іншымі...”, хоць у раздзеле з гэтай назвай ні пра аднаго з пералічаных гаворка не вялася, а была прысвечана дыскусіі паміж С. Дубаўцом і А. Федарэнкам. У дадзеным выпадку Акудовіч выступіў у ролі іміджмейкера... Прыкладна тую ж ацэнку ў дачыненні да бумбамлітаўцаў правёў ён і ў тэксце “Ўводзіны ў Новую літаратурную сітуацыю”, калі сказаў, што ў іх творчасці мастацтва ўпершыню ў беларускай літаратуры зніталася з навукай”.

Думаецца, што ў гэтых выпадках культуролаг таксама спрабаваў “нашаманіць” тое, чаго яшчэ не было ў літаратуры, а мусіла б быць, стварыў міф як “лоўка пракручаны рэкламны фокус”, у які паверылі не толькі чытачы, але і самі тыя, пра каго гэты міф быў створаны.

Містыфікатар у балахоне

Дасюль мы вялі гаворку пра рысы, уласцівыя крытычным тэкстам незалежна ад аб’екту, падлеглага крытыцы твора. А зараз прасочым, як паводзяцца крытыкі, аналізуючы тэксты, адмыслова пазіцыянаваныя ў якасці постмадэрнісцкіх.

Раман Балахонава “Імя грушы” спарадзіў хвалю водгукаў. Правакацыйная назва, стаўка на супастаўленне з У. Эка, гульня з мовай і сюжэтнымі лініямі выклікалі розныя рэакцыі ў крытыкаў.

На думку *Людмілы Рублеўскай*, для падрыхтаванага чытача інтрыга пачынаецца ўжо з назвы, якая “адсылае да кульгавага твора Умбэрта Эка “Імя ружы” ва ўсёй яго постмадэрнісцкай красе”. Тэкст Балахонава, кажа крытык, патрабуе ад чытача ведання і тонкасцяў беларускай мовы, і гісторыі, і сучаснага літаратурнага працэсу: “Наймалейшы аўтарскі збой у слоўна-сэнсавых канструкцыях – і, як у гесэўскай гульні ў перліны, перліна падае... Я пакрывіла б душою, сказаўшы, што аўтар зусім гэтага пазбег. Але той, хто ўмее атрымліваць асалоду ад літаратурных лабірынтаў, можа паспрабаваць уключыцца ў гульні”.

У якасці ніткі для нанізання сэнсавых перлінаў вылучаецца дэтэктыўны сюжэт: “Мінск першай паловы XIX ст., гурток аматараў белкультуры. Адзін з кампаніі, малады прыгажун, таемным чынам знікае. Што здарылася? Прапануецца прынамсі 3 варыянты рашэння. «Ты неаднойчы здзівішся, паўтары разы заплачаш, будзеш бясконца ўсміхацца, а дзе-нідзе сарвешся на смех, а то і ляянку. Ты адчуеш водар і смурод беларускага постмадэрнізму», – звяртаецца аўтар да чытача. Што ж, пачуццё гумару – яшчэ адзін абавязковы атрыбут для таго, хто рызыкуе наведаць літаратурны лабірынт. І калі па праходжанні яго хтосьці вам скажа, што беларуская мова недастаткова гнуткая, што наша літаратура не ведае цікавых эксперыментаў, вы можаце кампетэнтна паслаць таго, хто сумняваецца... ад імя грушы”¹⁸.

Крытык паўстае, па-першае, як папулярызатар новага твора, па-другое, як выхавацель свайго чытача, якому раіць пачытаць Эка і Гесэ, пацікавіцца гісторыяй і сучасным літаратурным працэсам. Ёсць і трэцяя іпастась, якая абумоўлівае першыя дзве. Людміла Рублеўская выступае ў «СБ» як апантаны прыхільнік беларускай літаратуры, яна намагаецца давесці масаваму чытачу, што гэтая літаратура – годная і вартая прачытання. Найлепшы сродак зацікавіць нашага чытача – гэта паманіць яго заморскім пернікам, у якасці якога і выступае тут постмадэрнізм.

Ганна Кісліцына таксама прыладжвае шылдачку постмадэрнісцкасці: “Дастаткова звярнуць увагу на эпіграфы, якімі суправаджае С. Балахонаў свой тэкст, каб зразумець, што назва твора – не больш чым запрашэнне да гульні, якая з першай да апошняй старонкі будзе весціся аўтарам з даверлівым чытачом. Сам празаік вызначае твор як «постдэтэктыў», аднак такое аўтарскае вызначэнне мала што патлумачыць чытачу. У прадмове да кнігі літаратуразнаўца Юлія Крупенька... акрэслівае твор як 3-хмемуаравую містыфікацыю з інтрыгуючым сюжэтам”.

У рамане сустракаем іранічную апеляцыю да сённяшніх рэалій: распавядаючы пра загадкавы падзеі, якія быццам мелі месца ў Мінску 1858 г., аўтар згадвае трагедыі Нямігі, Чарнобыля і падлодкі “Курск”. Часовае бязладдзе тут, на думку Г. Кісліцынай, стылеўтваральны прыём, а варыянтнасць фіналаў – праява постмадэрнісцкай дэцэнтралізацыі: “Гісторыя-шарада... аўтар не дае ніякага знаку на карысць хоць бы адной з іх (версіяў знікнення), па-постмадэрнісцку адстой-

ваючы варыяцыйнасць ісціны ў сваёй “кнізе тысячы настрояў і аднаго адзінага пераканання” – праўда не адна”¹⁹.

Зміцер Вішнёў адзначае, што “прыналежнасць да постмадэрнізму не ёсць знакам якасці. А таму дзівіць, з якой упартасцю творы Сяргея Балахонава залічаюць да лепшых узораў дадзенага кірунку”. Своеасаблівае рушанне сюжэту можа быць трактавана як постмадэрнісцкая гульня структуры, не вынік кагнітыўнай няздатнасці аўтара, а структурная ўмова аповеду (Р. Барт, [49, с. 295]), але крытык упікае Балахонава менавіта ў няздатнасці – няздольнасці выбудаваць сюжэт: “Пасля прачытання ўсіх трох частак не пакідае ўражанне няскончанасці. Быццам аўтар разганяе паравоз, а той увесь час спыняецца, і чым далей, тым болей прыпынкаў... і, нарэшце, паравоз застывае ў «агоніі»... першая частка – самая вялікая, другая – меншая, а трэцяя падаецца кастрыраванай... Што гэта – жаданне аўтара хутчэй расквітацца з тэкстам ці мастацкая задумка? <...> Магчыма, прасцей за ўсё спаслацца на постмадэрнізм. Маўляў, так і задумвалася аўтарам. Прычым чытаць часткі рамана Балахонава можна ў любой паслядоўнасці – гэта толькі дадасць пэўнага прысмаку да творчай гульні аўтара «Імя грушы». Магчыма. <...> Усё ж хочацца гульні са словам, роздумаў, вобразнасці, а не толькі лозунгаў, няхай пачэсных і разумных”²⁰.

Прыналежнасцю да эстэтыкі коміксу спрабуе патлумачыць папулярнасць у чытачоў твораў Балахонава крытык *Макс Шчур*: “Пасля апрацоўкі майстрам-карыкатурыстам рэчаіснасць апынаецца на тым баку крывого лостэрка, дзе пачынае жыць паводле законаў чорна-белага нямога кіно са здэклівымі каментарамі аўтара. Да гэтых законаў належыць імпульсіўнасць паводзінаў карыкатурных постацяў, абсурдная (ці хутчэй гіпертрафаваная) матывацыя гэтых паводзінаў... Анахранізм ёсць яшчэ адным прыёмам і крыніцай комікі ў С.Б. Цікава, што такая самая крыніца эксплуатавалася ў новабеларускай літаратуры ад самага ейнага пачатку, у “Энеідзе навыварат”, дзе антычныя богі паводзяць сябе як сяляне XIX стагоддзя. Такая праекцыя ёсць *conditio sine qua non* гістарычнага рамана, у тым ліку і парадыйнага”²¹. Комікс абумоўлівае спрошчанае паказу, рэдукаванае жыццё да лубочных яркіх малюнкаў: “...праблем у цяперашнім аўтар бачыць толькі дзве, а менавіта – міжполавая стасункі і нацыянальнае пытанне. Што ж, гэта няблага абмалёўвае кола чытачоў, мэтавую групу, на якую арыентаецца аўтар: нацыянальна-святдомая моладзь”. Крытык даводзіць, што гэтай рэдукцыі не можа не адбыцца, бо “тут і крыецца зерне постмадэрнізму: у ягонаў кантамінаванасці поп-культурай”. Шчур нагадвае, што апроч сэксу і гвалту ў вострасюжэтным творы з прэтэнзіяй на папулярнасць не можа быць іншых рухавікоў, і падсумоўвае: “Аўтар на пяць балаў здае іспыт з асноваў постмадэрнісцкай літаратуры ў прысутнасці чытача, але замест таго, каб паступіць у нейкую ВНУ, праз пэўны прамежак часу здае той самы іспыт зноўку... І зноўку атрымлівае прыз чытацкіх сімпатый”.

Цікавае даследаванне творы Балахонава з пункту гледжання дэканструкцыі семантычнай улады дыскурсаў здзейснена *Наталляй Харытанюк*. Менавіта зняцце семантычнай улады з дыскурсу, лічыць даследчыца, ёсць дамінуючым матывам у рамана Умбэрта Эка “Імя ружы”, да якога ад самага пачатку адсылае назва рамана “Імя грушы”. Ужо ў выбары назвы, піша Умбэрта Эка ў “Нататках да “Імя ружы”, ён кіраваўся жаданнем пазбавіцца ад аднаго навязанага і абмежаванага аўтарам значэння: слова “ружа” было найбольш прыдатным для гэтага, бо яно несла ў сабе самыя разнастайныя канатацыі, сімвальныя значэнні, было семантычна перапоўненым, а таму і не дазваляла вылучаць адзінае значэнне. У гэтым святле назва рамана “Імя грушы” паказвае не толькі на пераемнасць дамінуючага матыву ад “Імя ружы”, на дыялог з рамана У. Эка, але і на іранічнае пераасэнсаванне яго ідэі постмадэрнісцкага рэлятывізму. У рамана С. Балахонава дэканструкцыя чужой семантычнай улады адлюстроўвае не постмадэрнісцкую парадыгму мыс-

лення, барацьба з чужой семантычнай уладай звязаная са знікненнем аб'екта (у Эка – рукапіс, у Балахонава – герой), але на гэтым яна не заканчваецца: аб'ект мусіць яшчэ сам стаць суб'ектам, набыўшы сваю форму. Ні адна з трох формаў уладных дыскурсаў (расійскі, польскі, беларускі, адлюстраваныя ў пазіцыях трох наратарак) не можа канчаткова завалодаць адсутным героем. Ён не руйнуецца, не знікае – што здараецца з аб'ектам пошуку ў рамане У. Эка, – а нібыта выпякае штораду з насаджанай на яго абалонкі, трансфармуецца, мяняе форму і змест, залежна ад таго, у чый дыскурс ён трапляе, і гэтак ён застаецца свабодным ад семантычнай улады аднаго пэўнага чужога дыскурса, пакідаючы сабе надзею і магчымасць спраўдзіцца²². АТРЫБУЦЫЯ!

Сяргей Балахонаў вядомы ў літаратурным “байнэце” як Тэзей беларускага постмадэрнізму. Найменне было падхопленае ім, верагодна, падчас дыскусіі пра постмадэрнізм ў “ARCHE” (2001), калі так С. Балахонава назваў, іранізуючы, Д. Жукоўскі, і скарыстана для называння сайту, які пісьменнік прысвяціў уласнай творчасці. Нас будзе асабліва цікавіць закладка, названая “містыфікаты”, дзе сабраныя наступныя творы: “Наша Амерыка”, “Зямля пад крыламі Фенікса”, “Аднарогі Беларусі”, “Усё цвіце і цвіце тая кветка”, “Праз дзядоўнік да зор”, “Язык да ківі дапытае”, “Мой родны кіт”, “Томельскі след Францішка Скарыны”. Аўтар не хавае сваё жаданне разыграць чытача, хаця ў той час, як гэтыя творы ўпершыню з'явіліся ў друку, многія з радасцю далі сябе падмануць: “...прачытаў “Зямлю пад крыламі Фенікса”... Адразу і не зразумеў, што гэта містыфікацыя, літаратурная правакацыя... Хоць і ведаў з “Нашае Нівы”, што аўтар гэтым любіць займацца. Захапіўся і ўсур'ез зачытаўся... Хай даруюць суседзі з поўначы, але тэкст гэты падаўся мне яшчэ і пародыяй на іхнія падручнікі па гісторыі. Дзіўна, але на падобных “мітах” пабудаваная і трымаецца цэлая дзяржава... А ўвогуле – гэта класны тэкст, якіх у нашай літаратуры няшмат” (пісьменнік, рэдактар часопіса «Дзеяслоў» Барыс Пятровіч у перадачы з серыі «Прыватны дзённік», 21 студзеня 2005 г., Радыё Свабода).

Прыгаданыя творы выглядаюць правакацыйна, гэта мастацкі здек з гістарычнае навукі, магчымы таму, што тая навука мала што можа супрацьпаставіць літаратурнай містыфікацыі і стэрэатыпам грамадскае думкі: “Пакуль не знойдзены крыж святое Еўфрасінні, хто можа з упэўненасцю сказаць, што ў Беларусі не было феніксаў?”²³.

Балахонаў таксама стварае свой міф Беларусі – краіны, дзе фенікс-бацяцн крычыць “Алах акбар/а лоха в дар?”, дзе апошні аднарог спрычыняецца да “нашаніўскага” адраджэння...

Чараўніцтва ў таямнічым лесе

Альгерд Бахарэвіч сам сябе постмадэрністам не абвяшчаў – гэта часам робяць за яго прыхільнікі ягонай творчасці. Аўтар шматлікіх праявічых кніг (“Практычны дапаможнік па руйнаванні гарадоў”, СПб, 2002; “Натуральная афарбоўка”, Мн., 2003; “Ніякай літасці Валянціне Г.”, Мн, 2006, “Праклятыя госці сталіцы”, Мн., 2008; “Сарока на шыбеніцы” і “Халоднае сэрца”, Мн., 2009;) кажа, што для яго мастацкая кніга – гэта чараўніцтва, падчас якога чытачу завязваюць вочы, бяруць за ганарлівую руку, заводзяць у таямнічы лес і пакідаюць там: “Кожнае чараўніцтва, па сутнасці, ёсць вялікім падманам... сапраўдны чытач падсвядома чакае, каб яго падманулі, ды так, каб ён не мог уцяміць, як жа здзейсніўся той падман”²⁴.

Даследаванне творчасці А. Бахарэвіча з гледзішча постмадэрнізму ажыццяўлена ў часопісе “Тэксты”²⁵. Прыкмецім: сам часопіс містыфікуе чытача, выходзячы не рэгулярна (што ўжо адмятае азначэнне “часопіс”) і нумаруючыся не па парадку (другі нумар названы трэцім, трэці – шостым, чацвёрты – дванаццатым, на-

ступны, паводле слоў рэдактара Зм. Вішнёва, можа з’явіцца пад нумарам 96), затым даводзіць чытачу, што артыкул быў дасланы невядомым аўтарам у газету “Літаратура і мастацтва” і на электронную пошту А. Бахарэвіча.

Гэтае даследаванне можа выступаць прыкладам да тэзы, што постмадэрнісцкая крытыка імкнецца не патлумачыць сэнсы, закладзеныя ў твор аўтарам, а надаць яму новыя сэнсы ці адшукаць мета-сэнс, пусты сэнс, тое самае, што абмінаюць усе вылучаныя інтэрпрэтатарамі сэнсы. *Ананімны крытык* хоча падаць “творчасць Альгерда Бахарэвіча ў сучасным прачытанні” і сцвярджае, што тэкстам уласцівыя як вонкавыя прыкметы постмадэрнізму, так і яго філасофія: “Абапіраючыся на адзін з асноўных эстэтычных прынцыпаў постмадэрнізму – гульні з чытачом, аўтар праз мастацкае спалучэнне іроніі і гратэску ў межах праявітых твораў імкнецца да разбурэння стэрэатыпаў масавай, а ў больш вузкім кантэксце – нацыянальнай свядомасці... Адна з першых спроб рэалізацыі ў тэксце новага постмадэрнага светапогляду здзяйсняецца ў аповесці “Падмані гаспадара сусвету” – гульня з тэкстам тут ператвараецца ў мантаж фрагментаў розных твораў, што звязваюцца ў адзіную канструкцыю аўтарскай канцэпцыяй супраціву сучаснасці”.

Падрабязна даследаваўшы моўную гульню як адзін са сродкаў арганізацыі тэксту, аўтар пераходзіць да аналізу выяўлення ў творах Бахарэвіча “касмапалітычнай арыентацыі эстэтыкі постмадэрнізму” праз размыканне кодаў беларускага білінгвізму пры дапамозе старонняга кампаненту – чужой мовы. Цікаўнасць крытыка (і мэта, для якой, пэўна, ствараўся тэкст) аформлена ў пытанні “ці будзе апошні твор Бахарэвіча самым буйным постмадэрновым праектам, які чакае чытач?” – і найперш паказвае, што сам крытык зачакаўся буйных постмадэрновых праектаў. Увесь тэкст – гэта своеасаблівая прымерка ідэй постмадэрнізму на творы Бахарэвіча і падгонка твораў пад постмадэрністычныя лякалы. Прыналежнасцю да постмадэрнізму крытык імкнецца павысіць значэнне творчасці аналізаванага аўтара: “...у асобе Альгерда Бахарэвіча сучасная беларуская літаратура набывае новае светабачанне, якое адпавядае ўсім правілам і канонам эстэтыкі постмадэрнізму, і працягвае лепшыя традыцыі нацыянальнай прозы”.

Крытык *Віка Трэнас* зазвычай не схільная да гульні ў і ставіцца да стварэння крытычнага тэксту надзвычай адказна – намагаецца дакладна вызначыць, у якім творчым метадазе працуе аўтар (падчас абмеркавання кнігі “Ніякай літасці Валянціне Г.”, ініцыяванага “Дзеясловам”, яна адстойвае прыналежнасць тэксту Бахарэвіча да “мастацкай сістэмы рэалізму ў класічным яго разуменні”), падкрэсліць, што новага ён прыўнёс у гэты метады і ў літаратуру ўвогуле (“прынамсі, у крытыкаў з’явілася нагода гаварыць пра ўзнікненне ў нас сучаснай інтэлектуальнай прозы, якая, нягледзячы на эстэтычную выкшталцонасць, чытаецца лёгка і займальна...”, тамсама), таму выкарыстанне ёю метаду ад праціўнага (ад постмадэрнізму) сведчыць пра (мажліва, неўсвядомленую) гульню ў “прымяралкі”, якую міжволі здзяйсняе філалагічна адукаваны чытач: “Свет, абмаляваны аўтарам, больш нагадвае тэрыторыю хаосу: калі гаварыць тэрмінамі постмадэрнізму, то варта было б згадаць такое пытанне, як рызома, але яно ўжываецца для абазначэння шматслойнасці свету, што існуе ў шматлікіх адрозных вымярэннях. У далёным жа выпадку можна вылучыць мадэрнісцкую манеру дуалістычнага свету – рэчаіснага і метафізічнага...”.

За тлумачэннем прыведзенага п/м-панятку бачная ўпэўненасць, што чытач яшчэ не асвоіўся ў такой “прасунутай” тэрміналогіі, а тое, што ад постмадэрнізму ўсё ж такі адштурхоўваюцца (можна, здавалася б, адразу апісаць свет твора з дапамогаю “мадэрнісцкай дуалістычнай мадэлі”, дзе свет падзяляецца на рэчаісны і метафізічны) выклікае цікаўнасць: крытык лічыць патрэбным “гаварыць тэрмінамі постмадэрнізму”?

Падчас напісання крытычных тэкстаў пазбегнуць “раўнення на постмадэрнізм” досыць цяжка – не толькі таму, што гэта апошні вядомы ў нас творчы метады, пра

які яшчэ не нагаварыліся, але і таму, што сам час абумоўлівае постмадэрнічнае светаадчуванне. Вядучы ток-шоў сыпле цытатамі да месца і не, усюдыісная рэклама злоўжывае архетыпамі і міфалагемамі, інфармацыйная забруджанасць наваколля стварае ў галаве гараджан дзіўныя калажы – само гарадскае паветра, здаецца, набрыняла постмадэрнізмам.

Выступаючы як крытык, *Марыйка Мартысевіч* у сваім водгуку “памеру рэкламнага матэрыялу ў масавым часопісе” пераводзіць гаворку пра кнігу Бахарэвіча ў новую плоскасць – гендэрных стасункаў: “Герой Бахарэвіча раскрываецца менавіта ў стасунках з жанчынамі”. Пры агульнай дэцэнтралізацыі, да якой спрычыніўся постмадэрнізм, любы дыкурс, у тым ліку і феміністычны, мае роўныя правы на існаванне – чым, не доўга думаючы, скарысталіся прадстаўнікі раней “прыгнечаных” сацыяльных катэгорый па ўсім свеце. Падкрэсленая паліткарэктнасць, полікультурнасць і сорам мужчын-крытыкаў за прыналежнасць да гетэрасексуальнай белаі мужчынскай цывілізацыі, росквіт фемінізму – адзін з пабочных вынікаў постмадэрнісцкай дэканструкцыі пануючых дыкурсаў.

Жанчын прызнаюць роўнымі ў правах і вартасцях з мужчынамі, гомасексуалаў і лесбіянак – з гетэрасексуаламі. Паглядзець на беларускую літаратуру праз прызму гомаяротыкі ўзяўся *Зміцер Вішнёў*, што адбылося дзякуючы крытыку Алесю Астраўцову, які “нечакана паспрабаваў вынайсці вобраз латэнтнага гомасексуаліста ў маім рамане «Трап для сусліка, альбо Некрафілічнае даследаванне аднаго віду грызуноў»”²⁶. У тэксце “Скрадзеныя клавішы” Зм. Вішнёў не без гумару паказвае, што беларуская літаратура багатая на “відочныя праявы жарсці да асобаў свайго полу” (тамсама). Аднак пры ацэнцы кнігі А. Бахарэвіча крытык гаворыць больш пра суаднесенасць мастацкага свету пісьменніка і “па-свойму ўнікальную беларускую літаратурную сітуацыю”²⁷, што выклікае нават расчараванне ў чытача, які, пабачыўшы над крытычным тэкстам імя вядомага правакатара, ужо падрыхтаваўся да “канцэптуальных выбрыкаў” і залічэння бахарэвічавага галоўнага героя да вычварэнцаў-інвалідафілаў.

Свой варыянт Гульні прапаноўвае ў абмеркаванні “Ніякай літасці...” крытык *Аксана Бязлеткіна*: адштурхоўваючыся ад таго, што Бахарэвіч прыдбаў рэпутацыю песіміста і мізантропа, крытык запрашае да пошукаў “гэткага клінічнага аптыміста... раўназначнага Бахарэвічу па ўзроўні таленту, па еўрапейскасці, па адукацыі і адукаванасці”. Гуляцца прапаноўваюць, на жаль, не для таго, каб сапраўды займець (“нашаманіць”) такога аптымістычнага літаратара, а каб пераканаць у тым, што побач з Бахарэвічам “і блізка няма нікога роўнага”.

Локкі

Постмадэрнізм – трыксцер культуры, вясёлы і небяспечны блізняк бога-стваральніка (мадэрнізму, тэхнакратызму...). Гарэза прымяняе роўныя да братавых сілы не на стварэнне, а на ўласнае забавленне. Герой удзельнічае ў стварэнні свету, перамагае хтанічных пачвар, здабывае для людзей розныя цывілізацыйныя даброты – трыксцер смяецца з пафасу свайго блізняка, супрацьпастаўляе яго ідэалізму рэфлексіўнасць і рэалізм (“некаторых нашых «народных» я б з задавальненнем апусціў з нябёс на зямлю, каб ведалі сваё рэальнае месца” М. Южык²⁸). Локкі глядзіць на свет без ілюзій, крадзе ў Одзіна молат, каб пасля гэтым самым молатам пазбіваць з багоў увесь пафас. Ён, насамрэч, расчышчае шлях для чагосьці новага, і робіць гэта так весела, што назіраць прыемна.

Гермес не толькі скраў кароў Апалона, але яшчэ і без усялякіх згрызотаў насмяяўся са “святлейшага” бога, выставіўшы яго незадагдлівым, непаваротлівым і бездапаможным перад шалапутам-немаўляткам.

Крытыку сеяць разумнае-добрае-вечнае не цікава, бо рабілася ўжо сотнямі

Праметэяў, застаецца ўзяць у жонкі літаратуру-Пандору і адно сачыць, каб не адкрыла злашчасную скрыню.

Сур'ёзнасць

Ёсць розніца паміж постмадэрнісцкай гульні і літаратара – незмушоныя эксперыменты, якія ставяцца аўтарам найперш для асабістага задавальнення, з дзіцячай цікаўнасці (а што будзе, калі...?) ці трыксцераўскага жадання разыграць кагосьці, каб жылося веселей, – і пародыяй, сатырай, карыкатурай.

Апошнія маюць на мэце выпраўленне свайго аб'екту высмейвання – гульні не ставіць асаблівых мэт, апроча забавы і дэміургічнага перастварэння свету.

Жартаўнікі, якія палююць на жарты, дзе б іх ні пачулі, цынікі, якія вымушаны ўвесь час даводзіць свой цынізм і якія гатовыя на любыя высілкі, каб толькі каму не падалося, што яны сталі менш цынічнымі, – панылае відовішча, слухна й дасціпна апісанае О. Генры ў навэле “Сповідзь гумарыста”. Калі гульні становіцца працай, яна памірае як гульні – дзейнасць, пазбаўленая прамой практычнай мэтакіраванасці.

Пастка для крытыка і крыніца вяселля для творцы – гэта гульні ў сур'ёзнасць. Письменнік, прыкладам, заяўляе, што “наогул, здэквацца – лёгка, а вось стварыць нешта вартае ўвагі... Можна бясконца гуляцца ў смерць аўтара – але ў рэшце рэшт аўтар узнімецца, затушыць свечку, прадасць труну й напіша «Alter Nemo»”²⁹, быццам бы заклікаючы нас паверыць, што ўсе цацкі схаваныя ў шафу і зараз ён піша зусім-зусім сур'ёзна. Але гульні працягваецца: у прыведзеным выказванні А.Бахарэвіч згадвае адзін з канцэптэуальных паняткаў постмадэрнісцкай філасофіі, падкрэслівае, што белписьменнікі менавіта гуляюцца ў постмадэрнізм, прымушае за метафарычным уваскрасеннем аўтара пабачыць рэальныя перформансы, што ладзіліся бумбамлітаўцамі падчас выступаў (пакладанне ў труну і вынас цела Зміцера Вішнёва, смерць на сцэне Іллі Сіна...), і нарэшце апелюе да начытанасці сваёй аўдыторыі, якая мусіць ведаць, што аўтар «Alter Nemo» і апалагет шызарэалізму – адна асоба. Калі ж палічыць, колькі постмадэрністычных гульні ў прыгаданай кнізе, дык прывядзенне яе ў прыклад “сур'ёзнага” твора падаецца і ўвогуле спрытным фокусам (“Ніхто – гэта нашае alter ego, былое ці будучае, а пакуль адсутнае “я”. Ніхто – гэта я без мяне. Адсутнасць – гэта прыстунасць, якая не пакідае слядоў... “Я” – гэта нашае alter nemo, светлы цень нашага «ніхто»”³⁰ – размовы творцы пра ўласную адсутнасць гучаць дарэчы ў кантэксце, дзе гавораць пра смерць аўтара і чалавека як пусты знак).

Постмадэрнізм вызваляе ад іерархій, любыя градацыі апынаюцца беспадстаўнымі і непатрэбнымі. Няма добрых ці блягіх, “узнёслых” ці “сцёбных” вершаў – ёсць толькі гульні, якая прыемная роўна столькі, колькі яна цягнецца. А пасля ўдзельнікі разыходзяцца па хатах.

Т. Ч.

Гульні ў творчасці беларускіх крытыкаў праяўляецца на розных узроўнях:

- на ўзроўні падачы матэрыялу – у гумарыстычнай “несур'ёзнай” форме;
- пры ацэнцы асобнага твора – містыфікацыяй акалічнасцяў яго з'яўлення;
- пры аналізе творчасці асобнага аўтара – спробамі вылучыць адмысловы міф аб Беларусі, канцэпцыю, на якія працуе гэты разгляданы аўтар;
- пры развагах пра кірункі і рухі ў літаратуры – стварэннем уласнага міфа, да якога часам можа прыстасоўвацца рэчаіснасць.

Асаблівасці гульні ў апошнім выпадку абумоўленыя прыналежнасцю крытыка да пісьменніцкага цэха: больш шансаў прыцягнуць у сваю гульнію чытачоў атрымлівае той, хто здольны да стварэння трывалага ўласнага мастацкага сусвету (і мае большы давер дзякуючы важкаму багажу ўласных мастацкіх тэкстаў).

Пры аналізе твораў, адмыслова пазіцыянаваных у якасці постмадэрністычных, крытыкі: 1) разважаюць аб магчымасці, неабходнасці, існаванні ці адсутнасці на Беларусі постмадэрнізму; 2) даказваюць прыналежнасць ці непрыналежнасць твора да постмадэрністычнага дыскурсу, уключыўшыся ў Гульнію (“прымерка постмадэрну”), прапанаваную аўтарам.

Канкрэтызацыяй абранага міфа, з дапамогаю якога адбываецца аналіз тэксту, можа выступаць феміністычны (Кісліцына, Мартысевіч), псіхааналітычны (А. Астраўцоў), постмадэрністычны ці любы іншы дыкурс.

ІНТЭРТЭКСТ

Моднае паняцце

У шырокім сэнсе мы б мусілі гаварыць аб інтэртэкстуальнасці як аб стане культуры, дзе кожны тэкст узнікае паверх іншых (палімпсест), дзе само пісанне прынцыпова немагчыма па-за насленнем розных семантык, бо носьбіт культуры заўсёды “мае справу з неразборлівымі, напаясцёртымі, шматкроць перапісанымі пергаменцімі” (Фуко³¹ заўсёды знаходзіцца пад уплывам (што Дэрыда вызначае як “заўжды ўжо” [тамсама]). Аднак у дадзенай працы немэтазгодна адсочваць, якім чынам паўплываў на пэўнага крытыка культурны кантэкст, у якім ён існуе – ад прачытаных у дзяцінстве кніг да пачутых апоўдні навінаў. Нашы мэты больш утылітарнага характару, таму будзем лічыць, што для ўсіх сучасных беларускіх крытыкаў кантэкст прыблізна аднолькавы. Пад нашу ўвагу патрапяць знешнія праявы інтэртэкстуальнасці – свядомае выкарыстанне цытат, жангляванне агульнавядомымі фактамі і выслоўямі, знітанасць тэкстаў, цяга кожнага тэксту да пашырэння сваіх межаў за кошт іншых тэкстаў.

Інтэртэкст уласцівы крытыцы як той, што вырастае на целе першаснага тэксту.

Апрача спасылкаў непасрэдна на тэкст, які пабуджае выказванні крытыка, часта даюцца спасылкі на іншых аўтараў, якія зацікавіліся гэтым тэкстам, альбо на іншыя тэксты, падобныя да аналізаванага па пэўных прыкметах – такія цытаты дазваляюць крытыку прадэманстраваць упісанасць разглядаемага тэксту ў кантэкст, мастацкі і крытычны. Крытык-рэкламшчык і крытык-ацэншчык падказваюць чытачу, чаго каштуе новая кніга ў параўнанні з тымі, што той ужо мае на паліцы.

Постмадэрнічнай інтэртэкстуальнасць становіцца тады, калі яна ўключаецца ў Гульнію, якую вядзе крытык з аўтарам, іншым крытыкам і чытачом.

i.e.

У крытыцы *Ірыны Шаўляковай* інтэртэкстуальнасць выступае не столькі прыкметай “постмадэрнасці” аналізаванага твора, колькі падставай для аб’яднання розных мастацкіх з’яваў. Графаманства і сапраўднае мастацтва, бяскрыўдныя дзівацтвы і не бяскрыўдныя вычварэнні нязмушана суіснуюць у адной культурнай прасторы, ствараючы агульны тэкст, абазначаны крытыкам як “найноўшая беларуская літаратура”. Аналіз вядзецца то з пазіцыі чытача, які ўпершыню ўзяў у рукі літаратурна-мастацкае выданне, то з пазіцыі наведніка кунсткамеры, дзе сабраныя “несупастаўляльныя” літаратурныя рэдкасці – пры ўсёй дэклараванай суб’ектыўнасці крытычных выступленняў І. Шаўлякова імкнецца захоўваць

бесстароннасць, пакінуць плоскасць, у якой ляжаць тэксты (традыцыйныя-наватарскія, графаманскія-мастацкія), і паказаць свайму чытачу, што “творы (якія) належаць розным дыскурсіўным практыкам... штосьці многае безнадзейна паядноўвае... напрыклад, усе тры кнігі (“Рэканструкцыя неба” В. Гапеевай, “Blonde attack” Г.Кісліцэнай, “Alter nemo” Ю. Барысевіча), падаўжаючы адна адну ў адвольным парадку, “удасканальваюць” некрапалічнасць найноўшай мастацкай славеснасці як адзнаку капрызлівага стылю істэрычнай эпохі”, чаму і з’яўляюцца “раскошай для шамана, што спецыялізуецца на інтэртэкстуальнасці”³². Па аэцнцы Л. Галубовіча, “І. Шаўлякова... намагаецца быць па-над усім”. Мяркуючы па тым, што пераважаюць у кнізе крытыкі “Рэстаўрацыя шчырасці” агляды, думаецца, што высокая кропка сузірання літаратуры абраная невыпадкова: “Непазбежная панарамнасць доследу відавочна спрыяе росквіту “дэміургічных” памкненняў і талентаў аглядальніка”. Увогуле ж І. Шаўлякова постмадэрністычнымі прыёмамі не злоўжывае, мяркуючы, што “Бог няроўна дзеліць – проза, паэзія, драматургія раскашуюць у постмадэрным плуралізме, а крытыка павінна ўтрымлівацца ў межах прыстойнасці, г.зн. класіцызму”³³. Часам трапная цытата выступае ў якасці каментару, які крытык любіць дадаваць да ўласнага каментару. Графічна гэта выглядае як дужкі ў дужках, набраны курсівам асобны абзац, тлусты шрыфт пасля курсіву – такая “шматслойнасць” крытычнага каментару замаруджвае чытанне, прымушае вылоўліваць і складваць разабраную на кавалкі думку і, напэўна ж, робіцца наўмысна ў кнізе, пазначанай як “літаратурна-крытычны канструктар”.

Заклік да гульні ўтрымліваецца ў перакідванні з чытачом мячыкамі-цытатамі, у падбіранні да тэкстаў музычнага суправаджэння (для сучасных жыхароў блогасферы гэта не навіна, але для 2001 года перадача настрою з дапамогаю музыкі можа лічыцца цудоўнай знаходкай) ці арганізацыі тэксту як музычнага дыску (артыкул І.Шаўляковай “Правінцыя-Jazz” сэнсава і структурна разбіты на кавалкі – “трэкі”, у чым адлюстроўваюцца адразу дзве тыпова постмадэрнічныя рысы: фрагментарнасць і калажнасць). І ў загаловах кшталту “Гульня. КЛАСІКА (У)”, і ў самім тэксце: “У грамадскай свядомасці паняцце “класік” суадносіцца з постацю пісьменніка (мастака, кампазітара, рэжысёра і г.д.) і ніяк не стасуецца са словам “крытык”. У апошняга застаецца шанец стаць віртуозам гульні ў класіка(-ў). Гуляйма разам!”

Галоўны герой бахарэвічавай “Натуральнай афарбоўкі” дэкларуе сябе “адным з апошніх мастакоў”. Яго наведваюць відовішчы культурна-мастацкага апакаліпсісу, натуральныя для ахвяр постмадэрнісцкага светабачання: “Хутка ўсё мастацтва стане адной бясконцаю цытатаю для будучых пакаленняў. І тады мастакоў не будзе, застануцца адно крытыкі й мастацтвазнаўцы”. На што І. Шаўлякова рэагуе са здаровым гумарам: “Дальбог, шкада, што аўтар не парупіўся канкрэтызаваць дату ўсталявання гэтага “піру духу”... Ці ж дачакаемся?” [“Рэстаўрацыя шчырасці”, с. 139]. Саму кнігу крытык аналізавала з дапамогаю постмадэрнічнага панятку – інтэртэкстуальнасці: “«Натуральная афарбоўка» канструюецца як пэўная “інтэртэкстуальная” прастора, дзе павязь фрагментаў забяспечваецца не толькі “міграцыйй персанажаў” з аповеду ў аповед, але і блуканнем вобразаў-сімвалаў, вобразаў-матываў. Згадаем, напрыклад, Кашкіна – істоту, прызначаную “дзеля таго, каб цяпець”: яе (істоты) “партрэтнае” і “функцыянальнае” апісанне разгортваецца ў творы “Не краваючы фігуры”, пасля згадаецца ў “Беларусах на крыштальных шарах” – ужо як звыкласць...”.

Цытаты валеібол

Пісьменнік, хітра падміргваючы, перакідваецца з крытыкам і чытачом прыхаванымі цытатамі – гэта пазнаеш? а гэта?

Андрэй Хадановіч і Вера Бурлак (Джэці) часам дораць чытачу творы цэнтоннага ці макаранічнага характару (цэнтон – арганізацыя вершаванага тэксту ў якасці мазаікі разнародных фрагментаў), з цэнтонамі Ю. Пацюпа выступаў ажно ў 80-я, характарызуючы іх як тэксты, што “будуюцца на клішаваных ды «крылатых» фразях і выклікаюць камічны эфэкт”³⁴:

Ізноў бяда. Ізноў у кут.
Мой родны кут, як ты мне мілы!
Я столькі прастаяла тут!
Забыць цябе не маю сілы.
Настаўнік пагражаў мне ім
Не раз, утомлены дарогай,
І не цікавіўся зусім
Жыццём вясны маёй убогай...
(З верша Джэці “Кут”)

П’еса Джэці “Французскае каханне беларускіх паэтаў” пабудаваная з цыгатавораў Янкі Купалы і Якуба Коласа. Верш А. Бахарэвіча “Нямецкая мова” можа служыць не толькі ўзорам разбурэння і крытычнага стаўлення да мінулага беларускай савецкай літаратуры, але і прыкладам удалай гульні з тэкставай памяццю чытача.

Такія “хрэстаматычныя” тэксты (у сэнсе – якія паразітуюць на творах з хрэстаматый па белліту і адначасова падаюць заяўку на ўдзел у будучых хрэстаматых, бо найбольш яскрава дэманструюць, што пры творчым падыходзе можа даць інтэртэкстуальнасць), правакуюць скандал у “традыцыйным” друку (на што, верагодна, і ствараюцца).

Постмадэрнісцкая літаратура можа дазволіць сабе быць “паралітаратурай”, у якой “матэрыял больш не цытуецца... але ўводзіцца ў саму... субстанцыю тэкста” (Джэймісан³⁵). Такі тэкст прадстаўляе сабой гульні сэнсу, што здзяйсняецца праз гульні цытатамі і гульні цыгата, і набывае рухомую гульніваюю (“карнавальную”) структуру. Цыгата, такім чынам, выступае не ў якасці іншароднага ў дачыненні да нібыта прысутнага матэрыковага матэрыялу тэксту ўключэння, але, наадварот, зыходна іншародны тэкст (“знешняе”) становіцца іманентным кампанентам (“унутраным”) дадзенага тэксту. Р. Барт параўноўвае такі тэкст з “каралеўскім біфштэксам” гурмана Людовіка XVIII: спосаб прыгатавання гэтай стравы ўключаў прапітку аднаго біфштэкса сокам іншых такіх самых біфштэксаў. Тэкст, атрымліваецца, уцягвае ў сябе “сок” усіх папярэдніх, прапушчаны праз фільтр з таго самага рэчыва, якое трэба прафільтраваць, так што становіцца немагчыма адасобіць знешняе ад унутранага, размежаваць прыўнесены семантычныя блокі і аўтахонны матэрыковы сэнс, бо апошні менавіта і толькі з іх і складаецца.

Крытыкі на такія эксперыменты ідуць надзвычай рэдка, ім даводзіцца больш пільна сачыць за тым, каб не заблытаць чытача і не парушыць нічых аўтарскіх правоў.

Адзін з улюбёных спосабаў выкарыстання цыгатаў у беларускіх крытыкаў – эпіграфічны (паратэкстуальнасць). Так, Даніла Жукоўскі падбірае да свайго артыкула, што распачаў дыскусію пра беларускі постмадэрнізм на старонках часопіса “ARCHE-пачатак”, два эпіграфы. І два эпіграфы суправаджаюць адказ Сяргея Балахонава: першы папракае Жукоўскага ў залішняй дагматычнасці, другі – у адсутнасці логікі. Заўвагі, верагодна, маюць рацыю, а іх форма – цыгата – дазваляе Балахонаву пазбегнуць прамога зневажання свайго апанента. Адказ Жукоўскага зноў суправаджае роўна два эпіграфы, адзін з іх – з твора, прыгаданага ў тэксце апанента.

Часаварот

На думку Р. Барта, у з’яву, якую мы называем інтэртэкстуальнасцю, варта ўключыць “тэксты, якія з’яўляюцца пазней за твор: крыніцы тэксту існуюць не толькі да тэксту, але і пасля яго”. Гэтай рэтраспектыўнай “часаваротнай” здольнасцю інтэртэксту карыстаюцца, у тым ліку, для падвышэння ўласнага аўтарытэту: “Калі Жак Дэрыда сцвярджаў, што нічога не існуе па-за тэкстам, то ён, магчыма, прадчуваў нараджэнне нашай анты-кнігі”³⁶ – гаворка вядзецца пра бумбамлітаўскія “друкапісы”, пры стварэнні якіх выкарыстоўваліся вершы, якія трапілі ў рэдакцыйную сметніцу, а таксама брудныя ад попелу і гарэлкі аркушы паперы, аб якія стваральнікі анты-кнігі Зміцер Вішнёў і Ілля Сін выпіралі рукі. Гэтае выданне патрапіла да чытача ў колькасці 1 асобніка – але колькі значнасці надае яго выхад у спасылка на Дэрыду!

Асвета

У беларускай літаратуры інтэртэкстуальнасць часам выконвае “асветніцкую” функцыю – мусіць спрыяць павышэнню агульнай культуры чытача, што абумоўлена той асаблівай літаратурнай сітуацыяй, якая склалася на Беларусі. У дадзеным выпадку хутчэй варта казаць аб гіпертэксце (у тым сэнсе, у якім ён існуе ў інтэрнэце) – спасылка на крытыкаў, даследчыкаў, навуковыя выданні. Гэтае выкарыстанне не назавеш “чыста постмадэрнісцкім”, бо тут цытуюцца “аўтарытэтныя” крыніцы і аўтары, а ў постмадэрнізме, вядома, не можа быць аўтарытэтаў, тым больш не можа спасылка на неіснуючыя аўтарытэты надаць вагі крытычнаму тэксту.

Асабліва такое “асветніцкае” цытаванне характэрна для неспецыялізаваных выданняў, чытач якіх лічыцца не падкаваным у пытаннях літаратуры. Менавіта з разлікам на такога (масавага) чытача Людміла Рублеўская ў “Советской Беларусі” часта дае папулярныя тлумачэнні, якія ў літаратурна-мастацкім выданні маглі б падацца залішнім “разжоўваннем”. Прытым не толькі тлумачацца спецыфічныя паняцці ці з’явы, але і робіцца экскурс у мінуўшчыну (пераважна – беларускую літаратурную). Напрыклад, размова пра дзіцячую літаратуру суправаджаецца цытаваннем вядомага беларускага пісьменніка, спасылкай на менш вядомага крытыка і дайджэставым (хутчэй, пакуль чытач не перагарнуў старонку!) аглядам сучаснай беларускай дзіцячай літаратуры:

«Пісаць для дзяцей – задача вельмі нялёгкая. Пісаць для іх, можа, цяжэй, чым для дарослых...» – утвэрждаў Іван Шамякін, но долгое время считалось, что если писатель вообще умеет сочинять, то книжку для детей сделает «одной левой». На страницах царили безликие Ежики, Лисички, Зайчики, Аленки да Андрейки. Хотя, не нужно забывать, появлялись и настоящие шедевры. В 70-х годах XX века критик Варлен Бечик даже написал статью «Толькі без сю-сю», поднимая проблемы создания качественной детской литературы. Что ж, молодые авторы пытались переломать традицию этого «сю-сю». Например, в конце 80-х Игорь Сидарук, автор пьес в стиле абсурда, издал «Казкі дзядзечкі Сіда Рука», стилизованные под детские страшилки. Алесь Бадак написал повесть «Падарожжа ў краіну ведзьмаў». «Прыгоды паноў Кубліцкага ды Заблоцкага» Петра Васюченки предлагают детям настоящий карнавал в стиле барокко по мотивам белорусской истории. Интересен совсем еще свежий проект – «Чырвоная кніга для дзяцей», где собраны сказки и стихи белорусских писателей о редких растениях и животных»³⁷. З дапамогаю інтэртэксту крытык амаль кантрабандай працягвае на старонкі галоўнай газеты краіны звесткі пра літаратуру (разам з беларускай мовай, якая ў выданні не вітаецца, але падаецца журналістам як “моўная характарыстыка суразмоўцы” альбо дазваляецца дзеля непарушнасці цы-

таты) – таму яны носяць канспектыўны характар. Увогуле тэксты Л. Рублеўскай у “СБ” больш інфарматыўнага, чым аналітычнага характару, што абумоўлена характарам выдання.

Крытыкасфера: стварэнне рэха

Інтэртэкст як спецыфічная сістэма ўзаемных спасылак дапамагае ўсталяванню кантактаў паміж раз’яднанымі па-залітаратурнай рэчаіснасцю тэкстамі і насычэнню тэкстам культурнай прасторы. Д. Жукоўскі раіць: “кожны аналітычны артыкул мусіць утрымліваць некалькі цытатаў іншых аўтараў – проста для стварэння рэха”³⁸. У звязцы з гэтым прыгадваецца выказванне Вікі Трэнас: “...праблема не ў тым, будзе крытыка аб’ектыўнай ці суб’ектыўнай, рацыянальна ці эмацыяна напісанай – праблема ў тым, каб была ХОЦЬ ЯКАЯ КРЫТЫКА. Бо кнігі праходзяць незаўважанымі”³⁹. Праблему “рэха” спрабавалі вырашыць самі літаратары (прыкладам, бумбамлітаўцы грукалі ў тазік, у прамым і пераносным сэнсе), але ж стварэнне водгуку заўсёды было прэрагатывай крытыкі.

Злоўжыванні

“Выдатна было б, каб калегі нагадвалі аўтарам іхнія ранейшыя заявы і цверджанні” – парада Д. Жукоўскага сведчыць, што крытык гатовы ўжываць цытаты, каб падлавіць сваіх апанентаў на супярэччэнні самім сабе.

Гэта падкрэслівае, якой добрай зброяй уяўляецца крытыку цытаванне.

Напрыклад, выказванне Д. Жукоўскага аб эпатажнасці (“Чалавек не хоча заставацца без рэха і пачынае завастраць фармулёўку, крычаць, вырабляць розныя штукі, каб прыцягнуць увагу”⁴⁰) можа быць лёгка прыкладзена да яго ж самога, бо ён выступае ў друку з “нязломным энтузіязмам “будзіцеляў”-профі (ініцыятыву [па ўзніманні дыскусій] у Сяргея Дубаўца намагаецца перахапіць Даніла Жукоўскі”⁴¹).

Пра недобрасумленнае выкарыстанне цытат паведамляе Зміцер Вішнёў: “Развагі славутага “дзеяча пісьменства” мне падаліся вартымі ўвагі, хоць і не зусім аб’ектыўнымі. Бо відавочна, што... спадар Астраўцоў папросту панавыдзіраў патрэбных яму цытатак”⁴² – пасля чаго і сам пачынае займацца такім “панавыдзіраннем”, каб паказаць, што пры падобным падыходзе ў творах беларускіх пісьменнікаў можна выявіць процьму прыкладаў аднаполай любові. Крытык даказвае, што “любы тэкст можна інтэрпрэтаваць па-свойму (інакш – пад сябе). Павыдзіраў з кантэксту патрэбныя цытаткі і ляп – гатова!” [тамсама].

МАСКУЛЬТ

Не чытайце газет за абедам

СМІ даўно і мэтаскіравана выходзяць “масавага чалавека”. Каб прадаць інфармацыйны прадукт на інфармацыйна насычаным рынку (а прадаць яго трэба, бо для стварэння і распаўсюджвання інфармацыі створана процьма працоўных месцаў), найперш ствараюць патрэбу ў гэтым прадукце. Маніпуляцыі добра працуюць, калі ў іх аб’екта зніжана крытычнае ўспрыняцце інфармацыі і здольнасць да творчасці (творчае дзеянне заўсёды непрадказальнае, а таму можа парушыць рэалізацыю маніпуляцыйнай схемы). Значыць, інфармацыю трэба падаваць так, каб не даць магчымасці яе асэнсаваць (хуткі тэмп падачы, расейванне ўвагі на неістотныя яркія дробязі, у якіх патанае сутнасць, апеляцыя да эмоцый, падача інфармацыі ў час, калі ўвага чалавека занятая чымсьці яшчэ ды іншым споса-

бы, выкладзеныя ў шматлікіх сёння дапаможніках па рэкламе, піяру і тэорыі маніпуляцый), а з цягам часу ўвогуле сфармаваць у рэцыпіента “хуткамысленне” (П. Бурдз’е, fast-thinker) і няздольнасць да аналітыкі.

Дасягненне інфармацыйнага грамадства палягае ў далучанасці кожнага да сусветнай культуры, здольнасці вокамгненна атрымаць веды па любой галіне. Дасягненне гэтае абарочваецца “масавізацыяй” культуры. Тое, што чалавек наведзе віртуальны Луўр (побач з 50-цю іншымі сусветна вядомымі галерэямі мастацтва), не зробіць яго знаўцам мастацтва, а хуткае задавальненне “патрэбы ў культуры” выключыць магчымасць фарміравання глыбокай цікаўнасці, а праз гэта – глыбокіх ведаў. Шэдэўр скульптуры будзе аднойчы і назаўсёды класіфікаваны як “голая баба без рук”.

Генры Форд, Дэн Браўн і літаратурны прас

Пры тыражаванні самай выкшталцонай рэчы абавязкова адбываецца страта якасці. Пры капіяванні тэксту на ксераксе губляюцца колеры, аловачныя зацемкі і дробныя дэталі; пры бясконцым пераказе аднаго й таго ж атрымліваецца анекдот “сядзіць Грыбаедаў на камлі і лаецца”; пры бясконцым эксплуатаванні адных і тых жа найбольш вядомых культурных знакаў атрымліваецца “Код Давінчы”. Постмадэрнізм – гэта па-зашлюбнае дзіця інфармацыйных тэхналогій і глыбокага думання, маскульт – прадукт спалучэння тых жа тэхналогій і некрытычнага ўспрыняцця. Паміж постмадэрнізмам і маскультам існуе ўзаемапрыцягненне і братэрская любоў, яны крочаць, узяўшыся за ручкі, на што сам постмадэрнізм (напачатку – выкшталцоная гульня купкі разумнікаў) дае масу повадаў. Гульня сэнсу ці структуры можа быць не заўважанай, з напластавання дэкларавана раўназначных ідэй і цытат “чалавек масавы” адбірае самыя верхнія і “стрававальныя” – што бачна, напрыклад, па экранізацыі “Імя ружы”, у якой ад У. Эка застаўся адно дэтэктыўны сюжэт.

Прафанацыя постмадэрнізму адбываецца тады, калі пад яго выглядам чытачу-гледачу-рэцыпіенту падаецца “бессаромная халтура”, якая “ствараецца левым пальцам правай нагі ў стаханаўскія тэрміны й мае такое ж дачыненне да сапраўднага пісьменства, як інструкцыя па карыстанні, напрыклад, прасам”⁴³.

Забаўляць!

Крытыкі прагнуць масавай літаратуры, прытым не толькі ў тым сэнсе, што сапраўды добрая літаратура павінна стаць вядомай “шырокаму колу чытачоў”, але і ў тым, што беларускай літаратуры патрэбны масавыя жанры, найперш фантастыка і дэтэктыў: “Як высвятляецца, Беларусі патрэбныя свая Марыніна, свой Пялевін, свой Успенскі і мноства іншых франкенштэйнаў, змайстраваных на аснове тутэйшага генетычнага матэрыялу”⁴⁴; “«Беларуская літаратура – нудоціна». Я, вядома, не пагаджаўся, прыводзіў прыклады Караткевіча, Маўра і... Вось на гэтым «і» я і спыняўся, бо больш не мог згадаць... І вось з майго двухгадовага даследавання паўстала зусім непрыгожая карціна: сучасная масавая беларуская літаратура адсутнічае”⁴⁵. Можна паспрачацца з крытыкам і прывесці цудоўныя творы апошніх гадоў, як “Янкі, або Астатні наезд на Літве”, “Казкі бабы Броні”, “Прыгоды паноў Кубліцкага і Заблоцкага”, “Аднарогаў Беларусі” і іншыя, якія пры належным піяры з лёгкасцю заваявалі б вялікія аўдыторыі, але цікава тут іншае: сама стаўка на забаўляльнасць літаратуры.

Творца пакутліва ці з радасцю вырабляе грымасы на забаву публіцы: “Бульварная літаратура і журналістыка імкнуцца ўсяляк аблашчыць чытача, пацалаваць паўсюль, дзе можна дацягнуцца: пацяшаюць яго, даюць карысныя парады, нават

трошкі (у навінах, трылерах, казках) палохаюць... Бальшыня сучасных аўтараў (прынамсі, у вялікіх краінах, дзе можна жыць з продажу кніг) занадта хочучь падабацца хатнім гаспадыням... Камерцыйная “пісяніна” псуе густ, але ўзнімае настрой”⁴⁶.

Гільятынаванне жанраў: фастфуд для fast-thinker’аў

Тэарэтыкі постмадэрнізму маюць справу з “узорным чытачом” (Эка), “арыстакратычным” (Барт), “архічытачом” (Рыффатэр), “уяўным” (Вулф) і г.д. А крытыкі маюць справу з чытачом рэальным, які, па меркаванні высокапастаўленых дзеячаў культуры, неўзабаве адвучыцца чытаць⁴⁷. Рускія крытыкі, між іншым, скардзяцца на тое самае⁴⁸.

Стан з інфармацыяй у грамадстве можна прыпадобніць да сітуацыі, вядомай у хіміі як насычаны раствор, калі ў шклянцы салёнай вады больш не можна растварыць ані крышталіку солі. Інфармацыйныя перагрузкі, што прыпадаюць на долю сучаснага чытача, выклікаюць занепакоенасць у крытыкаў – і прыводзяць да лаканічнасці крытычных выступленняў.

Масавое выданне прадугледжвае лёгкае чытанне, фастфуд для fast-thinker’аў, эксплуатае прасцейшыя рэакцыі чытача, апелюе наўпрост да інстынктаў (сэкс і размнажэнне, гвалт і інш., на якіх журналістам раў паразітаваць пачынальнік “жоўтай” журналістыкі Р. Хёрст). Хаця “СБ” нельга назваць масавым выданнем у хёрстаўскім разуменні, тым не менш, увагу чытача тут спрабуюць злавіць буйнымі кідкімі загаловамі, сэнсацыйнасцю і “скандалоідамі”. Прыклады “захапляльных” заглаўкаў Л. Рублеўскай: «От шляхтича Завальни до гоблина в пальго»; «Матрица, шматрица, гоблин в пальго» (падзаглавак у матэрыяле пра фантастыку), «Мушка-Зеленушка и «сю-сю» (беларуская дзіцячая літаратура), «Человек читающий – вид вымирающий?» (пра неабходнасць Года кнігі на Беларусі), «Котильон для поколения next2 (пра кнігу Ю. Каляды), «Коростель на грушевой ветке» (пра “Імя грушы”).

Літаратура пры прадстаўленні яе ў СМІ прайграе іншым відам мастацтва: музыцы – у непасрэдным эмацыянальным уздзеянні без якіхсьці высілкаў з боку рэцэпіента, тэатру, кіно, выяўленчаму мастацтву – у “відовішчнасці” і нагляднасці. У кантэксце экраннай культуры, дзе чалавек прывучаецца глядзець тэлевізар раней, чым навучыцца чытаць, выхад кнігі ў свет павінны быць абстаўлены як культурная падзея, больш увагі будзе надавацца прэзентацыі (хто быў, што піў, у каго па вусах цякло), чым зместу кнігі.

Перыядычнае выданне – канвеер, што выпускае больш-менш стандартызаваную прадукцыю, але літаратурны крытык менш за ўсё аўтамат па перапрацоўцы і ўтылізацыі тэкстаў (пад утылізацыяй тут маю на ўвазе ранжыраванне твораў і віртуальную расстаноўку кніг на паліцы чытача). Таму большасць жанраў літаратурна-мастацкай крытыкі ў неспецыялізаваных СМІ прадугледжвае мінімум творчасці. Напісанне анатацый, міні-рэцэнзій, аглядаў-прэзентацый носіць кліпавы характар: крытык пераказвае сюжэт – А, называе герояў твора – В, плюсы і мінусы (на яго асабісты погляд), дае кароткую характарыстыку выдання – С, эмацыйна афарбаваныя падрабязнасці – D, прывязку да знаёмых (найчасцей з побыту) рэалій – E.

Дзеля пацвярджэння факту наяўнасці прыведзеных “кліпавых” рысаў расставім літары ў канкрэтных тэкстах. Вось як выглядае размова пра беларускую фантастыку: “Чтобы мышшь перестала бояться кота, она должна завести собаку. Сверхъестественные способности, владение «высшим знанием» и может быть для заурядного человека-мышки такой «собакой» (E); “Моя знакомая, человек глубоко верующий, однажды собрала все книги фантастики из своей домашней

библиотеки, вынесла на пустырь и... сожгла. Как литературу нехристианскую. Радикально, ничего не скажешь..." (D+E). "Еще одна «фишка» современной фантастики – идея о том, что человек – деталь компьютерной системы, а наше сознание – часть программы... Да-да, это «Матрица» (E)... А точнее, киберпанк. Впрочем, о переизбытке терминов мы говорили... Все разделения на «школу Ефремова» и «школу Стругацких», «гуманитариев» и «технократов» весьма условны. Белорусские литераторы полюбили фантазмагорию. Это и «Прыгоды паноў Кубліцкага ды Заблоцкага» Петра Васюченки, где соединяются барочный карнавал и постмодернистская игра (С). И «Дамавікамерон» Адама Глобуса, и «Здані і пачвары Беларусі» Франтишка Хлуса и Мартина Юра (то есть Владислава Ахроменко и Владимира Климковича). А вот роман Игоря Бабкова «Адам Клакоцкі і ягоныя цені» имеет черты интеллектуального фэнтэзи и альтернативной истории (С). Черты такого фэнтэзи – в трилогии Бориса Петровича «Стах», особенно во второй ее части, «Удол», где герой, заблудившись в средневековых двориках города, куда приехал на экскурсию, попадает из реальности в реальность (С+А)⁴⁹.

Тэкст павінен патрапіць на канвеер у час, месца пад яго вылучана мала, ён мусіць быць пазнавальна-стэрэатыпным – крытык у такіх абставінах можа няшмат зрабіць для літаратуры і чытачоў, хіба 1) праінфармаваць пра новае выданне і 2) суправадзіць яго рэкламным слоганам, даць тэксту рэкамендацыі, паспрабаваць "упячатаць" у памяць чытача нейкім парадоксам.

Гутаркі пра літаратуру з пісьменнікамі, крытыкамі і іншымі дзеячамі літаратурна-мастацкай прасторы замяняюць тэрэтычнае асэнсаванне новых з'яваў у літаратуры. Цікава, што Дзмітрый Быкаў, адзін з папулярных расійскіх крытыкаў, амаль не дае інтэрв'ю як жанра, а выкарыстоўвае яго толькі як метад збору інфармацыі. У нас жа старонкі грамадска-палітычных СМІ месцяць дыялог-партрэт ("Звязда" – Таццяна Падаляк), інтэрв'ю-партрэт ("Народная Газета" – Мікола Міршчына, Алена Ляўковіч), трыялет, дыскусіі ("СБ" – Людміла Рублеўская) і інш. А часам могуць замяняць і рэцэнзіі, як, прыкладам, "антыбамонднае інтэрв'ю" "Югася і трактар".

Тлумач

Постмадэрнізм для масавага "ўсярэдненага" чытача сярэдняга ж узросту (і асабліва для старасвецкай бабулькі на вёсцы) выступае гэткам пудзілам-страшыдлам – ці заморскім пернікам, пра што гаворка вялася вышэй, – а тэрэтычныя развагі пра літаратурны тэкст з прыцягненнем пм-тэрміналогіі могуць апынуцца незразумелымі і нуднымі.

Таму постмадэрнізм паўстае ў тэкстах у самым "папсовым" аблегчаным (лягчаным?) варыянце.

Валянцін Акудовіч вымушаны карыстацца складанымі тэрмінамі, бо без іх немагчыма разабрацца ў тонкіх мысленчых матэрыях, у якіх аўтар мае намер разабрацца. У той жа момант, ён разлічвае на больш-менш шырокія чытацкія масы, і таму мусіць пісаць зразумела і захапляльна. Так, прыкладам, ён тлумачыць цьмянае для не-спецыялістаў паняцце дыскурсу, параўнаўшы яго з балотам – правакацыя, якая захапляе нашу ўвагу і пры гэтым тлумачыць, чаму балота набрыняла канцэптואльным сэнсам: "Балота – ландшафтны сінонім дыскурса. Яно мае сярэдзіну, але не мае цэнтра і канцуюцца не межамі, а сутнаснымі разрывамі з зямлёй ці сушай. І хаця балота можа ўлучаць у сябе выспы, хмызы і азёрцы, аднак яны існуюць тут не самі па сабе (і не дзеля саміх сябе), а толькі ў якасці фармалізацыі і структурызацыі балота як феномена цэлага. Гэтаксама і дыкурс ўтрымлівае нешта, што ўмоўна можна пазначыць словам "структура", толькі ягоная

структура змацаваная не на статьицы іерархіі, а на інэрцыі віртуальных актуаліяў, латэнтна сашчэпленых між сабой чаканнем апрычонага моманту дынамікі...” (“Беларусь як постмадэрновы праект Бога” (“Разбурыць Парыж”)).

Эх, каб яны сляснуліся...

І. Шаўлякова дае крытыку на крытыку, вызначае адметныя рысы стылю Г. Кісліцынай, чым можа выклікаць замілаванне ў любога, хто з неабыхавасцю сочыць за гульнямі ў беларускай літаратурна-крытычнай прасторы. Гэтыя гульні выклікалі б ажыятаж, як жаночыя баі ў муцэ, каб атрымалі адпаведную рэкламу – хто ж не хоча паглядзець, як тэмпераментныя дзяўчаты адхвастаюць адна адну? Можна нават было б зарабіць на таталізатары, бо вынік у такім баі непрадказальны: на баку Г. Кісліцынай “энергічнасць, рашучасць”, што “часам мяжуе з безапеляцыйнасцю”, “эмацыйнасць выкладання і маналітнасць аўтарскай пазіцыі”⁵⁰, на баку І. Шаўляковай – дасціпнасць, іранічнасць і здаровы сэнс, абедззве маюць за плячыма філалагічную адукацыю, абедззве профі-правакатары...

Скандалісты як прыметнік

Пакуль творца і крытык, крытык і крытык старанна кідаюцца бананавымі шалуцінкамі, чытач радасна пацірае рукі. Правакацыя і нават персанальныя абразы выступаюць у такіх выпадках як запрашэнне да Гульні – дзейснае, бо зразумелае “масаваму” сведку культурнай атакі.

Пазнае ці не пазнае чытач цытаваную крыніцу, наколькі зразумее іронію аўтара і як выбудуе сваё іранічнае стаўленне да тэксту – усё гэта задае ў постмадэрнізме бязмежную свабоду моўных гульняў у полі культурных сэнсаў. Крытыкі карыстаюцца гэтай свабодай – для ўзаемнага зневажання: “Серабрыстыя і сінія суслікі [адказ на артыкулы Эм. Серабракова і І. Сіна], сабраўшы пасля здачы тары на пляшку чарніла, агучваюць колькі мудрагелістых словаў, прыдбанных у вышэйшых навучальных установах. Гэта як у паказцы, у якой даўн хваліўся сваімі трыма аспірантурамі. Нігілістычнасць некаторых суслікаў апошнім часам яскрава ўпісваецца ў лайно, што смярдзіць на туалетнай паперы бамжатніка. Што паробіш, вельмі спакушальна ўтварыць свой літаратурны прытон на месцы грамадскага клазета... крытык, бывае, здзяйсняе акт творчага вычварэнства, калі ператвараецца ў брыдкае суслыня, пазяхае бяззубым ды бязносым паяльнікам і дэманструе прыгажосць сваіх смярдзючых пранцаў”⁵¹. Аднак, напісаўшы некалькі абзацаў лаянкавых словаў, крытык разумее, што такі адказ на крытыку абавязкова б “учыніў у літарацкіх колах паніку”. І нагадвае, што ўсе крыўдныя словы – у межах Гульні, для чаго прыводзіць вялікую цытату Жуля Жанэна пра творчасць маркіза дэ Сада і зазначае, што выкарыстоўвае “жорсткасць не як сродак апраўдання, а як сродак барацьбы з глупствам”. І далей ужо іранізуе ціхамірна (мо таму, што пакінуў гаварыць аб асобах, да якіх Эм. Вішнёў найчасцей проста безлітасны).

“Безапеляцыйная” (вызначэнне І.Шаўляковай) Г. Кісліцына піша ў нумары “Крыніцы”, які прысвечаны пераважна творчасці “Бумбамліту”, што “ніхто з бумбамлітаўцаў не мае мастацкай адукацыі” (№10, 2003) – Эм. Вішнёў выступае ў абарону “прафпрыдатнасці да выяўленчай дзейнасці сяброў “Бумбамліту””, не забываючы папракнуць Г. Кісліцыну ў “неадукаванасці” і пусканні “мыльных бурбалак”.

М. Мартысевіч “наязджае” на В. Трэнас за арганізацыю сустрэч моладзі з “жывымі класікамі” (у чым ёй бачыцца няшчырасць і адраджэнне “савеччыны”), у запале дыскусіі В. Трэнас нават пераходзіць на рускую мову, бо ў беларускай не хапае лаянкавых словаў.

Зм. Вішнёў, выступаючы ў абарону В. Трэнас, гаворыць не падумаўшы, у выніку чаго абражае Мартысевіч, псуе рэпутацыю, атрымлівае аплявуху і вымушаны прылюдна прасіць прабачэння.

Абражаны прыраўненнем уласных тэкстаў да помесі Шамякіна й Сарокіна, А.Бахарэвіч адказвае Г. Кісліцынай не самым ветлівым чынам: “Такія “паталагаанатамы”, як Кісліцына, лезуць у вантробы “кліентаў”, слаба ўяўляючы іх будову. Шпаноўны крытык не бачыць адрозненняў паміж аўтарам і персанажамі ягоных кніг, парнографаву ўзгромаў на п’едэстал, савецкіх графаманаў грывіруе пад наватараў [ці не ў падобным упікала Г. Кісліцына В. Акудовіча, называючы яго іміджмейкерам бумбамлітаўцаў? – *заўв. айт.*] ...а аўтарскую стылістыку даследуе з прасталінейнасцю балышавіцкага камісара. Кісліцына не абцяжарвае сябе Мастацтвам Чытання – у яе ўлюбёнцах ходзяць тыя, хто інакш як простымі сказамі пісаць ня ўмее...”⁵².

Г. Кісліцына падчас інтэрв’ю⁵³ прызнаецца, што часопіс “ARCHE” замаўляе ёй не якія-небудзь, а менавіта “разгромныя” рэцэнзіі. Такое жаданне прыцягнуць чытацкую ўвагу любымі сродкамі, хай сабе і з дапамогай скандалу, добра зразумелае ў выданнях “таблоіднага” тыпу, але “ARCHE” заўсёды пазіцыянуе сябе як выданне якаснае, таму міжволі пачынаеш падазраваць рэдактараў у захапленні іранічна-зневажальнымі гульнямі.

Прыкладаў такіх зневажанняў можна прыводзіць шмат – амаль кожная галінка на форуме litara.net пачынаецца добра, а заканчваецца высвятленнем адносінаў і брудам, які мадэратары не заўсёды паспяваюць прыбраць. Гэта – сведчанне нізкай культуры палемікі, якую дэманструюць яе ўдзельнікі (асабліва ў ананімных умовах інтэрнэту, калі істотна зніжаецца адказнасць за выказанае, няма магчымасці прыцягнуць крыўдзіцеля да судовай адказнасці за “паведамленне звестак, якія не адпавядаюць ісціне і закранаюць гонар, годнасць і справавую рэпутацыю”).

Маветон і жаўцізна

Вельмі своечасовай у гэтым кантэксце выглядае публікацыя Надзеі Шакун у “Тэкстах”⁵⁴, дзе выкладчык “Акадэмічнага чытання і пісання” Еўрапейскага гуманітарнага ўніверсітэта нагадвае аб крытычным і навуковым этыкеце і паказвае на прыкладзе рэцэнзіі з “ARCHE”, як НЕ трэба пісаць крытычныя тэксты.

Інтэрнэт-крытыка перамяшчаецца з форуму ў блогі. Вартасць такой крытыкі палягае ў большай ступені адказнасці за словы, хібы – у інтэрактыўнасці парталу, праз якую пэўныя матэрыялы, якія выклікалі абурэнне чытача, ці непрыемныя выказванні наведнікаў блогу ў адрас яго стваральніка могуць быць тэрмінова прыбраныя, хаця б яны і дэманстравалі шчыры погляд ці рэальную сітуацыю. Атрымоўваецца, што ў блогу крытык стварае ідэальны вобраз сябе, рэкламную шылду, пад якой будзе прадавацца крытычны прадукт.

Але ж і ў блогах крытыкаў хапае зневажальных заўваг да папличнікаў, пры чытанні якіх спн. Шыкун, пэўна, за валер’янку схапілася б: “Кажуць, не кранай нешта, каб яно не смярдзела. Але некаторых літаратараў проста немагчыма не закрануць, бо яны дужа на гэта напрошваюцца. У 30-м “Дзеяслове” абмяркоўвалі кнігу памерлага Алеся Асташонка. Побач са слухнымі і заўсёды глыбокімі Абрамовічам і Акудовічам выступіў Глобус. Выступіў у сваім стылі – нагадзіў памерламу на магілу, абы яго, Глобуса, нехта заўважыў. Я заўважыў, хай радуецца. Пацешна, што Адам выступае ў ролі маралізатара (чыя б карова мычала), маўляў, кепска, што чалавек зламаўся, спіўся, нягожа і г.д. Але іншым разам лепей памерці ды застацца чалавекам, чым жыць і чадзіць сваім духам зямлю”⁵⁵.

Для таго ўсе гэтыя непрыемныя рэчы прыводжу, каб іх непрыемнасць хоць каму ў вочы кінулася і каб хаця крыху яе меней стала. Так і хочацца часам,

пачытаўшы нашу крытыку, мовіць, як кот Леапольд з савецкага мультыка: «Рабяты, давайце жыць дружна!»

I – дадам ад сябе – давайце паважаць адно аднаго...

Н. Шакун таксама раіць студэнтам (для якіх нібыта і праводзіцца “работа над памылкамі”) строга захоўваць адпаведнасць таму этычнаму рэгламенту, якога прытрымліваецца выданне, куды пішацца рэцэнзія, – у прыватнасці, у сур’ёзным выданні не згадваць аспекты прыватнага жыцця. Агромністая колькасць выпадкаў не толькі згадвання гэтых аспектаў, але і пляжання з іх дапамогай апанента выклікае думку, што большасць выданняў у нас пакрысе эвалюцыянуе ў бок “жаўцізны”. Постмадэрнізму ж, вядома, што маскульт, што элітарнае мастацтва – абое рабое, абы продажы былі высокія.

Т. Ч.

- Развіццё інфармацыйных тэхналогій, спрычыніўшыся да ўзнікнення постмадэрнізму, спрыяе росквіту масавай культуры і фарміраванню “масавага” тыпу свядомасці.
- Літаратурная крытыка ў масавым выданні выконвае інфармацыйную і рэкламнаю функцыі і набывае шэраг асаблівасцяў (кліпавасць, асветніцкі характар выкладання, схільнасць да кідкіх загалоўкаў, парадаксальнасці, інфармаванне пра падзеі калялітаратурнага жыцця).
- Крытыкі выказваюць непрыняцце маскульту як прафанацыі постмадэрнізму, калі за ім хаваецца непрафесіяналізм і разлік на некрытычнае ўспрыняцце, але лічаць неабходным прышчапіць беларускай літаратуры пэўныя формы маскульту (забаўляльнасць, вострасюжэтнасць, скандал як сродак прыцягнення ўвагі).

Сам сабе іраніст

Прыхаванасць цытат і адсылак да іншых тэкстаў спрыяе ўзнікненню іроніі як прыхаванай фігуры неадпаведнасці аб’ектыўна сказанага мэце выказвання.

Іронія выяўляецца вельмі запатрабаваным элементам постмадэрнічных гульняў: выступае як прафанацыя рэальнасці, спрыяе зняццю творчых абмежаванняў, пераадоленню аўтарытэтаў на шляху ўсведамлення роўнасці любых дыскурсаў.

Сапраўдная глыбіня постмадэрнісцкай іроніі раскрываецца ў самаіроніі, калі аўтар “парадыруе сам сябе ў акце пароды” (Хассан), а татальнасць іроніі дазваляе постмадэрнізму знайсці неіранічны выхад да рэчаіснасці: як фенікс праз уласны попел, пракладае шлях “сапраўдная сапраўднасць”⁵⁶.

Беларуская зямля даўно ўжо пад крыламі гэтага фенікса – ніхто не ўмее так кпіць з саміх сябе, як мы. Горкай самаіроніяй прасякнуты вобраз галоўнага героя А. Бахарэвіча («Ніякай літасці Валянціне Г.») – інтэлектуала з вытанчаным густам, які змушаны бясконца змагацца з прафанацыяй мастацтва, у тым жа рэчышчы – развагі А. Хадановіча пра “параалімпічнасць” беларускай літаратуры.

Добрымі іраністамі беларускіх крытыкаў робіць усведамленне адноснасці сваёй мовы і свайго дыскурсу, у дадзеным выпадку – нацыянальнага беларускага: “Быць літаратарам/пісьменнікам у Беларусі сёння шкодна для здароўя... Быць беларускім літаратарам/пісьменнікам у Беларусі сёння азначае пагадзіцца на добраахвотнае сацыяльнае і псіхалагічнае аўтсайдэрства (гэта як быць “штатным вар’ятам”)... Быць беларускім літаратурным крытыкам сёння вымагае, акрамя памянёных мітрэнгаў, цягання на спіне шыльды са сціплым надпісам кшталту «САДАМАЗАХІСТ»”⁵⁷.

Паводле Рарці, такі іраніст адзіны і здольны да камунікацыі з іншымі мовамі (не толькі рускаю-украінскаю-нямецкаю, але і з мадэрнічнаю-музычнаю-

феміністычнаю...), да ўзаемадзеяння з іншым дыскурсам – што дае грамадству спадзяванне на “пераадоленне жорсткасці і прарыў да сапраўднай свабоды”⁵⁸.

Так што чакайма ад беларускай крытыкі выхаду на новыя, свету не вядомыя, узроўні.

А што пасля?

Перспектывы беларускай літаратурнай крытыкі бачацца захапляльнымі.

Адна частка крытыкаў будзе ўзбагачаць чытачоў вызначэннямі, належнымі розным культурным сітуацыям, вылучаць спецыфічныя постмадэрнісцкія метады аналізу тэксту і карыстаецца з іх, ажно пакуль які новы метады не прыцягне іх увагу.

Другая частка будзе займацца рэкламай літаратуры, яшчэ адна – шукаць нетрадыцыйных шляхоў штурхання крытыкі і літаратуры наперад (ці ўбок), гуляючыся ў самыя розныя гульні, і ўсе тры будуць час ад часу цешыць чытача, усчыняючы скандалы і нават бойкі. З такога віравання энергіі абавязкова нешта мусіць нарадзіцца, у высокай тэмпературы жарсцяў “нешта мусіць выплавіцца” (П. Васючэнка ў размове з А. Аркушам пра будучае развіццё беларускай літаратуры).

Знітаванасць з маскультам, верагодна, дазволіць крытыкам ствараць тэксты дастаткова захапляльнымі, каб захапіць вялікую аўдыторыю (далучыць да яе тых, хто не цікавіцца беларускім пісьменствам), а перанятыя ў маскульту метады маніпуляцыі будуць скарыстаныя для ўлоўлівання ўвагі тых, хто ўвогуле не цікавіцца літаратурай (але цікавіцца, напрыклад, боксам ці серыяламі).

Напісанне нобелеўскай лекцыі і завочнае вылучэнне сярод беларускіх пісьменнікаў кандыдатаў на гэтую ўзнагароду мусіць па правілах гульні, задэклараваных П. Васючэнкам, В. Акудовічам і іншымі “міфатворцамі”, спрацаваць як магніт для жаданае мэты, то бок атрымання “нобеля” пісьменнікам-беларусам.

Развітая ў постмадэрнічных варунках крытыка паспрыяе росту незалежных (ад якіх заўгодна дыскурсаў) і (сама)іранічных творцаў, добра раскруціць іх імёны на сусветным літаратурным рынку.

А яшчэ беларусы ў космас палятуць, але гэта ўжо іншая гісторыя.

Каму цікава: спалучэнне літар “постмадэрн” сустракаецца ў вышэйпрыведзеным тэксце 130 разоў. А здавалася – ці не ў кожным радку...

¹ Расінскі А. Супярэчнасці мастацкай крытыкі // Лекцыі для Беларускага Калегіюму [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: baj.by/belkalehium/lekcyji/zhurnalistyka/rasinski01-1.htm. – Дата доступу: 27.04.2008

² Пацюпа, Ю. Постмадэрнізм, калыска мая / Ю. Пацюпа // Arche-пачатак [Электронны рэсурс]. – 2004. – № 3. Рэжым доступу: <http://arche.bymedia.net/2004-03/raciura403.htm>. – Дата доступу: 30.10.2006.

³ Балахонаў С. Архіпэляг постмадэрн, або Аналіз халодная сыяза / С. Балахонаў // ARCHE-пачатак [Электронны рэсурс]. – 2003. – № 3. Рэжым доступу: <http://arche.bymedia.net/2003-3/bala303.html>. – Дата доступу: 30.10.2006.

⁴ Жукоўскі Д. У лабірынце з постмадэрністам / Д. Жукоўскі // ARCHE-пачатак [Электронны рэсурс]. – 2004. – № 1. Рэжым доступу: <http://arche.bymedia.net/2004-1/zhukouski104.htm>. – Дата доступу: 30.10.2006.

⁵ Акудовіч В. Уводзіны ў Новую літаратурную сытуацыю. Лекцыі да Беларускага Калегіюму / В. Акудовіч // Фрагменты [Электронны рэсурс]. – 1999, 2000. – №7-9. Рэжым доступу: <http://knihi.com/frahmenty/7akudovich.htm>. – Дата доступу: 23.12.2006.

⁶ Вішнёў Зм. Катаракта пані Грушы, альбо Шпацыр па целе адной інсінуацыі / Зм. Вішнёў

// Дзеяслоў [Электронны рэсурс]. – 2006. – №2. Рэжым доступу: <http://www.dziejaslou.by/inter/dzeja/dzeja.nsf/htmlpage/vish21?OpenDocument>. – Дата доступу: 12.08.2006.

⁷ Пацюпа, Ю. Постмадэрнізм, калыска мая...

⁸ Акудовіч В. Код Адсутнасці. Асновы беларускай ментальнасці / В. Акудовіч. – Мінск: Логвінаў, 2007. – 216 с.

⁹ Васючэнка П. Крыўскі кішэнны слоўнік Пятра Васючэнка / П. Васючэнка // ARCHE-пачатак [Электронны рэсурс]. – 2004. – №3. Рэжым доступу: <http://arche.bymedia.net/2004-3/vasiucenka304.htm>. – Дата доступу: 15.04.2006

¹⁰ Васючэнка П. Адлюстраванні першатвора: Літаратура ў філалагемах і пятрогліфах / П. Васючэнка. – Мінск: Логвінаў, 2004. – 144 с.

¹¹ Кісліцына Г. Канферэнцыя на “Радые Свабода” [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: www.svaboda.org/forum/forum.aspx?ForumID=45&y=2006. – Дата доступу: 12.04.2007

¹² Южык М. Адказнасць за словы // Блог крытыка [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: iuzhuk.livejournal.com. – Дата доступу: 21.11.2007

¹³ Імя групы: Порнаграфаманія ад Балахонава // litara.net [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://litara.net/forum/787/all>. – Дата доступу: 25.05.2006

¹⁴ Аляшкевіч М. Лабірынты і цмокі Пятра Васючэнка / М. Аляшкевіч // Маладосць. – 2007. – №4. – С. 105-108.

¹⁵ Мінскевіч С. Ого – год! // Культура (ЗНО). – 1996. – №26. – с. 6

¹⁶ Акудовіч В. Тусоўка дылетантаў / В. Акудовіч // Культура (ЗНО). – 1995. – №20. – с. ? (на маёй ксеракопіі не бачна – падкажыце, людзі добрыя, лянота ў бібліятэцы замаўляць!)

¹⁷ Акудовіч В. Афрыка – радзіма тазікаў, альбо Я хачу ў Бум-Бам-Літ / В. Акудовіч // Культура (ЗНО). – 1995. – №33. – с. 5.

¹⁸ Рублевская Л. Коростель на грушевай ветке / Л. Рублевская // СБ – Беларусь сёння [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: sb.by/article.php?articleID=50864. – Дата доступу: 11.04.2006.

¹⁹ Кісліцына Г. Мадыфікацыя праявічых жанраў у сучаснай беларускай літаратуры / Г. Кісліцына // Роднае слова. – 2006. – №9. – С. 23-25.

²⁰ Вішнёў Зм. Катаракта пані Грушы...

²¹ Шчур М. На тым баку крывага лостэрка / Шчур М // Невідочнае месца [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://www.niamiesta.net/archiu/archiv.htm/Max-Viasna>. – Дата доступу: 18.03.2008.

²² Харытанюк Н. Дыскус і ўлада: філасофема ліючайся формы ў рамане Сяргея Балахонава «Імя групы» / Н. Харытанюк // Беларускае літаратуразнаўства. – Вып. 5, Мінск, 2007. – С.148-153.

²³ Жукоўскі Д. Аднарог і кола / Д. Жукоўскі // ARCHE-пачатак [Электронны рэсурс]. – 2005. – №2. – Рэжым доступу: <http://arche.bymedia.net/2005-2/zukouski205.htm>. – Дата доступу: 30.10.2006.

²⁴ Бахарэвіч А. Ніякай літасці Валянціне Г. / А. Бахарэвіч. – Мінск: Логвінаў, 2006. – 290 с.

²⁵ Spiel aus Бахарэвіч, або Руйнаванне па-беларуску // Тэксты. – 2007. – №3 (2). – С. 36-41.

²⁶ Вішнёў Зм. Верыфікацыя нараджэння / Зм. Вішнёў. – Мінск : Логвінаў, 2005. – 168 с.

²⁷ Бліц-крыт // Дзеяслоў. – 2007. – №1. – С. 313-320.

²⁸ Южык М. Колер самоты / М. Южык // Блог крытыка [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: iuzhuk.livejournal.com/11869.html#cutid1. – Дата доступу: 29.01.2008.

²⁹ Бахарэвіч А. Ніякай літасці Валянціне Г. ...

³⁰ Барысевіч Ю. Alter Nemo / Ю. Барысевіч. – Мінск: Логвінаў, 2003. – 144 с.

³¹ Постмодэрнізм. Энциклопедия / сост. и науч. ред. А.А. Грицанова, М.А. Можейко. – Минск: Интерпресервис; Книжный дом, 2001. – 1040 с. – (Мир энциклопедий).

³² Шаўлякова, І. Рэстаўрацыя шчырасці: літаратурна-крытычны канструктар / І.Шаўлякова. Мінск: Логвінаў, 2005. – 144 с.

³³ Шаўлякова І. Гісторыя ўкрыжавання / І. Шаўлякова // Дзеяслоў. – 2003. – №3. – С. 220-233.

³⁴ Пацюпа Ю. Постмадэрнізм, калыска мая...

³⁵ Постмодэрнізм. Энциклопедия... с. 335

³⁶ Вішнёў Зм. Верыфікацыя нараджэння... с. 11

³⁷ Рублевская, Л. Когда у нас появятся свои Андерсены? / Л. Рублевская // СБ – Беларусь сёння [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <http://www.sb.by/article.php?articleID=427582>. – Дата доступу: 02.04.2005.

- ³⁸ Жукоўскі Д. Пасткі на хайвэі постмадэрнізму / Д. Жукоўскі // ARCHE-Скарына [Электронны рэсурс]. – 2001. – №4. Рэжым доступу: <http://arche.bymedia.net/2001-4/zukov401.html>. – Дата доступу: 30.10.2006.
- ³⁹ Трэнас В. Бахарэвіч, Праклятыя госці сталіцы / В. Трэнас // litara.net [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <http://litara.net/forum/1029>. – Дата доступу: 14.02.2008
- ⁴⁰ Жукоўскі Д. Пасткі на хайвэі постмадэрнізму...
- ⁴¹ Шаўлякова І. Рэстаўрацыя шырасці... с. 26
- ⁴² Вішнёў Зм. Верыфікацыя нараджэння... с. 23
- ⁴³ Бахарэвіч Л. Ніякай літасці Валянціне Г. ... с. 275
- ⁴⁴ Бахарэвіч Л. Ніякай літасці Валянціне Г. ... с. 285
- ⁴⁵ Кардонскі Р. Цыт. паводле: Жукоўскі Д. У лабірынце з постмадэрністам // <http://arche.bymedia.net/2004-1/zhukouski104.htm>
- ⁴⁶ Барысевіч Ю. Іголка прозы / Ю. Барысевіч // Дзеяслоў. – 2004. – №6. – С. 218
- ⁴⁷ Рублевская, Л. Человек читающий – вид вымирающий? / Л. Рублевская // СБ – Беларусь сегодня [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <http://www.sb.by/post/55278>. Дата доступу: 23.11.2006.
- ⁴⁸ Иванова Н. Кому она нужна, эта критика? / Н. Иванова // Знамя [Электронны рэсурс]. – 2005. – № 6. Рэжым доступу: <http://magazines.russ.ru/znamia/2005/6/iv11.html>. Дата доступу: 21.10.2009
- ⁴⁹ Рублевская Л. От шляхтича Завальни до гоблина в пальто / Л. Рублевская // СБ – Беларусь сегодня [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <http://www.sb.by/post/40145>. – Дата доступу: 10.11.2004.
- ⁵⁰ Шаўлякова І. Рэстаўрацыя шырасці... с.120
- ⁵¹ Вішнёў Зм. Верыфікацыя нараджэння... с. 43
- ⁵² Бахарэвіч А. Ніякай літасці Валянціне Г. ... с. 276
- ⁵³ Аляшкевіч М. Ганна Кісліцына як брэнд беларускай літаратуры / М. Аляшкевіч // Маладосць. – 2007. – №3. – С.98-102.
- ⁵⁴ Шакун Н. Работа над памылкамі, або Алыча как деепричастие / Н. Шакун // Тэксты. – 2008. – № 6. – С. 93-103.
- ⁵⁵ Южык М. Быць крытыкам – гэта што? / М. Южык // Блог крытыка [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://iuzhyk.livejournal.com/17463.html>. – Дата доступу: 15.05.2008.
- ⁵⁶ Постмодернизм. Энциклопедия... с. 337
- ⁵⁷ Шаўлякова І. Рэстаўрацыя шырасці ... с.4
- ⁵⁸ Постмодернизм. Энциклопедия... с. 336.

Марыя Мартысевіч

...поруч са згадкамі пра “маладыя гады,
маладыя жаданні”, гэтая кніга спараджае
ўва мне асацыяцыі з нядаўнімі падзеямі
ў палітычным жыцці Беларусі...

Дамавікамерон kids са смакам паленай гумы

*Валеры Гапееў. Урокі першага кахання.
Мінск: “Літаратура і Мастацтва”, 2010
(серыя “Пераходны ўзрост”).*

“Урокі першага кахання” Валерыя Гапеева былі сёлета згаданыя рознымі экспертамі ад літаратуры ў пераліку найлепшых кніг 2010 года. Прычым у адным выпадку – у спецыяльнай намінацыі “Найлепшая кніга прозы для падлеткаў”¹. Хочацца пазласлівіць – бо гэта ўвогуле адзіная беларуская кніга прозы для падлеткаў, якая пабачыла свет у мінулым годзе. На гэтым полі, як была зазначыла галоўны рэдактар часопіса “Малодосць” Раіса Баравікова, у айчыннай літаратуры – сур’ёзны прагал, і серыя “Пераходны ўзрост”, ініцыятаркай і актыўнай аўтаркай якой яна з’яўляецца, пакліканая яго запоўніць. У мінулыя гады

¹ Ганна Кісліцына. Дзённік бландзінкі: лепшыя кнігі 2010 года // Звязда 12 студзеня 2010 г.

ў гэтай серыі дзяржвыдавецтва “Літаратура і Мастацтва” выходзілі кнігі Андрэя Федарэнкі, Алеся Бадака, Алеся Наварыча... Але “Урокі першага кахання”, здаецца, адзіная на сёння пазіцыя серыі, якая выклікала шматлікія і неадназначныя ацэнкі крытыкаў. Ці, як выслаўляюцца піяршчыкі, “сабрала прэсу”. Я чытала кнігу з намерам разабрацца ў прычынах гэткай увагі.

“Урокі першага кахання” жывапісуюць нам свет сучасных беларускіх тынэйджэраў. Свет, парадкам зыдэалізаваны аўтарам у дыдактычных, трэба думаць, мэтах. Кніга падзелена на тры самастойныя аповесці, звязаныя агульнымі героямі – вучнямі дзясятага класа, якія бліжэй да заканчэння кнігі пераходзяць у адзінаццаты. Персанажы-аднакласнікі (прынамсі “ў кадры”) не п’юць, амаль не паляць, старанна вучацца, паважаюць настаўнікаў, гуляюць у брэйн-рынг¹

і падпрацоўваюць пасля ўрокаў і на вакацыях, забяспечваючы грашмыма сябе і нават бацькоў. Карацей – дзіцячы садок у параўнанні з расійскім серыялам “Школа”. Такая ідэалізацыя падмацаваная сюжэтам: мы з вамі трапляем у “А” клас – тут кіраўніцтва школы пакінула выдатнікаў ды харашыстаў, сапхнуўшы цяжкіх падлеткаў у клас “Д” (у нас у школе казалі, “ад слова дэбілы”). Вось і выходзіць, што вучні “А” класа – разумныя і не па гадах адукаваныя маладыя людзі з крышталёвымі ідэаламі і высокароднымі жыццёвымі мэтамі.

Зрэшты, такая сітуацыя не здаецца мне штучнай, бо я сама вучылася ў такім “селекцыянаваным” класе, займалася танцамі, гуляла ў інтэлектуальныя гульні і звычкі ўмоўнага “Д” класа назіралі на адлегласці, хаўрусуючы па-за школай з ліцэістамі ды гімназістамі. У звычайным жыцці такія, як я шаснаццацігадовая, атрымліваюць цэтлікі “завучак”, пагарду равеснікаў і банальных кухталёў пасля ўрокаў. У прозе Гапеева быццё такім станоўчым – норма. Пагатоў, вучні “А” класу не анёлы і не роботы: яны спісваюць з інтэрнэту рэфераты, а вечарамі завісаюць на інтэрнэт-форумах, дзе жарсна абмяркоўваюць праблемы чыстага кахання, выразна адрозніваючы яго ад бездухоўнага сэксу. Пра іх акадэмічную паспяховасць мы з кнігі не даведваемся, лічы, нічога. І гэта правільна.

Карацей, дзе маіх сямнаццаць год. Хіба што пра інтэрнэт напрыканцы дзеяносьтых мы не чулі і мабільных тэлефонаў у школьнікаў яшчэ не было. І не магло ў момант пікніка на прыродзе прагучаць кампанейскага жарту: “...чайнік да сасны не падключыш”², – электрычны імбрык тады быў, як у шасцідзясятых – тэлевізар.

Дзве з трох аповесцяў (“Лёшкава каханне, або Віртуальнае дрэва рэальнасці” і “Першы боль, або Доказ закона прыгажосці”), дзе ў зямальным “жызненым” сюжэце спляліся каханне, сэкс ды інтэрнэт – найбольшыя ўдачы Гапеева як аўтара, калі ён бачыць сваім адрасатам юнацтва. Як мэтавая аўдыторыя жаночага чытва я ацаніла тое, што развіццё падлеткавых *love story* спыняецца тады, калі ў герояў пачынаецца самая эмацыйная “жэсць” – чытач пакліканы самастойна дадумаць падзеі і спрагназаваць пачуцці... О так, “Першы боль...” – гэта тое, пра

¹ У камандзе 10 “А” класа па брэйн-рынзе я, праўда, налічыла ажно 10 гульцоў, што немагчыма паводле рэгламенту Беларускай лігі інтэлектуальных камандаў.

² Тут і далей арфаграфія і пунктуацыя арыгіналу захаваныя.

што вы падумалі. Поруч з “міжрадковай” сцэнай дэфларацыі ў гэтай аповесці змяшчаецца і “міжрадковая” сцэна мастурбацыі¹. Пры ўсіх недахопах, якія будуць згаданыя ніжэй, сам факт кнігі, “для старэйшага школьнага ўзросту”, у якой непаўнагадовыя героі спрабуюць абмеркаваць з настаўнікамі нюансы надзявання кандомаў – гэта прарыў. Такі да, 1200 асобнікаў з дыстрыбуцыяй па дзіцячых бібліятэках і кнігарнях краіны. Дамавікамерон kids: цяпер бананавы!

Аднак параўноўваць Валерыя Гапеева з Адамам Глобусам па *мастацкіх* параметрах не выпадае. Рэпарцёрскі стыль яго пісьма, вядома ж, можна апраўдаць жанрам падлеткавай аповесці, аднак русіфікаваны лексіка і граматыка твораў і нехайная праца рэдактараў выдання не вытрымліваюць ніякай крытыкі. Асновам бяспечнага сэксу юныя чытачы Гапеева мо і навучацца, а вось літаратурнай мове – наўрад.

Менавіта аповесць “Усё цудоўна, або Урок бяспечнага кахання” выклікае ў мяне найбольш прэтэнзію, хоць з гледзішча кампазіцыі і паднятых праблемаў яна вылучаецца на фоне іншых. Поруч са згадкамі пра “маладыя гады, маладыя жаданні”, яна спараджае ўва мне асацыяцыі з нядаўнімі падзеямі ў палітычным жыцці Беларусі.

У айчынным літаратуразнаўстве папулярная тэорыя, што за суворымі часамі сацрэалізму авангардысты самарэалізоўваліся ў дзіцячай літаратуры. Найяскравейшы прыклад тут – поэзія творчасць Данііла Хармса. Гэтак жа ў святле дры-мучай (сама)цензуры ў афіцыйнай літаратуры ў сённяшняй Беларусі здаецца, што згаданая аповесць Гапеева напісаная Эзопавай мовай. Праўда, застаецца няясным, ці аўтар асэнсавана імкнуўся да такога эфекту, ці гэта падсвядомае супадзенне.

10 “А” клас Валерыя Гапеева, як ён паказаны ў аповесці “Усё цудоўна...”, – гэта, па сутнасці, мадэль грамадзянскай супольнасці ва ўмовах аўтарытарызму. Палічыўшы сябе ахвярамі гвалту з боку сістэмы, гэтая супольнасць салідарызуецца дзеля мірнага супраціву і дасягае сваіх мэтаў негвалтоўнымі сродкамі.

Падчас урока фізкультуры жартаўнік цішком падклаў у сумкі аднакласніц па прэзерватыве. Маці адной з іх знайшла “падарунак” раней за дачку. Пачаліся рэпрэсіі:

“Таня не чакала ўдару. Яна ўвогуле нічога не чакала, яна яшчэ не змагла як след усвядоміць сітуацыю, зразумець, што адбылося.

Яна адляцела да дзвярэй, падаючы на падлогу, выцялася тварам прама аб востры край вушака. Ад болю на імгненне страціла прытомнасць, але куды мацнейшы боль вярнуў яе ў рэчаіснасць – маці схапіла яе за валасы і цягнула ўверх”.

Падкінутыя кандомы “ўсплываюць” і ў іншых сем’ях. У выніку замест таго, каб ісці адрывацца на школьную дыскатэку, пабітыя і прыніжаныя аднакласнікі сцягваюцца ў прыгарадны лясок. Да душэўных пасядзелак вакол вогнішча (у аповесці яно фігуруе як “касцёр”), скарыстаўшыся выгодамі мабільнай сувязі далучаюцца класная кіраўніца, завуч і прадстаўнікі бацькоўскага камітэту. Вучні

¹ У мастацкім плане апісаная Гапеевым сцэна, калі маладая дзяўчына ўсведамляе сваё полавае даспяванне – адна з самых моцных у гэтага аўтара: “Мылася з незразумелым унутраным хваляваннем, як абмыванне рабіла перад сваёй патаемнай справай. Выціралася старанна, доўга церла валасы. Потым прычасалася і, як была, не аправаючыся, з мокрым ручніком рушыла да старога люстэрка. Пачуццё гаспадыні пратэставала супраць гэтага – ручніком, якім толькі што выцерла сваё цела, ды праціраць бруднае люстра. Але нешта ўнутры літаральна загадала: менавіта гэтым самым ручніком, бо ручнік памыецца, а такое будзе адзін раз. Церла люстра – як адкрывала свет у невядомае, і баялася зазірнуць, стрымаць свой позірк на нейкай дэталі (...) Нарэшце люстра стала чыстым. Кацярына адышла на два крокі ад яго, кінула да ночваў брудны цяпер рушнік – і павярнулася, зірнула ў люстра. Першы раз за сваё жыццё яна стала перад вялікім, амаль у яе рост, люстрам палкам аголенай”.

слухаюць салаўёў, ламаюць чаромху, п'юць каву і ладзяць імправізаваны суд над дарослымі, вылучаючы ім абвінавачванні ў падвойных стандартах і недаверы да ўласных дзяцей:

“Нехта пабачыў, як мяне і Таню брат падвозіў сюды. І вось маці ўжо тэлефонуе ў распачы: ёй наказалі, што быццам мы запхнулі беднае дзяўчо ў машыну, рот ёй закрыўшы, і павезлі гвалтаваць! Ведае мяне 16 гадоў – але гатова тут жа паверыць, што я здольны на любую дрэнь!”

Бацькі ў творы – суб'екты жорсткай і несправядлівай улады:

“Бацька (мяне) шлангам газавым б'е. Ён у мяне газавік... І сёння біў. Дыска-тэка ж – а ён не пускаў”.

Дзеці перакананыя, што не робяць нічога забароненага. Яны ведаюць свае правы:

“У нас ёсць пашпарты, мы дарослыя людзі! (...) Мы не парушаем грамадскі парадак, палім касцёр ва ўстаноўленым месцы, не ўжываем спіртное...”¹.

Далей – болей: “Ніхто не мае права мяне, паўналетняга грамадзяніна, сілком весці некуды, калі я не здзейсніў нічога супрацьзаконнага”.

У змадэляваным пісьменнікам канфлікце дзеці выглядаюць дарослейшымі за дарослых: дзейсны прыём “пакупкі” чытача – паказаць мацнейшым за апанента героя, з якім ён сябе атаясамлівае. І тут агаляецца гадоўны парадокс аповесці. Пры ўсёй ультрасучаснасці яе антуражу, адэкватнасці, з папраўкай на педагогічныя моманты і дзяржаўнае дзвюхмоўе, гаворкі персанажаў і нашпігаванасці сюжэта дасягненнямі навукова-тэхнічнай рэвалюцыі², яе асновай служыць да болю знаёмае сацрэалістычнае змаганне харошага з яшчэ больш прыўкрасным.

Выдатна артыкуляваўшы адвечны канфлікт “бацькі – дзеці”, пісьменнік “разрульвае” яго даволі непрадказальным чынам – у апаяным ім інтэрнэце сказалі б, “злівае”. “Крайнімі” гэтым канфлікце аказваюцца... вытворцы прэзерватываў. Гэта, дарэчы, вельмі слізкі момант, які лёгка прайшоў бы ў літаратуры “для дарослых”, але ў творы для падлеткаў гучыць так, нібы меркаванне бабулькі ля пад'езду тыражувальнага міністрам адукацыі. Уявіце сабе дзесяцікласніка, які чытае ва ўхваленай Мінадукацыі кніжцы такія рэплікі сваіх равеснікаў:

“І сам СНІД – прыдумань... Я чытаў адзін добры артыкул”. І потым... “У 80-я гады мінулага стагоддзя прэзерватывы не карысталіся амаль ніякай папулярнасцю, нават у моладзі. Былі таблеткі. І вось з'яўляецца СНІД. За некалькі гадоў выпуск і продаж прэзерватываў узраслі ў сотні тысяч разоў! Дык хіба кампанія па вытворчасці гэта не выгадна? (...) Цяпер зразумела, што любая антыСНІДаўская кампанія – гэта завуалёваная рэклама прэзерватываў”.

У выніку сімвалічным прысудам вінаватым стаецца спаленне пакуначкаў прэзерватываў на піянерскім “кастры”. Гэта, думаю, той эпізод усёй кнігі Гапеева, з якога не пакіпіць толькі лянiвы. Становішча аўтара абцяжаранае тым фактам, што аўтадафэ злачыннай гумы суправаджаецца дэкламацыяй хрысціянскіх малітваў, да якіх зробленая кранальная зноса:

“Тэкст перакладу на беларускую мову малітвы Крыжу Гасподнему і тэкст малітвы Каханню, складзенай на яго аснове, узгодненыя з Мінскай Епархіяй Беларускай Праваслаўнай Царквы”.

Хрысціянская мараль выскоквае ў кульмінацыі твору, як чорт з партабакі:

“У сямейным жыцці прэзерватыў як сродак ад СНІДу – бязглуздасць, бо сама сям'я – сродак ад СНІДу”.

¹ Для параўнання: “...бацька не стрымаўся, лёгка прыгарнуў Таню да сябе, і той стала крыху няёмка ад такой ласкі перад усімі. Ад бацькі патыхала гарэлкай, цыгарэтным дымам і танным адэкалонам”.

² Мабыць таму, дызайнер В. А. Макаранка выявіў на вокладцы тое, што здалося яму стылем “хай-тэк”.

Вуснамі юнакоў Валеры Гапееў асуджае бяздушнае агітацыйнае словазлучэнне “полавы партнёр”, прапаноўваючы замяніць яго на “каханага чалавека”.

Зразумела, на прапаганду вернасці ў шлюбе пісьменнік мае поўнае права. Пагатоў, я абсалютна згодная, што “нас уратуе каханне”¹. З чым я не магу пагадзіцца – дык гэта з тым, што падлеткавы пісьменнік Гапееў навязвае чытачу свае гамафобныя перакананні:

“...з плакатаў вынікае, што ўсё можна: “блакітныя мужыкі” – норма, бо размова ідзе пра полавага партнёра (...) Вы не кажаце нам, каб быў першы секс толькі з каханым чалавекам, вы не кажаце нам пачакаць і падумаць, вы не кажаце нам пра ненармальнасць сексу мужчыны з мужчынам і жанчыны з жанчынай. Адзінае, што гучыць у вашых размовах: прэзерватыў, прэзерватыў, прэзерватыў”.

Івацэвічы – зразумела, не Мінск і не Варшава, але і там маюць доступ да інтэрнэту, дзе бачна, што нават у “закансерваваным” беларускім грамадстве існуе, прынамсі, два супрацьлеглыя стаўленні да людзей нетрадыцыйнай арыентацыі. Называць такіх людзей “ненармальнымі”, не падаючы альтэрнатыўнага гледзішча, – гэта, як мінімум, спекулятыўна, а ў літаратуры для школьнікаў – наўпрост небяспечна.

У ЗША дзіцячыя псіхолагі пачалі біць трывогу праз вялікі адсотак падлеткавых самагубстваў па прычыне гамафобных настрояў у школе ці сям’і. Непаўналетніх, якія ўсведамлілі поцяг да асобаў свайго полу, заклікаюць не прыходзіць у адчай, ад таго, што яны “не такія, як усе”, а іх равеснікаў і бацькоў – аказаць ім маральную падтрымку. Самагубствы школьнікаў па невысветленых прычынах – частая з’ява і ў Беларусі... Я сапраўды хвалюся за некаторых непאўналетніх чытачоў Валерыя Гапеева.

Але самы спрэчны для мяне момант аповесці “Усё цудоўна, або Урокі бяспечнага кахання” – гэта прысвячэнне “Надзейцы, Валерыю і ўсім, каму было ці будзе 16”. Мне, амаль удвая старэйшай за пазначаны век, чытаць кнігу, згадваючы пры гэтым баявое мінулае, было псіхалагічна камфортна. Нешта падобнае я адчуваю цяпер, чуючы хіты гуртоў “ДДТ” ці “Скорпіенз”: стаўленне любімых рокераў змянілася з апантана-шанаўлівага да памяркоўна-паблажлівага, але куды падзець успаміны пра тое, што адбывалася ПАД гэтую музыку? (Што цікава, хіты гурта “Руки вверх”, якія лічыліся ў нашай кампаніі эталонам папсы і скрайняй ступенню безгустоўнасці, сёння выклікаюць у мяне тыя ж успаміны).

Калі мне самой было 16, чытаць літаратуру “для дзяцей і юнацтва”, рэкамендаваную школьнай бібліятэкаркай, было некамільфо. Мае равеснікі больш шанавалі Керуака, Кізі, Мілера, Букоўскага ды іншых амерыканцаў², чые лірычныя героі не збіраліся весці перамоваў з сістэмай і не толькі пілі-курылі, але й нюхалі-калоліся, а ў дадатак у сваёй большасці практыкавалі “секс мужчыны з мужчынам”, мала замарочваючыся з нагоды прэзерватываў³. Але, магчыма, так было толькі таму, што ў мае 16 не было кніжак Гапеева... Зычу аўтару новых творчых поспехаў і паўночкіх актавых залаў у сярэдніх навучальных установах краіны.

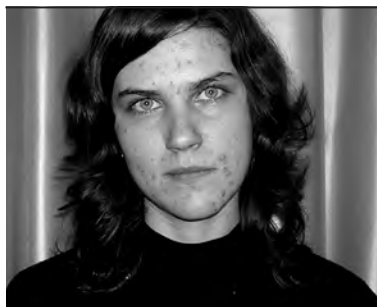
¹ АнтыСНІДаўскі слоган, прыдуманы 10-м “А” для школьнай насценгазеты.

² Дзеля справядлівасці зазначу, што быў яшчэ адзін амерыканскі кніжны бог – Рычард Бах з ягонай “Каўкай на імя Джонатан Лівінгстон”, – аповесцю, якую можна было прыкладаць да ранаў і друкаваць у якасці дадатку ў “Даведніку ВНУ РБ для абітурыентаў”.

³ Цікава, што падобны да нас “тагачасных” Юра Хаванскі – “выдатнік, адзіная надзея 10 “А” на залаты медаль, неблагі, не задавака, (...) але нейкі занадта правільны. І занудлівы” аматар кніг Фройда і Юма – гэта самы негатыўны з герояў Гапеева, наколькі ўвогуле магчыма быць негатыўным яго прозе, перапоўненай пазітывам.

Марына Весялуха

...кніга ўспамінаў Дануты Бічэль,
распавядаючы пра падзеі мінулага,
звязвае часы і пакаленні...

Час будаваць масты

Данута Бічэль. Мост святога Францішка: успаміны.
- Мінск: Медысонт, 2010. - 290 с.

Данута Бічэль мне заўсёды падавалася чалавекам не з нашага часу. Больш высакароднай, чыстай душой і шчырай, чым сучаснікі, больш адкрытай, смелай і вернай сваім маральным ідэалам. Яе імя ў літаратурным працэсе я смела ставіла побач з імёнамі слаўных гарадзенцаў Аляксея Карпюка і Васіля Быкава. Два гады таму з захапленнем чытала першую кнігу ўспамінаў Дануты Бічэль “Хадзі на мой голас”, са старонак якой паўставалі вобразы яе вялікіх сяброў і настаўнікаў Янкі Купалы, Максіма Багдановіча, Зоські Верас. Ды і сам вобраз гераіні-апавядальніцы ў той кнізе ўражваў сілай асабістага пачатку аўтаркі. Яна распавядала пра сваю працу настаўніцы беларускай мовы і літаратуры, стварэнне Дома-музея Максіма Багдановіча ў Гародні, каханне – Зоські Верас да аднаго з нашых лепшых паэтаў...

І вось – новая кніга ўспамінаў Дануты Янаўны. Зусім іншая. Яе гераіня – больш жаночая, мяккая ў параўнанні

з геранінай-апавядальніцай першай кнігі. У цэнтры яе ўвагі – не падзеі грамадскага і палітычнага жыцця (хоць не абышлося і без іх), але асабістыя меркаванні, пачуцці і перажыванні, жаночыя страхі і маленькія радасці, паўсядзённыя клопаты і святы. Сама аўтарка ў прадмове да выдання піша: “Хочацца, каб маю кнігу чыталі менавіта дзяўчаты: спачатку, калі будуць маленькімі, пасля, калі падраснуць на падлеткаў, а потым, калі стануць маладымі мамамі, – каб пачыталі сваім дачушкам”. І сапраўды, гэтая кніга цікавая перш за ўсё дзяўчатам. Яе дынамічная геранія з маленькай дзяўчынкай, якая ўсё лета пасе кароў, ходзіць басанож, слухае галасы прыроды і стварае першыя вершы, яшчэ не ўмеючы чытаць і пісаць, паступова вырастае ў дзяўчынку-падлетка, паступае ў вучылішча, пасля становіцца студэнткай універсітэта...

Геранія перажывае першае каханне, радасці і расчараванні, выходзіць замуж, здабывае новых сяброў, губляе дарагіх ёй людзей... Распавядаючы пра свой лёс, аўтарка выходзіць і на больш шырокія абагульненні: расказвае пра асаблівасці пабудовы сям'і, ладу жыцця ў вёсцы – праз лёсы сваіх родных і блізкіх.

Аднак, падаецца, кніга можа стаць цікавым і карысным чытвом і для хлопчыкаў. Яна дапаможа зразумець асаблівасці жаночага светаўспрымання (выкладзеныя не ў заказных артыкулах з глянцавых часопісаў ці з сеціва, аднак паказаныя на прыкладах рэальнага жыцця), па-новаму зірнуць на свае паводзіны, як яны “рэзануюць” з пачуццямі іншых.

“Мост святога Францішка” ад першай кнігі ўспамінаў адрозніваюць і героі. У выданні “Хадзі на мой голас” Данута Бічэль успамінае вялікіх сяброў, настаўнікаў такіх, як Чэслаў Мілаш, Аляксей Карпюк, Наталля Арсеннева, Ларыса Геніюш... Тут жа героямі становяцца сябры, знаёмыя, сваякі, блізкія аўтарцы людзі. Адам Міцкевіч, Тамаш Зан, Чэслаў Неман – перш за ўсё людзі, чый лёс цесна знітаваны з Беларуссю, чыя творчасць і асабісты прыклад паўплывалі на станаўленне асобы герані. Вядома ж, ёсць героі, агульныя для дзвюх кніг: сям'я Геніюшаў, Уладзімір Караткевіч, Аляксей Карпюк, аднак аповеды пра іх зусім іншыя, аўтарка нібы перапыняе сама сябе і, каб не паўтарацца, ставіць умоўнае шматкроп'е ў мясцінах аповеду, якія перакрываюцца з папярэдняй кнігай.

Нават пішучы прозу, Данута Бічэль застаецца паэткай. Прыгажосць вобразу, трапнасць параўнання, спецыфічны падбор лексікі, містычнасць (рэальная ці ўяўная) некаторых падзей у комплексе з народнымі песнямі, баладамі, хрысціянска-язычніцкімі вершамі-малітвамі-замовамі дадаюць філасафізму і лірычнасці аповедам. Ды і сама структура кнігі цэласная і завершаная: уступ і пасляслоўе, поўныя сімвалізму, дваццаць тры кароткія апавяданні (а калі яшчэ прыгадаць містычны сэнс гэтай лічбы!), аб'яднаныя ў пяць раздзелаў; у кожным апаведзе – свае героі, свае падзеі, але абавязковыя складнікі – сімвалічны ачышчальны дождж, яркае пачуццё ці светлы ўспамін, асабістая выснова аўтаркі.

Аб'ядноўвае асобныя апавяданні яшчэ адзін вобраз – мост. Вось Эрык Загнетаў (тады яшчэ будучы муж) прызначае герані спатканне на мастку паміж Старым і Новым замкамі, Ларыса Геніюш першы раз прыехаўшы з мамай у Гародню, пераходзіць Нёман па пантонным мосце, сама аўтарка разважае пра тое, што варта было б новы мост у Гародні назваць мостам святога Францішка...

“Мост святога Францішка вядзе шляхі ў Еўропу, праводзіць Нёман у мора, а душы людзей – у мора людское і ў спрадвечныя нябёсы. Ён злучае жыццё з вечнасцю”. Вобраз моста ў цэлым і асобна ўзятага новага моста ў Гародні ў гэтай кнізе набывае моцнае сімвалічнае значэнне. Ён, па сутнасці з’яўляючыся сімвалам прасторавай сувязі (і гэта адзначае аўтарка), узвышаецца па-над пластам штодзённасці і літаральнасці, становіцца сімвалам павязі часоў, пераемнасці меркаванняў, высакароднасці і маральнай цвёрдасці.

“Мост”, сімвалічны (і для нашай літаратурнай традыцыі амаль непазбежны) – паміж вёскай і горадам напярэпрамоўлена прысутнічае ў кнізе. Гарадскія гарадзенскія рэаліі, прасякнутыя таямніцамі гісторыі і звязаныя з персанальнымі ўспамінамі (што больш важна), хоць і дарагія гераіні, аднак сапраўды роднымі, цалкам зразумелымі ёй не становяцца. “Назад у вёску дарога перакапана глыбокім ровам”, пустэчу ж, што засталася пасля развітання з роднымі краявідамі, пераехаўшы ў горад, былыя вясцоўцы “запаўнялі машынай, другія – трантамі, трэція – распустай...”. Кожны шукаў свой спосаб “не ўвязнуць у асфальце”, і часам, каб “кінуць сэрца праз плот і скочыць услед за ім...”, наведваў вёску.

“Мост святога Францішка не належыць адной асобе, ён злучае людзей думкамі, не заганяе ў самоту”. Вось так і кніга ўспамінаў Дануты Бічэль, распавядаючы пра падзеі мінулага, звязвае часы і пакаленні. Яна паказвае, што важна, як масты, будаваць узаемаадносінны, каб не згубіцца ў шэрым натоўпе, не застацца аднаму, пры гэтым не памыліцца, знайсці свой шлях, правільна выбраць мост свайго жыцця.

Архіпелаг Беларусь

Новыя выданні на кніжных паліцах «Дзеяслова»

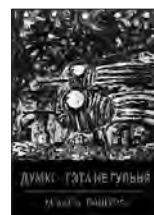
Акудовіч Валянцін. Архіпелаг Беларусь: кніга дыялогаў. – Мінск: Галіяфы, 2010. – 240 с. – (Другі фронт мастацтваў).

Валянцін Акудовіч сваю новую кнігу склаў з фрагментаў дыялогаў, гутарак, дыскусій, якія пачынаючы з 1994 года друкаваліся ў розных часопісах, газетах, на сайтах, гучалі ў эфіры. Такім чынам з асобных астраўкоў склаўся не “архіпелаг”, а мацярык, бо кніга атрымалася цэльнай. У ёй шэсць раздзелаў па пэўных тэмах: гісторыя, культура і рэлігія, літаратура, філасофія... І, зразумела ж – прыватнае жыццё аўтара.

Башура Міхась. Думкі – гэта не гульня: вершы. – Мінск: Галіяфы, 2010. – 68 с. – (Другі фронт мастацтваў).

Зборнік Міхася Башуры ўклалі і выдалі сябры паэта, калі сам ён знаходзіўся ва ўмовах далёкіх ад творчых... Тым не менш – і там пісаліся вершы. Пра што сведчаць новыя публікацыі Міхася Башуры ў друку. У гэтую ж кнігу ўвайшлі вершы, напісаныя да 2010 году. У прадмове да кнігі Зміцер Вішнёў піша: “Перад вамі кніга паэта, які ніколі не шукаў лёгкіх шляхоў у жыцці. Ён заўсёды імкнуўся і імкнецца дасягнуць у гэтым свеце творчых вяршыняў, што патанаюць у аблоках. Ён – непапраўны рамантык”. Застаецца толькі пагадзіцца з гэтым...

Вярцінскі Анатоль. Асобныя радкі розных гадоў. – Мінск: Галіяфы, 2010. – 101 с. – (Другі фронт мастацтваў).

Вечныя тэмы: каханне, вера, радзіма, сяброўства, жыццё і смерць – вось аснова кароткіх вершаў, што склалі новы зборнік Анатоля Вярцінскага. Знакаміты паэт адабраў у “кішэнную” кнігу залацінкі сваёй паэзіі, якія прызначаюцца і школьнікам, і студэнтам, і людзям стальым. Іх можна (трэба!) завучваць іх цытаваць, як жыццёвую мудрасць, што ўражвае сваёй афарыстычнасцю і дасціпнасцю. Імкненне выдавецтва “Галіяфы” да падобных выданняў варта толькі вітаць.

Ермаловіч Мікола. Выбраныя творы. Уклад., камент. К. Цвіркі; прадм. А. Грыцкевіча. – Мінск: Кнігазбор, 2010. – 640 с.: [8] с. іл. – («Беларускі кнігазбор»: Серыя 2. Гісторыка-літаратурныя помнікі).

Міколу Ермаловіча мы ведаем, як выдатнага даследчыка, які пракладаў свой шлях у гістарычнай навуцы. У гэтым зборніку ён паўстае яшчэ і як публіцыст, эсэіст, паэт... Асобны раздзел кнігі складаюць «Гутаркі», напісаныя ў 1975-76 гадах у форме невялікіх апавяданняў, кароткіх артыкулаў, вершаў. Яны прысвечаныя балючым тэмам тагачаснага беларускага жыцця, і пераклікаюцца з сённяшнімі. Прайшло больш за трыццаць гадоў, а тое, што хвалявала беларусаў тады, застаецца нязменным і цяпер... У кнігу ўвайшлі таксама найбольш грунтоўная даследчая праца «Беларуская

дзяржава Вялікае Княства Літоўскае», у якой падсумоўваюцца гістарычныя пошукі М. Ермаловіча, і падборка лістоў, адрасаваных вядомым асобам беларускай гісторыі і культуры.

Караткевіч Уладзімір. Дзікае паляванне караля Стаха: аповесць. Уклад. У. Глепа, С. Расолькі; прадм. П. Лагушкі; слова да чыгача А. Бутэвіча; мастак Ю. Якавенка. – Мінск: «Беларускі фонд культуры», 2010. – 760 с.: іл.

У прымеркаванай да 80-годдзя Уладзіміра Караткевіча кнізе надрукаваная аповесць «Дзікае паляванне караля Стаха» на беларускай, рускай, украінскай і англійскай мовах. Унікальнае выданне, праілюстравана малюнкамі мастака Юрыя Якавенкі, стане добрым падарункам і беларусам, і замежным гасцям.

Караткевіч Уладзімір. Ладдзя Роспачы: навела. Першае непадцензурнае выданне: аналіз аўтарскіх і цэнзарска-рэдактарскіх правак. Уклад., ідэя, камент., аналіз Г. Лабадзенкі; прадм. Р. Барадуліна; паслямова В. Сёмухі. – Мінск: Медысон, 2010. – 148 с.: іл.

Яшчэ адно ўнікальнае выданне творчай спадчыны класіка сучаснай беларускай літаратуры Уладзіміра Караткевіча. У кнізе змешчаны аўтарскі рукапіс «Ладдзі Роспачы», кніжны варыянт гэтага тэксту, у якім пазначаныя ўсе «ўмяшанні» савецкіх цэнзараў і рэдактараў, машынапіс перакладу на рускую мову з праўкамі Караткевіча. Тэксты захаваліся ў Рыгора Барадуліна і Васіля Сёмухі, якія напісалі, аднаведна, прадмову і паслямову да гэтае кнігі. Каментары да цэнзарска-рэдактарскіх правак, якіх у беларускім і рускім варыянтах тэксту назбіралася ажно 296, напісаў аўтар ідэі выдання Глеб Лабадзенка.

Табукі Антонія. Стомленая маска: апавяданні. Пераклад з італьянскай В. Колас. – Мінск: Кнігазбор, 2010. – 167 с.

Апавяданні славутага сучаснага італьянскага празаіка выходзяць па-беларуску асобнай кнігай упершыню. Яны выбраныя для перакладу са зборнікаў «Нязначныя памылчкі» і «Робіцца ўсё больш пазна». «У першай частцы аўтар задумваецца над роляй выпадку ў нашых лёсах, пра дробныя непаразуменні, памылкі, што маюць непрадказальны наступствы, – гаворыцца ў анатацыі, – а ў другой, у лірычных апавяданнях, напісаных у форме лістоў без адрасата, якія пісьменнік назваў размовамі з самім сабой, запрашае ў здзейснення і няздзейснення падарожжы па далёкіх краінах, углядаецца ў далягляды мінулага, тужыць пра немажлівасць спыніць хуткаплынны час, спрабуе растлумачыць самому сабе тое, што сталася відавочным занадта пазна».

Харытанюк Наталка. Трынаццаць гісторый пра мёртвага ката: апавяданні. – Мінск: Логвінаў, 2010. – 98 с. – (Галерэя Б).

З творчасцю гэтай маладой пісьменніцы чытачы «Дзеяслова» мелі мажлівасць пазнаёміцца неаднаразова і станюцца ацаніць яе адметную прозу і эсэістыку. Апавяданні Наталкі Харытанюк друкаваліся таксама ў зборніках «Жанчыны выходзяць з-пад кантролю», «Пакахай мяне, калі ласка», «In Vільня Veritas». Варта прыслухацца да таго, што кажа сама аўтарка пра сваю творчасць у адным з першых інтэрв'ю: «Для мяне літаратура – гэта шаптуха, якая дае магчымасць перажыць яшчэ раз тое, што ты не перажыў, ці не змог, ці калісьці прапусціў. Таму тут шмат мараў, іншых шляхоў таго, што са мной не здарылася, і калі нехта паспрабуе прачытаць, напрыклад, «Мёртвага ката» як гісторыю бераспейскай дзяўчыны, мяне, то гэта будзе няправільна, гэта – не я, гэта – уява, гэта – як шаптуха». Ці не пазнае ў гэтых словах большасць твораў сябе пачынаючага...

Нашыя аўтары

Адамовіч Славамір — паэт, эсэіст, публіцыст. Аўтар кніг «Кальварыйскія клёны», «Зямля Ханаан», «Турэмны дзеньнік», «Плавільшчыкі расы» і інш. Нарадзіўся ў 1962 годзе на станцыі Унежма Архангельскай вобласці (Расія). Жыве ў Мінску.

Аляшкевіч Маргарыта — крытык. Аўтар шматлікіх публікацый у беларускім друку. Пераможца конкурсу часопіса «Дзеяслоў» (2009 г.) на лепшы артыкул, прысвечаны сучаснай беларускай літаратуры. Нарадзілася ў 1985 годзе ў Мінску. Жыве ў Мінску.

Аркуш (Козік) Аляксандр — паэт, празаік, крытык, выдавец. Аўтар кніг «Вяртанне», «Тайніца», «Крылы ператвораца ў карэньні», «Разьвітаны з Танталам» і інш. Нарадзіўся ў 1960 годзе ў Жодзіне. Жыве ў Полацку.

Барадулін Рыгор — народны паэт Беларусі. Паэт, перакладчык, эсэіст. Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі імя Янкі Купалы (1976 г.). Аўтар кніг паэзіі «Маладзік над стэпам», «Рунець, красавец, налівацца!», «Нагбом», «Адам і Ева», «Рум», «Вечалле», «Евангелле ад мамы» і інш. Нарадзіўся ў 1935 годзе на хутары Верасоўка на Ушаччыне. Жыве ў Мінску.

Безмацэрных Кацярына — студэнтка Інстытута журналістыкі БДУ. Апавяданні і артыкулы друкаваліся ў беларускіх СМІ. Нарадзілася ў 1987 годзе ў горадзе Мінску. Жыве ў Мінску.

Вераціла Сяргей — празаік, паэт, перакладчык. Нарадзіўся ў мястэчку Краснае Сяло Ваўкавыскага раёна ў 1961 годзе. Жыве пад Заслаўем.

Весьляуха Марына — паэт, крытык. Выпускніца Баранавіцкага дзяржуніверсітэта. Нарадзілася ў 1987 годзе ў Мёрах. Жыве ў Мінску.

Гапеева Вольга — паэт, празаік, перакладчык. Аўтар кніг «Рэканструкцыя неба» і інш. Нарадзілася ў 1982 годзе ў Мінску. Жыве ў Мінску.

Грыцкевіч Анатоль — гісторык, доктар гістарычных навук. Аўтар кніг «Слуцк: історыко-эканамічны очерк», «Древний город на Случи» і інш., шматлікіх публікацый у беларускім і замежным друку. Нарадзіўся ў 1929 годзе ў Мінску. Жыве ў Мінску.

Емяльянаў Аляксандр (Віктаравіч) — паэт. Вучыцца на завочным аддзяленні біялагічнага факультэта БДУ. Нарадзіўся ў 1987 годзе ў Крычаве. Жыве ў Мінску.

Емяльянаў Аляксандр (Міхайлавіч) — паэт, журналіст, публіцыст. Аўтар кніг паэзіі «Ранак поўніца жыццём», «Нязжатае поле», «На падкове дарог». Нарадзіўся ў 1952 годзе ў вёсцы Забалацце на Чавушчыне. Памёр у 2005 годзе.

Законнікаў Сяргей — паэт, перакладчык, публіцыст. Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1991). Аўтар кніг «Бяседа», «Устань да сонца», «Пакуль жыве мая бяроза», «Прысак часу», «Заклінанне», «Лісцем дарога запала...» і інш. Нарадзіўся ў 1946 годзе ў вёсцы Слабада на Бешанковіччыне. Жыве ў Мінску.

Казакова Кацярына — журналіст, крытык. Студэнтка 4-га курса філфака Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Ф. Скарыны. Нарадзілася ў 1989 годзе ў Гомелі. Жыве ў Гомелі.

Караткевіч Уладзімір — празаік, паэт, драматург, публіцыст, перакладчык, кінасцэнарыст. Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1984). Аўтар кніг «Матчына душа», «Блакiт i золата дня», «Мая Іліада», «Каласы пад сярпом тваім», «Чазенія», «Хрыстос прыязміўся ў Гародні», «Зямля пад белымі крыламі», «Нельга забыць», «Чорны замак Альшанскі», «Быў. Ёсьць. Буду.» і інш. Нарадзіўся ў 1930 годзе ў Оршы. Памёр у 1984 годзе.

Кельман Даніэль — аўстрыйскі і нямецкі празаік. Лаўрэат прэміяў «Кандыд», Клейста, Хайміта Додэрэра, таварыства Конрада Адэнаўэра, газеты «Welt», Томаса Мана. Член Майнцкай акадэміі навук і літаратуры, Нямецкай акадэміі мовы і літаратуры. Нарадзіўся ў 1975 годзе ў Мюнхене. Жыве ў Берліне і Мюнхене.

Кузменка Зміцер — паэт. Скончыў гістарычны факультэт БДУ. Займаецца вывучэннем жыцця і дзейнасці Кастуся Каліноўскага. Падтрымлівае ў Сеціве ўласны сайт «Свіслацкія аркушы», асобны раздзел якога прысвечаны Каліноўскаму. Нарадзіўся ў 1980 годзе ў Мінску. Жыве ў Мінску.

Лабадзенка Глеб — паэт, празаік, жур-

наліст. Аўтар кнігі «Pager-вершы». Нарадзіўся ў 1986 годзе ў Мінску. Жыве ў Мінску.

Мартысевіч Марыя – паэт, крытык, журналіст. Аўтар кнігі «Цмокі лятуць на нераст: эсэ ў вершах і прозе». Перакладае паэзію і прозу з англійскай, польскай, рускай, украінскай, чэшскай моваў. Як эсэістка і паэтка ўдзельнічала ў шэрагу міжнародных фестываляў культуры ў Беларусі, Польшчы, Літве, Славакіі, Украіне. Нарадзілася ў 1982 годзе ў Мінску. Жыве ў Мінску.

Масквін Андрэй – тэатразнаўца, культуролаг, перакладчык. Дацэнт Варшаўскага ўніверсітэта, выкладае беларускую мову, літаратуру, мастацтва і культуру. Аўтар манаграфіі «Станіслаў Пшыбышэўскі ў расійскай культуры канца XIX пачатку XX стагоддзя» (Варшава, 2007). Нарадзіўся ў 1963 годзе ў Нясвіжы. Жыве ў Варшаве.

Мацур Генадзь – мастак-каліграф, дызайнер кнігі. З першага нумару – мастацкі рэдактар часопіса «Дзеяслоў». Лаўрэат міжнародных і рэспубліканскіх конкурсаў мастацтва кнігі. Удзельнік праекту «Міжнародная выстаўка каліграфіі». Нарадзіўся ў 1960 годзе ў Чашніках на Віцебшчыне. Жыве ў Мінску.

Несцяранка Юрась – празаік, рок-музыкант. Рэдактар самвыдатнага часопіса «Грыфаман», стваральнік музычных праектаў «Блюз белай ночы», «NESTARы BAND», «Карцінкі Садовай вуліцы». Нарадзіўся ў 1965 годзе ў вёсцы Прыбар на Быхаўшчыне. Жыве ў Бялынічах.

Папковіч Уладзімір – паэт, празаік, перакладчык. Аўтар кнігі «На досвітку», «Зерне», «Самы кароткі день» і інш. Нарадзіўся ў 1935 годзе ў вёсцы Дварэц на Вілейшчыне. Жыве ў Віцебску.

Паўлоўская Марына – празаік, паэт. Студэнтка філфака Белдзяржуніверсітэта. Нарадзілася ў 1989 годзе ў Вілейцы.

Рублеўскі Сяргей – празаік, паэт, публіцыст. Аўтар кнігі прозы «Апостраф», «Азярод», «Абмыгтыя валуны». Нарадзіўся ў 1954 годзе ў вёсцы Бабча на Лепельшчыне. Жыве ў Віцебску.

Спрычан Аксана – паэт, празаік. Аўтар кнігі «Вершы ад А.», «Жывая». Нарадзілася ў 1973 годзе ў Луніныцы. Жыве ў Мінску.

Станкевіч Юры (Харытановіч Георгій Васільевіч) – празаік, драматург. Аўтар кнігі прозы «Луп», «Анёлы на балышаку», «Армагедон-1895», «Любіць ноч – права пацуюць», «П'яўка» і інш. Нарадзіўся ў 1945 годзе ў Барысаве на Міншчыне. Жыве ў Барысаве.

Сямашка Віктар – паэт, журналіст, музыкант. Працуе ў ансамблі інтуітыўнае імправізацыі «Князь Мышкін», у 2004-2007 гадах супрацоўнічаў з псіха-фольк-гуртом «Нагуаль». Аўтар кнігі вершаў «Марыя S.». Нарадзіўся ў 1980 годзе ў Мінску. Жыве ў Мінску.

Хадановіч Андрэй – паэт, перакладчык, літаратуразнаўца. Аўтар кнігі паэзіі «Лісты з-пад коўдры», «Старыя вершы», «From Belarus with love», «Бэрлібры», «Несымэтрычныя сны» і інш. Перакладае з ангельскай, французскай, польскай і ўкраінскай моваў. Нарадзіўся ў 1973 годзе ў Мінску. Жыве ў Мінску.

Чарнякевіч Ціхан – крытык, літаратуразнаўца. Аспірант кафедры беларускай літаратуры БДПУ імя М.Танка. Рэдактар аддзела літаратурнай крытыкі штотыднёвіка «ЛіМ». Аўтар некалькіх дзясяткаў крытычных і літаратуразнаўчых артыкулаў. Укладальнік бібліяграфічнага даведніка «Пераклады твораў замежнай літаратуры ў часопісе «Крыніца» (1988-2003)». Нарадзіўся ў 1986 годзе ў Пінску. Жыве ў Мінску.

Шапран Сяргей – журналіст, публіцыст. Аўтар шматлікіх інтэрв'ю з дзеячамі беларускай культуры, літаратуры, мастацтва, якія друкаваліся ў газетах «Знамя юности», «Советская молодежь» (Рыга), «Белорусская деловая газета» і інш. Нарадзіўся ў 1968 годзе ў Рызе. Жыве ў Мінску.

Шчур Макс – паэт, празаік, перакладчык. Аўтар кнігі «Спадарыня Адзіноцтва», «Амфітэатар», «Ранні збор» «Амальгама» і інш. Перакладае з чэшскай, іспанскай і ангельскай моваў. Заснавальнік сайту www.niamesta.se Нарадзіўся ў 1977 годзе ў Берасці. Жыве ў Празе.

Ярац Віктар – паэт, літаратуразнаўца, крытык. Кандыдат філалагічных навук. Аўтар кнігі паэзіі «Уваходзіны», «Добрыца», «Дняпроўскі бакен» і інш. Нарадзіўся ў 1948 годзе ў вёсцы Красны мост на Гомельшчыне. Жыве ў Гомелі.

Contents

POETRY

Rygor Baradulin. Angel of Compassion. *Poems.*
Andrej Chadanovič. History Lessons. *Poems.*
Aleś Arkuš. Near Dzvinia in the Tall Grass. *Poems.*
Viktar Jarac. Earthy Etudes. *Poems.*
Maks Ščur. An Invisible Library. *Poems.*
Uladzimir Papkovič. Anguish. *Poems.*

PROSE

Slavamir Adamovič. The Price of Europe or Vilman's Stories. *A novel. Book 1.*
Siarhiej Rubleŭski. Light of Scales. *From the Book for Those Who Loves Fishing with All Heart. A story.*
Juraš Niesciarenka. Changes. *A short story.*
Aksana Sprynčan. A Belarusian Fool. *Female novel and a bit of manure.*
Siarhiej Veracila. Sieržyk. *A short story.*

DEBUT

Viktar Siamaška. Closest to God. *Poems.*
Marylia Paŭloŭskaja. ...And There Was Day, And There Was Night... *Almost fairy tail.*
Zmitrok Kuzmenka. What Freedom Is? *Poems.*

THEATRE

Volha Hapiejeva. The Cardiogram: The Story of One Disagreement. *Fairy tail farce.*

TRANSLATIONS

Daniel Kehlmann. Rosalie Goes Off to Die. *A short story.*
 "And Everything to Amuse You Or to Break Your Heart..." *Poems of five Georgian poets. Shota Iatashvili; Maia Sarishvili; Zviad Ratiani; Amiran Svimonishvili; David Robakidze.*

MEMOIRS

Siarhiej Zakoŭnikaŭ. The Mark of Scorpion. *Memories from childhood.*

HERITAGE

Cikhan Čarniakievič. "Sadness and a Smile Must Be in It..." *Michaś Stralcoŭ's story text history "The Horse Was Walking in the Wild".*
Aleś Jemialjanaŭ. Love and Death. *Aleś Jemialjanaŭ's unknown works.*

ARCHIVES

Siarhiej Šapran. "With All My Heart..." *Uladzimir Karatkievič's writers' blessing.*

WORDS

"A Grey Heron of Eternity". *Uladzimir Arloŭ talking to Andrej Maskvin.*
 "The "Karatkievič's Code" Is Encrypted in the Script of "The Boat of Despair". *Hleb Łabadzienka talking to Kaciaryna Kazakova.*

ESSAYS

Anatol Hryckievič. The Year 1612 in Russian History ...*And Its Explaining by Russian Politicians And Historians.*
Yury Stankevič. Lessons of Sensei. *Memories of Akira Kurosawa.*

ART

Kaciaryna Bezmacernych. Palyashuks, esoterics, teachers. *Artists Tamara and Uladzimir Vasiuk talking to Kaciaryna Bezmacernych.*

CRITICISM

Marharyta Aliaškievič. The Favourite Game. *Belarusian Postmodern: If It Exists?*
Maryja Martysievič. Damavikameron Kids With The Taste of Burned Rubber. *Notes in the margins of the Valery Hapiejew's book «Lessons of First Love».*

BOOKCRONCLE

Maryna Viesialucha. A Time to Build Bridges. *Notes about Danuta Bičel's book «The Bridge of St. Francis».*

DZIEJASŁOŪ'S STOCK

New books on DZIEJASŁOŪ's shelves.

Слова ад «Дзеяслова»

Шаноўныя чытачы!

На «Дзеяслоў» **можна падпісацца**
ў любым паштовым аддзяленьні Беларусі.

Наш індэкс – 74813 (для індывідуальных падпісчыкаў),
– **748132** (для ведамаснай падпіскі).

Чытайце «Дзеяслоў» таксама ў Інтэрнэце: **www.dziejaslou.by**

Да ведама аўтараў:
рукапісы не рэцэнзуюцца і не вяртаюцца.

Рэдакцыя не нясе адказнасці
за выкладзеныя ў аўтарскіх тэкстах факты.

Пры перадруку
спасылка на «Дзеяслоў» абавязковая.

У «Дзеяслове» скарыстаныя фотаздымкі:
Анатолія Клешчука, Сяргея Шапрана, Уладзіміра Крука,
Глеба Лабадзенкі, Віктара Стралкоўскага, Юрыя Дзядзінкіна.